

2012

MAGYARORSZÁG, 2012

Nyilvántartási szám: J/11236

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

**MAGYARORSZÁG,
2012**

Budapest, 2013

© Központi Statisztikai Hivatal, 2013

ISSN: 1416-2768

A kézirat lezárásának időpontja: 2013. május 2.

Készült a Tájékoztatási főosztályon, a szakstatisztikai főosztályok közreműködésével.

Felelős kiadó:

Vukovich Gabriella elnök

Főosztályvezető:

Szabó István

Felelős szerkesztő:

Freid Mónika

A szerkesztőbizottság tagjai:

Freid Mónika, Kovács Benedek, Laczka Éva, Németh Zsolt, Soós Lőrinc, Szabó István

Szerzők:

Andrejcsik Linda, Bakos Norbert, Bocz János, Deák Tiborné, Freid Mónika, Hidas Zsuzsanna, Herzog Tamás,
Jávorszkykéné Nagy Anikó, Kelemen Nóra, Kovács Benedek,
Kovács Krisztián, Majoros Marcella, Molnár Beatrix, Nagyné Pakula Urszula, Oparin-Salamon Melinda

A kéziratot gondozta:

Benedek Szabolcs, Polónyi Katalin

Tördelőszerkesztők:

Bada I. Csilla, Dobróka Zita, Gyulai Katalin, Simonné Horváth Gabriella,
Trybek Krisztina, Zombori Orsolya

Internet: <http://www.ksh.hu>

Borítóterv: Lounge Design Kft.

Nyomdai kivitelezés: Xerox Magyarország Kft. – 2013.073

TARTALOM

KÖSZÖNTÖM AZ OLVASÓT!.....	7
1. DEMOGRÁFIAI HELYZETKÉP.....	9
2. MUNKAERŐ-PIACI VISZONYOK, OKTATÁS	21
Munkaerőpiac	23
Iskolázottság, köznevelés, továbbtanulás	33
3. ÉLETKÖRÜLMÉNYEK	39
Jövedelem.....	43
A háztartások fogyasztása	50
Fogyasztói árak, infláció.....	56
A háztartások pénzügyi vagyona.....	61
Lakás.....	66
Kultúra.....	71
Egészségügy.....	75
Szociális gondoskodás.....	81
Bűnözés – igazságszolgáltatás	85
4. HAZAI ÉS NEMZETKÖZI MAKROGAZDASÁGI FOLYAMATOK	89
Nemzetközi gazdaság	91
Makrogazdasági folyamatok Magyarországon.....	101
Külkereskedelem	111
Fizetési mérleg, külföldiadósság-állomány.....	116
Államháztartás és alrendszerei	119
5. ÁGAZATI TELJESÍTMÉNYEK	127
Hazai vállalkozási környezet	130
Kutatás, fejlesztés és innováció.....	131
Mezőgazdaság.....	135
Ipar	139
Építőipar.....	147
Szállítás, közlekedés	148
Távközlés, internet	151
Kiskereskedelem	156
Turizmus, vendéglátás	162

6. KÖRNYEZET ÉS ENERGIA	167
Környezet.....	169
Energia	174
ÁBRÁK JEGYZÉKE	179
TÁBLÁK JEGYZÉKE	183
SUMMARY	185

Jelmagyarázat

- = A jelenség nem fordul elő.
- .. = Az adat nem ismeretes.
- x = A mutató nem értelmezhető.

Megjegyzés

A kiadványban szereplő – 2012-re vonatkozóan többnyire előzetesnek tekintendő – adatok elsődleges forrása a Központi Statisztikai Hivatal, a nemzetközi adatok pedig elsősorban az Eurostat adatbázisából és kiadványaiból származnak. Minden egyéb forrást a felmerülés helyén lábjegyzetben jelöltünk.

KÖSZÖNTÖM AZ OLVASÓT!

A Központi Statisztikai Hivatal 19 éve indította el Magyarország című kiadványsorozatát, hogy a rendszeres, részletes és a felhasználók széles köréhez eljutó tájékoztatási formákon túlmenően bemutassa hazánk – statisztikai adatokkal megragadható – társadalmi és gazdasági helyzetét. Az Országgyűlés és a Kormány évenkénti tájékoztatását az ország társadalmi, gazdasági és népesedési adatairól – amit a statisztikáról szóló törvény rendel el – ezzel az összefoglaló kötettel teljesítjük immár közel két évtizede.

A Magyarország, 2012 kiadványban az elemzések a 2012-ben tapasztalt folyamatokra összpontosítanak, azonban a 2012. évi adatok önmagukban nem elegendők a folyamatok, a mélyebb társadalmi és gazdasági jelenségek ismertetéséhez. Ezért legalább az elmúlt évekre, de a bemutatott folyamatok, jelenségek természetétől függően esetenként hosszabb távra is visszatekintünk. Annak érdekében, hogy minél árnyaltabb képet adjunk Magyarországi társadalmáról és gazdaságáról, a hazai és nemzetközi statisztikai szolgálatok adatain túlmenően a más szervezetekben, kutatói műhelyekben készült szakmai és tudományos elemzések eredményeit is felhasználtuk.

A Magyarország, 2012 című kiadvány bemutatja

- társadalmunk legfontosabb jellemzőit, demográfiai és munkaerő-piaci helyzetét, a megélhetési viszonyokat és az életkörülményeket,
- hazánk nemzetközi gazdasági környezetét, helyünket, kapcsolatainkat és külső megítélésünket a 2010 óta újra lassan növekvő világgazdasági környezetben,
- a külpiacoktól – elsősorban a német konjunktúrától – erősen függő magyar gazdaság teljesítményét,
- mindezeknek a környezettel és az infrastruktúrával összefüggő kölcsönhatásait.

A kötet CD-mellékletet is tartalmaz, amin megtalálható a kiadvány pdf-formátumban, az ábrák Excel-formátumban, továbbá a közelmúltban megjelent Magyar statisztikai zsebkönyv, 2012 című kiadványunk pdf-, illetve Excel-formátumban.

Tekintettel arra, hogy a kötet célja a 2012. év bemutatása, a 2013. évi történések, folyamatok, adatok még nem tükröződhetnek ebben az elemzésben. A friss adatok iránt érdeklődők figyelmébe ajánlom a KSH honlapján (www.ksh.hu) található letölthető kiadványokat és táblákat, valamint a felhasználók igényei szerinti adatletöltéseket lehetővé tevő tájékoztatási adatbázist.

Bízom benne, hogy a Magyarország, 2012 című kötet – más kiadványainkhoz hasonlóan – hasznos támpontot ad mind a döntéshozóknak, mind a gazdasági-társadalmi folyamataink iránt érdeklődőknek.

Dr. Vukovich Gabriella
elnök

1. DEMOGRÁFIAI HELYZETKÉP

• A **népesség lélekszáma** több mint három évtizede csökken. A születések száma évről évre kisebb mint a halálozásoké, az ebből eredő népességfogyást részben ellensúlyozta a nemzetközi vándorlásból származó népességnyereség.

• A **születések** 1976-tól tartósan csökkenő és a halálozások 1963-tól folyamatosan emelkedő trendje oda vezetett, hogy a kettő mérlege 1981-től negatívvá vált. A születések száma 1998-ban csökkent először 100 ezer alá, azóta minden évben elmaradt attól. Történelmi minimumnak a 2011. évi számít, ehhez képest a 2012. évi 90 300 élveszületés javulást jelent. A **halandóság** több mint 150 ezer halálesettel 1993-ban érte el a maximumát, és először 2011-ben csökkent a 130 ezres szint alá. A 2012. évi emelkedés 0,5% volt. Az év során a születések számának emelkedése meghaladta a halálozásokét, azaz a **természetes népességfogyás** üteme fékeződött.

• A tartós párkapcsolatban élők csökkenő száma és a fennálló házasságok törékenysége (instabilitása) kedvezőtlenül befolyásolja a születések és a halálozások számát.

• A népesség fogyásával párhuzamosan folytatódott a lakosság **előregedése**. A tartósan reprodukciós szint alatti termékenységből és a várható élettartam emelkedéséből adódóan a gyermekkorú és a fiatal népesség folyamatosan csökken, és az idősek száma növekszik. A jelenlegi korstruktúra és a folytatódó öregedés miatt a további népességsökkenés elkerülhetetlen, a termékenység és a halandóság javulása esetén azonban lassulhat.

Népességszám

Demográfiai öregedés

Összefoglaló adatok

Megnevezés	2010	2011	2012
Népesség száma, ezer fő ^{a)}	9 986	9 932	9 906
Eltartottsági ráta, % ^{b)}	45,6	45,7	46,2
Öregedési index, % ^{c)}	114,7	116,4	119,0
Ezer lakosra jutó			
élveszületés	9,0	8,8	9,1
halálozás	13,0	12,9	13,1
természetes szaporodás, fogyás (-)	-4,0	-4,1	-4,0

^{a)} December 31.

^{b)} A gyermekkorú (0–14 éves) és az időskorú népesség (65 éves és idősebb) a 15–64 éves népesség százalékában, december 31.

^{c)} Az időskorú népesség (65 éves és idősebb) a gyermekkorú népesség (0–14 éves) százalékában, december 31.

Magyarországon **2013. január 1-jén 9 millió 906 ezren éltek**. A népesség száma több mint három évtizede gyorsuló ütemben fogy, az országnak ma 803 ezer fővel kevesebb a lakosa, mint 1980-ban. A csökkenés a természetes fogyásból ered – azaz évről évre kevesebb gyermek jön világra, mint ahányan meghalnak. A nemzetközi bevándorlás és az elvándorlás pozitív egyenlege az ezredfordulótól napjainkig 40%-ban ellensúlyozta a népesség gyorsuló természetes fogyását. Az időszak elején – elsősorban a szomszédos országokból – többen telepedtek át, mint ahányan elhagyták az országot. A folyamatban változást hozott az Európai Unió munkaerőpiacának megnyílása és a nemzetközi gazdasági környezet változása: a gazdasági válság következtében mérséklődni kezdett a magyar nemzetiségű lakosság bevándorlása, ugyanakkor a kivándorlás intenzívebbé vált. 2012-ben kismértékű változást hozott a népesség számát alakító folyamatokban, hogy fékeződött a természetes fogyás üteme. Az elmúlt évben – az előzőektől eltérően – az élveszületések száma nőtt, bár kismértékben a halálozásoké is emelkedett. A népesség száma tovább mérséklődött, 2012-ben egy közepes városnyival – mintegy 26 ezer fővel – éltek kevesebben hazánkban, mint egy évvel korábban.

Változó mértékű, de folyamatos népességcsökkenés

A népesség száma évről évre viszonylag kevésbé változik, a folyamatokat meghatározó alaptendenciák hosszabb távon érvényesülnek. A hazai népességszámot döntően a születések és a halálozások alakítják. A születések 1976-tól tartósan csökkenő, valamint a halálozások 1963-tól emelkedő trendje oda vezetett, hogy a születések és a halálozások mérlege az 1980-as évektől – Európában legkorábban – negatívvá vált. Az alaptendenciák annyiban változtak, hogy a halandóság az 1993-as negatív csúcsot követően csökkenni kezdett.

Az évenkénti **születésszám** alapvetően két tényezőtől függ, a szülőképes korú nők számától és azok gyermekvállalási gyakoriságától, más szóval termékenységétől. A szülőképes korú nők létszáma azonban korántsem csökkent olyan mértékben, mint a születéseké, sőt az 1990-es években, amikor a születésszám a legnagyobb mértékben esett az előző évtizedhez képest, a 15–49 éves nők létszáma még növekedett is. Összességében 1970 és 2012 között a szülőképes korú nők száma 13, a születésszám 40,5%-kal esett vissza. A rendszerváltást követően indult meg, illetve gyorsult fel az a folyamat, amely

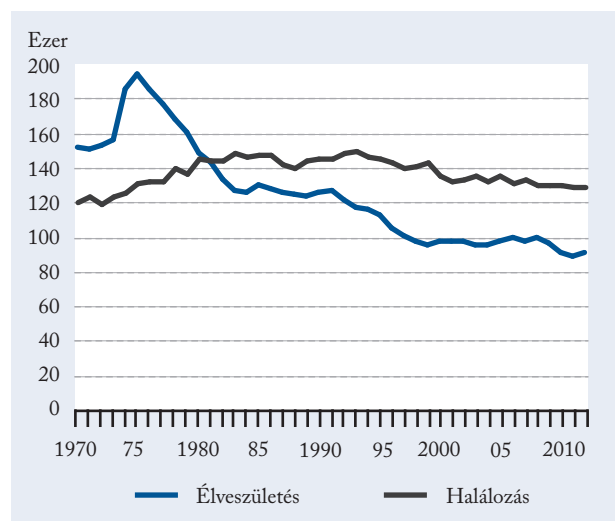
során paradigmaváltás történt a gyermekvállalási magatartásokban.

A születések száma 1998-ban csökkent először 100 ezer alá, és az ezredforduló utáni években is – kisebb ingadozások mellett – elmaradt attól. Történelmi minimumértéknek a 2011. év számít, amelyhez képest a 2012. évi 90 300 élveszületés 2,6%-os javulást jelent. A művi terhességmegszakítások hosszú ideje tartó csökkenése a 2008. évi megtorpanás után folytatódott: a születésszám növekedése mellett a terhességmegszakítások száma mérséklődött, az év során 36 100 beavatkozás történt, 6,1%-kal kevesebb, mint egy évvel korábban. Száz élveszületésre 40 művi vetélés jutott, az előző évi 44-gyel szemben.

A **halandóság** több mint 150 ezres halálesettel 1993-ban érte el a maximumát, és először 2011-ben csökkent a 130 ezres szint alá. 2012-ben az elhunytak száma 129 500 fő volt, ami 0,5%-os emelkedés az egy évvel korábbihoz viszonyítva. A csecsemőhalandóság az elmúlt két évben volt az eddigi legalacsonyabb. Tízezer csecsemő közül 49 nem élte meg az első születésnapját, és a leánycsecsemők halandósága 2012-ben első alkalommal múlta felül a fiú újszülöttét. 2012-ben összességében az élveszületések számának emelkedése meghaladta a halálozásokét, így fékeződött a természetes népességfogyás üteme.

1.1. ábra

Élveszületések és halálozások

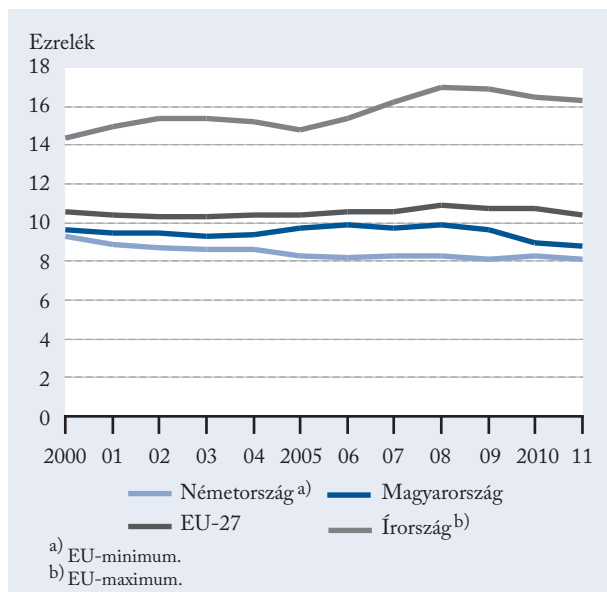

A születési ráta másfél évtizede 9–10 ezrelék körüli, a halálozási ráta több mint három évtizede 13–14 ezrelék közötti tartományban mozog. Ezer lakosra 2012-ben 9,1 élveszületés és 13,0 halálozás jutott.

A 2011. évi **élveszületési arány** alapján az unióban mindössze Németországot (8,1 ezrelék) előzzük meg, – messze elmaradva az unós átlagtól – Olaszországgal, Lettországgal, Portugáliával, Romániával, Ausztriával a rangsor alsó harmadához tartozunk (8,8–9,3 ezrelék). Írországban a legmagasabb a születési ráta (16,3 ezrelék), ezt az Egyesült Királyság és Franciaországé (12,9 és 12,6 ezrelék) követi.

1.2. ábra

Élveszületési arány az unióban

Az unió országainak többségében 2008-hoz képest csökkent az élveszületési arány, Ausztriában és az Egyesült Királyságban nem változott, Litvániában és Szlovákiában pedig lényegesen javult.

Csökkenő termékenység

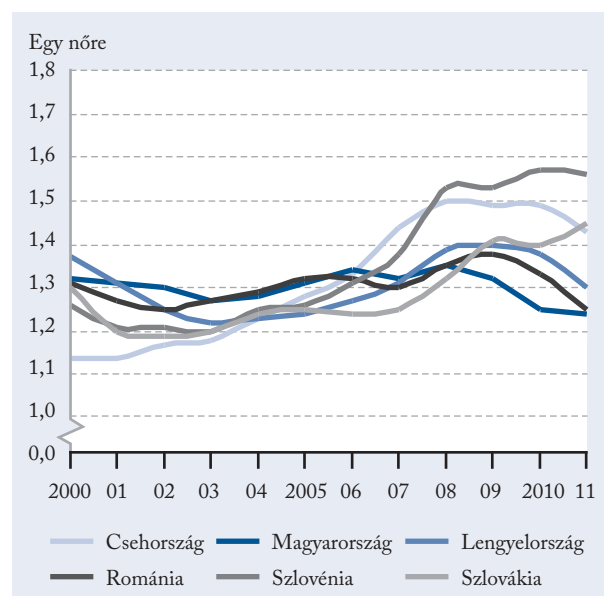
A demográfiai folyamatok egyik legmeghatározóbb tényezője a **termékenység** alakulása. A generációk létszámának szinten tartásához 2,1-es értékű teljes termékenységi arányszámra¹⁾ – azaz több mint két gyermek vállalására – lenne szükség. Ha a termékenység tartósan ez alá a szint alá esik, akkor csökken és öregszik a népesség. A termékenység csökkenése önmagában nem feltétlenül jár együtt a népesség fogyásával, ha a várható élettartam emelkedése a születésszám csökkenését képes ellensúlyozni. Ez esetben kevesebben születnek, de hosszabb ideig élnek, és a népesség úgy öregszik, hogy száma stagnál.

¹⁾ A teljes termékenységi arányszám azt fejezi ki, hogy egy nő élete során mennyi gyermeket hozhatna a világra, amennyiben az adott év termékenységi viszonyai tartósak lennének. A népesség utánpótlása abban az esetben biztosított, ha a mutató meghaladja a 2,1-et.

A hazai termékenység több mint fél évszázad alatt csak az 1950-es években és az 1970-es évek közepén érte el a reprodukciós szintet, de a mutató a 2,0-es értéket is csak mindössze néhány időszakban – 1967–1969 között, illetve 1978–1979-ben – érte el. Az 1990-es években rohamosan csökkent a termékenység, majd 2000 és 2011 között 1,33-ról 1,24-es értékre esett, ami történelmi mélypont a hazai élveszületési statisztikában. A 2012. évi termékenységi szint mellett száz nő élete folyamán 134 gyermeket hozna a világra, tízzel többet, mint az előző évben. Az évtized során a felnövekvő gyermekgenerációk létszáma 35–40%-kal marad el a szüleikétől. Az országon belül a termékenység Észak-Magyarországon és Észak-Alföldön a legmagasabb, Nyugat-Dunántúlon, Közép-Magyarországon, valamint Dél-Alföldön a legalacsonyabb.

1.3. ábra

Termékenységi arány Kelet-Közép-Európában

Az **Európai Unió** 27 tagországában a teljes termékenységi arány az ezredfordulótól 2008-ig 1,46-ról 1,6-ra nőtt. A folyamat ekkor megtorpant, és a következő évek enyhe hullámszárait követve 2011-ben a jelzőszám 1,57-re süllyedt. Az országok közötti különbségek számottevőek: a termékenység 2011-ben a legmagasabb Írországban (2,05), Franciaországban (2,01), valamint az Egyesült Királyságban (1,96), a legalacsonyabb pedig Magyarországon (1,24) és Romániában (1,25) volt. Dél-,

Kelet- és Közép-Európát alacsonyabb termékenységgel jellemezte, mint Észak- és Nyugat-Európát, amiben szerepe van a társadalmi-gazdasági háttérnek, a munkaerő-piaci sajátosságoknak, a családpolitikának, a vallási és kulturális kötődéseknek. A magyarországi termékenység az ezredfordulót követő évtized első felében együtt mozgott a térség országaival, majd 2008-tól végképp elszakadt attól, és jelenleg Kelet-Közép-Európában is a legalacsonyabb.

Mind „megfontoltabb” a gyermekvállalás

Magyarországon a családalapítási tradíciókat hosszú időn keresztül a fiatalkori házasságkötés és a fiatalon vállalt anyaság jellemezte. Az elmúlt két évtized egyik sajátos vonása, hogy látványosan nőtt a szülőképes kor „idősebb” korosztályainak szerepe és jelentősége. A szerepváltozás részben abból adódott, hogy emelkedett a 30 év feletti nők termékenysége, de ennél jóval jelentősebb a 30 év alatti nők gyermekvállalásának visszaesése. A korábban a legtermékenyebb életkorúknak számító 20–24 éves nők a rendszerváltás óta több mint kétharmaddal kevesebb gyermeket vállalnak. A paradigmaváltás viszonylag rövid idő alatt ment végbe, ennek demográfiai következménye az erősen csökkenő, majd alacsony szinten stagnáló termékenység és születésszám. A változások jelei már az 1980-as években érzékelhetőek voltak, de egyértelművé az 1990-es években, általánossá pedig az ezredfordulót követően váltak. A rendszerváltás utáni átalakuló társadalmi-gazdasági környezetben az anyák egyre később hozták világra első és esetleg további gyermekeiket. Az első gyermeküket szülő nők átlagéletkora így 2000 és 2011 között mintegy 3 évvel, 28,3 évre emelkedett, ami az uniós átlagnak felel meg.

A szülő nők életkorának kitolódását mutatja, hogy 2012-ben a 30–34 éves nők körében volt a leggyakoribb a gyermekvállalás, ők adták az összes születésszám közel harmadát. Termékenységi magatartásuk változása emiatt fontos szerepet játszik a születések számának évenkénti alakulásában.

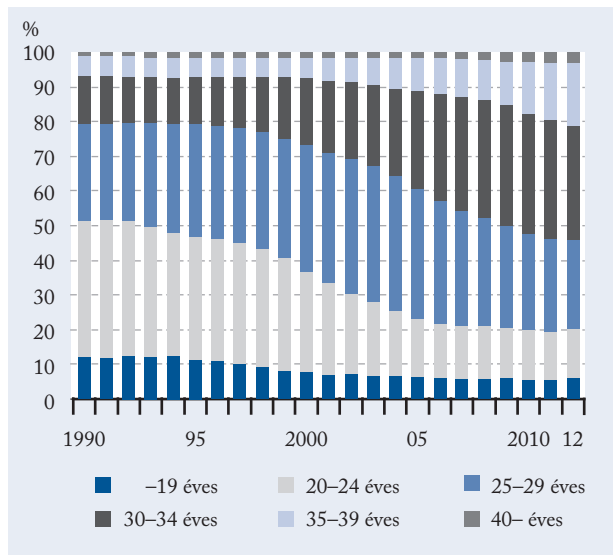
A **gyermekvállalás** halogatásában számos tényező játszik szerepet, kiemelt helyen állnak az önálló egzisztencia megteremtésének nehézségei, a tanulási idő meghosszabbodása, a házasság népszerűségvesztése és a párkapcsolati bizonytalanságok.

Szülés előtt az édesanyák 67,8%-a dolgozott, 14,2%-a gyermekgondozási ellátás mellett nevelte

otthon másik gyermekét vagy gyermekeit, 8,4%-a munkanélküli, fennmaradó hányaduk eltartott (tanuló, háztartásbeli stb.) volt.

1.4. ábra

A születések aránya az anya életkora szerint

Az iskolai végzettség emelkedésével a gyermekvállalásról szóló döntésben egyre nagyobb a család és a munka összeegyeztetésének szerepe. Míg az ezredfordulón csupán a szülő nők 15,2%-a volt diplomás, és tipikus iskolai végzettségnek az általános iskola, valamint a szakmunkásképző számított (48,5%-uk esetében), addig 2011-ben 34,2%-uk rendelkezett diplomával, és 31,7%-uk érettségivel, az általános iskolai vagy szakmunkás végzettségűek aránya pedig együttesen 31,8% volt. A diplomás nők döntő többségére (több mint kilenczetedére) jellemző, hogy foglalkoztatottként dolgozott a gyermekvállalást megelőzően.

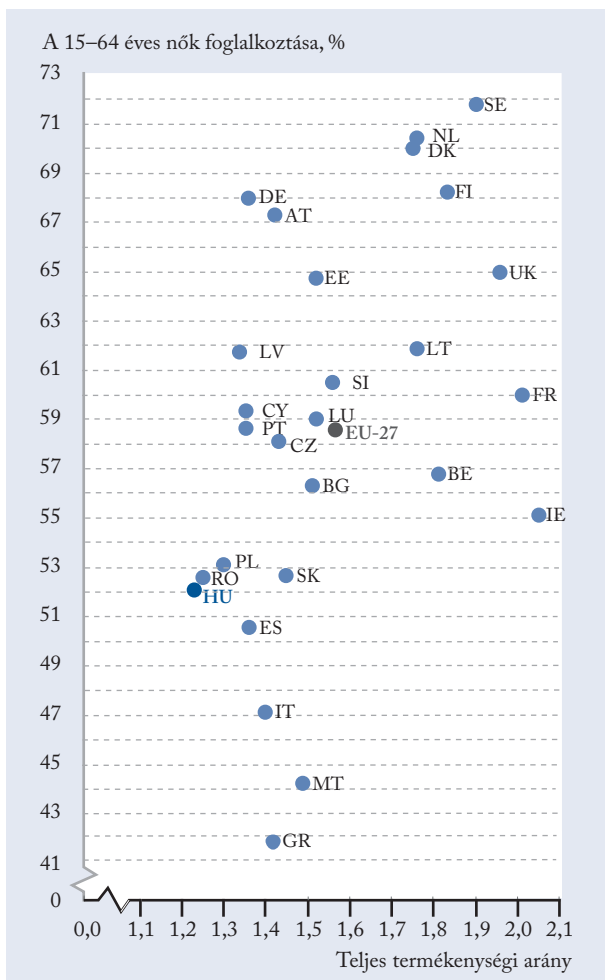
A nők munkavállalása és a termékenység összefüggése uniós összehasonlításban meglehetősen elmentmondásos. Magyarország a nők foglalkoztatási rátája alapján az uniós rangsor alsó harmadához tartozik, és a termékenységi ráta is egyike a legalacsonyabbaknak. Paradox módon a hazainál alacsonyabb foglalkoztatottságú országokban a termékenységi arány rendre magasabb az itthoninál. Romániában a helyzet a magyarhoz hasonló, míg sajátos a németországi, ahol magas foglalkoztatottsághoz alacsony termékenység járul.

A családtervek és a gyermekvállalás valós szintje közötti különbség jelentősen nőtt. A fiatalokra jellemző, hogy az anyaságot a kedvezőbb körülmé-

nyekre várva halogatják. Az 1970-es évek közepén az ideálisnak tartott gyermekszám még jóval közelebb volt a háromhoz, mint a kettőhöz, mivel az érintettek többsége három gyermeket gondolt ideálisnak. A következő évtizedekben a kétgyermekes családmódel ideálja dominált, de az átlagos értékek folyamatosan csökkentek. A legutóbbi (2009) felmérés²⁾ szerint a megkérdezettek által ideálisnak tartott gyermekszám már nem érte el a kettőt, és az egy gyermeket előnyben részesítők aránya meghaladta a három gyermeket tervezőkéét. Mindezek jelzik, hogy a népesség természetes utánpótlása már a családtervek szerint sem biztosított.

1.5. ábra

Munka és gyermekvállalás az unióban, 2011

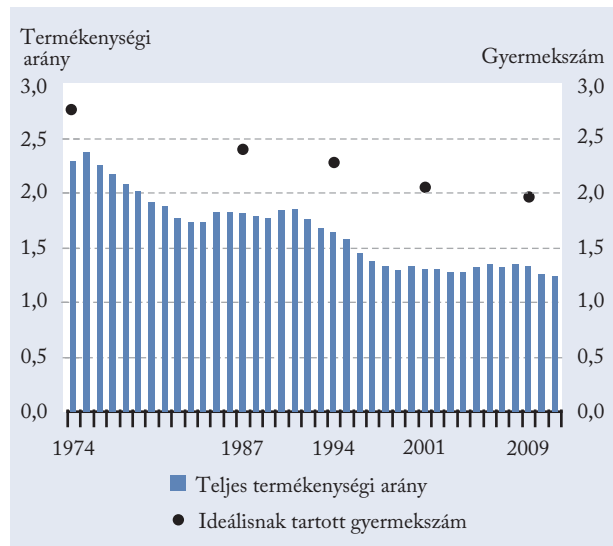

Megjegyzés: AT – Ausztria; BE – Belgium; BG – Bulgária; CY – Ciprus; CZ – Csehország; DE – Németország; DK – Dánia; EE – Észtország; ES – Spanyolország; FI – Finnország; FR – Franciaország; GR – Görögország; HU – Magyarország; IE – Írország; IT – Olaszország; LT – Litvánia; LU – Luxemburg; LV – Lettország; MT – Málta; NL – Hollandia; PL – Lengyelország; PT – Portugália; RO – Románia; SE – Svédország; SI – Szlovénia; SK – Szlovákia; UK – Egyesült Királyság.

²⁾ Forrás: S. Molnár Edit: A gyermekszám-preferenciák alakulása Magyarországon az elmúlt évtizedben, *Demográfia*, 52. évf., 4. szám, 283-312. o.

1.6. ábra

Családtervek és valóság

A változások méreteire utal az 1975-ben született nemzedék – a Ratkó-unokák – létszámát tekintve „nagy generáció” eddigi életútjának nyomon követése. A rendszerváltás utáni években léptek a szülőképes korba, ami gyermekvállalási magatartásukra is erősen rányomta bélyegét. A korábbi gyakorlattól eltérő halogató, halasztó taktika először náluk jelentkezett. A huszas évek első felében csak feleannyi gyermeket vállaltak, mint a náluk tizenkét évvel idősebb nemzedék, és a huszas évek végén sem volt még átlagosan egy gyermekük. A két születési évtized között ebben az életkorban volt a legnagyobb különbség a gyermekek számában, azután fokozatosan pótolni kezdték lemaradásukat. 36 éves korukra átlagosan több mint 1,5 gyermeket hoztak világra, ami 80%-a az 1963-as nemzedék hasonló életkorban elért gyermekszámának (1,90). A gyermekvállalás ideális időszakából azonban lassan kicsúsznak, és nőnek az egészségi-biológiai kockázatok is. A 2011. évi termékenységi mélypont mellett csak a 35 éves és ennél idősebb nők szülésgyakorisága emelkedett kissé. Ezzel együtt azonban nem valószínű, hogy reprodukív koruk végére behozzák a lemaradást. A náluk fiatalabb, az 1980-ban és az 1985-ben született nemzedékek termékenysége hasonlít egymáshoz. Náluk már megfigyelhető a teljes stratégiaváltás a gyermekvállalásban. A nemzedékek huszas éveit főleg a képzés, a tanulás, az anyagi és a munkahelyi egzisztencia, valamint a családalapítás feltételeinek megteremtése jellemzi. Ebben az élet-

korban gyermeket nem, vagy csak kevesen és keveset vállalnak. Az 1980-ban születetteknek 31 éves korukra alig több mint feleannyi gyermeke született, mint az 1963-asoknak. Az 1985-ösök 26 éves korukig harmadannyi gyermeket vállaltak, mint anyáik generációja. Tehát egyetlen nemzedékváltás alatt korábban ilyen mérvű és sebességű változás a gyermekvállalás területén nem történt.

Párkapcsolati háttér

A termékenység alakulásában a párkapcsolat formája kulcsszerepet játszik. Az elmúlt fél évszázadban jelentősen változott az együttélési módok elfogadottsága. Az 1970-es évektől a családról, a házasságról és a gyermekvállalásról való gondolkodás megváltozott. Míg 1980-ban a férfiak 70 és a nők 64%-a élt házasságban, addig 2012-ben ez az arány 47, illetve 42%. A visszaesésből arra következtethetünk, hogy a közvélemény által elfogadott együttélési forma korábban a házasság volt, napjainkban ugyanakkor a társadalom toleránsabb az alternatív párkapcsolatokkal szemben. A váltást jelzi a nőtlenség, a hajadonok és az elváltak rétegének szélesedése is. Figyelemre méltó a fiatalabb generációk (40 év alattiak) „csendes állásfoglalása” a kérdésről, közöttük ma száz férfiből 74, száz nőből 64 a nőtlenség, illetve a hajadonok táborába tartozik.

Magyarországon a **házasságkötések** száma hosszú ideje csökken. A párkapcsolatok változása Európa-szerte általános, a folyamat azonban eltérő időben kezdődött. A magyar viszonyokat a rendszerváltásig – a kelet-közép-európai országokhoz

hasonlóan – korai és magas arányú házasságkötés jellemezte, míg Nyugat-Európában a házasságra lépők aránya már akkor is jóval alacsonyabb volt, és idősebb korban léptek az anyakönyvvezető elé.

Míg az 1950-es években átlagosan 100 ezer feletti házasságot kötöttek évente, addig az 1980-as évekre 80 ezerre, a rendszerváltás idejére 66 ezerre mérséklődött. Az ezredfordulókör 48 ezer, 2010-ben már csak 35,5 ezer pár járult az anyakönyvvezető elé. Az elmúlt két évben kismértékű emelkedés figyelhető meg, 2012-ben 36,2 ezer házasságot kötöttek. Európai összehasonlításban fél évszázaddal ezelőtt hazánkban magas volt a házasságban élő népesség aránya, ami jelenleg az uniós átlag alatti. Az első ízben házasságot kötők életkora a férfiaknál 1990-ben 24,7 év volt, 2011-ben már 31,8 évre, a nők esetében 22 évről 29,1 évre emelkedett, azaz két évtized elteltével 7 évvel lettek idősebbek az először házasulók. Napjainkra a házas tizenéves nők aránya elhanyagolható (2,3%) az 1990-es évek eleji egynegyedhez képest. Nagyságrendi átrendeződés következett be a többi korcsoportban is. 1990-ben még a legtöbb nő 20–24 éves volt, amikor férjhez ment, 2012-ben már 25–29 éves. A házasodó férfiak közel fele 1990-ben 25–29 éves korára időzítette a nősülést, míg ma legnagyobb arányban a 30–34 éves korosztály házasodik. A Dunántúlon nagyobb a házasságkötési hajlandóság, mint az Alföldön, illetve Budapesten gyakrabban kötnek házasságot, mint vidéken.

A bejegyzett élettársi kapcsolat³⁾ intézménye 2009. július 1-jétől – mint a családi állapot új kategóriája – vált lehetővé. 2009 második felé-

EURÓPAI VÉLEKEDÉSEK A FIATALOK ÖNÁLLÓSULÁSÁRÓL

A felnőtté váló fiatalok önállósulásának egyik feltétele a különköltözés, az önálló háztartás létrehozása. Európa egyes országaiban eltérő a vélemény a tekintetben, hogy a társadalom szerint mikor illik elhagyni a szülői házat. A férfiakkal a közvélemény toleránsabb, és fél-egy évvel későbbi életkort határoznak meg, mint a nőknél. Az a korhatár, amikor „túl idős ahhoz az ember, hogy a szüleiével éljen” a skandináv országokban 26–27 év. Nyugat-Európában ez az életkori küszöb 27–30 év. A volt szocialista országok közül Észtországban és Lengyelországban a legszigorúbb a fiatalok és a szüleiük együttélésének megítélése, és az önállósulás elvárt kora 27–29 év. Viszonylag késői az elválás természetesnek tartása Dél-Európában és Magyarországon, ahol az elköltözés 30 éves kor felett elvárt. Az önálló háztartás kialakítására vonatkozó norma gyengéségére utal, hogy itthon egyesek úgy vélik (a férfiakra vonatkozóan 35, a nőkre 43%), hogy egy gyermek bármennyig együtt élhet a szüleiével.⁴⁾

³⁾ A bejegyzett élettársi kapcsolatokról szóló 2009. évi XXIX. törvény alapján a hivatalosan eljáró anyakönyvvezető előtt – két tanú jelenlétében – két, tizennyolcadik életévét betöltött, azonos nemű személy között létesített kapcsolat.

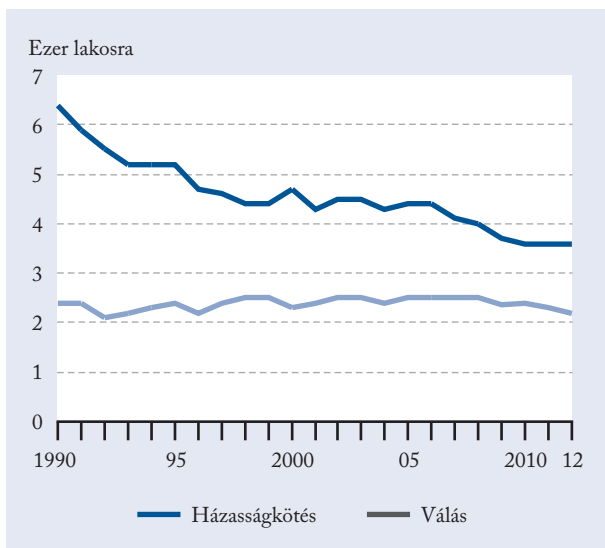
⁴⁾ Forrás: Murinkó L. – Földháy E.: Háztartás- és családszerkezet, in: Demográfiai portré, Népeség tudományi Kutatóintézet, Budapest, 2012.

ben 67, 2010-ben 80, 2011-ben pedig 45 ilyen párkapcsolatot regisztráltak. 2012-ben a számuk 41-re esett vissza, közülük 32 férfi és 9 női pár volt. Az anyakönyvvezető előtti hivatalos eljárást a férfiak átlagosan 38,2 évesen, a nők 39,1 évesen kezdeményezték.

A **válások** száma 1980 és 2012 között éves szinten hozzávetőleg 22 és 30 ezer között ingadozott, az elmúlt néhány évben csökkenő trendet követett. 2012-ben 22 ezer válásra került sor, 5,7%-kal kevesebbre az előző évinél. A válás továbbra is a 20–29 évesek körében a leggyakoribb. Általános tendencia, hogy a házasságok felbontásának mintegy kétharmadát nők kezdeményezték.

1.7. ábra

Házasságkötés, válás

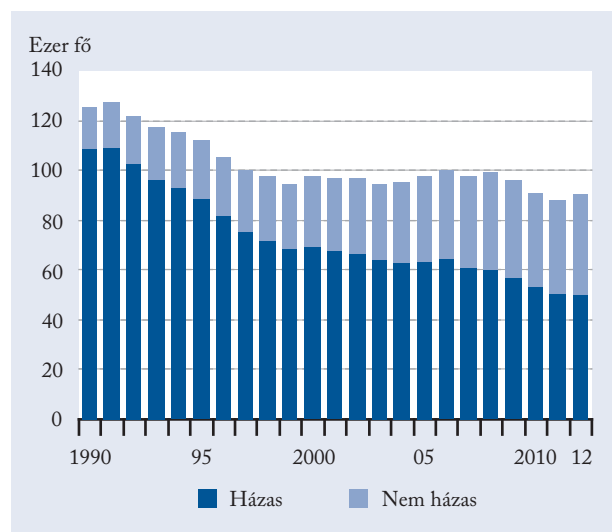

Korábban határozott társadalmi elvárás volt, hogy gyermekvállalás esetén a fiatalok kössenek házasságot. A norma változását, lazulását jelzi, hogy míg az 1990-es években a házasságot kötő nők 23–25%-a ment férjhez várandósan, 2010-ben 11,6%-uk. Jelenleg a felnőtt népesség mintegy 10,7%-a él élettársi kapcsolatban, és a párok többsége nem is tervezi a kapcsolat „legalizálását”. Házasságkötési tervei elsősorban az együttélő fiataloknak vannak.⁵⁾ A váltást más oldalról még határozottabban mutatja a házasságon kívüli gyermekvállalás gyakorisága. A **házasságon kívüli születések** aránya bő két évtized alatt 13,1-ről 2012-ben 44,5%-ra nőtt. A növekedés mögött azonban éppen úgy szerepet játszik a házasságból származó gyermekek

számának csökkenése, mint a házasságon kívüli születések korábrinál nagyobb mértékű növekedése. A nem házas párkapcsolatból született gyermekek aránya 1990 óta több mint megháromszorozódott, 1980-hoz mérten pedig több mint meghatszorosozódott. Valamennyi korcsoportban növekedett a házasságon kívüli születések aránya. A házas nők termékenysége jelentősen, több mint kétszeresen meghaladja a nem házas nőkéét, a különbség azonban 1990 óta mérséklődött. A házasok termékenysége az 1990-es években egyértelműen csökkent, az ezredfordulót követően pedig mérsékelten emelkedett, az utóbbi néhány évben ismét kismértékben csökkent. A nem házas termékenység az elmúlt két évtizedben folyamatosan emelkedett, majd a 2009–2010. évi csökkenés után 2011-től újra növekedésbe fordult, főleg az élettársi kapcsolatban élők és a házasságon kívüli születések növekvő aránya miatt.

1.8. ábra

Élveszületések az anya családi állapota szerint

Az EU-27 országaira vonatkozó 2011-es adatok szerint a nem házasságból történt születések aránya – Svédországot kivéve – nőtt az utóbbi évtizedben. A növekedés dinamikája országonként eltérő volt, de a különbségek így is jelentősek, hiszen nyolcszoros a különbség a legmagasabb és legalacsonyabb arányt képviselő Észtország (59,7%), illetve Görögország (7,4%) között. Az uniós tagországok rangsorában Magyarország a középmezőnybe tartozik a házasságon kívüli születések arányát tekintve.

⁵⁾ Forrás: Pongrácz T.: Párkapcsolatok. in: Demográfiai portré. Népeségstudományi Kutatóintézet, Budapest, 2012.

MENNYI IDŐ JUT EGY NAP A LEGKÖZVETLENEBB CSALÁDTAGJAINKRA?

A nap 24 órájának kétharmad részét – a 2010. évi időmérleg-felvétel szerint átlagosan 17 órát és 22 percet – otthon töltjük, felét alvással, másik felét különböző otthoni tevékenységekkel. A nők átlagosan 2 óra 7 perccel több időt töltenek otthon, ami azt jelzi, hogy még mindig erős befolyással bír a hagyományos családi szerepmegosztás: jellemzően a nők vannak otthon gyermekgondozási ellátáson, és sok nő ezt követően sem tér vissza a munkaerőpiacra. Legkevesebb időt a 20–29 évesek (alig 16 órát), legtöbbet pedig az idős (60–74 éves) korcsoportok (közel 20 órát, később még többet) töltenek otthon.⁶⁾

A háztartással együtt végzett tevékenységek jellemzően lehetnek kikapcsolódás jellegűek vagy közös házimunka is. 2010-ben 10–84 éves népesség átlagban napi 83 percet fordított olyan tevékenységekre, amelyeket a háztartással együtt végzett. A csak a gyermekekkel közösen végzett tevékenységekre fordított idő ennél jóval kevesebb, átlagosan 39 perc volt, a nőknél sokkal több (55 perc), mint a férfiaknál (21 perc). A háztartással és/vagy gyermekkel közösen (az adott tevékenységben részt vevőként) töltött idő együttesen 2 óra 24 percet tett ki a napi 24 órából a teljes 10–84 éves népesség átlagában.

A teljes időfelhasználásban a gyermekek ellátására, gondozására a családban naponta átlagosan 27 percet fordítottak, felnőttek ápolására, gondozására további 2 percet. A szabadidős időkeretünkben – ami összesen 275 percet tett ki – kifejezetten családi tevékenységre 4 percet fordítottunk. A hagyományos női szerepeknek megfelelően a nők mind a gyermekek, mind a beteg, fogyatékos felnőtt családtagok ellátására, gondozására több időt fordítottak, és nagyobb hányaduk volt érintett ezekben a tevékenységekben. A különböző korcsoportok között felnőtt családtag gondozására legtöbbet az 50 évesnél idősebbek (és különösen a 75 évesnél idősebbek) fordítottak – feltehetően ez abból adódik, hogy ebben a korosztályban gyakori a beteg, idős háztartás ápolása. Munkaerő-piaci státus szerint a háztartásbeliek (akik az ápolási díjban részesülők is tartalmazzák) és a gyermekgondozás miatt otthon lévők voltak ebben a legaktívabban (a háztartásbeliek átlagosan napi 16, a gyesein, gyeden lévők napi 5 percet fordítottak erre, ami jóval magasabb a 2 perces országos átlagnál).

Minden harmadik háztartás egyszemélyes

A háztartás a társadalom legkisebb gazdasági közössége. A 2011. évi népszámlálás időpontjában a háztartások száma meghaladta a 4,1 milliót, ez 6,2%-kal több a tíz évvel korábbinál. Többségük (65%) továbbra is családháztartás, ezen belül a két vagy több családból álló háztartások aránya alig haladta meg az 1%-ot.

A háztartások alig több mint fele (50,8%) alapul párkapcsolaton. A gyermeküket egyedül nevelők aránya tovább emelkedett – a 2001-es 10,7%-ról 2011-re 12,9%-ra –, csaknem minden nyolcadik háztartás ilyen. Folyamatosan nő az egyedülállók száma és aránya: a 2011. évi népszámláláskor minden harmadik háztartás egyszemélyes volt, számuk meghaladta az 1 millió 317 ezret, ami 300 ezerrel több a tíz évvel korábbinál. Ebben a népesség gyorsuló öre-

gedése éppúgy szerepet játszik, mint az életformaváltás. Az egyedülállók között, bár legdinamikusabban a 40 évesnél fiatalabbak köre bővült, az idősebb korcsoportok vannak túlsúlyban, 53%-uk 60 éves vagy annál idősebb. A kétszemélyes háztartások száma 1 millió 202 ezer volt, az ennél nagyobb háztartások aránya népszámlálásról népszámlálásra csökken.

Kevesebb és kisebb család

A családok és a családban élők száma 1980-ig emelkedett, majd a demográfiai folyamatok nyomán a családok száma és mérete is csökkent. Az elmúlt évtizedben a száz családra jutó családtagok száma 291-ről 287-re mérséklődött. Ezen belül a párkapcsolaton alapuló családok száma és nagysága csökkent, a gyermeket egyedül nevelőké emelkedett.

A KÉTGYERMEKES CSALÁDMODELL ELVESZÍTETTE HEGEMÓNIAJÁT

Család fogalmán az egy háztartásban – gyermekkel, illetve gyermek nélkül – házasságban vagy élettársi kapcsolatban élőket, valamint a gyermeküket egyedül nevelő szülőket értjük. 2011-ben 2 millió 713 ezer családban 7 millió 783 ezren éltek, 7%-kal kevesebben, mint tíz éve. Száz családra átlagosan 287 családtag jutott, míg tíz évvel korábban 291. A családban élők száma leginkább a fővárosban és legkevesébé a községekben csökkent.

⁶⁾ Az időmérlegnapló megkülönbözteti a másokkal (pl. családtagjainkkal) együtt közösen, résztvevőként végzett tevékenységeket és a mások (családtagjaink) jelenlétében végzett tevékenységeket, ez utóbbinál a jelenlévő másik fél passzív, míg az előbbinél aktív szereplő. Ebben az esetben kizárólag „az aktív (résztvevőket)” vizsgáljuk.

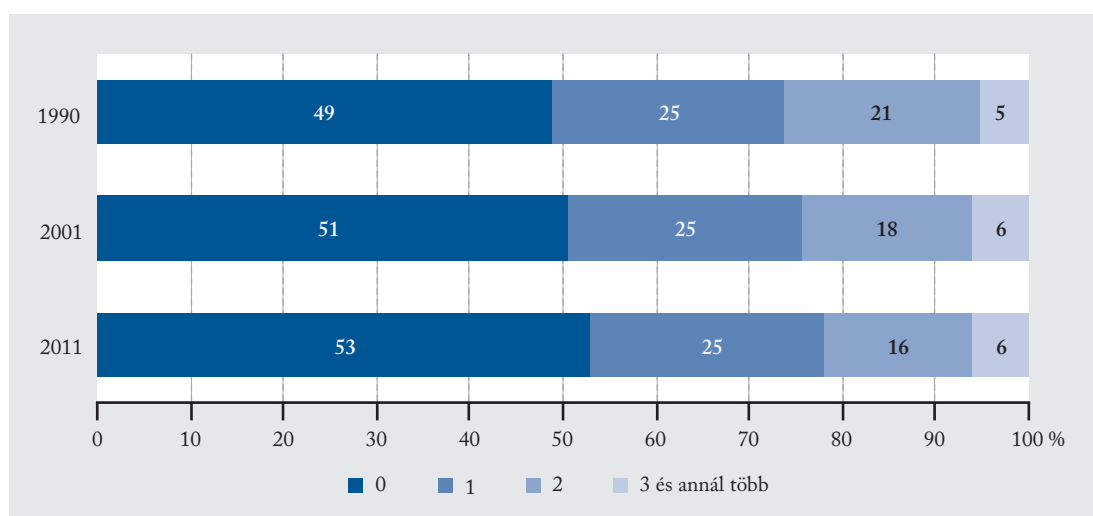
A termékenység visszaesése és a családalapítási szokások változása miatt a családok, háztartások összetétele átalakult. A házastársi együttélés mellett egyre inkább teret kapnak az élettársi kapcsolatok, számuk 2011-ben megközelítette a 405 ezret, ami az összes párkapcsolat egyötödét tette ki. Ez a 2001-es adatokhoz viszonyítva azt jelenti, hogy 17%-kal csökkent a házaspáros családok száma, míg a többi családtípusé nőtt, ezen belül is az élettársi kapcsolatok 49%-kal emelkedtek.

A házastársi kapcsolaton alapuló családok az átlagos családnagyság csökkenése ellenére még mindig a legnépesebbek: 2011-ben itt száz családra 299 személy jutott, ugyanakkor száz élettársi kapcsolatban 291, ugyanennyi egyszülős családban 245 személy élt.

A gyermekes családokon belül az egygyermekesek alkotják a legnagyobb hányadot (36%), a kétgyermekesek részesedése 22%. A kétgyermekes családok dominanciája megszűnt, már nem ők jelentik a többséget. A legkisebb arányt a három vagy annál több gyermekes családok képviselik, ugyanakkor figyelemre méltó, hogy ha csekély mértékben is, de arányuk növekedett 2001 óta.

1.9. ábra

A családok megoszlása az eltartott gyermekek száma szerint

Az egy szülő gyermekkel típusú családok száma 2011 októberében 537 ezer volt. Az egyszülős családokon belül, ahol az anya élt együtt egy vagy több gyermekkel, meghaladta a 464 ezret, míg csak minden nyolcadik egyszülős családfő volt az apa.

A termékeny, 15–49 éves korban levő nőknek 39%-a élt házasságban 2011-ben, szemben a tíz évvel korábbi 51%-kal. Ez az arány azért fontos, mert a gyermekek túlnyomó többsége évtizedekig házasságban született, majd a házasságon kívül született gyermekek aránya növekedni kezdett, de még 2011-ben is a megszületett gyermekek több mint felének szülei házasságban éltek. Míg azonban a népszámlálás adatai szerint a termékeny korú nőket tekintve száz házas nő átlagosan 179 gyermeket szült, addig száz élettársi kapcsolatban élő csak 120-at. A házások arányának csökkenése, az élettársi kapcsolatban élők arányának növekedése tehát önmagában is a születések számának csökkenésével jár.

Öregedő népesség

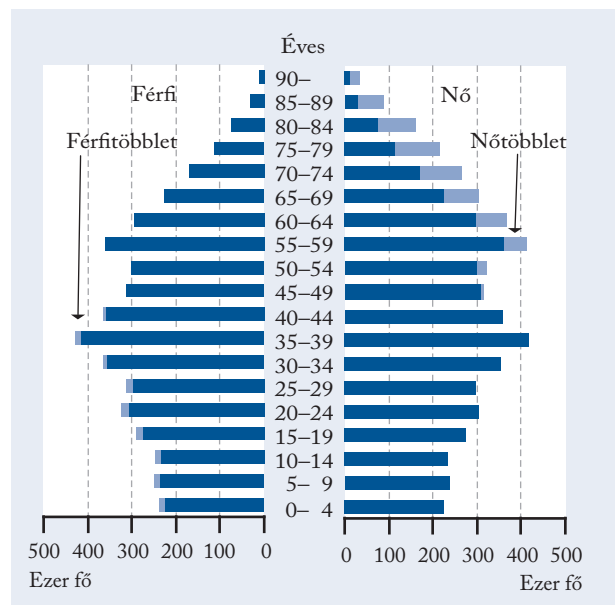
A népesség fogyásával párhuzamosan folytatódott a lakosság elöregedése. A korösszetétel torzulását, az idős és fiatal generációk arányának kedvezőtlen változását befolyásoló tényezők az elmúlt évtizedekben felerősödtek. Az 1980-as évek folyamataiban elsősorban a magas halandóság, az 1990-es évektől a jelentősen visszaeső és igen alacsony termékenység szerepe volt meghatározó. Az

1980-as évek magas halandóságát jól szemlélteti, hogy 1980-ban az újszülött fiúk 65,5, a lányok 73,7 év megélésére számíthattak. 2011-re a születéskor várható élettartam a fiúknál 70,9 évre, a lányoknál 78,2 évre javult. A születő generációk mind kisebb létszámával a gyermekek és a szülői korosztályok közötti demográfiai egyensúly tartósan megbillent. Az egyensúlytalanság számos társadalmi és gazdasági probléma forrása. A szülőké-

pes női korosztály⁷⁾ csökkenő létszáma a jelenlegi termékenységgel mellett a születésszám további mérséklődését vetíti előre.

Magyarországon az ezredfordulót követően felgyorsult a népesség öregedésének folyamata, 2005 óta a 65 évesek és idősebbek többen vannak, mint a gyermekkorúak.⁸⁾ A gyermekkorúak aránya folyamatosan csökkent, 2013. január 1-jén 14,4%-ot tett ki, miközben a 65 éves és idősebb népességé 17,2%-ra emelkedett. A 15–64 éves munkaképes korú népességre csökkenő gyermekkorú és egyre növekvő időskorú eltartási terhe hárul, e korcsoport aránya a népességen belül 68,4%. Az **öregedési index** szerint – ami az idős népességet adja meg a fiatalok arányában – 2013. január 1-jén száz gyermekkorúra 119 időskorú jutott, szemben az egy évvel korábbi 116-tal. Az **idős népesség eltartottsági rátája** – ami az idősek számát a munkaképes korúak arányában fejezi ki – jelenleg 25,1%. Előjelzések szerint 2060-ra a jelenlegi érték több mint kétszerezésére, 57,8%-ra emelkedik.

1.10. ábra
A népesség nem és korcsoport szerint,
2013. január 1.

KÜLÖNBBSÉGEK TÍZ ÉV TÁVLATÁBAN

A 2011. évi népszámlálás szerint a tíz évvel korábbihoz képest csaknem 250 ezerrel kevesebb 15 éven aluli gyermekkorú, 171 ezerrel kevesebb 15–39 éves és 92 ezerrel kevesebb 40–59 éves élt Magyarországon. A 60 évesek és idősebbek száma ugyanakkor csaknem 250 ezer fővel nőtt.

A fiatal népességen belül a bölcsődés- és óvodáskorúak száma nagyobb mértékben esett vissza, mint az általános iskolás korúaké. A 20–59 éves lakosság száma 188 ezer fővel kisebb volt, mint 2001-ben. Az idősebb korcsoportba tartozók közül különösen jelentős a 60–69 éves – ún. Ratkó – korosztály létszámának emelkedése. A 70–79 évesek – háborús nemzedék – mintegy 21 ezer fővel vannak kevesebben, a 80 évnél is idősebbek száma pedig csaknem 120 ezerrel több, mint 2001-ben. A növekedés túlnyomó része a nőknél következett be.

A főváros népessége hagyományosan idősebb az országos átlagnál. A gyermekkorúak aránya mindössze 12%, ugyanakkor az időseké kiemelkedően magas (25%), amiben a vándorlási folyamatok, valamint az országos átlagnál magasabb várható élettartam is szerepet játszik. A gyermekek aránya a növekvő népességű Pest megyén kívül Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a legmagasabb. Az aktív korúak Fejér, Győr-Moson-Sopron és Hajdú-Bihar megyében a népességnek több mint 63%-át teszik ki, míg ez az arány alig több mint 60% Békés, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád és Somogy megyében. A legidősebb korösszetétel a Békés, a Heves, a Nógrád és a Zala megyében élők jellemzi, ezekben a megyékben minden negyedik lakos 60 éves vagy idősebb.

A népesség nemek szerinti megoszlása időről időre kevésbé változik. A férfiak magasabb halandósága miatt időskorban a nők aránya nagyobb. Évente több fiú születik, mint leány, de az életkor előrehaladtával a születéskor kialakult „férfitöbblet” mérséklődik, a nemek aránya a 43. életévben egyenlődik ki, majd a magasabb életkorokat a „nőtöbblet” jellemzi. Így az ország idősebb korösszetételű területein az átlagosnál magasabb a nők aránya. A nemenkénti arány Fejér és Győr-Moson-Sopron megyében a legkiegyenlített, a „nőtöbblet” Budapesten, valamint Heves megyében a legnagyobb. Országos átlagban ezer férfira 2011-ben 1106 nő jutott. Az elmúlt évtizedben az idős korosztályokban a férfiak halandósági viszonyainak javulásából adódóan a nőttöbblet csökkent.

⁷⁾ 15–49 éves nők.

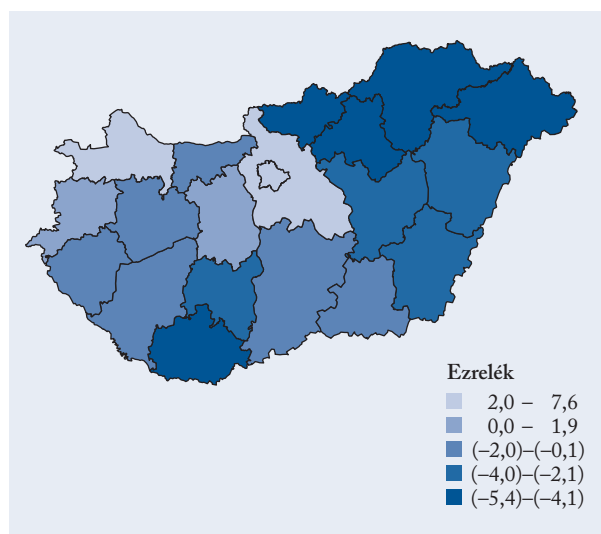
⁸⁾ 0–14 évesek.

Belföldi vándorlások

A **belföldi vándorlások**⁹⁾ száma 2012-ben 479 ezer volt, 3,9%-kal több a 2011. évinél. Az állandó vándorlások 2008 óta tartó csökkenése folytatódott, a kevesebb mint 200 ezer lakhelyváltoztatás az utóbbi két évtized mélypontjának számít. 2012-ben az ideiglenes vándorlások számában már nem érvényesült a korábbi adminisztratív döntés¹⁰⁾ hatása az automatikus kivezetések időtartamáról. A közel 287 ezer tartózkodásihely-változtatás az előző évihez képest 10%-os növekedést jelent.

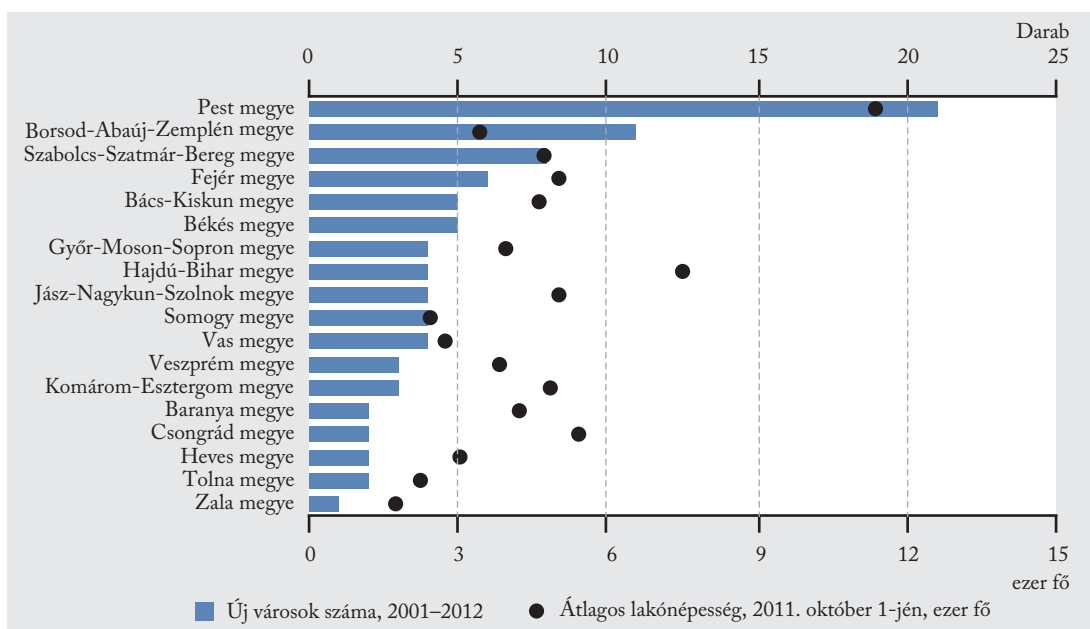
Budapest lakossága 1990 és 2007 között csaknem 321 ezer fővel csökkent. Ebben 2008 jelentett fordulatot, azóta lassú emelkedés indult, és a főváros 2012-ben 8100 fő vándorlási többletet könyvelhetett el. Az elmúlt több mint 20 évben ezzel párhuzamosan többségében a fővárosból kiköltözőknek köszönhetően az agglomeráció településeinek népessége 567 ezerről 826 ezerre nőtt.

1.11. ábra
Ezer lakosra jutó belföldi vándorlási különbözet,
2012

VÁROSODÁS, VÁROSISODÁS

Az urbanizáció kettős folyamat, egyrészt jelenti a városodást – mennyiségi oldal –, azaz a városok számának gyarapodását, másrészt a városiasodást – minőségi oldal –, ami a városi funkciók bővülését, az infrastruktúra és a városi életforma kialakulását fejezi ki.

1.12. ábra

Az új városok* száma és átlagos lakónépességük

* 2001 és 2012 között Nógrád megyében nem volt új város.

⁹⁾ A belföldi vándorlás tartalmazza a településen belüli és közötti költözéseket.

¹⁰⁾ A vonatkozó 1992. évi LXVI. törvény szerint az ideiglenes vándorlások számába azok is beletartoznak, akik bizonyos időtartam után nem hosszabbítják meg tartózkodási helyüket, és emiatt automatikusan törlik a rendszerből. Ez az időtartam 2006-ban kettőről öt évre módosult.

A 2012. év eleji adatok szerint Magyarországon 328 – azaz minden tizedik – település városi jogállású, közülük 23 megyei jogú város, a községek száma 2826. A városodás folyamata a rendszerváltást követően gyorsult fel, az 1990-es évtizedben 73, az ezredforduló óta még 91 új városunk lett. A legtöbb újonnan városi rangot kapott település Pest megyében van.

A városodás dinamikus változását kevésbé követte a városiasodás, az új kisvárosok egy része nem rendelkezik valódi városi funkciókkal, intézményi ellátottságuk hiányos, lakókörnyezetük falusias jellegű. A városi rang megszerzésének nagy jelentősége volt a történelem folyamán, bár még ma is presztíziskérdés a települések lakói, illetve vezetői szempontjából.

Magyarországon 2012-ben ezer km²-re 4 város jutott, eggyel több, mint 2001-ben. Kiemelkedően magas a várossűrűség Pest megyében (Budapest nélkül), ahol az országos átlag kétszerese, míg Csongrád, Nógrád és Heves megyében annak fele.

Magyarország átlagos népsűrűsége – az egy km²-re jutó népesség száma – 107 fő, ezzel uniós összehasonlításban (az uniós átlag 116,9 fő) a közepes laksűrűségű országok közé tartozik. A népesség 17,5%-a a fővárosban, 52,2%-a a többi városban és 30,3%-a községekben él.

A belföldi népességmozgás egyenlege az év folyamán Közép-Magyarországon és Nyugat-Dunántúlon pozitív volt. A többi régióra továbbra is az elvándorlás volt jellemző. A gazdaságilag fejletlenebb térségek, Észak-Magyarország és Észak-Alföld népességmegtartó képessége tovább gyengült.

Nemzetközi vándorlás – népességszámot alakító tényező

A természetes népesedési folyamatokat fékezheti vagy erősítheti a nemzetközi vándorlásból eredő népességszám-növekedés vagy -fogyás. Ha tartósan többen jönnek az országba, mint ahányan elhagyják, akkor az népességszám-nyereséggel jár, és növeli a honos lakosság lélekszámát. Ellenkező esetben vándorlási veszteség alakul ki, ami csökkenti az ország lakosságának számát. Az elmúlt két évtizedben változó intenzitással, de minden évben többen jöttek az ország területére, mint ahányan azt tartósan vagy véglegesen elhagyták, így a vándorlásból eredő népességszám-nyereség mérsékelni tudta a természetes fogyásból adódó lélekszámvesztést.

Az Európai Unió bővülésével a **nemzetközi vándorlással** kapcsolatos kérdések egyre inkább az érdeklődés középpontjába kerültek. A nemzetközi migráció fontosságának felértékelődéséhez hozzájárult a fokozódó demográfiai és munkaerő-piaci egyensúlyhiány, az egyes országok és régiók egyenlőtlen gazdasági fejlődése is.

Magyarországon az érvényes engedéllyel rendelkező, huzamosan itt tartózkodó **külföldiek száma** 2013. január 1-jén közel 144 ezer fő, a teljes

népesség 1,4%-a volt. A külföldiek döntő többsége Európából, ezen belül is valamely szomszédos országból érkezett. Románia (29%) mellett Németország (11%), Ukrajna (8%) és Szerbia (6%) állampolgárai vannak jelen nagy arányban. A bevándorlók másik nagy csoportja az Ázsiából érkezők, közülük a kínaiak (7%) vannak többségben. Az afrikai és az amerikai földrésről származó bevándorlók aránya kisebb (2–3%). A hazánkban tartózkodó külföldiek 42,6%-a Budapesten, 36,8%-a egyéb városokban, 20,6%-a pedig községekben telepedett le. Korösszetételüket tekintve fiatalabbak, mint a honos népesség, a legnagyobb arányt a 20–39 évesek képviselik. A bevándorlók többsége Közép-Magyarországot választja, e mellett jelentős szerep jut Észak- és Dél-Alföldnek is. A Magyarországon élő külföldiek egy része tartósan szeretne letelepedni és megszerezni a magyar állampolgárságot, döntő többségük a környező országokból származó határon túli magyar. A kettős állampolgárok száma – amely összefügg azzal, hogy a 2010. évi XLIV. törvény bevezette az egyszerűsített honosítási eljárást – jelentősen nőtt.

Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozása és ezt követően a munkaerő-piaci korlátozások megszüntetése némileg erősítette a **magyar állampolgárok kivándorlását**. 2011. október 1-jén – a népszámlálás adatai szerint – 143 ezer magyar állampolgár élt egy évnél hosszabb, 70 ezer egy évnél rövidebb ideig külföldön. A két legjelentősebb célországban, Németországban (50%) és Ausztriában (15%) élt a kivándorlók kétharmada.

2. MUNKAERŐ-PIACI VISZONYOK, OKTATÁS

Munkaerőpiac

- A **magyar munkaerőpiacon** eleve meglévő negatívumokat – az alacsony szintű foglalkoztatást és a gazdaságilag inaktívak széles rétegét – a gazdasági válság időlegesen tovább erősítette.
- 2011–2012-ben javulás következett be a foglalkoztatottság területén, két év alatt a **foglalkoztatottak száma** 93 ezerrel nőtt, **arányuk** pedig 55,4-ről 57,2%-ra emelkedett, amihez 2012-ben a közfoglalkoztatás kiterjesztése is hozzájárult. 2012-ben javult a nők foglalkoztatási rátája: 50,6-ről 52,1%-ra emelkedett 2011-hez képest. A **nők foglalkoztatása** elmaradt az uniós átlagtól. A gyermekszám szerint differenciált női foglalkoztatásban leginkább a 3 vagy több gyermeket nevelők esetében szignifikáns a különbség, közel 17 százalékpontos.
- A **munkanélküliek száma és aránya** a 2011. évi enyhe csökkenést követően 2012-ben lényegében nem változott, a munkanélküliségi ráta 11,0% volt. A **felsőfokú végzettségű fiatalok** esetében is jelentős a munkanélküliség kockázata. A diplomás 20–24, illetve 25–29 évesek körében a munkanélküliségi ráta többszöröse az átlagos, 15–64 éves felsőfokú végzettségűekének.
- Az **üres álláshelyek** száma és aránya a versenyszférában mérséklődött. 2012-ben átlagosan 14,5 ezer állás várt betöltésre, ez 6,6%-kal elmaradt a 2011. évitől.
- A népesség **iskolai végzettsége** az elmúlt évtizedekben jelentősen javult. 2011-ben a 25–64 éves népesség több mint egyötöde diplomás, és további harmada érettségizett. A lakosság negyede beszél a magyaron kívül valamilyen **idegen nyelvet**.
- Az **óvodai ellátás** az elmúlt évtized végén jelentősen javult (2012-ben a 3–5 éves gyermekek 88,7%-a járt óvodába), emögött azonban jelentősek a területi egyenlőtlenségek. Az óvodába beíratott gyermekek száma 2008 és 2011 között emelkedett, 2012-ben viszont kismértékben (1000 fővel) csökkent az előző évihez képest.
- A **közoktatásban** tanulók száma a kisebb gyermeklétszámból adódóan tovább csökkent. A korai iskolaelhagyók aránya (11,5%) alacsonyabb az uniós átlagnál.
- A **középfokú oktatásban** nem sokat változott az egyes iskolatípusok részesedése az elmúlt évtizedben, a tanulók 23%-a szakiskolába, 42%-a szakközépiskolába, 35%-a pedig gimnáziumba jár.

Iskolázottság, köznevelés, továbbtanulás

- A **felnőttoktatásban** a szakiskolába járók száma az ezredforduló óta folyamatosan emelkedik, az érettségit adó középiskolák esetében viszont összességében csökkent.
- A **felsőoktatásban** az expanzió már az elmúlt évtized közepén lelassult, a hallgatók száma azóta csökken. A nappali oktatásban a stagnálást 2012-ben 3%-os csökkenés váltotta fel. A jelentkezők száma ennél nagyobb mértékben esett vissza, így a felvettek aránya (73%) magasabb, mint a korábbi két évben. A képzési területek közül a műszaki, a természettudományi, az egészségügyi és szociális, illetve a szolgáltatás képzésre járók aránya emelkedett 2005 óta.

Összefoglaló adatok

Megnevezés	2010	2011	2012
Foglalkoztatottak aránya, % ^{a)}	55,4	55,8	57,2
Munkanélküliségi ráta, % ^{a)}	11,2	11,0	11,0
Sikeresszakmai vizsgát tett tanulók száma összesen	52 597	55 888	64 839
a szakiskolákban	23 507	23 812	32 642
a szakközépiskolákban	29 090	32 076	32 197
A felsőoktatás nappali tagozatán hallgatók a 18–22 éves népesség százalékában	38,2	38,9	38,4

^{a)} A 15–64 éves népességen belül.

MUNKAERŐPIAC

Kedvezőbb munkaerő-piaci kilátások: bővülő foglalkoztatás

A **munkaerő-piaci folyamatokra** erőteljes hatást gyakorolt a rendszerváltás miatti gazdasági-társadalmi átalakulás, az akkor kialakult negatív tendenciákat (alacsony foglalkoztatási szint és széles inaktív réteg) tovább erősítette a 2008 végén kibontakozott világméretű gazdasági válság. A munkaerő-piaci sokk kisebb-nagyobb mértékben minden uniós országot érintett: a foglalkoztatottság visszaesett, a munkanélküliség emelkedett. A 2009–2010-es mélypont után a kilábalás jelei körvonalazódtak, ami a foglalkoztatás növekedésében, a munka-

nélküliség további emelkedésének elmaradásában, valamint a gazdasági inaktivitás mérséklődésében mutatkozott meg.

Nemzetközi összehasonlításban hazánk munkaerő-piaci helyzete némileg kedvezőbbé vált, az uniós átlagtól való lemaradásunk mérséklődött. A foglalkoztatási ráta elmúlt évi növekedése ellenére hazánk az unióban továbbra is az egyik legalacsonyabb foglalkoztatási aránnyal rendelkező ország. A foglalkoztatásban az uniós átlaghoz viszonyított lemaradásunk a korábbi éveket jellemző 9 százalékpont körüli szintről 2012-ben – a 2000-es évek elejére jellemző – 7 százalékpont körüli szintre mérséklődött, miközben a munkanélküliség szintje az uniós átlaghoz hasonlóan alakult.

MUNKAERŐ-PIACI KILÁTÁSOK: CÉL A FOGLALKOZTATÁS NÖVEDELÉSE

A gazdasági válság munkaerőpiacra gyakorolt hatására Európa-szerte csökkent a foglalkoztatás és nőtt a munkanélküliség. Az országok különböző technikákat alkalmaztak a foglalkoztatási színvonal megőrzése és az elbocsátások megelőzése érdekében.

Az **OECD-tagországok** többségében 2012-ben a **foglalkoztatás** szintje nem érte el a válság előttiit. Közülük leginkább Görögország, Portugália, Spanyolország, Írország és Dánia foglalkoztatási aránya maradt el a négy évvel korábbtól. Ezzel szemben a hagyományosan alacsonyabb (50–60%-os) foglalkoztatási mutatóval rendelkező Chile, Izrael, illetve Törökország esetében számottevő volt a növekedés. Hazánk azon országok közé tartozik, ahol a foglalkoztatás színvonala elérte, sőt kevéssel meg is haladta a 2008. évit. Az OECD 2013–2014-re vonatkozó foglalkoztatási kilátásai további bővülést vetítenek előre Magyarországon, akár csak 19 másik tagországban. Egyedül Görögországban prognosztizálnak mindkét évben nagyobb volumenű csökkenést. Portugália, Spanyolország és Szlovénia 2013-ban szintén jelentősebb mérséklődésre számíthat, ami 2014-re enyhül.¹⁾ Egy összehasonlító kutatás a foglalkoztatás növekedését vizsgálta a magyar mellett a finn, az ír, a spanyol, az olasz és a bolgár munkaerőpiacon. A növekedés forrásának az iskolázottsági szerkezet javulását, az idősebb generációk kedvezőbb munkavállalását és a bevándorlást jelölték meg.²⁾

Az **Európai Unió** 2010-ben elfogadott középtávú gazdasági programjában 2020-ra a foglalkoztatási arány 75%-ra emelését rögzítették. A foglalkoztatás növekedését elsősorban a nők, a fiatalabb és idősebb munkavállalók aktívabb bevonásával, a bevándorlók jobb munkaerő-piaci integrációjával, továbbá az alacsony végzettségűek nagyobb mértékű foglalkoztatásával igyekeznek realizálni. Magyarország – az uniós célokkal összhangban – ugyanennek a foglalkoztatási szintnek az elérését tűzte célul. 2012-ben a 20–64 évesek 61,2%-os foglalkoztatási aránya 1,4 százalékponttal haladta meg az egy évvel korábbit. A magyar foglalkoztatási rátánál alacsonyabbat mértek Görögországban, Spanyolországban és Olaszországban.

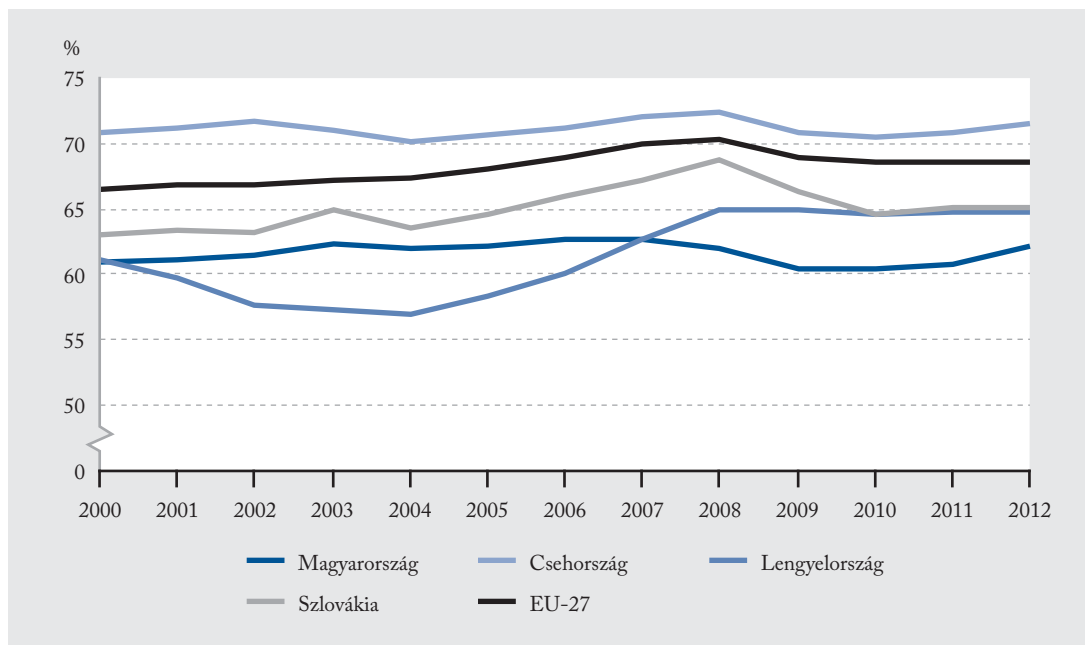
¹⁾ Forrás: [OECD Economic Outlook, Vol. 2012/2, OECD Publishing, New York, 2012.](#)

²⁾ Forrás: Köllő J: Foglalkoztatási csodák Európában. A tanulások összefoglalása a munkaerő-piaci előrejelzés számára, Közgazdasági Szemle, 60. évf., 2. szám, 164–188. old.

2.1. ábra

Foglalkoztatási arány a visegrádi országokban és az unióban (a 20–64 éves népességén belül)

Tovább csökkent a munkaerőpiactól távol lévő inaktívok száma

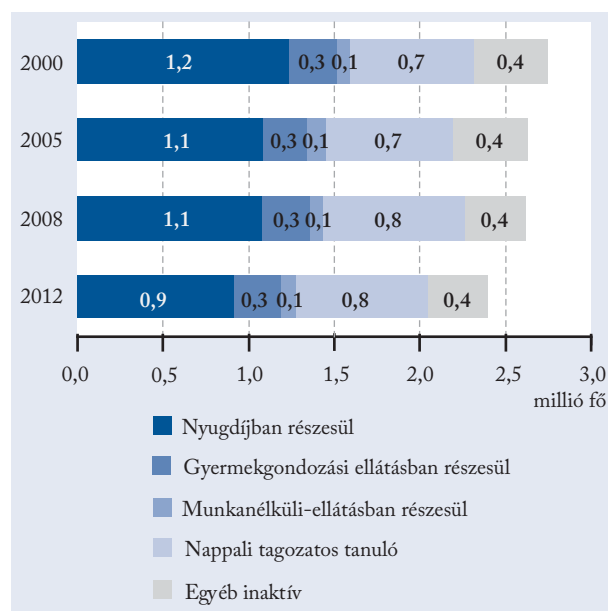
A gazdaságilag inaktív rétege a munkaerőpiac potenciális tartaléka. Helyzetüket a gazdasági válság alapvetően átformálta, és a munkaerőpiacon inaktívként megjelenő csoportokat aktívabb szerepvállalásra ösztönözte. Száz 15–64 éves közül mintegy 36 (egy esztendővel korábban több mint 37) volt inaktív, vagyis tanult, valamilyen nyugdíjból, járadékból élt, gyermekgondozási ellátásban részesült, rászoruló családtagot gondozott, vagy bár ezen kategóriák egyikébe sem tartozott, a munkaerőpiacon sem foglalkoztatottként, sem álláskeresőként nem volt jelen. Az elmúlt években arányuk folyamatosan mérséklődött, ám ennek ellenére több mint 7 százalékponttal meghaladta az uniós átlagot.

Az inaktívok 2,4 milliós létszáma egy év alatt 125 ezer fővel mérséklődött, és ez az inaktívok valamennyi csoportját érintette. Leginkább az egyéb inaktívok (idetartoznak az ápolási díjban vagy árvaellátásban részesülők is) és a nyugdíjasok száma mérséklődött, utóbbi döntően a rokkantossági eljárás szigorításából és az öregségi nyugdíjkorhatár folyamatos emeléséből adódott. (A csökkenés alig érintette a nőket, akiknél 2012-ben még utoljára nemcsak az 59. évüket betöl-

tők, hanem a 40 év szolgálati idővel rendelkezők is kérhették életkoron alapuló ellátásuk, illetve nyugdíjuk megállapítását.)

2.2. ábra

A 15–64 éves gazdaságilag inaktív népesség száma és összetétele

A gazdaságilag inaktívak **demográfiai jellemzői** eltérnek a teljes népességre jellemzőtől. Esetükben az átlagosnál magasabb a nők aránya (59%), döntően a gyermekgondozási ellátás igénybevételével, egyéb családi kötıtségekkel (betegápolás, idős gondozás stb.) és korábban a férfiakétól eltérő nyugdíjazási korról, feltételekkel összefüggésben. A legnagyobb inaktivitás a 15–24 éves, – főként nappali tagozaton tanuló – fiatalokat és az 55–64 éves – elsősorban a nyugdíjazás valamelyik formájában részesülő – idősebbeket jellemezte.

A gazdaságilag inaktívak jelentős része potenciális munkaerő-kínálatként számba vehető, ám foglalkoztatottként való megjelenése nehézségekbe ütközik. **Elhelyezkedési esélyeiket** korlátozza az alacsony iskolai végzettség, a szakképzettség hiánya, az elavult szakmai ismeretek, az egészségkárosodás, a rokkantság, fogyatékoság, esetleg más társadalmi hátrány, továbbá az is, hogy a tartós inaktivitásból a munka világába vezető út – különösen tartós passzivitás után – csak speciális programok, rehabilitáció után válik lehetségessé. Mindezen akadályok ellenére a munkát végezni szándékozó inaktívak aránya 2008 és 2012 között 12,6-ről 15,5%-ra emelkedett.

Rendszeres és kimutatható **jövedelme** a 15–64 éves inaktív népesség 55%-ának volt, vagyis valamilyen nyugdíjban (38%), gyermekgondozási ellátásban (11%), munkanélküli-ellátásban (4%), vagy árvaellátásban, ápolási díjban (2%) részesültek. A fennmaradó népesség jövedelemmel nem rendelkező, azaz klasszikus eltartott: nappali tagozatos tanuló (32%) vagy olyan inaktív (13%), akinek a megélhetéséről nem állnak rendelkezésre részletesebb információk. Ez utóbbi népes csoport megélhetésének forrása nem ismert, ám feltételezhető, hogy nem csak eltartott, hanem alkalmi munkavállalóként a munkaerőpiacon is megjelenik.

A foglalkoztatás elérte a válság előtti szintet

A foglalkoztatás növekedése hazánkban már a válság kitörése előtt lefékeződött, majd stagnált, a válság hatására pedig csökkent. A hazai foglalkoztatottság mérséklődése 2010 végére megállt, ezt 2011-ben enyhe növekedés követte. Az elmúlt évben a foglalkoztatottak száma és aránya egyaránt számottevő mértékben emelkedett, elérte a válság előttiit. 2012-ben a 15–64 éves népességben belül 3 millió 843 ezer fő volt foglalkoztatott, 64 ezerrel több, mint egy évvel korábban. A növekedésben szerepet játszott a közfoglalkoztatás, ez a bővülés mintegy felét magyarázza. A foglalkoz-

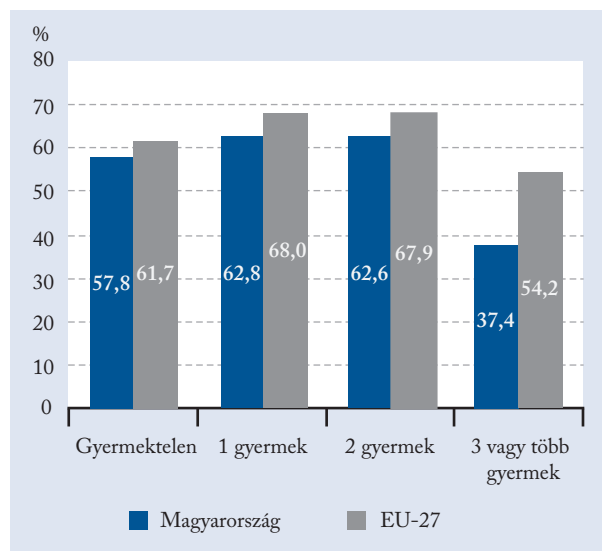
tatottak aránya – a 15–64 népességben – 57,2% volt, 1,4 százalékponttal meghaladva a 2011. évit, és 0,5 százalékponttal a 2008. évit.

A gazdasági válság mérsékelte a foglalkoztatás **nemek** közötti különbségét. A piaci szűkülés elsősorban a férfiakat foglalkoztató építőipart és feldolgozóipart sújtotta, aminek következtében jelentősen visszaesett foglalkoztatási arányuk. Az utóbbi két évben viszont jelentősebb növekedés következett be, és 2012-ben a 15–64 éves férfiak 62,5%-a volt foglalkoztatott, ami közelített a válság előtti szinthez. A nők esetében nem volt ekkora mértékű rátaesés, és a 2011. évi stagnálást követően az elmúlt évben számottevő, 1,5 százalékpontos emelkedés volt. A nők foglalkoztatási aránya 52,1%-ot tett ki, ez nem csupán meghaladta a válság előttiit, de a munkaerő-felmérés két évtizedes történetében az egyik legmagasabb érték is egyben. (A nők férfiakéhoz mérten alacsonyabb foglalkoztatási szintje döntően a gyermekgondozás miatti távollétekből és a nyugdíjba vonulás átmeneti – a nők számára a munkaerőpiacról az azonos életkorú férfiaknál korábbi kilépést lehetővé tevő – szabályaiból adódik.)

A nők foglalkoztatása továbbra is elmarad az uniós átlagtól, aminek egyik magyarázata a gyermeket nevelő anyák – az európai országok többségéhez képest is – alacsony munkaerő-piaci aktivitása. A gyermekgondozási ellátás melletti munkavállalás hazánkban egyáltalán nem jellemző. A gyermekszám szerint differenciált női fogl-

2.3. ábra

A 15–64 éves nők foglalkoztatási aránya gyermekszám szerint, 2012

lalkoztatásban a magyar nők uniós társaiktól való elmaradása leginkább a 3 vagy több gyermeket nevelők esetében szignifikáns, közel 17 százalékpontos.

A **gyermekgondozás és a munka összeegyeztetése** sok esetben konfliktusokkal jár, ezek feloldása érdekében az uniós országok közül több az elmúlt évtizedben rugalmasabbá, családbaráttá alakította munkaerőpiacát. Ez magában foglalta többek között a gyermekelhelyezési lehetőségek és a családi élettel könnyebben összeegyeztethető részmunkaidős és rugalmas foglalkoztatás bővítését, valamint a munkaidő-kedvezményeket. Hazánkban a gyermekintézmények (mennyiségi és minőségi) fejlesztése óvatos becslések szerint mintegy 50–100 ezer, elsősorban képzett nő számára tenné lehetővé a munkavállalás lehetőségét.

A foglalkoztatottak **korösszetétele** az elmúlt néhány évben némileg módosult. A fiatalok munkaerő-piaci jelenléte alacsony, ami leginkább a meghosszabbodott tanulási idővel, a fiatal generációk kisebb létszámával, a pályakezdés nehézségeivel, vagy az önállósodás elhúzóásával állhat összefüggésben. A 15–24 éves fiatalok a foglalkoztatottak közel 6%-át tették ki, miközben 18,6%-os foglalkoztatási arányuk valamelyest magasabb a korábbi évekhez képest. A legjobb munkavállalási korú, 25–54 évesek vannak jelen legnagyobb – az utóbbi években enyhén növekvő – számban foglalkoztatottként a munkaerőpiacon. A korcsoport 74,6%-os foglalkoztatási aránya 1,5 százalékponttal haladta meg a 2011. évit. Az idősebb, 55–64 évesek számaránya folyamatosan növekszik, az ezt a generációt érintő intézkedések – pl. a nyugdíjkorhatár fokozatos emelése, vagy a nyugdíjasok munkavállalását meghatározó szabályok változása – következményeként. Az elmúlt évben a korcsoporton belül 36,9%-os foglalkoztatási arányt, azaz 1,1 százalékpontos növekedést mértek.

A munkaerőpiac a képzettebb munkaerő foglalkoztatását részesíti előnyben. Mind a munkaerő-felmérés, mind a 2011. évi népszámlálás adatai szerint – összhangban a teljes népesség iskolázottsági szintjének alakulásával – nő a foglalkoztatottak **iskolázottsága**. Jelentősen mérséklődött a legfeljebb alacsony fokú végzettségűek aránya, miközben dinamikusan emelkedett a felsőfokúaké. A foglalkoztatottakon

belül a legfeljebb alacsony fokú végzettségűek aránya 11, a középiskolát végzettké 63, a felsőfokúaké pedig 26% volt. A legfeljebb alacsony fokú végzettségűek foglalkoztatási rátája (26,5%) harmada a felsőfokú végzettségűekének (78,7%). Helyzetüket nehezíti alkalmazásuk viszonylag magas bérköltsége – képzetlenek esetében is legalább a minimálbér és annak közterhei – és a számukra rendelkezésre álló munkahelyek korlátozottsága.

A foglalkoztatottak **ágazati struktúrájában** némi átrendeződés zajlott le. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak létszámának növekedése folytatódott, jelentősebb volt az emelkedés az információ, a kommunikáció, az adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység, valamint az egyéb szolgáltatás³⁾ területén. Az iparban foglalkoztatottak száma az előző évihez képest alig változott, mivel a bányászat, a feldolgozóipar és az energiaipar létszámvesztését a víz- és hulladékgyártás területén foglalkoztatottak számának növekedése lényegében ellensúlyozta. Az építőiparban továbbra is nagyarányú a létszámcsökkenés.

Alacsony szintű a fiatalok foglalkoztatása

Hazánkban 216 ezer 15–24 éves fiatalot foglalkoztattak 2012-ben, a korcsoporton belüli foglalkoztatási arány 18,6% volt, valamelyest magasabb, mint a korábbi években. A 2011. évi népszámlálás adatai szerint a fiatalok közel háromtizede volt gazdaságilag aktív, nagyobb részük (22,4%) foglalkoztatott, kisebb hányaduk (6,8%) munkanélküli. Mindez azt jelenti, hogy a 15–24 évesek héttizede gazdaságilag inaktív. Ezen belül az inaktív keresők részaránya 3,9%, döntő részük pedig eltartott (66,9%), vagyis általában keresettel, jövedelemmel nem rendelkeztek, és megélhetésükről magánszemély (családjuk) vagy intézmény gondoskodott. Az eltartottak – egyben a fiatalok – legnépesebb csoportját a nappali tagozatos tanulók alkotják.

Az unióban átlagosan minden harmadik fiatalnak van munkája. Dániában, Hollandiában vagy Ausztriában tíz fiatalból 5–6 rendelkezik munkahellyel, míg Görögországban csupán 1.

Általános tendencia, hogy a fiatalok egyre későbbi életkorban állnak munkába, ami leginkább a tanulmányi idő meghosszabbodásával függ össz-

³⁾ Idetartozik: érdekképviselet; számítógép, személyi, háztartási cikk javítása; egyéb személyi szolgáltatás (pl. fodrászat, szépségápolás, fizikai közérzet javító szolgáltatás stb.).

sze. Az iskolarendszerből munkatapasztalat nélkül kikerülő fiatalok kisebb eséllyel találnak munkát. A **diákmunka**, vagyis a tanulmányok melletti munkavállalás a nyugat- vagy észak-európai országokhoz képest hazánkban kevésbé elterjedt. Évi mintegy 200 ezer diák vállal munkát, leginkább diákszövetkezet által közvetített munka, illetve egyéb munka formájában.

A munkaerő-piaci elhelyezkedési esélyek és az iskolázottság között szoros kapcsolat van, és a fiatal foglalkoztatottak között növekszik a felsőfokú végzettségűek aránya, az alapfokú végzettségűeké pedig mérséklődik. A **fiatalok munkavállalását** elsősorban a nyelvismeret, a szakmai képzés, illetve a számítógépes ismeretek segítik.

Egyre többen dolgoznak az idősebbek közül

A társadalom öregszik Magyarországon és az európai országok többségében egyaránt. Az élettartam meghosszabbodásával a fiatalokra és a középgenerációkra egyre nagyobb eltartási teher hárul, és a társadalombiztosítási rendszerek fenntarthatósága szintén egyre nehezebb.

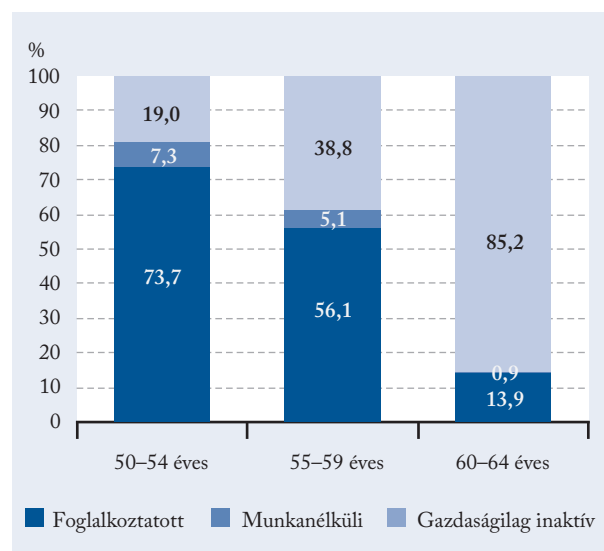
A fiatalok mellett gyenge az idősebb generációk (50–64 évesek) **munkaerő-piaci pozíciója** is, azonban az idősebb munkavállalói réteget 2012-ben a korábbinál intenzívebb jelenlét jellemezte. A korcsoport közel fele dolgozott, ami az előző évhez képest jelentős növekedés, de továbbra is 10 százalékpontos az elmaradás az uniós átlagtól, a mutató értéke az alacsonyok közé tartozott. Svédországban például az 50–64 évesek több mint háromnegyede foglalkoztatott. E különbségekhez azonban hozzájárul az országonként eltérő nyugdíjkorhatár is.

Magyarországon és az unió legtöbb országában a nagy ellátórendszerek fenntarthatósága érdekében fokozatos nyugdíjkorhatár-emelésre került sor, ami egyben kiadáscsökkentő célokat is szolgált. Nálunk 2010-ben a nyugdíjkorhatár 62 évről – férfiakra és nőkre egységesen – 65 évre módosult. (A korhatáremelés születési évjáratonként fokozatos emeléssel valósul meg.) Megszűntek – félig felmenő rendszerben – a korengedményes nyugdíjazás korábbi lehetőségei. Felülvizsgálat után szigorodott a megváltozott munkaképességűekre

és a rokkantsági ellátottakra vonatkozó szabályozás. Az 50–64 éves korosztályban a rokkantsági ellátásban részesülők száma tíz év alatt 102 ezer fővel 268 ezerre mérséklődött, a korcsoporton belüli arányuk 20-ról 13%-ra esett vissza. Eközben lehetővé vált a nők számára a 40 év szolgálati idő után igénybe vehető nyugdíjba menetel. 2012 decemberében mintegy 87 ezer fő vett igénybe ilyen jogcímen ellátást.⁴⁾ A munkaerőpiacról történő kilépés lehetősége a korábbi nyugdíjba vonulás. A nyugdíjba vonulás leggyakoribb indoka az egészségi állapot, illetve a nyugdíjazáshoz szükséges szolgálati idő megléte volt.

2.4. ábra

Az 50–64 éves korcsoportok megoszlása gazdasági aktivitás szerint, 2012

2012-ben éves átlagban közel 95 ezer olyan 50–64 éves **foglalkoztatott** volt, aki saját jogú öregségi nyugdíjban, rokkantsági vagy rehabilitációs, illetve más nyugdíjszerű (özvegyi, vagy ideiglenes özvegyi) ellátásban is részesült. Ez a két évvel korábbihoz képest mintegy 4 ezer fős növekedést jelentett. Az 50–64 évesek körében magas a részmunkaidősök, illetve a rendhagyó munkarendben dolgozók aránya, ami alátámasztja azt, hogy az idősebb korosztályok munkaerő-piaci jelenléte a kötetlenebb foglalkoztatás révén mozgatható elő.

⁴⁾ Forrás: Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság.

AMI NEM LÁTHATÓ: A FEKETE- ÉS A SZÜRKEFOGLALKOZTATÁS

A rejtett foglalkoztatás nemzetközi becslésére 2007-ben Eurobarometer-felmérés⁵⁾ készült. Ebben a magyar lakosság 7%-a állította, hogy az elmúlt 12 hónapban végzett **feketemunkát**, míg az alkalmazásban állók 8%-a nyilatkozott úgy, hogy rendszeres jövedelmét részben vagy teljes mértékben zsebbe kapta. Az uniós 5–5%-os átlaggal szemben tehát a magyar adatok magasabb fekete- és szürkefoglalkoztatásra utalnak. Nagyok az eltérések az egyes uniós országok között: míg Dániában (18%), Lettorszában (15%) vagy Hollandiában (13%) a legmagasabb feketemunka aránya, addig az Egyesült Királyságban, Máltán és Cipruson a legalacsonyabb (1–2%).

A munkaerő-felmérés és az adminisztratív adatok alapján készült becslések szerint a nem bejelentett feketefoglalkoztatás 2001–2007 időszakában 10–17% körüli volt Magyarországon.⁶⁾ 2012 I. félévében a munkaügyi hatóság ellenőrzése alapján a feketemunkások alkalmazása a személy- és vagyonvédelmi tevékenységet végző vállalkozásoknál, az építőiparban, a vendéglátásban és a kereskedelemben volt a leggyakoribb.⁷⁾

A **szürkefoglalkoztatással** kapcsolatban az eddigi magyar kutatások abból a feltételezésből indultak ki, hogy az adóterheket csökkenteni próbálók minimálbéren jelentik be a részben zsebből fizetett alkalmazottaikat. 2008-ban a 18–60 évesek 14,6%-a nyilatkozott úgy, hogy a megelőző két évben legalább egyszer zsebbe kapott fizetést, míg 2012-ben 14,4% mondta ugyanezt. A férfiak körében gyakoribb a zsebbe fizetés, 18–19%-ukat érintette, szemben a nők 11%-ával. A megkérdezettek 44%-a nyilatkozott úgy, hogy a teljes nettó jövedelmét zsebbe kapta. (29%-a kevesebb, mint negyedét, 17%-a pedig kevesebb mint felét feketén kapta.) 2012-ben a zsebbe való fizetés nagyobb arányban fordult elő vidéken, mint Budapesten, továbbá a 30 év alatti fiatalok körében. A munkanélküliségi múlt vagy a munkanélkülivé válás fenyegetettsége 2,7–3,2-szeresére növeli a zsebbe való fizetés előfordulását. Mindennek jelentős gazdasági következményei vannak, becslések és számítások szerint visszaszorítása a költségvetésnek GDP-arányosan 1% körüli többletbevételt jelentene.⁸⁾

A válság a rugalmas foglalkoztatás elterjedését hozta magával

Az **atipikus foglalkoztatási formák** – nemzetközi összehasonlításban továbbra is alacsony, ám a korábbinál – szélesebb körű elterjedése a gazdasági válságra adott kényszerű munkaerő-piaci válaszok eredménye. A részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya a válságot megelőzően stabilan alacsony (3–4%), 2012-ben már 6,6% volt, létszámuk 2008 és 2012 között 42%-kal emelkedett. A foglalkoztatottak létszámának elmúlt évi növekedése döntő részben mégis a teljes munkaidőben foglalkoztatott munkahelyekhez volt köthető. A nőket kétszer gyakrabban foglalkoztatják részmunkaidőben, mint a férfiakat. A munkáltatók a munkavállalókkal egyre nagyobb arányban kötnek határozott idejű alkalmazási szerződést, az így dolgozók aránya 2008 és 2012 között 7,8-ról 9,4%-ra nőtt. A férfiak

esetében valamivel gyakoribb az ilyen jellegű foglalkoztatás.

2.1. tábla

Egyes atipikus foglalkoztatási formák aránya nemek szerint, 2012 (a 15–64 éves népesség körében)

Megnevezés	Magyarország			Az EU-27 átlaga		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
Részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya	4,3	9,3	6,6	8,4	32,1	19,2
Határozott idejű szerződéssel alkalmazottak aránya	10,3	8,5	9,4	13,2	14,2	13,7
Önfoglalkoztatottak aránya	13,5	8,0	10,9	18,4	9,9	14,5

⁵⁾ Forrás: [Undeclared work in the European Union, Special Eurobarometer No. 284, European Commission, 2007.](#)

⁶⁾ Forrás: [Munkaerőpiaci Tükör 2012. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaságtudományi Intézet, Országos Foglalkoztatási Közhatal Nonprofit Kft., Budapest, 2012.](#)

⁷⁾ Forrás: Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat.

⁸⁾ Forrás: [Munkaerőpiaci Tükör 2012. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaságtudományi Intézet, Országos Foglalkoztatási Közhatal Nonprofit Kft., Budapest, 2012.](#)

NŐTT A MUNKAERŐ-PIACI DISZKRIMINÁCIÓ

A hátrányos megkülönböztetés tagadhatatlanul jelen van a hazai munkaerőpiacon, megélésének valószínűsége az elmúlt két évben némileg emelkedett. Így például az idősebbek munkakeresésnél tapasztalhatják meg ezt, illetve a kisgyermekes nők, vagy a fogyatékkal és tartós betegséggel élők munkaerő-piaci helyzete szintén különösen nehéz.

2012-ben a megkérdezett 19–64 évesek 15%-a érezte magát valamilyen okból diszkriminálva. A **gazdasági aktivitás** mentén vizsgálva a kérdést, a hátrányos helyzet megélése a munkanélküliek körében volt a legmagasabb (40%), a foglalkoztatottak és inaktívok esetében jóval alacsonyabb (11 és 18%). A foglalkoztatott nőket nagyobb arányban éri hátrányos megkülönböztetés a munkaerőpiacon, esetükben a családi kööttségek miatti diszkrimináció jelentkezik.

A diszkrimináció leggyakoribb okaként az iskolai végzettséget (pl. ha túlképzettségre hivatkozva utasítják el a jelentkezőt, vagy ha az elvártnál magasabb végzettségű jelöltet pusztán a végzettsége miatt részesítenek előnyben a kiírt állás betöltéséhez a megfelelő végzettséggel rendelkezővel szemben) jelölték meg a megkérdezettek. Ezt követte az életkor, az egészségi állapot, a családi körülmények, majd a származás és a nemek szerinti hovatartozás.

A munkaerőpiacon megélt hátrányos megkülönböztetés megoszlása előfordulás és ok szerint, 2012 2.2. tábla

(%)

Hátrányos megkülönböztetés oka	Álláskeresésnél	Elbocsátásnál, létszámleépítésnél	Hivatalos ügyintézésnél	Összesen
Iskolai végzettség	29,3	27,1	21,8	27,8
Életkor	25,5	24,2	15,6	24,0
Egészségi állapot	12,8	17,0	16,8	14,4
Családi körülmények	12,4	11,1	12,8	12,0
Származás	9,3	9,6	24,2	10,9
Nem	6,5	6,3	5,3	6,3
Egyéb ok	4,3	4,7	3,4	4,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Stagnáló munkanélküliség

A növekvő munkaerő-kínálat és a válság miatt visszaeső munkaerő-kereslet együttesen a munkanélküliség gyors emelkedését eredményezte. A kialakuló 11% körüli munkanélküliségi ráta ezen a magas szinten állandósult. A nem foglalkoztatottak két nagy csoportja, a munkanélküliek és az inaktívok között átrendeződés ment végbe, az inaktivitásból a munkanélküli-státusba történő intenzív beáramlással. Az aktivitás bővítését célzó, a szociális és társadalombiztosítási rendszert érintő átalakítás egyre kevesebb ember számára tette lehetővé a tartós vagy végleges munkaerő-piaci kilépést, az inaktívvá válást.

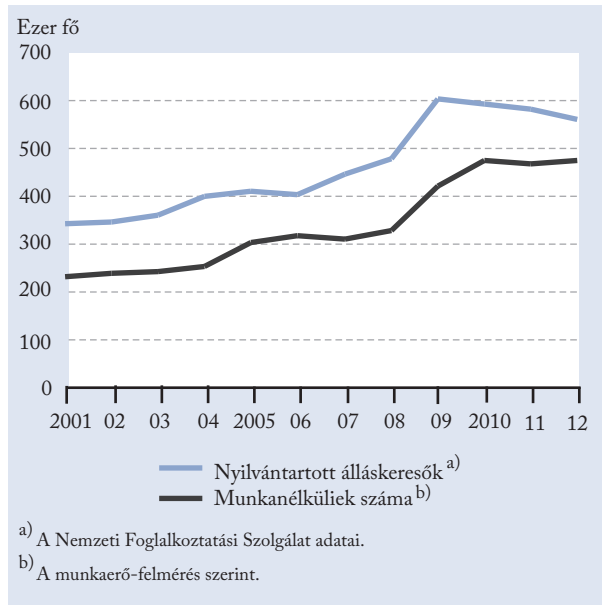
2012-ben a **munkanélküliek száma** – a 15–64 éves népesség körében – 475 ezer fő, a **munkanélküliségi ráta** 11,0% volt. Előbbi 7 ezer fővel meghaladta az egy évvel korábbi, utóbbi megegyezett azzal.

A Központi Statisztikai Hivatal munkaerő-felmérésének munkanélküliségi statisztikái mellett a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (NFSZ) adminisztratív forrásából is rendelkezésre állnak adatok. Ez utóbbit erőteljesen befolyásolja a munkaerő-piaci politikák változása, továbbá a rendszerben való megjelenéssel járó előnyök és jogosultságok. 2012-ben a **nyilvántartott állás keresők** 559 ezres átlagos száma 24 ezerrel

maradt el a 2011. évitől. A két fogalmi rendszer szerinti munkanélküli-létszám 2012-ben – a korábbi évek 115 ezer körüli különbségéhez képest – jelentősebben, 84 ezerre mérséklődött.

2.5. ábra

A nyilvántartott álláskeresők és a munkanélküliek száma

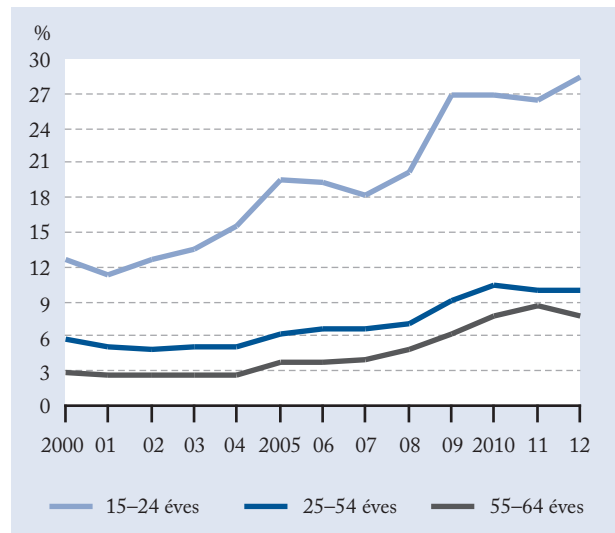
A férfiak és a nők munkanélküliségi rátája 2012-ben ellentétes irányban változott. A férfiak munkanélküliségi mutatói enyhén emelkedtek, a nőké kissé mérséklődtek. A férfiak munkanélküliségi rátája 11,3, a nőké 10,7% volt.

Korcsoportos bontásban a munkanélküliek 18%-át a 15–24 éves fiatalok alkotják, egyúttal körükben a legmagasabb (28,1%) a munkanélküliségi ráta, amely az elmúlt évben tovább emelkedett. Még a felsőfokú végzettségű fiatalok esetében is jelentős a munkanélküliség kockázata. A diplomás 20–24, illetve 25–29 évesek körében a munkanélküliségi ráta többszöröse az átlagos, 15–64 éves felsőfokú végzettségűekének. (A 20–24 éves diplomás fiatalok munkanélküliségi rátája 18,9, a 25–29 éveseké 8,1, míg a 15–64 éveseké 4,5% volt 2012-ben.) A fiatalok munkavállalási esélyeit egyrészt az idősebb generációk „feltorlódása”, másrészt a képzési kibocsátás és a munkaerő-piaci igény közötti ellentmondás rontja. Ez is közrejátszik abban, hogy a képzés befejezése és a munkába lépés közötti átmeneti időszak folyamatosan hosszabbodik. A munkanélküliek legnépesebb csoportját alkotó 25–54 évesek munkanélkülisége kissé csökkent (10,0%). Az idő-

sebb, 55–64 évesek létszáma minimális, esetükben a korábbi évekre jellemző növekvő munkanélküliség – a nyugdíjkorhatár emelése vagy a rokkantsági nyugdíj feltételeinek szigorítása mellett – 2012-ben mérséklődött (7,9%).

2.6. ábra

A munkanélküliségi ráta alakulása korcsoport szerint

A hazai munkanélküliség egyik legkedvezőtlenebb sajátossága a **tartósan**, legalább egy éve **munkanélküliek** magas aránya. A munkanélküliként eltöltött idő elhúzódása nagyban mérsékli az egyén munkaerő-piaci értékét, rontja alkalmazásának esélyét. A szakértők véleménye szerint az 1,5–2 éven túl munka nélkül lévők visszavezetése a munka világába „normál” állásközvetítéssel nem, csak speciális programok felhasználásával érhető el. A munkanélküli státusból történő kilépés ezen felül gyakran ideiglenes (néhány hónapos közmunka) vagy az inaktivitás irányába történik. A nagyarányú „bentragadást” jelzi, hogy a munkanélküliek 46,7%-a tartós munkanélküli (legalább egy éve álláskereső) volt 2012-ben, és közülük 51,4% igen tartós munkanélküli (legalább két éve álláskereső). Az **álláskereső átlagos időtartama** 18 hónapról 17,6 hónapra mérséklődött egy év alatt.

A munkanélkülieken felüli **munkaerő-piaci tartalék** fogalmába sorolhatjuk az EU foglalkoztatáspolitikai kategóriáival összhangban mindazon inaktívakat, akiknél a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) munkanélküliségre vonatkozó hármastól – nincs munkája, aktívan keres munkát és rendelkezésre áll, azaz két héten belül munkába

MILYEN MUNKÁT KERESNEK A MUNKANÉLKÜLIEK?

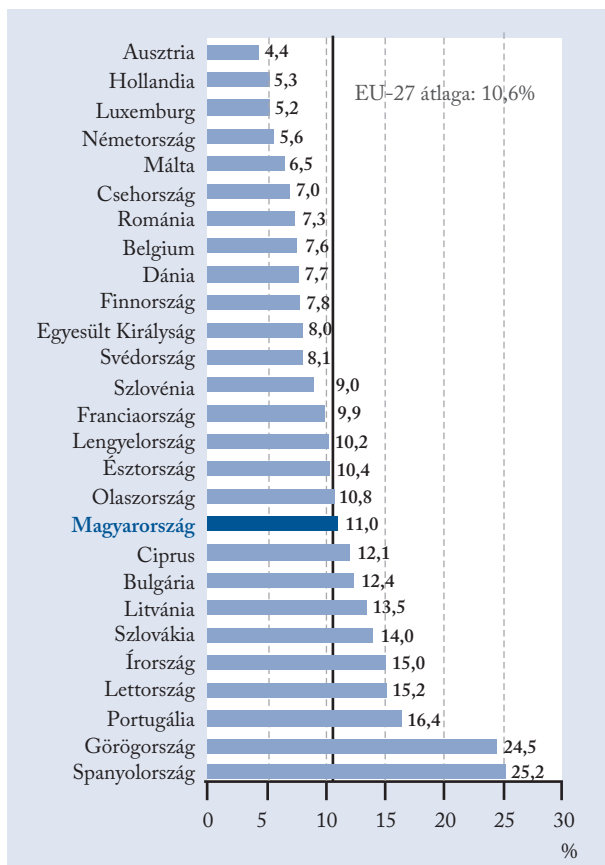
A válság kitörésének évében, 2008-ban a munkanélküliek fele csak teljes munkaidős állás megszerzésében gondolkodott, és körülbelül egyharmad volt az elsősorban teljes munkaidős, de részmunkaidős állást is elvállalók aránya. Ez 2012-re megfordult, és a munkanélküliek fele teljes munkaidős állás hiányában részmunkaidőssel is megelégedne, és csak kevéssel több mint harmaduk keres kizárólag teljes munkaidőset. Önálló vállalkozást a munkanélküliek elenyésző része indítana, és kevesen vannak azok is, akik csak részmunkaidős állást keresnek. Az időszak során nem változott, 10% körül alakult azoknak a munkanélkülieknek az aránya, akik bármilyen típusú munkát elvállalnának.

tudna állni – vagy a keresés, vagy a rendelkezésre állás kritériuma nem teljesül. További tartaléknak tekinthetők az alulfoglalkoztatottak is, vagyis azok a foglalkoztatottak, akik teljes munkaidős állás hiányában kényszerülnek részmunkaidőben dolgozni. A három kategóriába 2012-ben összesen 311 ezer fő tartozott, 13 ezer fővel több, mint egy évvel korábban, a bővülést az alulfoglalkoztatottak körének létszámnövekedése eredményezte.

A munkanélküliség **nemzetközi alakulását** alapvetően a válság okozta növekedés határozta meg. Számos – főként dél-európai – uniós országban a gazdaságot érintő nehézségek okán az elmúlt években a magas szintű munkanélküliség tovább fokozódott. 2012-ben Görögországban és Spanyolországban mérték a legmagasabb, 24–25% közötti munkanélküliségi rátát, de Portugáliában, Írországon, Szlovákiában, Litvániában és

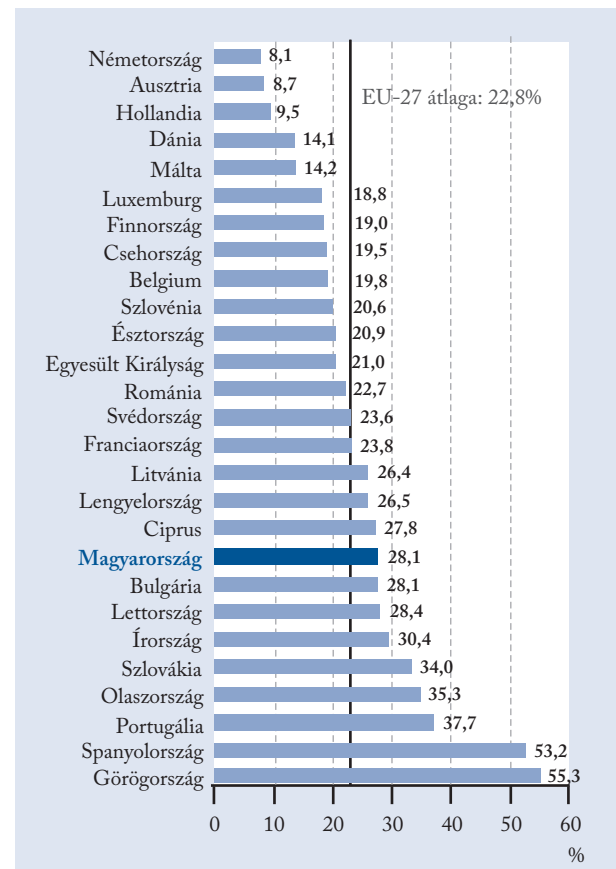
2.7. ábra

A 15–64 évesek munkanélküliségi rátája, 2012

2.8. ábra

A 15–24 évesek munkanélküliségi rátája, 2012

Lettorszáiban a 14–16%-os mutató értéke szintén jelentősen meghaladta az uniós átlagot (10,6%). Ezzel szemben Ausztriában, Hollandiában és Luxemburgban 4–5%-os volt a munkanélküliségi ráta.

A munkaerőpiac negatív hatásainak leginkább kitett 15–24 éves fiatalok helyzete kedvezőtlenebb. A görög, illetve a spanyol fiatalok több mint fele állás nélküli, de Olaszországban, Portugáliában és Szlovákiában is magas, 34–38%-os a fiatalok munkanélküliségi rátája. Ezzel szemben Ausztriában, Hollandiában vagy Németországban 8–9%-os az őket érintő mutató értéke. A hazai ráta (28%) az uniós rangsor felső középmezőnyéhez tartozik, és a bolgár, a ciprusi, illetve a lett mutatóhoz hasonló.

Kevesebb üres állás a versenyszférában

A betöltésre váró üres álláshelyek száma és aránya mint konjunktúramutató az aktuális munkaerőkereslet alakulását jelzi, egyúttal érzékenyen reagál a gazdasági helyzet változására. Az **üres álláshelyek száma** – a 2007 óta megfigyelt időszak során – 2009-ben, a válság mélypontján volt a legalacsonyabb a versenyszférában, amit a következő két évben pozitív irányú változás követett. 2012-ben a mutató értéke 6,6%-kal elmaradt az előző évitől, habár a IV. negyedévet már emelkedés jellemezte. A vállalkozásoknál átlagosan 14,5 ezer üres álláshely várt betöltésre 2012-ben, ez 0,8%-a a vállalkozásoknál levő összes álláshelynek.

SZAKEMBERHIÁNY A MUNKAERŐPIACON⁹⁾

A munkaerő kínálata bővült, egy állás betöltésére sok jelentkező akad, mégis gyakori, hogy nehezen találnak a munkáltatók megfelelő szakembert. 2012-ben a megkérdezettek harmada nyilatkozott úgy, hogy **szakemberhiány** miatt betöltetlenek a munkahelyek, ez az arány jelentősen meghaladja az előző évit. Az akadályozó tényezők közül a tapasztalat hiánya a leggyakoribb, ezt követte a szükséges technikai, szakmai képesség elégtelensége, a munkavállaló és a munkaadó bére vonatkozó eltérő elképzelése. A munkaadók kevesebb mint fele nyilatkozott úgy, hogy vállalata teljesítményére nincs hatással az üres álláshelyek betöltetlensége, ami jelentős visszaesés az előző évihez képest. Ezzel szemben a megkérdezettek közel negyede látja úgy, hogy nagy, 15%-a szerint pedig mérsékelt hatással van a cég működésére a szakemberhiány. A vállalatok a szakmunkás állások betöltését tartják a legnehezebbnek. A munkaerőpiacon további hiánymunkakörök: a gépkezelők, a mérnökök, az értékesítők, a vendéglátó-ipari dolgozók, a sofőrök, a könyvelők és pénzügyi munkatársak, az informatikusok, az adminisztratív, irodai és személyi asszisztensek, végül pedig a csoportvezetők.

Területi különbségek

A régiók közötti munkaerő-piaci különbségeket a válság átmenetileg mérsékelte, mivel a termelés-visszafogás foglalkoztatási hatása leginkább a fejlett régiókat érintette, a közfoglalkoztatási programokban pedig döntően a tartósan kedvezőtlen helyzetű térségek vettek részt. Eközben a munkanélküliség nagyarányú növekedése valamennyi területen érezte negatív következményét. A területi szintű munkaerő-piaci mutatókban jelentősek voltak az elmozdulások 2012-ben, a régiók közötti különbségek kissé nőttek. A gazdasági teljesítmény tekintetében fejletlenebb dél-dunántúli és keleti országrészben a számottevő növekedés ellenére a foglalkoztatás szintje továbbra is jelentősen elmaradt Közép-Magyarországtól, illetve Közép-

és Nyugat-Dunántúltól. A 2012. évi csökkenés ellenére az elmaradottabb területeken továbbra is magasabb a munkanélküliség. A foglalkoztatottság növekedésével és a munkanélküliség csökkenésével kedvező volt a változás Dél-Dunántúlon, Észak- és Dél-Alföldön, valamint Észak-Magyarországon. Ellentmondásosan alakult Közép-Magyarország munkaerő-piaci helyzete, a bővülő foglalkoztatás emelkedő munkanélküliséggel párosult. Nyugat-Dunántúlon nőtt a foglalkoztatottság és változatlan maradt a munkanélküliség. Közép-Dunántúlon következett be az elmúlt évben a legkedvezőtlenebb változás: a foglalkoztatás stagnált, a munkanélküliség nőtt. Továbbra is Közép-Magyarországon és Nyugat-Dunántúlon a legkedvezőbb a munkaerő-piaci helyzet, magas a

⁹⁾ Forrás: [Manpower honlap: 2012 Éves tehetség felmérés – Kutatási eredmények](#), Letöltés dátuma: 2013. április 15.

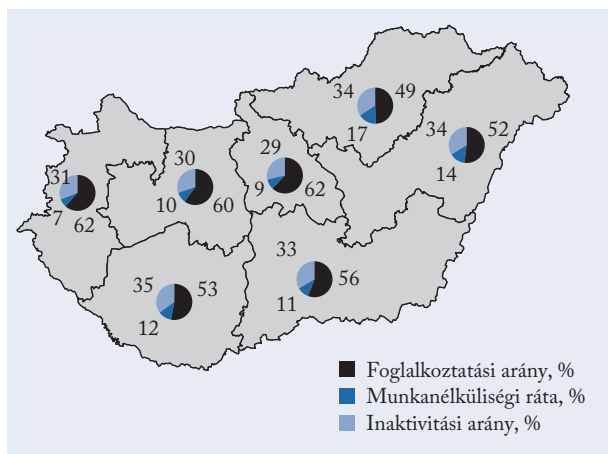
A FOGLALKOZTATOTTAK MOBILITÁSA, AZ INGÁZÁS ARÁNYA

Az **ingázás aránya**, a foglalkoztatottak mobilitása az előző népszámlálások óta emelkedett: 1990-ben a foglalkoztatottak negyede, 2001-ben mintegy háromtizede, 2011-ben pedig közel 40%-a nem a lakóhelyén talált munkát. Az ingázás a fiatalok körében nagyobb arányú, de még az 50–59 évesek több mint 30%-a is naponta jár át másik településre dolgozni. Az ingázás az alap- és középfokú végzettségűek körében a legmagasabb, míg a diplomások kisebb arányban kényszerülnek arra, hogy lakóhelyüktől távol vállaljanak munkát. A területi különbségek kialakulásában a településhálózat szerkezete, a közlekedési lehetőségek vagy az utazási hajlandóság egyaránt szerepet játszik. Nógrád, Komárom-Esztergom, Heves és Fejér megyében a legjelentősebb az ingázás, itt a foglalkoztatottak kevesebb mint fele dolgozik helyben. Ezzel szemben Csongrád, Hajdú-Bihar, Bács-Kiskun és Békés megyében a foglalkoztatottak mintegy 70%-a dolgozott lakóhelyén.

foglalkoztatás és alacsony a munkanélküliség, míg Észak-Magyarországon az alacsony foglalkoztatás és a magas munkanélküliség teremt kedvezőtlen körülményeket.

2.9. ábra

A 15–64 éves népesség gazdasági aktivitása régióként, 2012

A meglévő **területi különbségek** mérséklését segíthetné a munkaerő mostaninál nagyobb belső mobilitása. Ennek azonban korlátot szabnak a családi-baráti kapcsolatrendszerek, vagy az ország különböző részeit jellemző eltérő ingatlanárak.

ISKOLÁZOTTSÁG, KÖZNEVELÉS, TOVÁBBTANULÁS

A rendszerváltást követően a munkaerőpiacon jól konvertálható versenyképes tudás iránt jelentősen nőtték a társadalmi igények. A világ nyitottá vált,

a változásokat tovább sürgette, hogy a 20. század második felétől a korábbinál gyorsabb technológiai fordulat zajlik. A mindennapokat átszövő új információs technikák pedig minőségileg más tudást igényelnek.

Növekvő iskolázottság

A jelentős iskolázási expanzió, amit az 1990-es évek elejétől a gazdasági szerkezetváltás is sürgetett, az ezredforduló utáni első évtized végére befejeződött. A népesség legmagasabb iskolai végzettsége az oktatási expanzió mutatószáma. A népszámlálás adatai alapján 2001 és 2011 között a 25–64 éves népességben az érettségizettek aránya 27,6%-ról 31,5%-ra emelkedett, míg a diplomásoké 7 százalékponttal 21,0%-ra nőtt. A pusztán általános iskolai végzettséggel rendelkezők száma és aránya pedig jelentősen, közel felére csökkent. Hosszú időtávban még jelentősebb a változás.

2.3. tábla

A 25–64 éves népesség megoszlása legmagasabb iskolai végzettség szerint*

Iskolai végzettség	1980	1990	2001	2011
Általános iskola 8. évfolyamnál alacsonyabb	29,2	14,4	4,1	1,9
Általános iskola 8. évfolyam	35,4	37,1	30,6	16,9
Középsiskola érettségi nélkül, szakmai oklevéllel	9,9	16,1	23,5	28,7
Érettség	17,9	21,0	27,6	31,5
Egyetem, főiskola stb. oklevéllel	7,6	11,5	14,3	21,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

* A népszámlálások időpontjában.

A nyelvközpontok jelentősége a rendszerváltást követően nőtt, és általános lett a diplomaszerezés egy vagy több nyelvvizsgálathoz kötése, ennek eredményeként az idegennyelv-ismeret is javult. Az elmúlt tíz évben évente átlagosan 33 ezer alapfokú, 120 ezer középfokú és 13 ezer felsőfokú nyelvvizsgát tettek, a sikeres nyelvvizsgák aránya 2012-ben 63% volt. Az alapfokú nyelvvizsgák részaránya csökkenő, a másik kettő hosszú távon inkább növekvő tendenciát mutat.¹⁰⁾ A népszámláláskor a lakosság 21%-a nyilatkozott úgy, hogy anyanyelvén kívül beszél valamilyen más nyelvet is, ez 3 százalékponttal magasabb, mint tíz évvel korábban. A leggyakrabban beszélt nyelvek az angol, a német, az orosz és a francia. A legutóbbi népszámlálás alkalmával még a német állt az első helyen, azóta az angol megelőzte.

Óvodai nevelés

A gyermekvállalást követően a nők munkaerőpiacra történő visszatérését – egyéb, most nem említett tényezők mellett – nagymértékben befolyásolja a **bölcsődei és az óvodai ellátás** elterjedtsége, fejlettsége. Az óvodai ellátás a bölcsődei ellátáshoz képest viszonylag fejlett. Az összes óvodás gyermek száma az elmúlt évtizedben kisebb mértékben csökkent, mint az érintett korcsoport létszáma, de az óvodába járók aránya a 3–5 éves népesség arányában így is csak 88,3% volt 2012-ben. Az 1980-as évek második felétől – a rugalmas beiskolázás bevezetésétől – tartó folyamat ugyanis az óvodába kerülők korcsoportjának „felfelé terjeszkedése”,¹¹⁾ ami az elmúlt évtizedben is folytatódott. Szintén hozzájárult az óvodások létszámának növekedéséhez, hogy a tízezer lélekszám alatti településeken 2008-tól bevezetett egységes óvodai–bölcsődei csoportokba már kétéves kortól járnak a gyermekek, így a statisztikákban az óvodások között megjelentek a 3 éven aluliak. Az óvodások száma az elmúlt évtized első felében mért csökkenés, illetve stagnálást követően 2008-tól emelkedett. 2012-ben 340 ezer gyermek járt óvodába. Bár a köznevelési törvényben 6 éves kortól előírt tankötelezettség főszabályként való alkalmazása csak 2013. január 1-jétől hatályos, az óvodások számának növekedése már most megállt.

Az **óvodai feladatellátó helyek és férőhelyek száma** 2007-ig többé-kevésbé párhuzamosan csökkent. Ezt követően az óvodák számának mérséklődése mellett a férőhelyek száma bővült, 2008 és 2012 között 6,5%-kal. 2012-ben 4321 feladatellátási helyen 377 ezer férőhelyet biztosítottak. Az óvodapedagógusok száma 2008-ig csökkent, azt követően emelkedett. A 2012/2013-as tanévben több mint 30 ezer óvodapedagógus volt, 2%-kal több, mint 2008-ban. Az óvodai csoportok átlagos létszáma évek óta változatlan, 23 fő. Egy óvodapedagógusra átlagosan 11 gyermek jut.

Az óvodába járó sajátos nevelési igényű gyermekek száma közel 7 ezer fő volt, ebből gyógypedagógiai nevelésben 22%-uk részesült. Az integrált oktatásban részesülők aránya nő.

Az óvodai ellátásban több aspektusból is kimutathatók **területi egyenlőtlenségek**. A zsúfolt, azaz 25 főnél nagyobb létszámú óvodai csoportok aránya¹²⁾

Az óvodai ellátásban több aspektusból is kimutathatók **területi egyenlőtlenségek**. A zsúfolt, azaz 25 főnél nagyobb létszámú óvodai csoportok aránya¹²⁾

AZ EURÓPAIAK IDEGENNYELV-ISMERETÉRŐL

Az Eurobarometer egyik 2012-ben végzett felmérése¹³⁾ szerint a megkérdezettek valamivel több mint fele képes legalább egy másik nyelven társalogni, negyedük két idegen nyelven, 10%-uk pedig legalább három nyelven is beszél valamilyen szinten. A nyelvi sokszínűséget a történelmi múlt alapvetően meghatározza. Egyes országokban (például Luxemburg, Lettország, Litvánia, Hollandia, Svédország vagy Málta) az anyanyelvükön kívül legalább egy másik nyelven beszélők aránya nagyon magas (90% körüli vagy magasabb). Anyanyelvként a legszélesebb körben beszélt nyelv az Európai Unióban a német, amelyet az uniós népesség 16%-a tudhat magáénak, ezt az angol és az olasz (13–13%), majd a francia (12%) követi. Az uniós állampolgárok túlnyomó többsége egyetért abban, hogy az unióban beszélt nyelveket egyenlőnek kell tekinteni.

¹⁰⁾ Forrás: Oktatási Hivatal, Nyelvvizsgáztatási Akkreditációs Központ.

¹¹⁾ Forrás: Vágó I.: Felfelé terjeszkedő óvodáztatás – stagnáló hozzáférés, *Educatio*, 2005. (14. évf.), 4. szám, 742–761. o.

A rugalmas beiskolázást a 6/1986. (VI. 26.) számú MM rendelet vezette be. A korábbi fix időponthoz kötött beiskolázást kitalta, másrészt rugalmassá, szabadon választhatóvá tette.

¹²⁾ Az óvodai csoportok maximális létszámát a jogszabály 25 főben jelöli meg, ettől 20%-kal el lehet térni, ha az intézményben legfeljebb két óvodai csoport indul, vagy az év során új gyermek átvétele miatt indokoltá válik.

¹³⁾ Forrás: *Europeans and their Languages, Special Eurobarometer No. 386., European Commission, 2012.*

A legszélesebb körben használt öt idegen nyelv az EU-ban az angol (38%), a francia (12%), a német (11%), a spanyol (7%) és az orosz (5%). A megkérdezettek többsége szerint új nyelv megtanulásának legnagyobb előnye a külföldi munkavégzés vagy a külföldi tanulás lehetősége. Az idegen nyelv tanulásának legelterjedtebb módszere az iskolai tanóra. Az uniós állampolgárok több mint kétharmada (68%-a) tanult nyelvet iskolai keretek között. A válaszolók nagy része gondolja úgy, hogy az iskolai nyelvórák voltak a leg-hatékonyabbak.

2012-ben Észak-Alföldön az országos átlagot jóval meghaladó volt, ezen kívül még Közép-Magyarországon volt viszonylag magas (országosan 34% volt, Észak-Alföldön 42%, Közép-Magyarországon pedig 38%). Egy másik fontos területi összehasonlító mutató azoknak az aránya, akik három vagy több évet jártak óvodába. Az óvodában töltött időszak különösen a leszakadó térségek számára lehet fontos, hiszen kompenzálja az esetleges családi szocializációs deficitet. A három vagy több évet óvodába járók aránya 2012-ben Észak-Magyarországon volt a legalacsonyabb (87%), de valamivel az országos átlag (91%) alatt volt Közép-Magyarországon és Észak-Alföldön is. Az óvoda ez ideig csak ötéves kortól volt kötelező ellátás, és az intézmények a szűkös kapacitások mellett a felvételnél előnyben részesítették azokat a gyermekeket, akiknek a szülei dolgoznak. Ezen várhatóan nagymértékben változtat az új szabályozás, ami szerint 2014-től hároméves kortól kötelező az óvodai ellátás.

Csökkenő gyermeklétszám – kevesebb iskolás

2012-ben az **általános iskolák** nappali tagozatán 743 ezeren tanultak, mintegy 14%-kal kevesebben, mint 2005-ben. Az első osztályt 2%-kal több kisiskolás (100 ezer fő) kezdte meg, mint 2011-ben. Az általános iskolába járó tanulók összlétszámának csökkenése a korosztály fogyásából adódóan folyamatos. Ezzel párhuzamosan az iskolai feladatellátó helyek is csökkennek, többnyire kisebb ütemben, mint maga a gyermeklétszám. 2012-ben 3251 iskola működött, 10%-kal kevesebb, mint az elmúlt évtized közepén. A pedagógusok száma 72 ezer volt, az egy pedagógusra jutó tanulólétszám (10 fő) és az egy osztályra jutó tanulólétszám (20 fő) nem változott az elmúlt években.

Tovább emelkedett a **napközi otthon** és tanulószoba lehetőségét igénybe vevők aránya 2005 és 2012 között (7 százalékponttal), és 2012-ben közel

48% volt (az alsó tagozaton ennél jóval magasabb). Az **iskolai étkeztetésben** részesülők aránya szintén tovább nőtt, 2012-ben 74%-ot tett ki. A sajátos nevelési igényű tanulók száma 51 ezer volt, mintegy 400 fővel kevesebb, mint 2011-ben. Közöttük a gyógypedagógiai oktatásban részesülők aránya csökkenő, 2012-ben 34% volt, és egyre többen integrált oktatásban vesznek részt.

A **korai iskolaelhagyók**, vagyis azoknak a 18–24 éveseknek az aránya, akik az oktatási, képzési rendszerből legfeljebb alacsony fokú végzettséggel kerülnek ki, és semmiféle további oktatásban, képzésben nem részesülnek 11,2% volt 2011-ben, az uniós átlag alatti. Az Európa 2020 stratégia célkitűzései között szerepel a korai iskolaelhagyók arányának 10% alá csökkentése. Az EU-27 átlaga (13,5%) ennek megfelelően folyamatosan csökken, de így is valamivel magasabb a magyarországinál. A lemorzsolódók között jellemzően valamivel kisebb a nők aránya, azonban a nemek közötti különbség mérséklődik. Továbbra is jelentősek a területi különbségek: Közép-Magyarország lényegesen kedvezőbb helyzetben van (8,5%), Észak-Alföld (17%) és Észak-Magyarország (16%) pedig a legrosszabb helyzetű.

Tendenciák a középfokú oktatásban

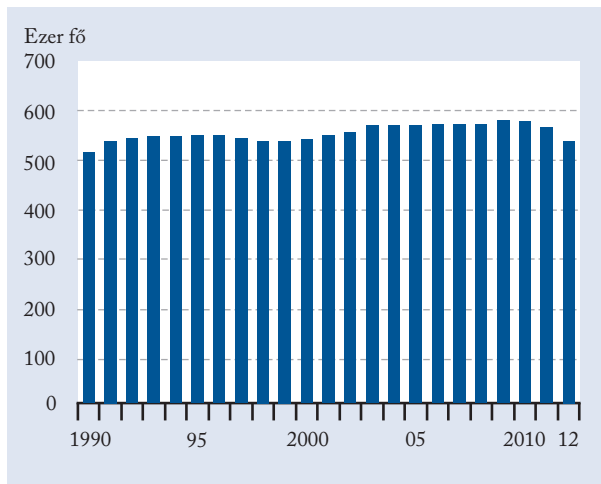
A középfokú oktatásban 540 ezer fő tanult nappali képzés keretében 2012-ben, 5%-kal kevesebb, mint az előző évben. A középfokú tanulmányokat folytatók száma az 1980-as évek végétől emelkedett, ami részben abból adódott, hogy az 1975 körül születettek demográfiai hulláma elérte a középfokú beiskolázási kort, részben abból, hogy az iskolázottsági szint általában is nőtt. Később a kedvezőtlen demográfiai folyamatok ellenére kisebb ingadozásoktól eltekintve tovább nőtt a középfokú tanulmányokat folytatók száma egészen 2010-ig, ezt követően csökkent. A középfokú oktatás szerkezete úgy változott, hogy az 1990-es elejétől a középfokú oktatásban részt vevők egyre inkább az érettségit adó iskolák felé for-

dultak, és a szakiskolai oktatás népszerűtlenné vált. Az ezredfordulótól a szakközépiskolák is veszítettek valamelyest népszerűségükből, és a szakiskola pozíciója kismértékben erősödött. 2012-ben szakiskolába a tanulók 23%-a, szakközépiskolába 42%-a, gimnáziumba 35%-a járt. Az előző évhez képest valamennyi iskolatípus tanulóinak száma csökkent, leginkább a szakiskolásoké, legkevésbé a gimnáziumba járóké.

2.10. ábra

A középfokú oktatásban tanulók számának alakulása

2012-ben 127 ezren jártak szakiskolába, 224 ezren szakközépiskolába és 190 ezren gimnáziumba. Az egy pedagógusra jutó tanulók száma az 1990-es években valamennyi középfokú iskolatípusban csökkent, az elmúlt években javulás leginkább csak a szakiskolákban következett be, ahol eredetileg a legrosszabb volt a helyzet. 2012-ben a gimnáziumokban 11, a szakközépiskolákban és a szakiskolákban 12 tanuló jutott egy pedagógusra.

A középiskolákba járók 1,5%-a (6 ezer fő) sajátos nevelési igényű tanuló, ők szinte valamennyien integrált oktatásban részesülnek. Az ún. speciális szakiskolákban 9 ezer fő gyógypedagógiai oktatásban részesült.

A szakmai képzésben tanulók között továbbra is a műszaki tanulmányokat folytatók aránya a legmagasabb, 2012-ben 35%. Ezen kívül a szolgáltatás, a gazdaság és irányítás képzési terület volt a legnépszerűbb.

2012-ben a középfokú nappali képzés keretében szakmai vizsgát 56 ezer fő tett, jelentősen, 17%-kal több, mint 2011-ben. Érettségi vizsgát 74 ezer fő tett, 52%-uk gimnáziumban, a többiek szakközépiskolában. Az érettségizettek száma 3%-kal lett kevesebb, mint az előző évben.

Átalakuló felsőoktatás

A nappali képzésben részt vevő hallgatók száma a 2012/2013-as tanévben 234 ezer, 3%-kal kevesebb, mint az előző évben. A felsőoktatásban a hallgatók száma az 1990-es évek elejétől meredeken emelkedni kezdett, ez a folyamat, a felsőoktatás expanziója az elmúlt évtized közepéig-végéig tartott. Az összes hallgató száma 2006 óta csökken, ezen belül a nappali képzésben részt vevőké 2007 óta stagnált, 2012-ben pedig mérséklődött.

A rendszerváltás idején a diplomások és az érettségizettek aránya nemzetközi viszonylatban igen alacsony, a szakmunkások aránya ellenben magas volt, rájuk viszont a munkaerőpiacon a gazdasági rendszerváltást kísérő krízis következtében leépülő ipar miatt csökkenő számban volt szükség. E helyzet megoldására az akkori kormányzat jelentősen növelte a felsőoktatás nappali képzéses hallgatóinak létszámát. Az 1975 körül született nagy létszámú korosztály az 1990-es évtized elején érte el a felsőoktatást, tehát a demográfiai folyamatok is indokolták a felsőoktatás expanzióját, továbbá a korábban a felsőoktatásból kiszoruló bejutásának könnyítése az 1990-es években szintén emelte a létszámot. A nappali képzésben részt vevő hallgatók száma lassuló ütemben ugyan, de egészen 2008-ig nőtt, azóta stagnált. Az expanzió lezárulásában jelentős szerepet játszott az is, hogy az 1974 és 1980 között születettekből álló demográfiai hullám elhagyta a felsőoktatást.

2.4. tábla

Fontosabb mutatók a felsőoktatásról

Mutató	1990	2000	2012
18–20 évesek száma, ezer	430,7	435,7	365,8
Jelentkezők aránya a 18–20 éves népességben, %	10,9	19,0	23,0
A nappali képzésre felvettek aránya, %	36,0	54,9	73,0
Nappali képzésben résztvevő hallgatók száma	76,6	183,9	233,7
Összes hallgató száma, ezer	108,4	327,3	338,5

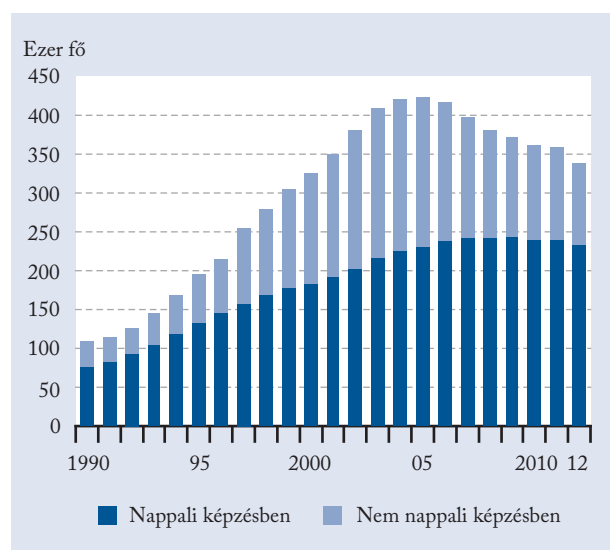
Az expanzió során és azt követően a jelentkezők száma megduplázódott, majd egészen 2011-ig emelkedett, amikor közel 102 ezer lett. A felvettek aránya (a jelentkezők százalékában) 1990 és 2008 között 36-ról 78%-ra emelkedett. 2012-re a jelentkezők száma jelentős mértékben

visszaesett (84 ezer főre), ebből 73%-ot vettek fel.

A felsőoktatás expanziója nagymértékű társadalmi mobilitást eredményezett, hozzájárult az iskolázottság szintjének emelkedéséhez, ugyanakkor úgy tűnik, hogy a felsőoktatás színvonalának bizonyos mértékű csökkenését is magával hozta. Az egy oktatóra jutó hallgatók száma 1990 és 2006 között fokozatosan a háromszorosára nőtt (1990/1991-es tanév: 6,3; 2006/2007-es tanév: 18,9). Később valamelyest javult a helyzet (2010-ben 16,8 diák jutott egy oktatóra).

2.11. ábra

A hallgatók száma a felsőoktatásban

Az expanzióval egyidejűleg nyomon követhető a **képzési idő** meghosszabbodása, illetve a felsőfokú oktatásból való **lemorzsolódás**. A felvettek számának növekedését ugyanis nem követte ugyanolyan ütemben a végzettek számának növekedése. 1996-tól egyre inkább elmarad a végzettek száma az (öt évvel korábban) felvettekétől. A végzettek számának lassabb növekedése mögött több tényező is meghúzódhat, az egyik legfontosabb, hogy a felsőoktatásba növekvő számban bekerülők egy részének a nyelvvizsga megszerzése nagy nehézségekbe ütközik. A nyelvvizsga hiánya miatt oklevelet nem szerzők száma 2011-ben mintegy 19 ezer (több mint fele nappali képzésben vett részt), 2012-ben több mint 16 ezer (9 ezer nappali képzésben részt vevő) volt.

Bár a hallgatói létszám és a felsőoktatási rendszer kibocsátása jelentősen nőtt az elmúlt két évtizedben, mégis egyes **képzési területeken** hiány mutatkozik. Az ezredfordulótól emelkedett a műszaki és termé-

szettudományi képzési terület hallgatóinak aránya, azonban európai viszonylatban ez még mindig alacsony. Az elmúlt hét évben átrendeződés következett be a különböző képzési területek hallgatói létszámában. Tovább csökkent a tanárképzésre járók (kevesebb mint felére) és az agrártudományi területen tanulók aránya 2005-höz képest. A műszaki, a természettudományi, az egészségügyi és szociális, illetve a szolgáltatás képzésre járók aránya emelkedett. Néhány, korábban növekvő súlyú képzési terület az utóbbi években már kevesebb hallgatóval rendelkezik (társadalomtudomány, humántudomány), tehát az elmúlt években egyfajta korrekció következett be a képzésszerkezetben.

2.5. tábla

A felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevő hallgatók megoszlása képzési terület szerint, nappali képzésen

Képzési területek	2005	2012
Tanárképzés, oktatástudomány	11,8	4,8
Művészetek	2,2	3,1
Humán tudományok	9,6	7,9
Társadalomtudományok	13,8	10,0
Gazdaság és irányítás	14,9	17,4
Jog	4,5	3,8
Természettudományok	3,2	5,4
Informatika	4,4	3,6
Műszaki tudományok	16,8	20,9
Mezőgazdaság	3,1	2,4
Egészségügy, szociális gondoskodás	8,9	12,0
Szolgáltatás	6,6	8,2
Összesen	100,0	100,0

A **felsőfokú szakképzésre járók** száma az ezredfordulótól 2011-ig hatszorosára emelkedett, majd 2012-ben jelentős mértékben, 22%-kal csökkent. Ebben az évben mintegy 14 ezren jártak nappali és további közel 3 ezren nem nappali képzésre.

A **doktori (PhD-) képzés** az 1990-es évek első harmadában jelent meg, a hallgatók száma viszonylag dinamikusan nőtt az elmúlt évtized első harmadáig. A doktoranduszok száma 2006 óta csökkent, 2010-től ismét emelkedik. A hallgatók száma 2012-ben összesen 7332 fő volt, 73%-uk nappali képzésen vett részt. A nappali képzésre járók aránya emelkedik. A doktori fokozat megléte a diplomához képest

is csökkenti a munkanélküliség kockázatát. A KSH és az MTA Kutatásszervezési Intézete 2010. évi közös célzott felvétele szerint a megkérdezettek 0,9% volt munkanélküli, ez az arány a humán tudományok doktorainál volt a legmagasabb, 2,8%.

A magyar **hallgatói mobilitás** nemzetközi összehasonlításban alacsony szintű, ennek hátterében – többek között – az alacsony szintű idegennyelvismeret áll.¹⁴⁾ 2010-ben a magyar diákok 2,4%-a tanult más európai uniós ország felsőoktatási intézményeiben (kevésbé több, mint az elmúlt években), míg az Európai Unió átlaga 3,1% volt. A külföldi hallgatók fogadásában Magyarország szintén elmaradt az uniós átlagtól: az elmúlt tíz évben az itt tanuló külföldi hallgatók aránya az európai átlaghoz hasonlóan emelkedett, 2010-ben 2,8%-ot tett ki, az uniós átlag 3,3% volt.

A felnőtt népesség egynegyede tanul

A **felntőttoktatás** súlya a rendszerváltást követően – pontosabban már az 1980-as évektől – a közoktatásban csökkent, míg a felsőoktatásban az elmúlt évtized első harmadáig nőtt.

Az **alapfokú oktatásban** a felntőttoktatás részaránya mindig is alacsony volt, azonban a rendszerváltás után tovább csökkent, az 1990-es évek vége óta 0,3% körüli, ami az elmúlt években évente mintegy 2 ezer főt jelentett. A 2011/2012-es tanévben felntőttoktatásban részt vevők száma 13%-kal emelkedett (2264 fő), majd a 2012/2013-as tanévre 6%-kal mérséklődött (2142 fő). **Középfokon** a felntőttoktatás súlya még a rendszerváltás előtti évtizedben csökkent, az elmúlt húsz évben viszont összességében keveset változott – az 1990-es évek elejéhez képest az ezredfordulóra valamelyest emelkedett, majd újra 12–13%-ra csökkent az elmúlt évtized utolsó harmadára. 2011-ben 85,6 ezer fő tanult felntőttoktatásban középfokon. Legtöbbször, 38,8 ezren a gimnáziumokban (az összes gimnazista 17%-a), 34 ezren a szakközépiskolákban (az összes szakközépiskolai tanuló 13%-a), legkevesebben, 12,8 ezren a szakiskolákban (az összes szakiskolába járó tanuló 10%-a) tanultak. A szakiskolai felntőttoktatás tanulóinak száma az ezredforduló óta folyamatosan emelkedik, az érettségit adóké együttesen inkább csökken. A **felsőoktatásban** a felsőoktatási expanzió alatt nem csak a nappali képzés volt népszerű. Sőt, eleinte a felvettek között a nem nappali képzésben részt vevők egyre nagyobb arányt

képviseletet, számuk 1993 és 2003 között gyorsabban nőtt, mint a nappali képzésben részt vevőké. A nem nappali képzésre járó hallgatók aránya az 1990-ben mért 29,3%-ról a 2003/2004-ös tanévre 47,1%-ra emelkedett. Ezt követően visszarendeződés következett be, a nem nappali képzésben részt vevő hallgatók részaránya fokozatosan csökkent, 2011-re újra az összes hallgató mintegy egyharmadát teszi ki.

2011-ben a felntőttoktatás keretei között fejezte be alapfokú tanulmányait 473, érettségi vizsgát tett gimnáziumban 7393, szakközépiskolában 2091 fő. Sikeres szakmai vizsgát tett 7572 fő, nagyobb hányaduk szakközépiskolában. Nem nappali képzésben szerzett felsőfokú oklevelet közel 14 ezer fő, a felsőfokú tanulmányait sikeresen zárók közel 29%-a.

2012-ben a 25–64 éves felnőtt népesség egynegyede vett részt **iskolarendszeren kívüli felntőttoktatásban**. A részvételi hajlandóságban a nők és a férfiak közötti különbség elhanyagolható, az életkor hatása viszont egyértelmű volt: ugyanis míg a 25–34 évesek több mint harmada, addig az 55–64 évesek kevesebb mint 14%-a látogatta ezeket a képzéseket.

Az iskoláktól függetlenül folyó képzésekből legtöbbször a képesítést nem nyújtó szakmai tanfolyamokat választották (a 25–64 éves népesség több mint 10%-a). A második legnépszerűbb képzési típus a konferencia és szeminárium volt. A felsőfokú végzettségűek körében az összes népességhez képest kiemelkedő a csapatépítő tréninget, a nyelvtanfolyamot, illetve az ismerterjesztő előadásokat látogatók száma. Szintén népszerű volt a munkához kapcsolódó betanítás és az OKJ-képzés is, ezekben a középiskolai végzettséggel rendelkezők vettek részt a legmagasabb arányban.

Oktatásra fordított költségvetési kiadások

A költségvetés oktatási kiadása 2011-ben 1212 milliárd forint volt, folyó áron 4%-kal kevesebb, mint az előző évi, és a GDP 4,3%-át tette ki. Az összes kiadáson belül a felsőoktatási kiadások aránya 22% volt, 1,8 százalékponttal magasabb, mint a megelőző évben.

A hazai oktatási kiadások GDP-hez mért nagyságát a 2009. évi adatokon keresztül tudjuk összevetni a nemzetközi adatokkal. Eszerint hazánkban az összes oktatásra költött kiadás GDP-hez mért aránya valamivel alacsonyabb az EU-27 tagállamainak átlagánál, azonban ez a 2004 óta csatlakozott országok között nem számít alacsonynak.

¹⁴⁾ Forrás: [Students and Higher Education Reform, Flash Eurobarometer No. 260, European Commission, 2009.](#)

3. ÉLETKÖRÜLMÉNYEK

- A **lakosság jövedelme** két fő részből áll: munkajövedelmekből és társadalmi jövedelmekből. 2012-ben a keresetek alakulását számos intézkedés befolyásolta, leginkább a minimálbér-emelés, az egészségügyi dolgozók bércorrekciója, valamint a közfoglalkoztatottak létszáma és a rájuk vonatkozó bérmegállapítás. Az elmúlt évben a teljes munkaidőben alkalmazásban állók átlagos havi **bruttó keresete** 4,6%-kal, 223 ezer forintra nőtt, ennek – családi kedvezmény nélkül számított – **nettó összege** 144 ezer forint volt, 2,0%-kal több a 2011. évinél. 2011-ben – az új szemléletű, egykulcsos személyi jövedelemadó-rendszer bevezetése mellett – a családi kedvezmény figyelembevételével számított **reálkeresetek** jelentősen emelkedtek (5,8%), amit 2012-ben mérséklődés (3,4%) követett.

- A háztartások teljes jövedelmének negyedét a **nyugdíj és az egyéb nyugdíj jellegű ellátások** teszik ki. A nyugdíjasok száma az ezredforduló óta csökkenő tendenciát mutat, ugyanakkor így is a lakosság csaknem háromtizedét teszik ki. 2012-től a hazai nyugdíjrendszer jelentősen átalakult, egyes ellátások megszűntek, illetve módosultak. Az egy ellátottra jutó havi átlagos ellátás 2012-ben 96,6 ezer forint volt, reálértéken 2,1%-kal haladta meg a 2011. évit.

- A **családtámogatások** a gyermektelen és a gyermeket nevelő családok közötti jövedelmi különbségek csökkentését célozzák, lehetnek alanyi jogon járó és biztosítási jogviszonyhoz kötött ellátások. A 2011-től bevezetett családi adókedvezményre vonatkozó szabályozással gyermekvállalást támogató elemek is épültek az adózásba, mellyel a gyermekes háztartások helyzetét tették kedvezőbbé.

- 2012-ben a megtakarítási hajlandóság emelkedése, a reálkereset csökkenése, a lakossági hitelezés visszaesése és a gyorsuló infláció csökkentette a **háztartások fogyasztását**, ennek mértéke az előző évhez képest 2,0%-os volt. A háztartások fogyasztási kiadása – ami a tényleges fogyasztás négyötödét teszi ki – 1,4%-kal mérséklődött, miközben a kormányzattól kapott természetbeni juttatások volumene 4,9, a háztartásokat segítő nonprofit intézményektől kapott támogatásoké pedig 1,4%-kal csökkent az előző évhez viszonyítva.

- A **fogyasztási szerkezetet** tekintve a háztartások legnagyobb kiadási tétele továbbra is – az összkiadás negyedét kitevő – lakásfenntartás és háztartási energia, ezek aránya évről évre emelkedett. Ezt követik az élelmiszerek, amelyekre kiadásaik 23%-át fordították a háztartások. Az alapvető kiadások, vagyis a lakhatás, az étkezés, valamint az iskolába, munkába járás kifizetése után a családoknál átlagosan 40% maradt az egyéb kiadásokra, ruházkodásra, kultúrára, pihenésre, kikapcsolódásra,

Jövedelem

A háztartások fogyasztása

Fogyasztói árak, infláció

egészségügyi kiadásokra, ami jelentős mértékben korlátozza a háztartások fogyasztási szabadságát.

- 2012-ben az előző évinél gyorsabb ütemben, 5,7%-kal emelkedtek a **fogyasztói árak**, amit elsősorban az üzemanyagok és a szeszes italok jelentős drágulása erősített. Az év eleji áfakulcsemelés, a dohánytermékek jövedéki adójának többszöri emelése, valamint a forint árfolyamának alakulása is hatással volt a fogyasztói árakra, amit a gyenge belső kereslet árleszorító hatása sem tudott ellensúlyozni. Az Európai Unióhoz való csatlakozásunk óta az infláció mértéke minden évben meghaladta az uniós átlagot, az áremelkedés üteme 2012-ben hazánkban volt a leggyorsabb. Ebben jelentős változást hozott 2013: az áremelkedés üteme az I. negyedévben 2,9%-ra lassult.

A háztartások pénzügyi vagyona

- A Magyar Nemzeti Bank adatai szerint a **háztartások bruttó pénzügyi vagyona** 2012 végén 28,4 billió forint volt, 3,9%-kal több az egy évvel korábbinál. A tartozások összege 9,7 billió forint, a 2011. véginél 13%-kal kevesebb volt. A tartozások oldalán megjelenő devizahitelek 2012. végi állományi értéke (4,9 billió forint) 26%-os csökkenést mutat 2011 végéhez képest. A csökkenés egyik tényezőjét a kedvezményes árfolyamon történő végtörlesztési lehetőség jelentette, amelynek keretében 712 milliárd forint értékű devizahitelt fizettek vissza 2012 első két hónapjában. (Végtörlesztésre már 2011 utolsó negyedévében lehetőség volt, amikor 642 milliárd forint piaci árfolyamú devizahitelt törlesztettek.) A háztartások nettó pénzügyi vagyona 18,7 billió forintot tett ki 2012 végén, 15%-kal többet, mint egy évvel korábban. A nettó finanszírozási képességük az év során 1502 milliárd forint volt, ami a GDP 5,3%-ának felelt meg.

Lakás

- A recesszió a **lakáspiacot** sem hagyta érintetlenül. 2008 óta tart a lakásépítések számának csökkenése, 2012-ben azonban minden eddiginél kevesebb lakás épült. Az elmúlt évek gyors visszaesését követően a lakásépítések és az építési engedélyek száma lassuló ütemben csökkent. A kiadott építési engedélyek száma rövid távon nem vetít előre növekedést a lakásépítésben. Az építetők kör összetételét továbbra is a vállalkozások súlyának csökkenése jellemzi. A lakáshitelezési piac 2010 óta szűkül, aminek hátterében a hitelfeltételek szigorítása és a lakosság méréselkebb kockázatvállalása áll.

Kultúra

- A **költségvetés kulturális kiadásai** emelkedtek, a támogatási struktúra változott 2010 és 2011 között. Ez alatt az idő alatt a háztartások kulturális kiadása folyó áron is kevesebb lett, és nőtt a különbség a magasabb, valamint az alacsonyabb jövedelmű háztartások kulturális fogyasztása között.

- A **kulturális szolgáltatások** igénybevétele változóan alakult, a színházi előadások látogatottsága nőtt, a hangversenyeké és kiállításoké mérséklődött, a muzeális intézmények látogatóinak száma 2007 óta csökken. Az elmúlt években ugyanakkor tovább emelkedett a kultúrához kap-

csolódó civil kezdeményezések, alkotó művelődési közösségek, klubok, szakkörök száma.

- 2005 és 2012 között a **közszolgálati rádió és a közszolgálati televízió** műsorideje jelentősen nőtt (főleg a vizsgált időszak elején). A közszolgálati rádió műsoridején belül leginkább a hírek, információk, a közszolgálati televízió műsoridejében az irodalom, szórakoztatás súlya erősödött.

- A **könyvpiac** továbbra is válságban van, a könyvforgalom negyedik éve csökken. A könyvkiadásban mind a könyvek száma, mind a példányszáma 2012-ben tovább mérséklődött az előző évihez képest, a szépirodalom, illetve a szakirodalom kivételével. Az elmúlt évtized végén a **könyvtárak** használata megélnélt, a kölcsönzési aktivitás korábbi csökkenése megállt, a beiratkozott olvasók száma nő.

- Az **életkilátások** tekintetében nemzetközi összehasonlításban nem javul pozíciónk: a magyaroknál csak négy nemzet polgárai élnek kevesebb ideig Európában, ezzel a volt szocialista országok között a középmezőnyben vagyunk. Ugyanakkor az országon belül is nagy különbségek vannak a halálozásban nemek, földrajzi elhelyezkedés és településtípus szerint is. Rákhalandóságunk Európában (és a világon) az egyik legkedvezőtlenebb. Míg az összhálozás 2005 óta 4%-kal csökkent, a daganatok miatti 4%-kal nőtt, az új daganatos megbetegedések száma pedig 14%-kal több lett. A fő halálokok – keringési rendszer betegségei és rosszindulatú daganatok – mellett leginkább a mentális és a mozgáshiányból eredő problémák csökkentik munkaképességünket.

- A 2011-es népszámlálás adatai szerint a népesség 4,6%-a fogyatékkal, 16,6%-a tartós betegséggel él. A fogyatékkal élők több mint 70, a tartós betegek 77%-a 50 évesnél idősebb. Míg a fogyatékossgal élők iskolai végzettsége jóval az átlag alatti, addig a tartós betegséggel élők az átlagnál csak valamivel alacsonyabb végzettsége feltehetően a korösszetételből adódik.

- Magyarországon 2010-ben – hasonlóan 2009-hez – a GDP 7,8%-át fordították az **egészségügy kiadásaira**, egy főre vásárlóerő-paritáson számítva 1244 euró jutott. Hazánkban az összes egészségügyi kiadás 64%-át fedezte az államháztartás.

- A **szociális védelmi kiadások** a válság mélypontját követő évben (2009-ben) visszaestek, és ennek következtében tovább nyílt az olló az uniós átlag és Magyarország között. 2010-ben összehasonlíto áron az egy főre jutó összeg alig több mint felét tette ki az Európai Unió átlagának, azonban a 2004 óta csatlakozott tagállamok között így is viszonylag sokat fordítunk szociális védelemre. A szociális védelmi kiadások legnagyobb és növekvő súlyú tétele a nyugellátást is magában foglaló idősök ellátása.

- A rászorultságtól függő ellátások aránya a szociális védelmi juttatásokon belül 2010-ben az uniós átlag kevesebb mint felét tette ki.

Egészségügy

Szociális gondoskodás

Bűnözés – igazságszolgáltatás

• A hagyományos szociális alapszolgáltatások közül az **étkeztetésben és házi segítségnyújtásban részesülők** száma hosszú idő után, 2008-tól újra növekvő, 2011-ben az étkeztetésben 155 ezer fő, házi segítségnyújtásban 88 ezer fő részesült. Utóbbi a két évtizeddel ezelőtti jelentős visszaesés ellenére is 2011-re meghaladta az 1990-es évek elején mért szintet. A szakosított ellátásokhoz tartozó bentlakásos intézményekben ellátottak száma 2009 és 2011 között tovább emelkedett, legnagyobb részüket idősotthonokban élt.

• A **gyermekjóléti alapszolgáltatások** között a bölcsődébe beíratott gyermekek száma tovább emelkedett 2011-ben, a családi napközik – bár számuk még mindig nem jelentős – szintén tovább fejlődtek. A gyermekjóléti szolgáltatások forgalma a feladatuk bővülésével párhuzamosan nőtt. A veszélyeztetett gyermekek száma (201 ezer) újra emelkedett 2011-ben, a védelembe vett gyermekeké a korábbi trend folytatásaként tovább nőtt (2011-ben 29 ezer volt).

• 2012-ben 100 ezer **bűnelkövetőt regisztráltak**, az egy évvel korábinál 11, a két évvel korábinál 18%-kal kevesebbet. Ez egyben a rendszerváltás óta regisztrált legalacsonyabb érték. A **regisztrált bűncselekmények** száma az utóbbi években emelkedett, 2012-ben 472 ezer volt. A növekedésben elsősorban a – bűnözésben egyre nagyobb súlyt képviselő – közrend ellen elkövetett jogsértések számának emelkedése játszott szerepet. A bűncselekmények büntetőjogi megítélése szempontjából enyhébb elbírálás alá eső – ám számát tekintve nagyobb súlyt képviselő – vétségek száma mintegy 12%-kal nőtt, a büntetteké 9,3%-kal csökkent az előző évhez képest. A büntetés-végrehajtási intézetekben **fogva tartottak** száma (17 200 fő) az utóbbi éveket jellemző növekedés után 2012-ben stagnált.

Összefoglaló adatok

Megnevezés	2010	2011	2012
Alkalmazásban állók átlagkeresete, forint/hó			
bruttó	202 525	213 094	222 990
nettó	132 604	141 151	144 040
Reálkereset-index, 2000. év=100,0	137,5	140,8	135,9
Nyugdíjra, ellátásra, járadékra és egyéb járandóságra fordított kiadások a GDP százalékában	11,2	11,3	11,8
Öregségi nyugdíjasok havi átlagos ellátása, forint/fő	104 014	104 610	100 533
Fogyasztóiár-index, 2000. év=100,0	172,9	179,6	189,8
Épített lakások tízezer lakosra jutó száma	20,8	12,7	10,6
Lakáshitelállomány a GDP százalékában	16,0	15,0	12,4
Kiadott könyvek száma	12 480	11 821	11 645
Száz lakosra jutó színházlátogatás	46	47	51
Száz lakosra jutó múzeumlátogatás	95	84	79
Regisztrált bűncselekmények százezer lakosra jutó száma	4 465	4 520	4 742

JÖVEDELEM

A lakosság jövedelme két fő részből áll: munkajövedelmekből és társadalmi jövedelmekből. A lakosság jövedelmi szerkezete az évek során úgy módosult, hogy a transzferek és a nyugdíj aránya emelkedett, a munkajövedelmeké csökkent. Ez alapvetően a társadalmi csoportok összetételének változásából adódott. A magyar lakosság jövedelmének szerkezete hasonló az uniós országokéhoz, bár a társadalmi jövedelmek aránya – a magas munkanélküliség és a nyugdíjasok magas aránya miatt – meghaladja az uniós átlagot.

Jövedelmi szempontból a regionális különbségek továbbra is számottevőek, a legjobb helyzetben Közép-Magyarország, valamint Közép- és Nyugat-Dunántúl vannak.

Öt év alatt 1%-kal csökkentek a reálkeresetek

A lakosság rendelkezésre álló jövedelmének mintegy kétharmada munkavégzésből származik, ezen belül pedig meghatározó tétel a kereset. A reálkeresetek 2000 és 2006 között összességében 46%-kal emelkedtek, ezt követően a bérek reálértékének alakulását az egyensúlyjavító intézkedések, valamint a gazdasági válság jövedelmekre, azon belül keresetekre gyakorolt kedvezőtlen hatása alakította. Az adójogszabályok 2009–2011. évi változásának hatására a nettó átlagkeresetek a bruttó átlagkereset ütemét meghaladóan nőttek. 2011-ben új szemléletű, egykulcsos, a gyermekek száma szerint differenciálódó, családi kedvezményt tartalmazó személyi jövedelemadó-rendszer következményeként a reálkeresetek jelentősebben, 5,8%-kal nőttek. 2012-ben – mivel az adókörnyezet nem változott – 3,4%-os mérséklődés volt. A csökkenésben az egy évvel korábbi magas bázis és a gyorsuló infláció egyaránt szerepet játszott. Összességében a keresetek vásárlóereje az elmúlt öt évben közel 1%-kal mérséklődött.

A versenyszférában és a költségvetés területén az elmúlt években eltérően alakultak a bérek. Az állami szférában a bérek alkalmazkodtak a gazdasági válság miatt kialakult körülményekhez, a kereseteket erőteljesen visszafogták, amit befolyásolt a közfoglalkoztatásban részt vevők létszámának alakulása is. A költségvetésben foglalkoztatottak reálkeresete így 2008 és 2012 között összességében 17,5%-kal csökkent. Ezzel

3.1. ábra

Havi nettó átlagkereset

szemben a versenyszférában ugyanebben az időszakban 5% körüli növekedés történt.

2012-ben a keresetek alakulását egyaránt befolyásolta

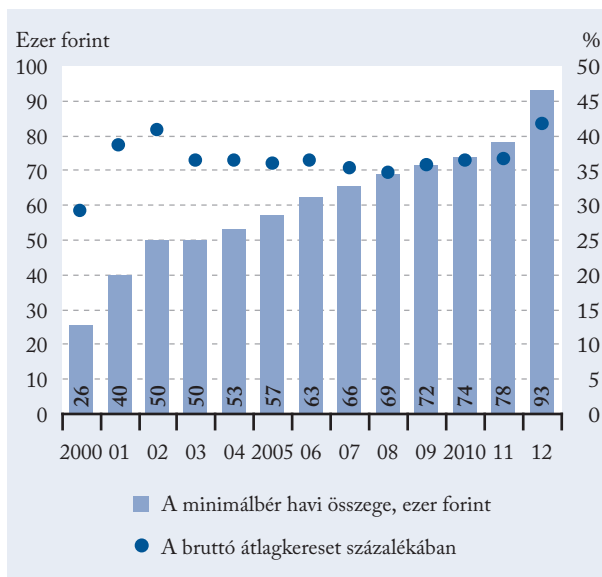
- az előző éveknél jelentősebb minimálbér- és garantáltbérminimum-növekedés,
- az egészségügyi ágazatot érintő júliusban végrehajtott visszamenőleges hatályú béremelés,
- az alacsony keresetű közfoglalkoztatottak létszámának növekedése,
- a munkavállalók által fizetett közterhek (az egészségbiztosítási járulék 1 százalékponttal, 18,5%-ra) emelése,
- az adójóváírás megszüntetése, valamint
- a 2 millió 424 ezer forintot meghaladó éves jövedelmeket terhelő többletelvonás.

Az adójóváírás kivezetése az alacsony keresetűek nettó bérének csökkenését idézte volna elő, amit a kormányzat a minimálbér jelentős emelésével, továbbá az „elvárt” béremelés megfogalmazásával igyekezett egyensúlyban tartani. (Azon vállalatok, amelyek teljesítették ezt a követelményt, a munkaadó költség növekedését fedező bérkompenzációra pályázhattak.) A közszférában a bérkompenzáció egyenlítette ki a nettó keresetek csökkenését. A **kötelező legkisebb munkabér** összege 2012. január 1-jétől 93 ezer forint volt, az előző évhez képest 19%-kal magasabb, míg a szakmai (garantált)

bérminimum¹⁾ összege 15%-kal, 108 ezer forintra emelkedett. A béremelés mindenekelőtt a fizikai foglalkozásúak esetében éreztette hatását (pl. az élelmiszeripar, a textilipar, a vendéglátás vagy az egészségügy területén). A minimálbér-emelésnek összességében jövedelemfehérítő hatása volt, ugyanakkor egyes területeken a minimálbérnél jobban keresők bére kevésbé nőtt az ez alatti keresettel rendelkezőkhöz képest.

3.2. ábra

A minimálbér összege és annak bruttó átlagkeresethez viszonyított aránya, január 1.

A bruttó keresetek növekedési üteme meghaladta a nettó keresetekét

Az elmúlt évben a teljes munkaidőben alkalmazásban állók átlagos havi **bruttó keresete** – a számviteli nyilvántartások alapján – 223 ezer forint volt, ami 4,6%-kal meghaladta az egy évvel korábbit. A kézhez kapott **nettó bér** összege²⁾ 144 ezer forintot tett ki, 2,0%-kal többet a 2011. évinél. Az elmúlt évben az adózás utáni nettó keresetek növekedési dinamikájának elmaradása a bruttó bérektől a nettó kereseti indexet befolyásoló járulékváltozások módosításának következménye. (A nettó kereset bruttó keresethez viszonyított aránya – 2011-et kivéve – az ezredforduló óta 61–65% között mozog.) A vállalkozásoknál dolgozók nettó bére havonta 150 700 forint, a nonprofit szférában 132 ezer forint volt,

mindkettő 4,3%-kal magasabb az egy évvel korábbinál. A költségvetésben dolgozók átlagos havi nettó keresete – a közfoglalkoztatottakkal együtt számítva – 129 700 forint volt, 3,4%-kal kevesebb, mint 2011-ben. A közfoglalkoztatottak figyelmen kívül hagyásával a nettó keresetek a költségvetés területén 2,1%-kal nőttek. A versenyszférában dolgozók nettó keresete – egy évtized után – 2010-ben haladta meg ismét a költségvetésben foglalkoztatottakét, azóta pedig egyre nő a különbség, az elmúlt évben 16%-os volt a vállalkozások bérelőnye. A költségvetési szférában és a nonprofit szervezeteknél a foglalkoztatottak érintett körének – az adó- és járulékváltozások ellentételezése céljából – a keresetbe nem tartozó havi **kompenzációt** fizettek. Ez az intézkedés 2012-ben a költségvetésben a teljes munkaidősök mintegy 55%-át, a nonprofit szférában 9,2%-át érintette, ennek összege átlagosan havi bruttó 10 100, illetve 10 200 forint volt. (A kompenzáció a költségvetési szféra bruttó keresetének csökkenését 1,6 százalékponttal mérsékelte, ami így lényegében az előző év szintjén alakult.)

3.1. tábla

Keresetalakulás, 2012

Megnevezés	(%)	
	Bruttó átlagkereset változása az előző évhez képest	Nettó
Versenyszféra	7,2	4,3
Közszféra		
közfoglalkoztatással	-1,7	-3,4
közfoglalkoztatás nélkül	3,7	2,1
közfoglalkoztatás nélkül, kompenzációval	5,5	3,9
Nemzetgazdaság összesen	4,6	2,0
közfoglalkoztatás nélkül, kompenzációval	6,8	4,2

2012-ben a fizikai foglalkozásúak nettó átlagkeresete havonta – nemzetgazdasági szinten – alig haladta meg a 100 ezer forintot, miközben a szellemi foglalkozásúaké ennek közel duplája, 190 500 forint volt. A nemzetgazdasági ágakon belül jelentősek az eltérések: a versenyszférában mind a fizikai, mind a szellemi foglalkozásúak nettó keresete meghaladta a költségvetésben dol-

¹⁾ Garantált bérminimumnak megfelelő munkabér illeti meg teljes munkaidős foglalkoztatás esetén a legalább középfokú iskolai végzettséggel vagy legalább középfokú szakképzettséggel rendelkezőket.

²⁾ A korábbi évek módszertanának megfelelően családi kedvezmény nélkül számított.

gozókét, az elmúlt évben ez a különbség nőtt. (A fizikai munkakörben dolgozók esetében 7-ről 27%-ra emelkedett egy év alatt a versenyszféra bérelőnye, a szellemiek esetében pedig 44-ről 48%-ra.)

Az **ágazatok kereseti rangsora** rövid és közép-távon egyaránt stabil. 2012-ben a legkiemelkedőbb nettó keresettel továbbra is a pénzügyi, biztosítási tevékenység területén alkalmazottak rendelkeztek, 293 ezer forintos átlagkeresetük duplája a nemzetgazdaság átlagának. Ezen kívül az információ, kommunikáció és az energiaipar területén dolgozók 262

és 258 ezer forintos nettó bére haladta meg jelentősebben a nemzetgazdaság átlagát. A szálláshelyszolgáltatás, vendéglátásban és az egészségügyben alkalmazásban állók 91 és 99 ezer forintos nettó keresete volt a legalacsonyabb, mintegy harmadával elmaradva a nemzetgazdasági átlagtól. Ezekben a szakmákban a gyakori, nem adózott jövedelmet (pl. borraló) ezek az adatok nem tartalmazzák. A nettó bérek növekedési üteme az ingatlanügyletek területén volt a legmagasabb, közel 14%-os, a közigazgatásban, az egészségügyben és az építőiparban viszont 1,6–7,3%-kal mérséklődtek a bérek.

A MAGASABB VÉGZETTSÉG MAGASABB KERESETTEL JÁR³⁾

Az iskolai végzettség döntően befolyásolja a foglalkoztatottak munkaerő-piaci státusát, ezen keresztül pedig kereseti színvonalát. A magasabb iskolai végzettség a munkaerőpiacon könnyebb elhelyezkedést és előnyösebb kereseti lehetőséget biztosít. Az alacsonyabb képzettségűek kereseti lehetősége korlátozottabb a magasabb iskolai végzettségűekével szemben, nemzetgazdasági szinten az egyetemi végzettséggel rendelkezők bére több mint négyszerese az általános iskolát el nem végzettekének.

A legfeljebb általános iskolai végzettségűek havonta bruttó 122 ezer forint alatt kerestek, bérük mintegy felét tette ki a nemzetgazdasági átlagnak. A középfokú oktatási intézményben szakmát szerzettek keresete nem érte el a 151 ezer forintot, az érettségivel rendelkezők bruttó bére 185–228 ezer forint között mozgott. Ugyanakkor ezen két kategórián belül egyedül a technikumot végzettek fizetése haladta meg a nemzetgazdaság átlagát. A főiskolai és az egyetemi 306, illetve 448 ezer forintos bruttó havi bér jóval magasabb volt, mint az átlagkereset. (Az egyetemet végzettek bérelőnye a főiskolaiakéval szemben 46%-os volt.)

Gazdálkodási formák szerint vizsgálva az iskolai végzettség szerinti különbségek még észrevehetőbbek. A vállalkozásoknál dolgozó, egyetemi diplomával rendelkezők félmillió forintot meghaladó bruttó bére ötszöröse az általános iskolát el nem végzettekének, míg ez a különbség a költségvetés területén és a nonprofit szférában 3,4, illetve 3,6-szeres.

3.2. tábla

A bruttó átlagkeresetek alakulása iskolai végzettség szerint, 2011

(ezer forint)

Iskolai végzettség	Versenyszféra	Költségvetés	Nonprofit szféra	Nemzetgazdaság összesen
Általános iskola 1–7. osztálya	111,3	99,6	89,0	104,0
Általános iskola 8. osztálya	127,3	106,4	108,2	121,9
Szakiskola	140,4	135,2	124,8	139,0
Szaktanulmányozó iskola	153,7	133,8	127,8	150,7
Szakközépiskola	191,5	171,8	156,3	184,9
Gimnázium	204,0	170,1	157,4	192,0
Technikum	234,9	169,7	189,6	228,5
Főiskola	390,9	243,3	228,3	305,9
Egyetem	558,0	335,5	322,1	447,6
Összesen	219,4	206,3	182,0	214,5

³⁾ Forrás: Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat.

3.3. tábla

**A családi kedvezmény figyelembevételével
számított nettó és reálkeresetek alakulása, 2012**

Eltartott gyermekek száma	Nettó kereset, forint/fő/hó	Nettó kereset	Reálkereset	Létszám megoszlása, %
		változás előző évhez képest, %		
Nincs eltartott gyermek	140 541	1,9	-3,6	48,9
1 gyermek	149 363	1,8	-3,7	25,3
2 gyermek	167 906	2,5	-3,1	19,8
3 vagy annál több gyermek	168 783	3,4	-2,2	6,0
Nemzetgazdaság összesen	149 881	2,1	-3,4	100,0

Nőtt a bérkülönbség az országon belül

2012-ben a nettó nominális keresetek a nemzetgazdaság átlagát meghaladóan a fejlettebb Közép-Magyarországon, Közép- és Nyugat-Dunántúlon (utóbbiban, Győr-Moson-Sopron megyében 6,0%-kal) nőttek, miközben Dél-Dunántúlon és Dél-Alföldön lényegében stagnáltak. Észak-Magyarország és Észak-Alföld esetében a 2011. évi jelentősebb emelkedést 2012-ben mérséklődés követte. (Ebben döntő szerepet játszott Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 2,9 és 4,5%-os nettó keresetsökkenése.) A havi nettó átlagkereset továbbra is Közép-Magyarországon a legmagasabb, 172 ezer forint – a főváros és vonzáskörzete kiemelkedő kereseti lehetőségének köszönhetően –, míg Észak-Alföldön a legalacsonyabb, 113 ezer forint. A keresetekben meglévő **regionális különbségek** 2012-ben nőttek, a legmagasabb és a legalacsonyabb keresettel rendelkező régió közötti bérkülönbség nagyobb lett.

A 2011. évi növekedés után 2012-ben mérséklődött a keresetek reálértéke

A 2011-ben bevezetett új személyi jövedelemadó-rendszerben az alkalmazásban állók az általuk nevelt gyermekek után adókedvezményben részesülhetnek, a bruttó keresetből „hazavitt” összeg a nevelt gyermekek száma szerint differenciált. A rendszer bevezetésének évében a családi kedvezmény 3,5 százalékponttal emelte a nettó keresetek növekedési ütemét, a bérek reálértéke pedig 5,8%-kal haladta meg a 2010. évet. Az adókedvezmény rendszere és mértéke az elmúlt évben nem változott, így a nettó kereseti indexet alig befolyásolta (mindössze 0,1 százalékponttal emelte). 2012-ben a **keresetek reálértéke**⁴⁾ – változatlan családi adókedvezmény figyelembevételével – nemzetgazdasági szinten 3,4%-kal mérséklődött 2011-hez képest, és a nevelt gyermekek számától függően alakult. (Az alkalmazásban állók létszámmegoszlását vizsgálva kiderül, hogy 2011-hez képest csökkent a gyermektelenek, és nőtt az egy-, valamint a kétgyermekesek aránya.)

Hazánkban nagy a társadalmi jövedelmek jövedelemkiegészítő szerepe

A háztartások összes jövedelmének körülbelül egyharmadát a **társadalmi jövedelmek** jelentik. Ezek nagyobb részét a pénzbeli (57%), kisebb hányadát a természetbeni társadalmi juttatások (43%) képviselik. A pénzbeli társadalmi jövedelmek döntő hányada nyugdíj- és nyugdíjszerű ellátások, járadékok és egyéb járandóságok, illetve családtámogatás, míg a természetbeni társadalmi jövedelmek nagyobb részét az oktatási és az egészségügyi szolgáltatások képviselik, amelyeket az állam, illetve a háztartásokat segítő nonprofit intézmények nyújtanak a háztartásoknak. A társadalmi jövedelmek fontos kiegyenlítő szerepet játszanak a jövedelmi folyamatokban, nemzetközi viszonylatban hazánkban az egyik legnagyobb a társadalmi jövedelmek szegénységkiegészítő szerepe.

2012-től a hazai nyugdíjrendszer jelentősen átalakult

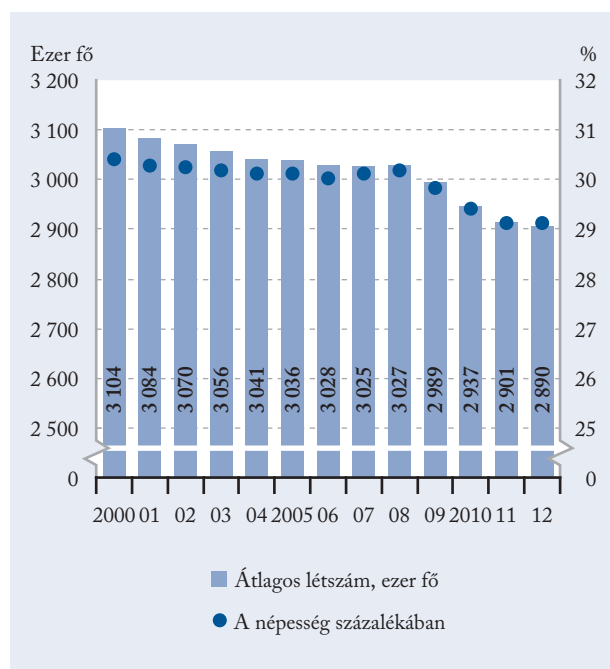
A pénzbeli társadalmi juttatások legnagyobb tétele, körülbelül kétharmada nyugdíj- és egyéb nyugdíj jellegű ellátás, amely a háztartások teljes jövedelmének negyedét jelentette 2011-ben. A nyugdíjasok száma az ezredforduló óta csökkenő tendenciát mutat. 2012 decemberében a nyugdíj-

⁴⁾ A személyi jövedelemadó-rendszer 2011. évi változása és elsősorban a családi adókedvezmény bevezetése miatt új számítási módszer alkalmazása vált szükségessé. A mikroszimulációs modellen alapuló módszertani fejlesztés lehetővé tette a nettó és a reálkeresetek alakulásának gyermekszám szerinti becslését, figyelembe véve a családi adókedvezmény hatását is.

ban és egyéb ellátásban részesülők létszáma 2 millió 864 ezer volt, ami a népesség csaknem háromtizedét jelentette, bár az ellátásban részesülők számával párhuzamosan arányuk is évek óta mérséklődik. A várható élettartam növekedése, a népesség fokozatos öregedése és a fiatalok arányának csökkenése ugyanakkor hosszú távon veszélyezteti a nyugdíjrendszer fenntarthatóságát, ami az unió többi országában is problémát jelent.

3.3. ábra

Nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők számának alakulása

2012-ben a **Nyugdíjbiztosítási Alap bevételei és kiadásai** – az ellátórendszer átalakításával összefüggésben – egyaránt elmaradtak a 2011. évitől. A változás elsősorban arra vezethető vissza, hogy több, korábban nyugdíjnak minősült ellátást 2012-től más alaptól finanszíroznak. A bevételek csökkenésében a kevesebb foglalkoztatott miatti csökkenő járulékbételek is szerepet játszottak. Az elmúlt évben az alap bevételei (2766 milliárd forint) 0,6%-kal haladták meg az előirányzottat, a kiadások 2836 milliárd forintos összege pedig 3,2%-kal magasabb volt a tervezettnél. Így a költségvetési bevételek és kiadások egyenlegének deficitje 2012-ben 70 640 millió forint volt.

A nyugdíjban és egyéb ellátásban részesülők 70%-át kitevő **öregségi nyugdíjasok** létszáma 2012 decemberében 1 millió 996 ezer fő volt. Ezen belül a 40 év jogosultsági idő alapján járó nyugdíjat igénybe vevő nők aránya 4,4%. Az **életkoron alapuló ellátások** között szerepel – a korhatár előtti ellátások mellett – a szolgálati járandóság, az átmeneti bányászjáradék, valamint a balettművészeti életjáradék, amelyek a korhatár elérésekor korbetöltött öregségi nyugdíjjá alakulnak át. Ezekre az ellátásokra 2012 végén 161 ezren voltak jogosultak hazánkban. A **megváltozott munkaképességűeknek járó ellátások** csoportjába a rokkantsági ellátás, a rehabilitációs eljárás, a rehabilitációs járadék, valamint a bányászok egészségkárosodási járadéka tartozik. Az ilyen jellegű ellátást 445 ezren vették igénybe. Hozzá tartozói nyugellátást (özvegyi és szülői nyugdíj, árvaellátás) 192 ezren vettek igénybe, ez tartalmazza a baleseti hozzátartozói ellátásokat is.

A HAZAI NYUGDÍJRENDSZER FŐBB VÁLTOZÁSAI 2012-BEN

2012-től a **hazai nyugdíjrendszer** több ponton megváltozott. Saját jogú nyugdíjat – a nőknek 40 év jogosultsági idő alapján járó nyugdíjak kivételével – csak a nyugdíjkorhatárt betöltött személyek részére lehet megállapítani. Így 2012-től a korai öregségi nyugdíjak (pl. előrehozott öregségi, karkedvezményes nyugdíjak) átalakultak korhatár előtti ellátássá, illetve egyéb járandósággá, járadékká. Másik jelentős változás, hogy megszűnt a rokkantsági és a baleseti rokkantsági nyugdíj, valamint a rendszeres szociális és az átmeneti járadék. A korábbi ellátás a rokkantsági csoporttól és az életkortól függően átalakult rokkantsági vagy rehabilitációs ellátássá, illetve akik betöltötték az öregségi nyugdíjkorhatárt, azoknak öregségi nyugdíjként folyósítják. A rehabilitációs ellátások végleges formáját komplex felülvizsgálatot követően határozzák meg, illetve a rokkantsági és a rehabilitációs ellátásokra vonatkozó új igénybejelentéseket is az egészségi állapot és a rehabilitálhatóság felmérésére szolgáló komplex minősítés alapján bírálják el. A 2012. évi változások a hozzátartozói nyugellátásokat érdemben nem érintették. A saját jogon járó ellátások között megkülönböztetjük az öregségi nyugdíjakat, az életkoron alapuló ellátásokat, valamint a megváltozott munkaképességűeknek járó ellátásokat.

3.4. tábla

Nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságokban részesülők száma és az ellátások átlagösszege, 2012. december

Ellátások	Létszám, ezer fő	Teljes ellátás havi átlaga, forint
Öregségi nyugdíjak	1 995,9	107 140
korbetöltött öregségi nyugdíjak	1 897,5	106 550
ebből: rokkantsági nyugdíjakból átsorolt	383,1	94 238
1955 előtt született fegyveresek nyugdíja	11,6	186 968
nőknek 40 év jogosultsági idő alapján járó nyugdíjak	86,9	109 391
Életkoron alapuló ellátások	160,9	125 245
Megváltozott munkaképességűeknek járó ellátások	445,2	62 888
Özvegyi és szülői nyugdíjak	108,3	62 232
Árvaellátás	84,1	36 306
Mezőgazdasági szövetkezeti járadékok	3,3	74 147
Baleseti járadék	10,0	25 917
Rokkantsági járadék	32,5	33 419
Házastársi pótlék, jövedelempótlék	21,1	15 930
Egyéb járandóságok	2,3	42 383
Ellátások mindösszesen	2 863,6	95 617
ebből: nyugellátások összesen	2 202,5	102 052

Forrás: Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság.

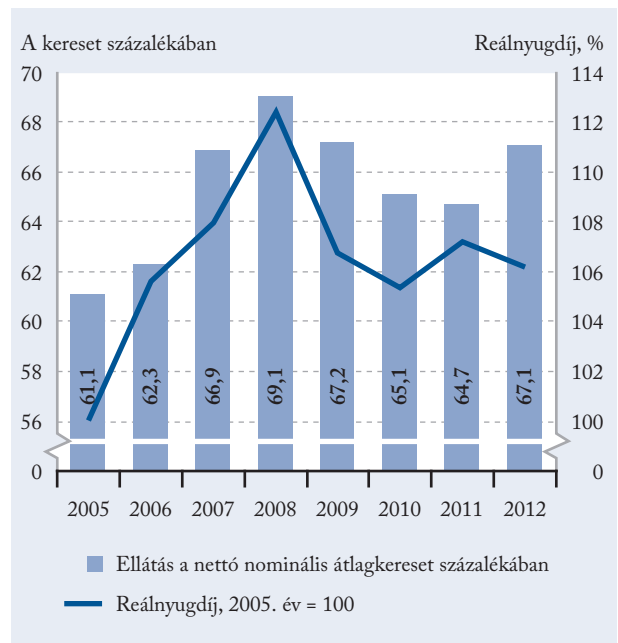
Összességében 2012-ben az **egy ellátottra jutó havi átlagos ellátás** összege 96,6 ezer forint volt, nominálisan 5,8, reálértéken – az 5,7%-os nyugdíjas fogyasztóiár-emelkedés mellett – 2,1%-kal több mint az előző évben. Az átlagos havi ellátás a nettó átlagkereset 67%-át tette ki. Uniós összehasonlításban a 2010. évi adatok szerint hazánk az egy főre jutó nyugdíj szempontjából az utolsó harmadba tartozott, összege alig haladta meg a felét az uniós átlagnak.

A nyugdíjasokat kevésbé érintik a társadalom egyéb csoportjait sújtó nehézségek (a munkanélküliség, a hitelkockázatok, az eladósodottság), a nyugdíj – rendszeressége és a kiszámíthatósága miatt – továbbra is a legstabilabb jövedelemnek számít. 2011-ben a **nyugdíjasok egy főre jutó éves nettó jövedelme** 1 millió 53 ezer forint volt, nominálértéken 3,5%-kal magasabb, mint az egy évvel korábbi, és 6,5%-kal magasabb, mint a teljes lakosságra vonatkozó átlag.

A nyugdíjasok jövedelmi helyzetére is jellemzőek a szélsőségek, bár a különbségek kisebbek, mint az

3.4. ábra

A nyugdíj összegének alakulása

aktív családok között: az alsó és a felső jövedelmi ötöd között a nyugdíjasok esetében három és félszeres a különbség a nettó jövedelmek esetében, miközben az aktívak esetében csaknem négy és félszeres.

Családtámogatási ellátások

A különböző családtámogatási formák a gyermekes háztartások helyzetét hivatottak javítani, ezzel csökkentve a gyermeknevelés többletterhéből származó jövedelmi különbségeket a gyermektelen és a gyermeket nevelő családok között. Hazánkban a háztartások több mint harmadában neveltek gyermekeket 2012-ben, a gyermekes családok átlagos taglétszáma 4 fő volt. A korábbi kétgyermekes családmódel helyett egyre inkább az egy gyermek jellemző, 2011-ben a gyermekes háztartások 28%-ában két szülő nevelt egy gyermeket, ezt követték a kétgyermekes párok 26%-kal. A nagycsaládosok aránya 11% volt, a gyermeküket egyedül nevelő szülők aránya a gyermekes háztartások 12%-át tette ki.

A **családtámogatások rendszere** 2012-ben alapvetően nem változott. A családi támogatások lehetnek biztosítási jogviszonyhoz kötött, illetve alanyi jogon járó ellátások. Ezenkívül a 2011-től bevezetett családi adókedvezményre vonatkozó szabályozással gyermekvállalást támogató elemek is épültek az adózásba, aminek célja szintén a gyermekes családok helyzetének javítása.

A **biztosítási jogviszonyhoz kötött ellátások** az egészségbiztosítási ellátások csoportjába tartoznak, mértékük a munkabértől függ, valamint adókötelesek. Ilyen ellátás a terhességi gyermekágyi segély (tgyás), amelyet 2012-ben havonta átlagosan 25 ezren igényeltek, 1,8%-kal többen, mint 2011-ben. Ugyanakkor a születések száma is évek óta csökken, ezzel párhuzamosan 2005-höz képest 16%-kal maradt el az ellátásban részesülők száma. A másik biztosítási jogviszonyhoz kötött ellátást, a gyermekgondozási díjat (gyed) havonta átlagosan csaknem 82 ezren vettek igénybe. Az ellátottak száma egészen 2009-ig nőtt, azóta viszont évről évre csökkent, 2011-hez képest 6,7%-kal. A családtámogatási ellátások közül csak a gyed emelkedett reálértéken az előző évihez képest (2,6%), havi átlagos összege 2012-ben meghaladta a 90 ezer forintot.

3.5. tábla
Családtámogatások alakulása, 2012

Családtámogatás	Ellátásban részesülők		Az ellátás összege	
	havi átlagos száma	előző év = 100,0	havi átlag, forint	reálérték, előző év=100
Terhességi-gyermekágyi segély	25 218	101,8	126 114	99,1
Anyasági támogatás	7 183	102,2	65 950	94,7
Gyermekgondozási díj	81 820	93,3	90 817	102,6
Gyermekgondozási segély	168 037	99,0	30 640	93,8
Gyermeknevelési támogatás	38 608	102,1	28 612	93,4
Családi pótlék (családra számítva)	1 167 640	98,1	24 484	94,4

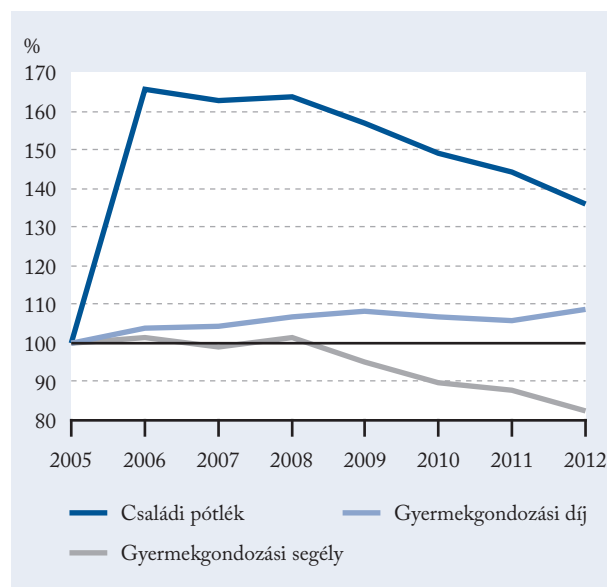
A családtámogatások másik csoportjába az **alanyi jogon járó ellátások** tartoznak, ezek törvény által meghatározott, fix összegűek. Mivel a családtámogatási ellátások összege 2012-ben nem változott, ezért valamennyi ellátás reálértéke csökkent. Ilyen egyszeri (öregségi nyugdíjminimumhoz kötött) juttatás az anyasági támogatás, amelyet 2012-ben havonta átlagosan 7,2 ezren vettek igénybe, 2,1%-kal többen, mint a megelőző évben, miközben a havi átlagos születésszám 2,6%-kal emelkedett.

A gyermekgondozási segély (gyes) 2011-től ismét a gyermek 3 éves koráig vehető igénybe. Az igénybe vevők száma 2012-ben havonta átlagosan 168 ezer

volt, az ellátás összege nominálisan nem változott, így 2011-hez képest reálértéken 6,2%-kal csökkent. Szentén az alanyi jogon járó ellátások közé tartozik a gyermeknevelési támogatás (gyet), amelyet 2011-től újra a legkisebb gyermek 3–8 éves koráig lehet igénybe venni. Az ellátást igénybe vevők száma 2012-ben havonta átlagosan 39 család ezer volt, ami 2,1%-kal meghaladta az előző évit, miközben a támogatásban részesülő családok száma az ezredforduló óta csökkenő tendenciát mutat. A családi pótlék a gyermek tankötelezetté válásáig nevelési támogatás, azután iskoláztatási támogatás jogcímen szerepel. Az ellátásban részesülő családok száma 2012-ben havonta átlagosan 1 millió 168 ezer volt, az előző évinél 1,9%-kal kevesebb. A családi pótlékban részesülő családok száma az ezredforduló óta évente átlagosan 1% körüli mértékben csökkent, ami összefüggésben van az ellátásban részesülő gyermekek számának alakulásával. Mivel nominális összege 2012-ben sem változott, ezért reálértéken az inflációhoz közeli mértékben csökkent (5,6%).

3.5. ábra

A gyermekneveléssel kapcsolatos támogatások reálértékének alakulása (2005. év = 100)

2011-ben a **gyermekes háztartások**⁵⁾ egy főre jutó éves nettó jövedelme 805 ezer forint volt, az országos átlag 81%-a. A gyermekes családok reáljövedelme a családi adókedvezmény igénybevételével a gyermekszámától függően eltérő mértékben, átlá-

⁵⁾ 20 évesnél fiatalabb eltartott gyermekkel rendelkezők.

gosan 6,7%-kal nőtt, miközben a gyermek nélküli háztartásokban 2,4%-kal csökkent. A legnagyobb mértékben, 7,6%-kal a három vagy annál több gyermekes háztartások reáljövedelme emelkedett egy év alatt. A kormányzati intézkedések hatására – a családi adókedvezmény bevezetésével – javult a gyermekes háztartások jövedelmi helyzete, egy főre jutó jövedelmük a gyermektelen háztartások jövedelmének 2010-ben 64, 2011-ben pedig 70%-át tette ki. Az eltérő jövedelmi helyzet fő oka, hogy a gyermektelenek között jelentős arányt képviselnek a nyugdíjasok, akik jövedelmi helyzete a nyugdíjak stabilitásának köszönhetően kedvezőbb, miközben a családtámogatási ellátások reálértéke évről évre csökken.

A háztartásokban a gyermekszám növekedésével párhuzamosan csökken az egy főre jutó jövedelem, ezért a társadalmi jövedelmek, ezen belül a családtámogatási ellátások jövedelemkiegyenlítő szerepe a gyermekszám emelkedésével egyre jobban érvényesül. A nagycsaládosok (három vagy annál több gyermeket nevelők) esetében (ahol az anya mint kereső gyakran eleve kiesik) a társadalmi jövedelmek aránya a bruttó jövedelemből csaknem 30%-os.

A természetbeni társadalmi juttatások volumene csökkent

A fiskális politika célja a megtermelt nemzeti jövedelem eredendően magas szintű centralizációjának és újraelosztásának csökkentése. A jövedelemcentralizáció 2009–2010-re már meghaladta az 50%-ot, a kiadások a GDP 53%-át tették ki. Ezen belül a jóléti funkciókra fordított kiadások a 2000. évi 26%-ról 2010-re 33%-ra nőttek. A nagyfokú újraelosztás a versenyképességet csökkenti, tehát több pénzt kell az eredeti jövedelemtulajdonosoknál hagyni. Nemzetközi összehasonlításban ez az újraelosztás meglehetősen magas.

A társadalmi juttatások lehetnek pénzbeni és természetbeni juttatások. A természetbeni társadalmi juttatások a társadalmi jövedelmek kisebb hányadát érik el (2011-ben 43%-át), legfőbb elemei az egészségügyi és szociális ellátás, az oktatás, valamint a kultúra, sport és néhány egyéb, hasonló tevékenység támogatása. A természetbeni társadalmi juttatások legfőbb funkciója, hogy a háztartások jövedelmkülönbségét, a társadalomban elfoglalt helyükből származó eltéréseket segítsék mérsékelni.

A természetbeni társadalmi juttatások volumene 2009 óta csökken, ugyanakkor a 2010. évi

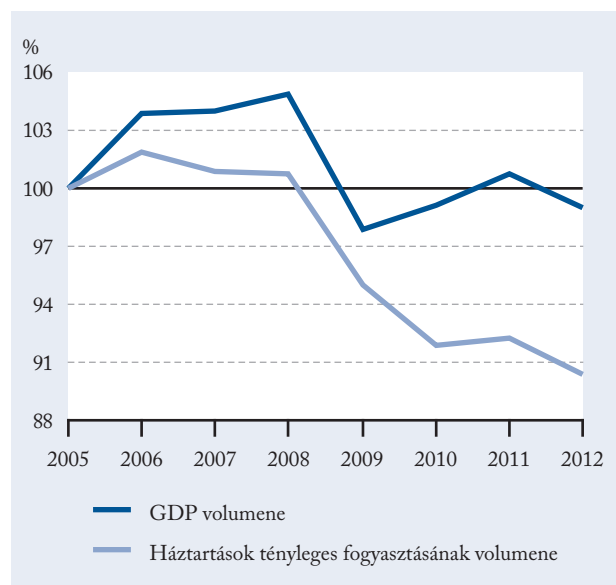
4,4%-os visszaesés után 2011-ben ennek mértéke 0,2%-ra enyhült. 2012-ben a kormányzattól kapott természetbeni társadalmi juttatások – amelyek az összes juttatás csaknem kilenczetedét teszik ki – 4,9%-kal estek vissza, miközben a háztartásokat segítő nonprofit intézményektől kapott természetbeni juttatások ennél kisebb mértékben, 1,4%-kal csökkentek az előző évihez képest.

A HÁZTARTÁSOK FOGYASZTÁSA

A fogyasztási kiadások értékének és szerkezetének alakulása a lakosság egyik legfontosabb életszínvonal-mutatója. Hazánkban az ezredforduló utáni években a nagyfokú jövedelemkiengedést és reáljövedelem-emelkedést a fogyasztás – termelést meghaladó mértékű – bővülése követte. Ugyanakkor a belső kereslet ilyen szerkezetben történő növekedése fenntarthatatlanná vált, és különböző – az egyensúly helyreállítását célzó – intézkedéseket vont maga után. 2006 őszétől a költségvetési hiány csökkentésére irányuló intézkedések a jövedelmek és a fogyasztás növekedési ütemének jelentős lassulását eredményezték. 2007-től elsősorban a könnyen elérhető jelzáloghitel-lehetőségek hatására – az egyensúly javítását célzó kormányzati kezdeményezésekkel párhuzamosan – a fogyasztás csak enyhén mérséklődött (1,0%-kal),

3.6. ábra

A fogyasztás és a GDP alakulása (2005. év = 100)

ugyanakkor erősödött a háztartások eladósodása. A 2008. évi stagnálás után, elsősorban a válság miatti, fokozódó munkanélküliség és a kormányzati megszorítások (13. havi juttatások, nyugdíj elvonása, áfakulcsemelés) hatására, 2009–2010-ben jelentősen visszaesett a háztartások fogyasztása.

2011-ben a reálbér-emelkedés és a nyugdíjpénztári reálhozamok kifizetése pozitív hatást gyakorolt a fogyasztásra, ugyanakkor a lakosság nagyfokú eladósodottsága és a gyengülő forintárfolyam visszavetette a fogyasztás bővülését, így összességében

0,4%-os volt az emelkedés az előző évhez képest. 2012-ben a reálkereset csökkenése, a lakossági hitellezés visszaesése és a gyorsuló infláció visszafogta a fogyasztást, így 2,0%-kal csökkent az előző évhez képest.

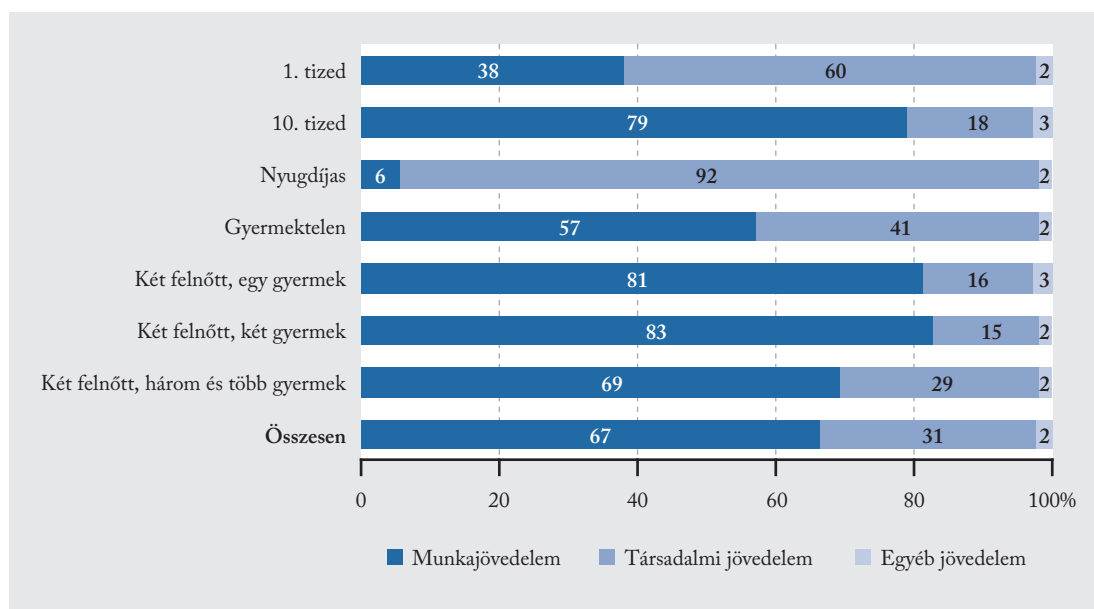
Összességében 2012-ben a háztartások tényleges fogyasztásának volumene 2005-höz képest tizedével, 2011-hez viszonyítva pedig 2,0%-kal csökkent. A háztartások tényleges fogyasztásának négyötödét a háztartások fogyasztási kiadása teszi ki, amely 2012-ben 1,4%-kal mérséklődött az előző évhez mérten.

A HÁZTARTÁSOK JÖVEDELMI HELYZETE 2011-BEN

A háztartások fogyasztását elsősorban jövedelmük alakulása befolyásolja. 2011-ben a magánháztartások egy főre jutó éves bruttó jövedelme 1 millió 198 ezer forint volt, 4,6%-kal magasabb az előző évinél. Az egy főre jutó éves nettó jövedelem 989 ezer forintot tett ki, nominálértéken 5,3, reálértéken 1,3%-kal haladta meg a 2010. évit. A bruttó jövedelmek szerkezetében a munkajövedelmek képviselik a legnagyobb arányt. 2010-ig a társadalmi jövedelmek (nyugdíjak, nyugdíjszerű ellátások, családtámogatások, munkanélküli-ellátások, egyéb szociális és társadalmi ellátások) részaránya emelkedett, 2011-ben viszont a tendencia megfordult: a társadalmi jövedelmek aránya 31%-ra csökkent, miközben a munkajövedelmeké 67%-ra nőtt.

3.7. ábra

A különböző háztartástípusok jövedelmének szerkezete, 2011

2011-ben a családi adókedvezmény igénybevételével a **gyermekes háztartások** reáljövedelme átlagosan 6,7%-kal nőtt, miközben a gyermektelen háztartások jövedelme reálértéken 2,4%-kal csökkent. Bár az adókedvezmények bevezetésével javult a gyermekes háztartások jövedelmi helyzete, így is az átlagjövedelem négyötödét tette ki 2011-ben. A nyugdíj a jelenlegi gazdasági helyzetben – elsősorban a rendszeressége és kiszámíthatósága miatt – továbbra is a legstabilabb jövedelemnek számít. A **nyugdíjasok** egy főre jutó éves nettó jövedelme 1 millió 53 ezer forint volt 2011-ben, az országos átlagnál 6,5%-kal magasabb.

A fogyasztási kiadások 2011-ben nem csökkentek tovább

Egy adott ország lakosságának fogyasztási szerkezetét a jövedelmeken kívül a fogyasztási szokások és az árak alakulása is jelentősen befolyásolja. A fogyasztási kiadások szerkezete sok mindent elárul egy ország lakosainak életszínvonaláról. Hazánkban az elmúlt években a **fogyasztás szerkezete** átalakult. Bár a nemzetközi tendenciáknak megfelelően hosszú távon hazánkban is csökken az élelmiszerekre és a ruházatra fordított kiadások aránya, nemzetközi összehasonlításban mégis magasnak számít. Ennek következtében nálunk kevesebb jut az egyéb kiadásokra (például szórakozásra, kultúrára, szálláshely-szolgáltatásra).

2011-ben az évek óta tartó kiadáscsökkenés megállt: a lakosság egy főre jutó éves átlagos fogyasztási kiadása 791 ezer forint volt, 4,1%-kal haladta meg az előző évit, reálértéken pedig alig változott (+0,2%). A háztartások legnagyobb kiadási tétele továbbra is – az összkiadás negyedét kitevő – lakásfenntartás és háztartási energia, aránya évről évre emelkedik. 2011-ben éves szinten ezek a kiadások összesen 198 ezer forintot tettek ki fejenként, reálértéken megegyezik az előző évivel. A lakhatás költségeinek emelkedésével párhuzamosan ugyanakkor szűkül az egyéb más cikkekre költendő összeg. A rezsiköltségeket az

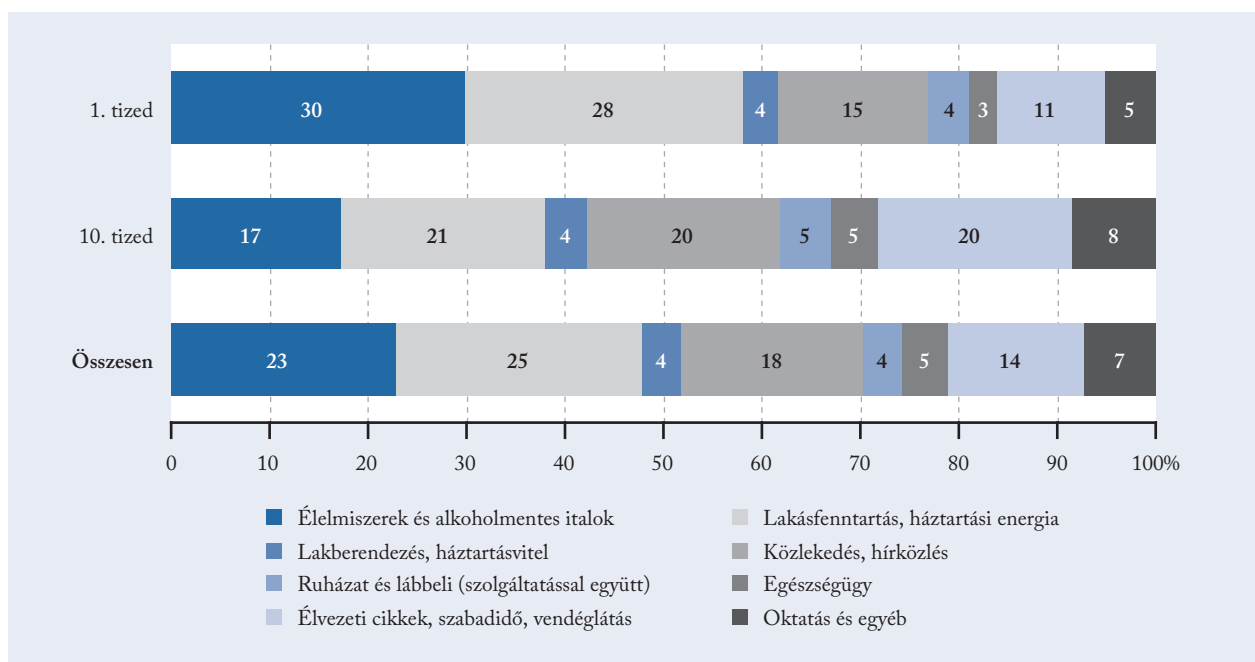
élelmiszer-kiadások követik: a háztartások kiadásaik 23%-át fordították élelmiszerekre és alkoholmentes italokra 2011-ben. Bár értékben többet költöttünk, mint az azt megelőző évben, az élelmiszerek erőteljes áremelkedése miatt reálértéken 3,6%-kal csökkent az élelmiszerre fordított kiadás.

Kismértékben emelkedett 2010-hez képest a közlekedési kiadások részaránya (12%) az összes kiadásokon belül. Az alapvető kiadások, vagyis a lakhatás, az étkezés és az iskolába, munkába járás kifizetése után a háztartásoknál átlagosan 40% maradt az egyéb kiadásokra, kultúrára, szórakozásra, ez az arány évek óta stagnál. Egy év alatt a legnagyobb mértékben a hírközlési kiadások emelkedtek, reálértéken 13, a közlekedési költségek pedig 5,4%-kal. A hírközlési kiadásokon belül az IKT-eszközök fejlődésével és a háztartások korszerűsödésével párhuzamosan az internet-előfizetések száma – elsősorban a mobilinternet gyors terjedésének köszönhetően – csaknem 30%-kal emelkedett egy év alatt. A szálláshely-szolgáltatás és vendéglátásra fordított kiadások azonban 11%-kal, az oktatási költségek pedig 6,6%-kal estek vissza.

A leggazdagabbak és a legszegényebbek fogyasztása között továbbra is jelentős az eltérés: a legfelső jövedelmi tizedben élők több mint négyszer annyit fordítottak fogyasztásra, mint a legalsó tizedben. A fogyasztási szerkezetet vizsgálva a legszegényebbek

3.8. ábra

Az egy főre jutó kiadások szerkezete a különböző jövedelmi csoportokban, 2011

mindennapi létfenntartáshoz kapcsolódó kiadásai (élelmiszer és lakásfenntartás) összkiadásuk 56%-át tették ki, miközben ez az arány a leggazdagabbak esetében jóval kisebb, 36% volt. Mivel az alsó jövedelmi rétegben élők számára a legnagyobb megterhelést a napi kiadások jelentik, így jövedelmük lényegesen kisebb hányadát tudják kultúrára, szórakozásra, utazásra fordítani. Az alapvető kiadások közé sorolhatjuk még a közlekedési kiadásokat, amelyek esetében is lényeges különbség mutatkozott, különös tekintettel az üzemanyag-vásárlásra. Az átlagosnál kisebb, kétszeres a különbség az élelmiszerre fordított kiadások tekintetében, ugyanakkor jelentős az eltérés a kultúrával, a közlekedéssel és a vendéglátással kapcsolatos kiadásokban.

Jelentős regionális különbségek a fogyasztásban

A háztartások fogyasztási kiadásainak esetében hazánkban jelentősek a **regionális különbségek**. Az egy főre jutó éves fogyasztási kiadás – gazdasági, társadalmi központ szerepe miatt – Közép-Magyarországon 22, ezen belül Budapesten 36%-kal haladta meg az országos átlagot. Ezzel szemben a legelmaradottabb Észak-Alföldön, illetve Észak-Magyarországon 16, illetve 13%-kal maradt el az átlagtól, ennek legfőbb oka a gazdaságilag inaktívak és a munkanélküliek magas aránya. 2010-hez képest a legnagyobb mértékben Dél-Dunántúlon bővült a fogyasztás, reálértéken 3,0%-kal, miközben Közép-Dunántúlon 1,6%-kal csökkent. A régiók eltérő fejlettségi és életszínvonal-különbségeit jelzi, hogy a „leggazdagabb” Közép-Magyarországon az

összfogyasztás átlagosan 44%-át költötték az alapvető létfenntartási (élelmiszer- és lakásfenntartási) kiadásokra, miközben az elmaradottabb Dél-Alföldön és Észak-Magyarországon ez az arány meghaladta az összkiadásuk felét (52, illetve 51%).

Településtípusok szerinti összehasonlításban is lényeges különbségek vannak a fogyasztásban, ami nagyrészt az eltérő fejlettségből és munkaerő-piaci helyzetből fakad. A budapesti háztartások egy főre jutó fogyasztása több mint másfélszerese a községekben élőkének, ez az arány az előző évhez képest tovább emelkedett.

A két vagy annál több gyermekesek fogyasztása reálértéken emelkedett

A háztartások fogyasztási kiadásainak nagyságát és szerkezetét is alapvetően meghatározza, hogy nevelnek-e gyermeket. 2011-ben a **gyermekes háztartások** egy főre jutó átlagos fogyasztása 634 ezer forint volt, reálértéken 0,8%-kal magasabb az egy évvel korábbinál, ugyanakkor ötödével elmaradt az országos átlagtól. A többi társadalmi csoporthoz képest mért lemaradás jellemzően az élelmiszer-fogyasztás, a lakásfenntartási kiadások és az egészségügy esetében jelentős. Az alacsonyabb élelmiszer-fogyasztás hátterében a gyermekek alacsonyabb kalóriaszükséglete, valamint a költségek tudatos visszafogása áll. (A lakhatási költségek, mint fajlagos kiadás alacsonyabb szintje a magasabb átlagos taglétszámmal magyarázható.) Ugyanakkor bizonyos kategóriákban a gyermekes háztartások egy főre jutó kiadásai meg is haladták az átlagot (ruházkodás, könyv, szórakoztató és sportszolgáltatások), hiszen a családok igyekeznek a gyermekek igényeit előtérbe helyezni.

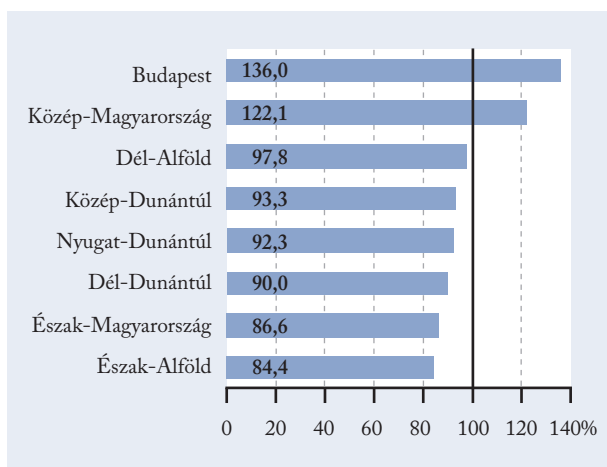
A 2010. évi csökkenés után 2011-ben az egy-gyermekes családok kivételével minden gyermekes háztartástípusban bővült az egy főre jutó fogyasztás reálértéke. A 2011-től bevezetett családi adókedvezmény legnagyobb mértékben a két vagy annál több gyermekes családok fogyasztási kiadása reálértéken 2,8, a három vagy annál több gyermeket nevelőké 1,9%-kal emelkedett az előző évhez képest.

A nyugdíjasok fogyasztása továbbra is meghaladta az országos átlagot

A **nyugdíjasok** fogyasztását nagyobb arányban érintő tételek (élelmiszerek, háztartási energia) esetében jelentős drágulás következett be 2011-ben, ami befolyásolta a nyugdíjasok kiadásait. 2011-ben a nyugdíja-

3.9. ábra

Az egy főre jutó fogyasztási kiadások az országos átlag százalékában, 2011

sok egy főre jutó fogyasztási kiadásai (914 ezer forint) 3,9%-kal haladták meg a megelőző évit, reálértéken viszont – 4,4%-os nyugdíjas fogyasztóiár-index mellett – 0,5%-os csökkenés következett be. A nyugdíjasok fogyasztása évek óta meghaladja a teljes lakosságot, ez 2011-ben sem változott: a nyugdíjasok kiadásai 16%-kal haladták meg az országos átlagot, miközben az egy főre jutó jövedelmük 6,5%-kal múlta felül azt. Fogyasztási szerkezetüket tekintve a nyugdíjasok fogyasztásuk nagyobb arányát fordítják élelmiszerekre, lakhatásra és egészségügyre, miközben közlekedési kiadásuk – elsősorban az igénybe vehető kedvezmények miatt – nagyban elmaradnak az átlagtól.

Az árváltozások jelentősen befolyásolták az élelmiszer-fogyasztás alakulását

Az **élelmiszer-fogyasztás** nagymértékben tükrözi a háztartások jövedelmi helyzetét, az elfogyasztott élelmiszerek mennyiségi adatain keresztül nyomon követhetjük az életszínvonal alakulását. 2011-ben a lakosság egy főre jutó élelmiszer-kiadása 166 ezer forintot tett ki, az élelmiszerek jelentős (7,6%) drágulása miatt reálértéken 3,7%-kal elmaradt az 2010. évitől. 2011-től jelentősen átalakult a hazai cafeteria-rendszer, a juttatás maximális összegének a közsférában dolgozókat érintő csökkenése következtében visszaesett a házon kívüli étkezés jelentősége: a kereskedelmi vendéglátásra fordított kiadások 16, a munkahelyi és diákétkeztetés 14%-kal esett vissza egy év alatt.

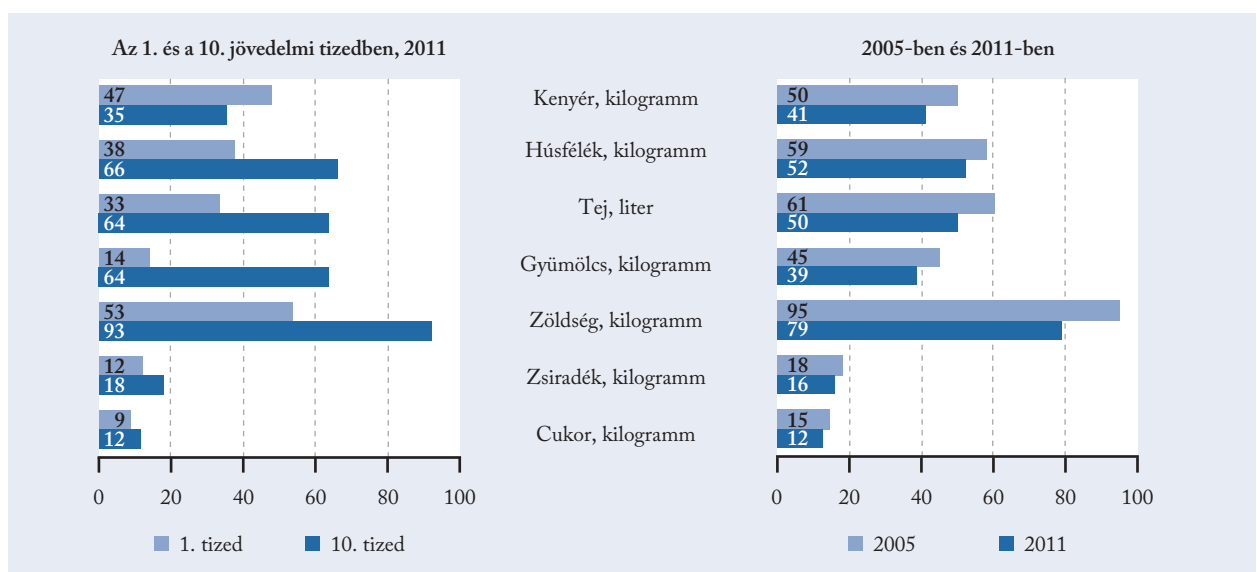
2011-ben csökkent a kenyér-, a tej- és a cukorfogyasztás, ami elsősorban a számottevő áremelkedés miatt következett be, hiszen a kenyér és a tej tizedével, a cukor pedig csaknem 50%-kal drágult egy év alatt. A zöldség- és a gyümölcsfogyasztás összességében emelkedett, miközben itt is egyértelműen tükröződik az élelmiszer-fogyasztás érzékenysége. Az alma egy év alatt harmadával drágult, egy főre jutó fogyasztása 1,7 kilogrammal csökkent, miközben a paradicsom 17%-os árcsökkenése következtében a fogyasztás 1,3 kilogrammal haladta meg az előző évit.

Hosszabb távon érzékelhető a háztartások táplálkozási szerkezetének fokozatos elmozdulása az egészségtudatos táplálkozás felé, mivel csökken az állati eredetű zsiradékok és a cukor fogyasztása. Ennek ellenére a hazai családok halfogyasztása még mindig rendkívül alacsony (1,6 kilogramm fejenként), miközben az unióban átlagosan 20 kilogramm halat fogyasztanak átlagosan egy év alatt. A hazai halfogyasztást a magas árakon kívül a szezonális és a kialakult tradíciók is befolyásolják.

Az élelmiszer-fogyasztás rendkívül érzékenyen reagál a jövedelmi helyzetre, ezért jelentős különbség mutatkozik a leggazdagabbak és a legszegényebbek élelmiszer-fogyasztása és kiadásai között. 2011-ben a felső jövedelmi tizedben élők csaknem két és félszer annyit költöttek élelmiszerekre, mint a legalsó jövedelmi tizedben élő családok. Ezen belül élelmiszer-típusonként eltérőek a különbségek: a

3.10. ábra

Az egy főre jutó évi élelmiszer-fogyasztás alakulása

szegényebb anyagi helyzetben élők elmaradása különösen a drágább húsfélék, sajtok és a gyümölcsök esetében volt számottevőbb.

Tovább javult a háztartások tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottsága

A háztartások tartós javakkal való felszereltsége évről évre javul, számos cikk esetében megközelíti a teljes ellátottságot, miközben egyre több új termék jelenik meg a piacon. A háztartások felszereltségének korszerűsödésével párhuzamosan egyre inkább előtérbe kerül az energiahatékonyság és a környezettudatosság.

3.6. tábla

Tartós fogyasztási cikkek éves átlagos állománya száz háztartásra, 2011

Megnevezés	Decilisek		Összesen
	1.	10.	
Hűtőszekrény	67	49	59
Hűtő- és fagyasztógép	33	58	46
Mikrohullámú sütő	75	93	89
Mosogatógép	5	23	12
Automata, félautomata mosógép	61	93	84
Televízió, színes	146	178	164
ebből: plazma, LCD-televízió	8	31	16
Digitális kamera	3	13	6
Digitális fényképezőgép	20	65	38
DVD	52	68	57
Videójáték konzollal (Playstation stb.)	3	5	3
Asztali számítógép (PC)	43	65	53
Hordozható számítógép (laptop)	10	43	23
Mobiltelefon	183	177	186
Légtkondicionáló	1	11	4
Nagy értékű riasztóberendezés	0	9	3
Személygépkocsi	28	80	58

2011-ben mosógéppel és televízióval szinte minden háztartás rendelkezett, és tovább bővült a háztartások mobiltelefonnal való ellátottsága is: a háztartások csaknem 90%-ában volt mobiltelefon. 2010-hez képest legnagyobb mértékben (3,6 százalékponttal) az LCD- és plazmatévék előfordulása nőtt, és elérte a 15%-os arányt. A háztartások közel felének volt személygépkocsija, bár számosságában és az állomány struktúrája tekintetében még mindig jelentősen elmaradunk az uniós átlagtól.

A tartós fogyasztási cikkek állományát tekintve főleg a modernebb és drágább cikkek esetében

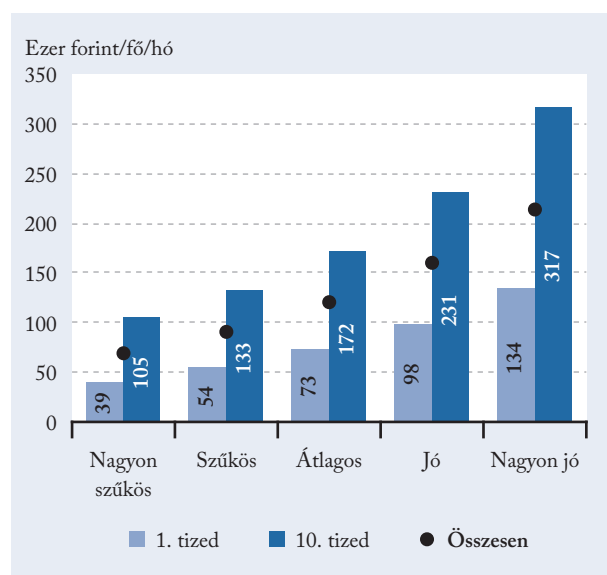
jelentős a különbség az egyes jövedelmi csoportok között. Ilyen termékek például a mosogatógépek, a digitális fényképezőgépek és kamerák, a laptopok, az LCD- és plazmatévék, valamint a személygépkocsik. A különböző korösszetételű családok esetében is jelentősek a különbségek, hiszen korosztályonként eltérőek az igények. Ennek megfelelően az idősebbek körében kevésbé elterjedtek a modern, korszerűbb informatikai és elektronikai eszközök.

Az elvárt egy főre jutó jövedelem 120 ezer forint volt 2012-ben

Az, hogy a háztartások mennyi jövedelmet tartanak szükségesnek a megélhetéshez, szoros kapcsolatban áll jövedelmi helyzetükkel. 2012-ben a háztartások az átlagos színvonalú megélhetéshez egy főre havonta 120 ezer forintot tartottak szükségesnek, 1,7%-kal magasabbat az előző évinél. A nagyon szűkös megélhetéshez 70 ezer, a nagyon jó szinthez 215 ezer forintnyi bevételre volna szükség. Ugyanakkor a felső jövedelmi tizedbe tartozó háztartások csaknem két és félszer annyi jövedelmet párosítottak az átlagos jövedelmi szinthez, mint az alsó jövedelmi tizedben élők, ez az arány az összes megélhetési szintre jellemző volt. A jövedelemelvárás szintjét a háztartásban nevelt gyermekszám is jelentősen befolyásolja: a gyermek nélküliek 139, a gyermekesek 84, azon belül a három vagy annál több gyermeket nevelő családok 64 ezer forintot társítottak az átlagos

3.11. ábra

A háztartások jövedelemelvárásai a különböző megélhetési szinteken, 2012

gos megélhetési szinthez, ebben a méretgazdaságosság is szerepet játszik.

A háztartások havi fogyasztási kiadásai 2012-ben

A háztartások fogyasztási kiadásainak egy főre jutó havi összege 2012-ben az előzetes adatok⁶⁾ szerint 66 ezer forint volt, 3,5%-kal magasabb, mint az előző év azonos időszakában, reálértéken viszont 2,0%-kal csökkent. Élelmiszerekre és alkoholmentes italokra a háztartások 2012-ben 5,4%-kal többet költöttek, bár ez reálértéken – 6,0%-os áremelkedés mellett – 0,6%-kal kevesebb, mint egy évvel korábban. Az átlagnál nagyobb mértékben csökkentek a ruházatra és lábbelire fordított kiadások (reálértéken 7,2%-kal). Szintén jelentősen visszaesett a szeszes italra, dohányárura költött összeg (8,1%), amiben a többszöri jövedékiadó-emelés miatti rendkívüli áremelkedés fogyasztáscsökkentő hatása is szerepet játszott. A fogyasztás volumene kizárólag az egészségügyi kiadások esetében emelkedett (1,0%) egy év alatt.

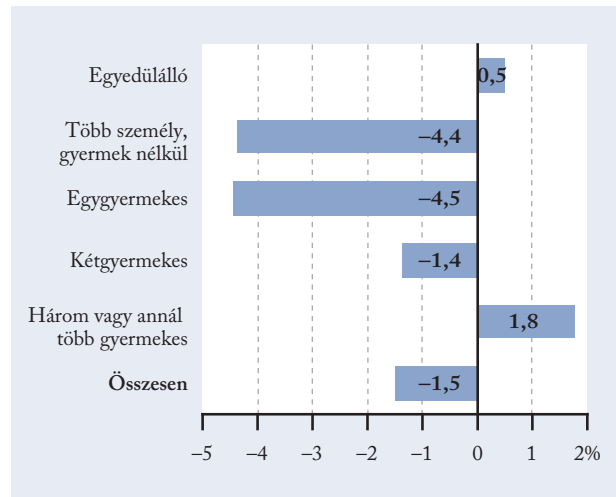
A **napi szükségletek** (étkezéssel, lakhatással és iskolába, munkába járással kapcsolatos költségek) kifizetése után a háztartások jövedelmének alig több mint harmada maradt az egyéb kiadásokra, ez az arány a korábbi időszakhoz képest tovább szűkülte. Az élelmiszerek erőteljes drágulása és a háztartások nehéz anyagi helyzete ellenére az élelmiszer-fogyasztáson belül enyhén csökkent a **saját termelésű fogyasztás** aránya: a 2011. évi 9,6-ról 9,3%-ra.

Az egyes háztartástípusok fogyasztása között – a 2012. I. félévi előzetes adatok szerint – jelentősek a különbségek: miközben az egyedülálló háztartások 104,5 ezer forintot költöttek egy hónap alatt, addig a három vagy annál több gyermeces háztartások esetében ennek alig több mint harmada jut egy főre. Ugyanakkor az egyszemélyes háztartások bizonyos költségei (pl. lakásfenntartás) fajlagosan nagyobb terhet jelentenek. A gyermekek számának emelkedésével is jellemzően csökken a háztartások egy főre jutó havi kiadása. Az évek óta tartó tendencia – a gyermekek és a gyermek nélküliek fogyasztási kiadása közötti különbség folyamatosan növekedett – 2012-ben megtört, mivel a gyermeket nem nevelő háztartások fogyasztása nagyobb mérték-

ben csökkent (3,7%), mint a gyermekeké (2,3%). Ez elsősorban a gyermekek után járó adókedvezmények bevezetésének tulajdonítható. Ennek köszönhetően a 3 és többgyermekes családok esetében a fogyasztás 1,8%-kal bővült.

3.12. ábra

A különböző típusú háztartások fogyasztási kiadásainak változása, 2012. I. félév (az előző év azonos időszakához képest)

FOGYASZTÓI ÁRAK, INFLÁCIÓ

Az infláció mértéke az elmúlt tíz évben viszonylag széles skálán, 3,6 és 8,0% között mozgott. A pénzromlás 2007-ben volt a leggyorsabb (8,0%), elsősorban a gazdasági egyensúly helyreállítását célzó intézkedések (hatósági áremelések és adó-emelés) miatt. Az ezt követő dezinflációs folyamatot fékezte a felgyorsult világgazdasági nyersanyag-, kőolaj- és élelmiszerár-emelkedés. A gazdasági világválság miatti keresletcsökkenésnek nagy szerepe volt az infláció mérséklődésében, így 2009-ben 4,2%-ra lassult a pénzromlás mértéke. 2010-ben a jövedékiadó-emelés, a növekvő üzemanyagárak és a szélsőséges időjárás miatti mezőgazdasági termelés-kiesés erősítette az árak emelkedését. 2011-ben lassult az árszínvonal emelkedésének üteme (3,9%), az év során az élelmiszerek és az üzemanyagok drágulása volt meghatározó. 2012-ben a fogyasztói árak az előző évinél gyorsabb ütemben, 5,7%-kal emelkedtek.

⁶⁾ Az előzetes adatok az éves végleges adatokhoz képest több tekintetben eltérnek. Az éves adatok esetében egy főre jutó éves fogyasztással számolnak, míg az előzetes adatok havi mennyiségeket jelölnek (így a ritkábban előforduló tételeket nem tartalmazzák). Jelentős különbség van a jövedelmi ötödökbe való besorolásnál is, így az előzetes adatokat értelmezésükben az előző év azonos időszakának előzetes adataihoz viszonyítjuk.

3.13. ábra

A fogyasztói árak változása (az előző évhez képest)

2012-ben gyorsult az infláció üteme

2012-ben elsősorban az üzemanyagok és a szeszes italok, dohányárak drágulása erősítette az árak emelkedését. Az áfakulcs év eleji emelése, a dohánytermékek jövedéki adójának többszöri emelése, valamint a forint árfolyamának alakulása is hatással volt a fogyasztói árakra, amit a gyenge belső kereslet árleszorító hatása sem tudott ellensúlyozni. Az infláció mértéke az év első hónapjaiban 5,5 és 5,9% között ingadozott, azonban júniustól szeptemberig folyamatosan gyorsult: a 12 havi változás elérte a 6,6%-ot. Az év hátralévő részében

a pénzromlás üteme lassult, mértéke decemberben volt a legalacsonyabb (5,0%).

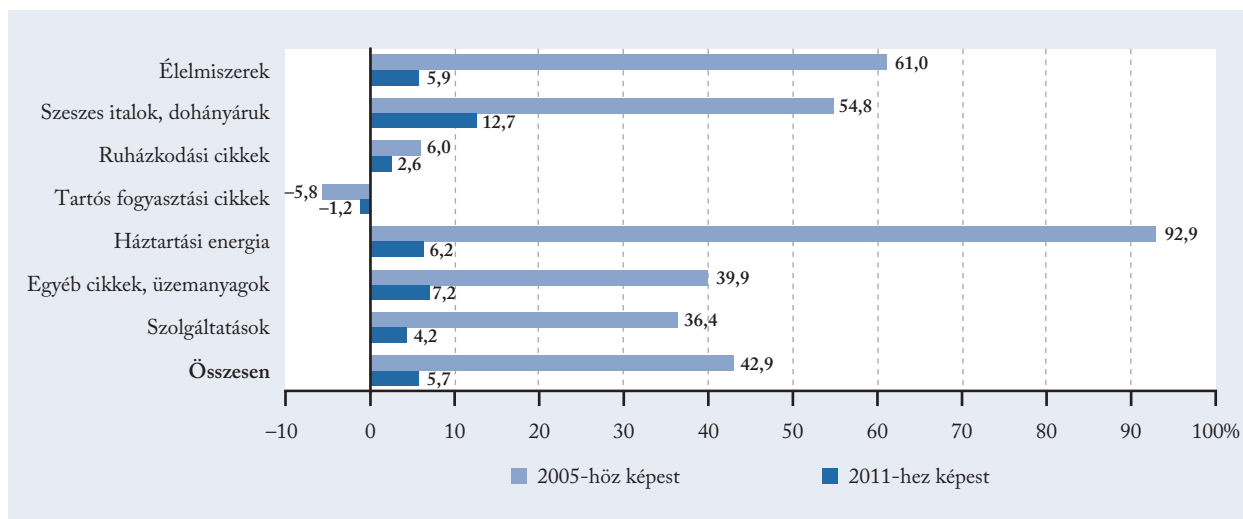
A fogyasztói árak emelkedésének üteme 2013 első hónapjaiban tovább lassult: az I. negyedévben összességében 2,9%-kal nőttek az árak az előző év azonos időszakához képest. Az ütem lassulásához az év eleji rezsicsökkentés nagymértékben hozzájárult.

2012 egészében – elsősorban a jövedékiadó-emelés következtében – a legnagyobb mértékben a szeszes italok, dohányárak drágultak, az előző évihez képest 12,7%-kal. Bár az egyéb cikkek (idetartoznak a lakás-, háztartás- és testápolási cikkek, gyógyszerek, járműüzemanyagok, valamint a kulturális cikkek) árának emelkedésének üteme az év utolsó hónapjaiban folyamatosan lassult, ugyanakkor a főcsoport árának emelkedése így is átlagon felüli: a 2011. évi 6,2%-os emelkedés után 2012-ben további 7,2%-kal nőttek az árak. A járműüzemanyagok 2012-ben átlagosan 12,8%-kal drágultak, a gázolaj ára literenként 15%, a benzíné átlagosan 12%-kal. A járműüzemanyagok árának emelkedését elsősorban az olaj világpiacon történő növekedése és a jövedékiadó-emelés erősítette.

A háztartási energia ára is átlagot meghaladóan, 6,2%-kal emelkedett, ezen belül a távfűtésért 8,1%, a vezetékes gázért 6,5%, az elektromos energiáért pedig 3,5%-kal kellett többet fizetni. A távfűtés és a vezetékes gáz esetében az árindexet növelte a szociális alapú ártámogatás 2011. szeptemberi kivétele is. Ugyanakkor a 2013. év eleji rezsicsökkentés következtében jelentősen mérséklődött a háztartási energia fogyasztói ára az előző év azonos időszakához mérten.

3.14. ábra

A fogyasztói árak változása, 2012

Az élelmiszerek áremelkedésének üteme májustól egészen októberig folyamatosan gyorsult, éves szinten az átlagos áremelkedést meghaladóan, 5,9%-kal. Ezen belül a vörös húsok több mint tizedével, a sertéssziradék negyedével, a tojás 36%-kal drágult. A mezőgazdasági eredmények és termelői árak alakulása mellett a világgazdasági folyamatok is hatással voltak az élelmiszerek árak alakulására. Az édességek közül a

cukor (2,0%), valamint a csokoládé, kakaó ára (17%) is magasabb lett. A magas bázisárak miatt viszont a liszt 3,5, a burgonya pedig 19%-kal lett olcsóbb.

A szolgáltatások áremelkedése 2012-ben átlag alatti, 4,2%-os volt, a ruházati cikkek ára pedig 2,6%-kal emelkedett egy év alatt. A főcsoportok közül továbbra is csak a tartós fogyasztási cikkek piacán mérséklődtek az árak, átlagosan 1,2%-kal.

ENERGIA- ÉS GÁZÁRAK A HATÓSÁGI ÁRINTÉZKEDÉSEK TÜKRÉBEN

A lakosság háztartási energiára fordított kiadásai a háztartások kiadásainak mintegy negyedét jelentik. Az árváltozások egyrészt az importárak alakulásával, másrészt a hatósági intézkedésekkel magyarázhatók. Amikor a versenypiac nem valósul meg, vagy nem kívánunk egy szolgáltatást piaci alpra helyezni, hatósági árszabályozásra kerül sor. A legfontosabb árszabályozó így maga az állam. Hazánkban államilag szabályozott hatósági ára van pl. a földgáznak, a villamos energiának, illetve a gyógyszereknek. (A távhőszolgáltatás is hatósági áras, de az ármegállapítás önkormányzati hatáskörben történik.) Fontos megjegyezni, hogy az energiaárak esetében az árváltozás akkor jelenik meg a fogyasztóiár-indexben, amikor azt ténylegesen ki kell fizetni, vagyis amikor az új ár megjelenik a számlákon.

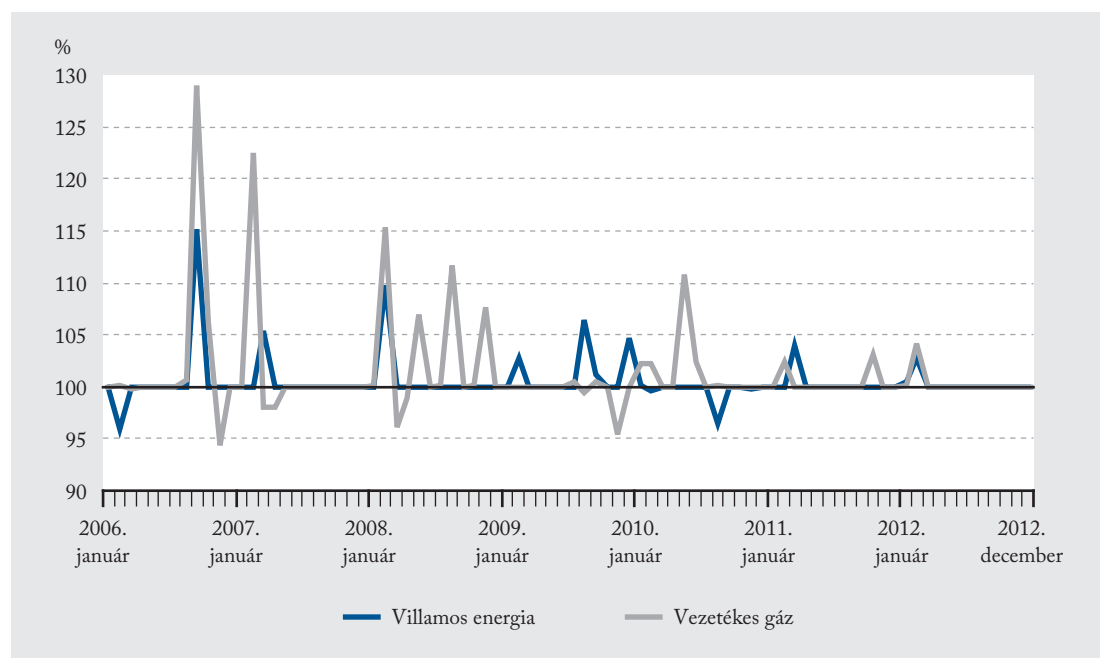
2012-ben az villamos energia esetében az év első két hónapjában történt árváltozás. Januárban az előző hónaphoz képest 0,4%-kal emelkedtek a fogyasztói árak, mivel egyes szolgáltatóknál decembertől bizonyos kedvezmények megszűntek, valamint az alapidjak is megemelkedtek. A februári 2,7%-os drágulást elsősorban az áfaemelés, valamint további áremelés okozta.

A vezetékes gáz esetében is az év elején történt drágulás. A 2012. januári csekély mértékű (0,1%-os) áremelkedést az alapidjak növekedése okozta. A februári jelentős, 4,1%-os drágulást az elektromos energiához hasonlóan az áfaemelés és áremelés idézte elő.

2013 elején ugyanakkor rezsicsökkentés valósult meg: a hatósági árintézkedések nyomán átlagosan 10%-os árcsökkentést hajtottak végre a villamosenergia-, gáz- és távhőszolgáltatók, ami elsősorban a lakossági fogyasztókat érintette.

A villamos energia és a vezetékes gáz fogyasztói árának alakulása (előző hó = 100)

3.15. ábra

2005-höz képest a háztartási energia fogyasztói ára csaknem duplájára emelkedett. Ezt követték az élelmiszerek, melyek 61%-kal drágultak. Ugyanakkor hosszabb távon is csökkenés mutatható ki a tartós fogyasztási cikkek piacán (5,8%). Összességében a pénzromlás mértéke 2005-höz képest 43%-os volt.

Az árváltozások közötti rétegekülönbségek némileg enyhültek az előző évihez képest

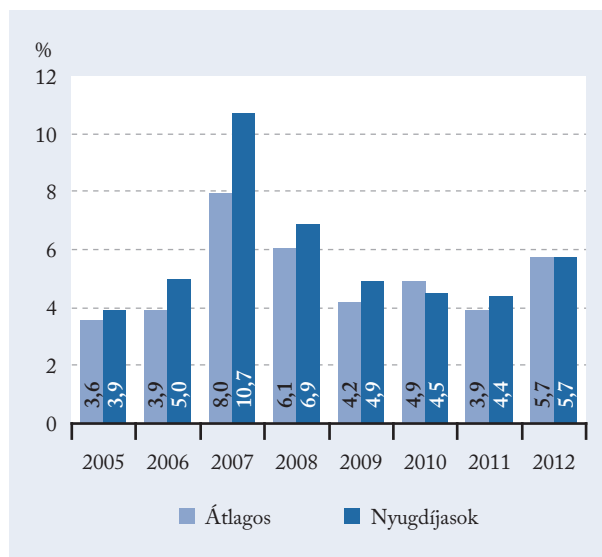
Az árváltozások a lakosság egyes csoportjait különböző mértékben érintik az eltérő jövedelmi szintjük és ebből adódóan az eltérő fogyasztási szerkezetük miatt. 2012-ben – az előző évekhez hasonlóan – az alacsonyabb jövedelmű háztartások esetében az átlagnál magasabb volt az árváltozás mértéke, míg az aktív, illetve a magasabb jövedelmű háztartásokat az átlagnál kisebb mértékben sújtotta az infláció. A lakosság különböző jövedelmi csoportjai közötti különbségeket 2012-ben az élelmiszerek és a háztartási energia erőteljes áremelkedése növelte, hiszen az alacsony jövedelmű háztartások fogyasztási szerkezetében az átlagosnál jóval magasabb a csoportok aránya. 2011-hez képest az árváltozások közötti különbségek azonban némileg enyhültek az egyes csoportok között, hiszen az üzemanyagok jelentős drágulása inkább az aktívakat és a magasabb jövedelműeket érintette.

A **nyugdíjasok** fogyasztási kosarában az élelmiszerek, a háztartási energia és a gyógyszerek súlya magasabb, így ezek árváltozása erőteljesebben befolyásolja a nyugdíjasok fogyasztóiár-indexét. 2012-ben a nyugdíjasok árindexe a lakosságéval azonos volt, ennek hátterében elsősorban az élelmiszerek

2011. évinél alacsonyabb ütemű áremelkedése, valamint a gyógyszerek átlagosnál kisebb ütemű drágulása állt.

3.16. ábra

A fogyasztói árak változása átlagosan és a nyugdíjasok körében (az előző évhez képest)

Az Európai Unió egészében lassult az infláció

2012-ben az unió egészében lassult a fogyasztói árak emelkedése az előző évihez képest: az **unió harmonizált fogyasztóiár-indexe** 2012-ben 2,6%-kal haladta meg az egy évvel azelőttit. (Az eurózóna országokban 2,5%-os volt a pénzromlás.) Az áremelkedés üteme hazánkban volt a leggyorsabb (5,7%), a legkisebb árszínvonal-emelkedést Svédországban (0,9%) mérték.

3.7. tábla

A fogyasztói árak emelkedése a lakosság különböző jövedelmi csoportjaiban (az előző évhez képest)

Megnevezés	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Aktív háztartások	3,4	3,4	7,2	5,8	4,0	5,1	3,7	5,6
Alacsony jövedelmű háztartások	3,6	4,8	9,4	7,1	4,5	5,1	4,7	6,2
Közepes jövedelmű háztartások	3,5	3,9	8,2	6,3	4,2	4,8	4,0	5,8
Magas jövedelmű háztartások	3,5	3,3	6,6	5,0	3,9	5,0	3,3	5,3
Három és annál több gyermekes háztartások	3,2	3,9	8,8	6,6	4,2	4,6	4,1	5,8
Nyugdíjasok	3,9	5,0	10,7	6,9	4,9	4,5	4,4	5,7
Összes háztartás	3,6	3,9	8,0	6,1	4,2	4,9	3,9	5,7

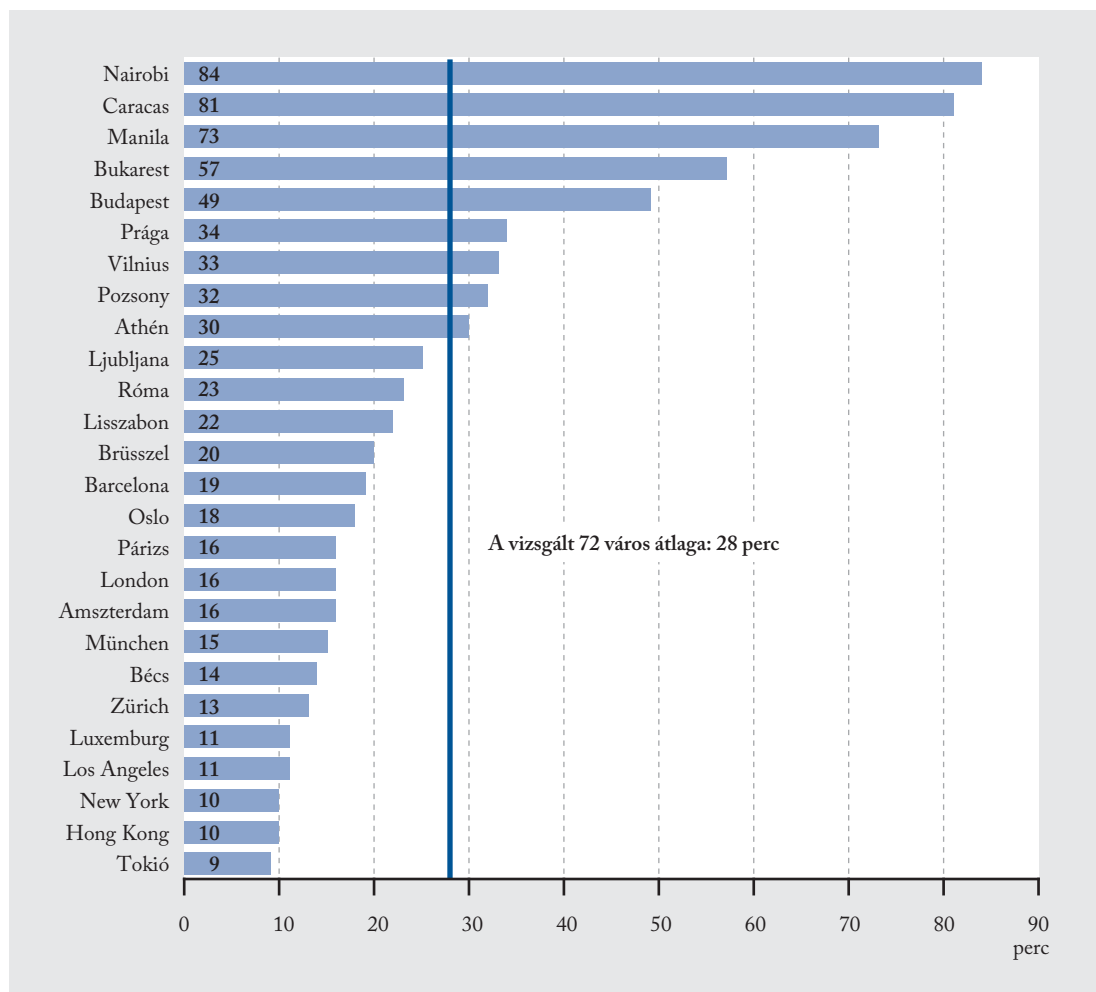
2012-BEN IS OSLO VOLT A VILÁG LEGDRÁGÁBB VÁROSA⁷⁾

Az UBS (United Bank of Switzerland) 2012. évi felmérése szerint Oslo, Zürich és Tokió a világ legdrágább városai, miközben a legalacsonyabb megélhetési költségek a két indiai világvárosra, Delhire és Mumbaira jellemzőek. (A számítások egy 122 terméket és szolgáltatást tartalmazó standardizált fogyasztói kosáron alapulnak, melyet 72 városban vizsgáltak.) Összességében, dollárban kifejezve a tanulmány szerint a norvég főváros lakói költenek a legtöbbet termékekre és szolgáltatásokra, átszámítva átlagosan 4569 dollárt egy hónap alatt, ami 68%-kal magasabb az átlagnál. Az oslóinak kevesebb mint felét költik Budapesten, miközben a legolcsóbb város a világon Delhi, ahol 1304 dollárt költenek erre egy hónap alatt.

Az előző, 2009-es felméréshez képest sem változott a rangsorban az első és az utolsó helyezett. Ugyanakkor az infláció és az árfolyamok változása fontos befolyásoló tényező az amerikai dollárban számított árszintek miatt. Például az új-zélandi és az ausztrál dollár az elmúlt időszakban felértékelődött az amerikai dollárral szemben, ami ahhoz vezetett, hogy az aucklandi és sydney-i árak – amerikai dollárban számítva – jelentősen megemelkedtek. Másfelől Dublinban a pénzügyi válság következtében csökkent az árszint.

3.17. ábra

Egy Big Mac megvásárlásához szükséges munkaidő néhány világvárosban, 2012

⁷⁾ Forrás: [Prices and earnings 2012, CIO Wealth Management Research, UBS, Zürich, 2012.](#)

Az **élelmiszerárak** szempontjából legdrágább városban, Tokióban átlagosan ötször annyiba kerültek az élelmiszerek, mint Mumbaiban, ahol ugyanazért a termékkosárért 168 dollárt kellett fizetni. A felmérés szerint 2009 óta az élelmiszerárak átlagosan 11%-kal emelkedtek világszerte (dollárban számítva), azonban néhány országban az áremelkedés mértéke megközelítette az 50%-ot. Például Kuala Lumpurban 46%-kal, Aucklandben és Johannesburgban 40%-kal drágultak az élelmiszerek, melynek oka elsősorban az adott ország fizetőeszközének dollárral szembeni erősödése.

Világviszonylatban a vásárlóerő javulását jelzi a két alapvető élelmiszer esetében bekövetkezett változás: miközben 2012-ben egy kiló kenyérért átlagosan 17, egy kiló rizsért 16 percet kell dolgozni, addig 2009-ben 25, illetve 22 percet.

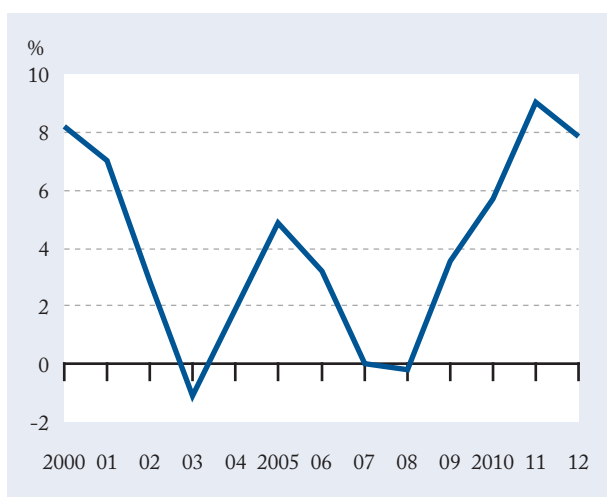
A **megélhetési alapköltségek és a belföldi vásárlóerő összehasonlításához** jó kiindulópont a Big Mac, mivel ebben a szendvicsben mindenhol ugyanazok az összetevők vannak. A vizsgált 72 város átlagában számítva 28 percet kell dolgozni ahhoz, hogy elég pénzt keressenek egy Big Mac szendvicsre, 9 perccel kevesebbet, mint 2009-ben. 2012-ben a csúcstartó Tokió volt, ahol csupán 9 percet kell dolgozni egy hamburgerért, miközben Nairoiban 84 percet. Hazánkban (Budapesten) ez az érték 49 perc volt.

A HÁZTARTÁSOK PÉNZÜGYI VAGYONA⁸⁾

A válság mélypontját követően a jövedelemfelhasználás terén a magyar lakosságot az óvatosság jellemezte. 2008 és 2011 között a rendelkezésre álló jövedelemből a fogyasztásra és a beruházásra fordított jövedelem mérséklődött, ugyanakkor a pénzügyi megtakarítási ráta emelkedett. Az óvatos fogyasztási viselkedés következtében az el nem költött jövedelem a pénzügyi tartalékok növekedését hozta magával. 2012-ben a háztartások nettó pénzügyi megtakarítási rátája 7,9% volt, ami a 2011. évi 9,1%-os rátával 2001 óta a két legmagasabb arány. A lakosság fokozottabb megtakarítási hajlandósága a háztartások pénzügyi vagyonának alakulására is hatással volt.

3.18. ábra

A lakosság nettó pénzügyi megtakarítása
(a rendelkezésre álló jövedelem arányában)

Forrás: Magyar Nemzeti Bank.

⁸⁾ Egyéb megjelölés hiányában a fejezet a Magyar Nemzeti Bank adatai alapján készült.

A 2011. évi csökkenés után 2012-ben nőtt a háztartások pénzügyi vagyona

2012 végén a háztartások **bruttó pénzügyi vagyona** (a pénzügyi eszközökbe fektetett megtakarítások állománya) 28,4 billió forint volt, 3,9%-kal több, mint egy évvel korábban. E növekedés kisebb mértékű volt, mint a 2011. évi – a magán-nyugdíjpénztári rendszer átalakításával összefüggésbe hozható – csökkenés (5,8%), így a 2012 végi bruttó pénzügyi vagyon összege elmaradt a két évvel korábbitól. A bruttó pénzügyi vagyon növekedési üteme ezt megelőzően 2009-ben 8,8, 2010-ben pedig 6,0%-os volt.

2012 végén a pénzügyi eszközök 39%-át a **tulajdonjogot és egyéb jogokat megtestesítő részvények és részesedések** csoportja jelentette, amelynek állományi értéke 4,4%-kal haladta meg az egy évvel azelőttit. Az idetartozó megtakarítási formák közül a 7,1 billió forintos állománnyal rendelkező üzletrészek értéke 5,0%-kal emelkedett, a befektetési jegyek állománya pedig 6,5%-os bővülést követően 2,4 billió forintot tett ki az év végén. A háztartások részvénybe fektetett vagyona 2012 végén 1,6 billió forintot ért, ennek négyötöde tőzsdén kívüli, egyötöde pedig tőzsdén jegyzett részvény volt. A **készpénz és betétek** aránya a részvények és részesedésekével közel azonos, 38%-os volt a bruttó pénzügyi vagyonban 2012 végén, állományi értékük valamelyest – 0,6%-kal – meghaladta az egy évvel korábbit. A csoporton belül a betétek állománya 8,3 billió, a készpénz 2,4 billió forint volt, érdemi változás a készpénzállományban (+2,4%) következett be. A növekedés ez utóbbin belül is a valutákat érintette, amelyek 188 milliárd forintos állománya 46%-kal haladta meg a 2011. végét.

A LAKOSSÁG BANKKÁRTYAHASZNÁLATA

2012-ben 8,4 millió lakossági bankkártya volt használatban az országban. Az év végén a bankjegykiadó automaták (ATM-ek) száma mintegy 4800, a kártyát elfogadó bankfiókok száma 2 ezer volt. A nyilvántartások szerint 65 600 kereskedői kártyaelfogadóhely volt, ezeken kívül 5200 „nem fizikai” elfogadóhelyet is számon tartottak (ebbe a csoportba a telefon, a postai, illetve az internetes elfogadóhelyek tartoznak). 2012-ben a lakossági bankkártyákkal – a külföldi tranzakciókkal együtt – 6811 milliárd forint forgalmat bonyolítottak le. Az év során a készpénzfelvételek értéke 4930 milliárd forintot tett ki, 2,0%-kal kevesebbet, mint 2011-ben, miközben a vásárlási forgalom 1840 milliárd forint értékű volt, 14%-kal több, mint egy évvel korábban. A készpénzfelvétel átlagos összege 43 ezer, a vásárlásé 7 ezer forint volt. A vásárlások értékének 12%-a külföldi vásárlás volt, 8%-a kötődik nem fizikai (telefon, postai, internetes) elfogadóhelyekhez.

(A növekedés oka, hogy 2011 végén a valutaállomány alacsony szinten volt a végtörlesztésekhez kapcsolódó – 2011 utolsó negyedévi – valuta-visszaváltások következtében.) A devizában vezetett betétek állománya 2012 végén ugyanúgy másfél billió forintot tett ki, mint a korábbi évek végén. Figyelmet érdemel, hogy a külföldi bankokban elhelyezett betétek 2012 végi állománya 477 milliárd forint volt, 18%-kal több mint egy évvel korábban. (2011-ben a növekedés üteme 35%-os volt.)

A **biztosítástechnikai tartalékok állománya** 3,1 billió forint volt 2012 végén, 1,7%-kal több, mint egy évvel korábban. Az ilyen típusú megtakarítások értéke 2010 végén még 6,0 billió forintot tett ki, majd 2011 első negyedévének végére 3,1 billió forintra csökkent. A visszaesés okát a magán-nyugdíjpénztári rendszer átalakítása jelenti, amelynek keretében 2,7 billió forint értékű vagyon került a háztartásoktól tőke-transzferként az államháztartáshoz. 2012 végén a biztosítástechnikai tartalékok va-

3.8. tábla

A háztartások pénzügyi vagyona, 2012

Megnevezés	2012 végén, milliárd forint	Megoszlás, %	Változás 2011 végéhez képest, %
Készpénz és betétek	10 719	37,8	0,6
Nem részvény értékpapír	2 134	7,5	23,5
Hitelek, kölcsönök	263	0,9	-1,1
Tulajdonosi részesedés	11 105	39,1	4,4
Biztosítástechnikai tartalékok	3 089	10,9	1,7
Ebből:			
életbiztosítási díjtartalékok	1 606	5,7	-0,2
nyugdíjpénztári díjtartalékok	1 174	4,1	4,9
Egyéb követelések	1 067	3,8	6,7
Háztartások bruttó pénzügyi vagyona	28 377	100,0	3,9
Hitelek, kölcsönök	8 950	92,7	-14,1
Ebből:			
hitelintézetek ingatlanhitele	3 559	36,9	-16,6
hitelintézetek fogyasztási és egyéb hitelek	3 720	38,5	-13,0
egyéb hitel	1 671	17,3	-11,0
Háztartások tartozása	9 654	100,0	-12,9
Háztartások nettó pénzügyi vagyona	18 723	-	15,4

NÉPSZERŰ BEFEKTETÉSI FORMA LETT AZ ÁLLAMPAPÍR

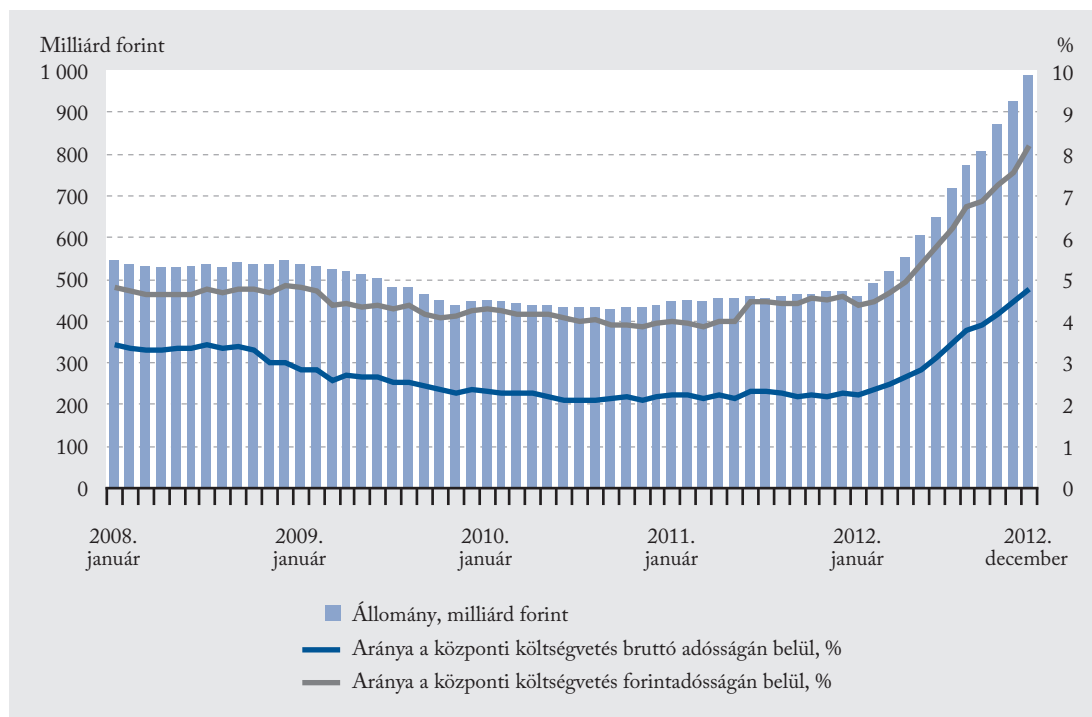
Az Államadósság Kezelő Központ a lakosság adósságfinanszírozásba történő fokozottabb bevonására – egyúttal a külföldivel szemben a hazai források növelésére – alkalmazott új stratégiája keretében a magyar háztartások részére **új értékpapírokat** vezetett be a megtakarítási piacon az elmúlt években: 2009-ben a Prémium Magyar Államkötvényt, 2012-ben a Féléves Kincstárjegyet és a Prémium Euró Magyar Államkötvényt. Ezzel párhuzamosan a Magyar Államkincstár pedig az értékesítési folyamatban hajtott végre fejlesztéseket a forrásbevonás növelése és hatékonyságának javítása érdekében.

A magyar lakosság a gazdasági válság alatt számottevően csökkentette a magyar állampapírokból tartott megtakarítás nagyságát.⁹⁾ 2011 végén viszont fordulat következett be a háztartások állammal szembeni hitelezési hajlandóságában, és növelni kezdték állampapír-állományukat: 2012. december végén az államkötvényekben 464, a kincstárjegyekben 716 milliárd forintot tartottak a háztartások. Az államkötvények teljes állományának 4,9, a kincstárjegyekének 27%-a volt a háztartások tulajdonában.

A Kincstári Takarékjegyeket, a Kamatozó Kincstárjegyeket, a Féléves Kincstárjegyeket, valamint a Prémium Magyar Államkötvényeket magában foglaló lakossági állampapírok állománya 2012 végén 987 milliárd forint volt, több mint kétszer akkora, mint 2011 végén. A **lakossági állampapírokból** tartott megtakarítások nagysága a háztartások bruttó pénzügyi vagyonának 3,5%-ával egyenértékű. A dinamikus állománybővülést elősegítette a magas kamatszínvonal (elsősorban az inflációkövető Prémium Magyar Államkötvény¹⁰⁾ jelentős, akár a 4 százalékpontot is elérő kamatprémiuma miatt), valamint az intenzív tájékoztató és ösztönző kampány.

3.19. ábra

A lakossági állampapírok állományának alakulása (hónap végén)

Forrás: Államadósság Kezelő Központ.

A háztartások más befektetési konstrukciók – befektetési alapok, pénztári tagság, valamint egyes életbiztosítási módok révén közvetett módon is birtokolnak magyar állampapírt, ezért a ténylegesen birtokolt állampapír mennyisége a közvetlenül birtokolt mennyiségnél sokkal nagyobb.

⁹⁾ Forrás: Államadósság Kezelő Központ.

¹⁰⁾ Az inflációkövető kötvény kamata egy előre meghatározott időszak inflációjának (jellemzően a kamatfizetést megelőző második hónap előző év azonos időszakához viszonyított fogyasztóiár-változás mértéke) és a kibocsátáskor megállapított kamatprémiumnak az összegéből adódik.

Az adósságkezelő szerv a devizaadósság finanszírozási stratégiájában is változtatott: a lejáró devizakötvény-adósság megújításába a magyar gazdasági szereplők megtakarításait is bevonja. Ennek érdekében 2012 novemberében az ÁKK Zrt. egy teljesen új devizakötvénnyel jelent meg az állampapírpiacon. A **Prémium Euró Magyar Államkötvénybe** (aminek kamata az euróövezet inflációjától függ) hazai és külföldi természetes és jogi személyek egyaránt befektethetnek. 2012 végén – másfél hónapnyi értékesítést követően – 90 milliárd forint áramlott az értékpapírba, ebből 10% körül részesedik a magyar lakosság. A központi költségvetés devizaadósságának 1,1%-a testesült meg az év végén az euróalapú állampapírban.

lamivel több mint felét az életbiztosítási tartalékok, közel négytizedét a nyugdíjpénztári tartalékok, a fennmaradó, egytizednyi részét pedig a nem életbiztosítási díjtartalékok (pl. vagyonszolgáltatások) jelentették. A **nem részvény értékpapírok**¹¹⁾ állománya közel negyedével emelkedett egy év alatt, s értéke 2,1 billió forintot tett ki. A csoporton belül a hosszú lejáratú értékpapírok állománya 1,2 billió, a rövid lejáratúaké 930 milliárd forint, a növekedési ütem 18, illetve 31%-os volt. Az elmúlt évek során jelentősen emelkedett a deviza-értékpapírok állománya, 2012 végi értéke 331 milliárd forint volt, 4,5-szerese a 2008 végi összegnek. Az ebben a megtakarítási formában tartott vagyon növekedésében számottevő szerepet játszottak a forint- és devizaalapú állampapírokba fektetett pénzek.

A végtörlesztés és az árfolyamrögzítés következtében jelentősen csökkentek a devizatartozások

A **kötelezettségek** értéke 2012 végén 9,7 billió forint volt, 13%-kal kevesebb, mint egy évvel korábban. A kötelezettségek 51%-át a devizahitelek, 42%-át pedig a forinthitelek jelentették. Egy év alatt a devizahitelek kötelezettségeken belüli aránya 9 százalékponttal csökkent, a forinthiteleké közel azonos arányban nőtt. (Az állományi értékeket tekintve a devizahitelek esetében 2012-ben 26%-os csökkenés, a forinthitelek vonatkozásában 6,7%-os növekedés következett be.) Az arányok ilyen mértékű változásában fontos tényező volt a végtörlesztési lehetőség, aminek révén a háztartások – 2011 utolsó negyedévéhez hasonlóan – 2012 első két hónapjában is a piacinál lényegesen kedvezőbb árfolyamokon törleszthették a korábban felvett deviza alapú jelzáloghiteleiket.

A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének adatai szerint **kedvezményes árfolyamon történő végtörlesztéssel** az öt hónap alatt 169 ezer lakossági hitelt törlesztettek 1354 milliárd forint értékben. Végtörlesztéssel a jelzálog-fedezett devizahitel-állomány közel negyedét törlesztette a lakosság. A visszafizetett hitelek átlagos összege piaci árfolyamon 8,0 millió forint, végtörlesztési árfolyamon 5,8 millió forint volt. A nagyobb összegű hitelek visszafizetésére 2012. január–februárban került sor, ekkor a végtörlesztések piaci árfolyamon számolt átlagos összege 9,5 millió forintot tett ki, 40%-kal magasabb értéket, mint 2011 utolsó negyedévében. A végtörlesztés forrását kezdetben a gyorsan mozgósítható pénzügyi megtakarítások jelentették, később a kiváltó forinthitelből történő végtörlesztés kapott nagyobb hangsúlyt. Kiváltó forinthiteleket 313 milliárd forint értékben vettek fel, amivel a végtörlesztések 32%-át finanszírozták.¹²⁾ A kiváltó forinthitel átlagos összege 6,0 millió forintot tett ki; az időszakon belül a 2012 első két hónapjában felvett hitel átlagos összege (6,4 millió forint) 22%-kal haladta meg a 2011 utolsó negyedévit. A **devizakölcsönök törlesztését rögzített árfolyamon lehetővé tevő gyűjtőszámlából** 2012 végéig 102 ezret nyitottak a hitellel rendelkezők. Az ún. árfolyamgát konstrukcióba 2012 végéig az érintettek 26%-a lépett be, a rögzített törlesztési árfolyamú devizakölcsönök teljes állománya az év végén 948 milliárd forint volt, ami a lehetséges devizahitel-állomány 30%-ának felel meg. Az árfolyamgát konstrukcióban részt vevő gyűjtőszámlahitelek 2012-ben 4,6 milliárd forint kamat megfizetése alól mentesültek.

¹¹⁾ A csoportba legnagyobb részét hitelviszonyt megtestesítő, kamatozó értékpapírok tartoznak (forint- és deviza-államkötvények, kincstárjegyek, önkormányzati kötvények, vállalati és hitelintézeti kötvények stb.).

¹²⁾ A törvényben rögzített árfolyamok alkalmazásával a végtörlesztések összege 984 milliárd forintot tett ki.

Árfolyamszintek az árfolyamgát és a végtörlesztés kapcsán

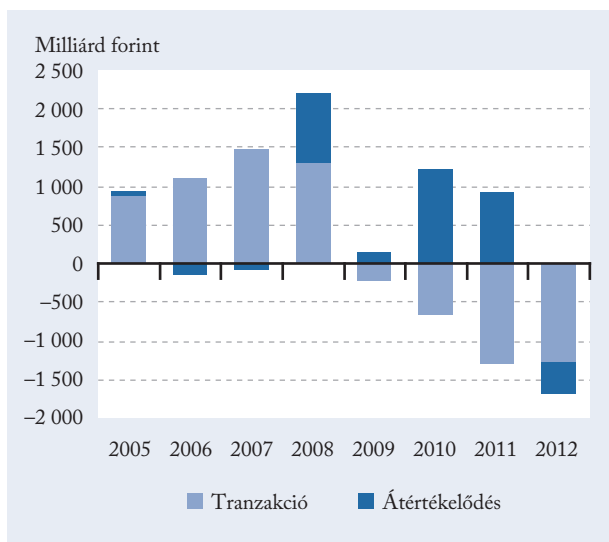
Deviza	Rögzített árfolyam, forint	Piaci árfolyam, forint				
		2010 vége	2011. szeptember 30.	2011 vége	2012. február 29.	2012 vége
1 euró	250,00	278,75	292,12	311,13	289,88	291,29
1 svájci frank	180,00	222,68	239,40	255,91	240,48	241,06
100 japán yen	200,00	256,52	280,61	310,51	267,23	256,96

Forrás: Magyar Nemzeti Bank.

A pénzügyi műveletek következtében a devizahitelek állománya 2012-ben – 2011-hez hasonlóan – 1,3 billió forinttal csökkent. (Az első negyedévben a csökkenés összege – a végtörlesztésnek köszönhetően – 837 milliárd forint volt.)

3.20. ábra

A háztartási devizahitel-állomány változásának legfontosabb összetevői

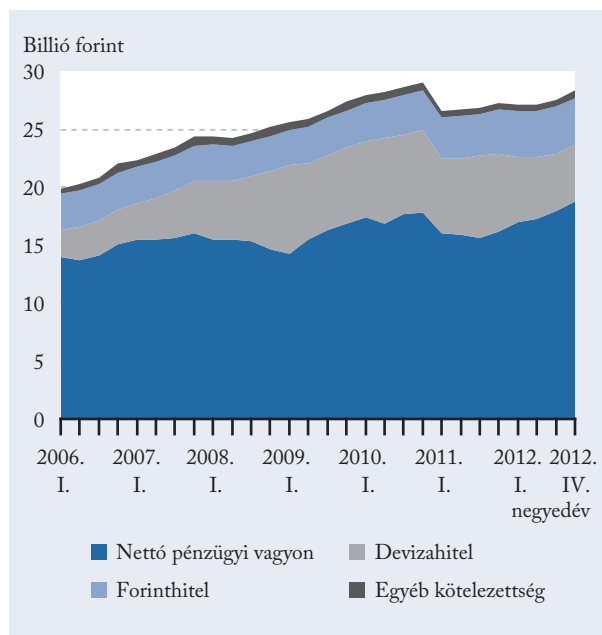
Forrás: Magyar Nemzeti Bank.

A válság fordulatot hozott a háztartások devizahitel-keresletében, – a megszigorodott hitelfelvételek, illetve a korábban felvett hitelek terheinek növekedése következtében – 2009 óta alacsony a felvett új hitelek értéke. Ennek következtében a kifutó, a visszatörlesztett, valamint a végtörlesztett hitelek értéke meghaladta az újonnan felvettekét. A tranzakciókból adódó hitelállomány-csökkenés mértéke 2009 és 2011 között évről évre emelkedett, 2012-ben pedig a megelőző évihez hasonló nagyságrendet

képviselet. Az átértékelődések 2008 és 2011 között növelték az állományt, 2012-ben viszont csökkentették. Ez utóbbi folyamat mindenekelőtt a forint árfolyamának alakulásával függ össze, ami a svájci frankkal szemben 2007 vége és 2011 vége között 68%-kal leértékelődött, 2012-ben viszont 5,8%-kal felértékelődött.

3.21. ábra

A háztartások bruttó* pénzügyi vagyonának alakulása

* Bruttó pénzügyi vagyon = nettó pénzügyi vagyon + kötelezettségek.

Forrás: Magyar Nemzeti Bank.

2012 végén a bruttó pénzügyi vagyon és a kötelezettségek különbségeként előálló **nettó pénzügyi vagyon** 18,7 billió forintot tett ki, 15%-kal többet, mint egy évvel korábban. A növekedés leg-

főbb tényezője egyrészt – kötelezettség oldalon – a devizahitelek végtörlesztése, másrészt – eszközoldalon – a nem részvény értékpapírok állománygyarapodása volt. A 2012. évi növekedés az előző év (8,7%-os) csökkenését váltotta fel, ami elsősorban a nyugdíjpénztári díjtartalékok visszaesésének volt a következménye. 2010-ben a nettó pénzügyi vagyon növekedési üteme 5,3, az azt megelőző évben 15%-os volt.

3.22. ábra

A háztartási hitelállomány deviza szerinti bontásban (év végi állományi értékek)

Forrás: Magyar Nemzeti Bank.

2012 végén az egy főre jutó pénzügyieszköz-állomány (bruttó pénzügyi vagyon) 2 millió 865 ezer, a kötelezettségek értéke 975 ezer, a nettó pénzügyi vagyon pedig 1 millió 890 ezer forint volt. Ez utóbbi összeg mintegy 12 havi nettó átlagkeresetnek¹³⁾ felel meg.

A **háztartások nettó finanszírozási képessége** 2012-ben 1502 milliárd forint volt, a GDP 5,3%-a. A végtörlesztés révén a háztartások számára – nagyobb részt a pénzügyi vállalatok és kisebb részt az államháztartás által – nyújtott tőkefinanszírozást, valamint az államháztartást finanszírozó magán-nyugdíjpénztári kilépéseket¹⁴⁾ figyelmen kívül hagyva a háztartási szektor nettó finanszírozási képessége a GDP 4,8%-át tette ki. A hasonló szemléletben összeállított 2011. évi, illetve a 2010. évi adat hasonló nagyságú (4,6–4,8%-os) finanszírozási képességet mutat.

LAKÁS

A legfrissebb adatok szerint 2012. január 1-jén Magyarországon 4 millió 394 ezer lakás volt. A **lakásállomány**¹⁵⁾ évek óta mérséklődő ütemben emelkedik, ami elsősorban a lakásépítés jelentős visszaesésével magyarázható. Eközben a megszűnt lakások száma évek óta csökken, a tőkehiánnyal küzdő ágazatban egyre kevesebb pénz jut az időben történő modernizálásra, az új lakások árát pedig a nyomott árak ellenére is egyre kevesebben tudják megfizetni, és a lakosság is – a hitelválság tanulságait levonva – kevésbé kockázatvállaló.

NÉPESSÉG- ÉS LAKÁSSZÁMLÁLÁS, 2011

A 2011. évi népszámláláskor a lakások és lakott üdülők együttes száma, azaz a lakásállomány 4 millió 390 ezer volt, 8%-kal több, mint az előző, 2001. évi népszámláláskor. A laksűrűség tíz év alatt 269-ről 248 főre csökkent száz lakott lakásra számítva.

2011-ben a lakásállomány 11%-a tartozott a nem lakott, vagyis a más célra használt, idényszerűen lakott, illetve üresen álló lakások körébe. 2001-ben ez az arány még 9,2% volt. A jelenséget több, a területi sajátosságoktól függő tényező befolyásolta. A népesség fogyása, a munkalehetőség hiánya miatt a falvakat elhagyók, a nagyvárosi lakásokban működő irodák, üzleti vállalkozások és a csak idényszerűen, pl. üdülésre, és a másodlagosan használt lakások számának gyarapodása mind a nem lakott lakások számát növelte.

A legrégebben, 1945 előtt épült lakások aránya Közép-Magyarországon a legmagasabb (25%), kiemelkedik Budapest, ahol a lakások több mint 30%-a 1945 előtti építésű. A lakásállomány közel kétharmada téglából készült, 13%-a panelből, 15%-a vályogból. A legtöbb panellakás az ipari nagyváro-

¹³⁾ A 2012. decemberi átlagos, családi kedvezmény nélkül számított keresetből számítva.

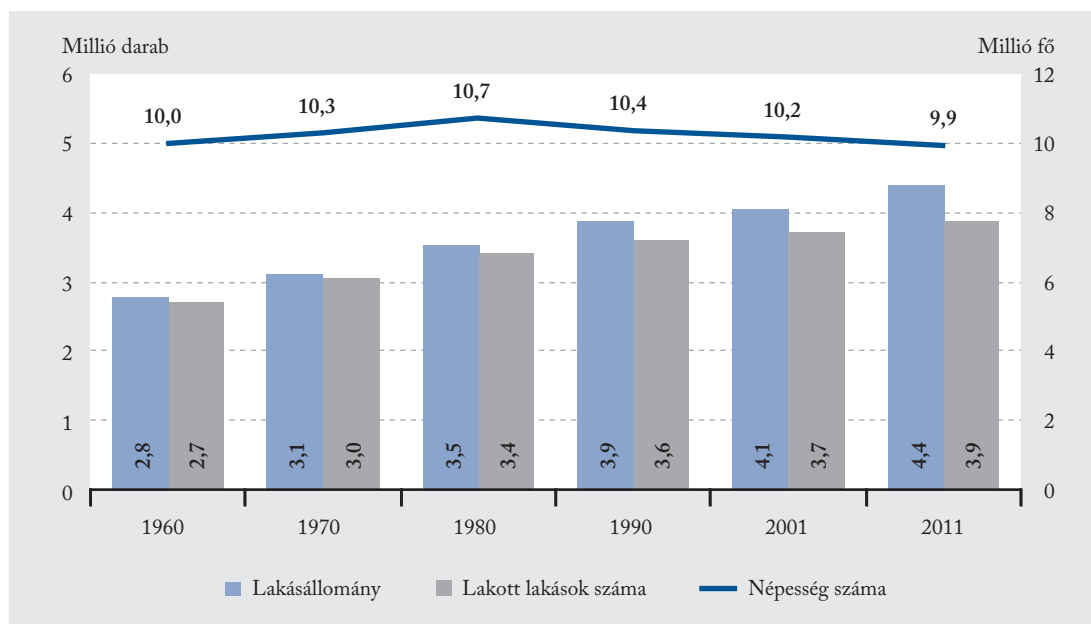
¹⁴⁾ Számottevő magán-nyugdíjpénztári kilépések 2012-re is jellemezőek voltak, a második negyedévben kilépő tagok vagyona 51 milliárd forintot tett ki.

¹⁵⁾ A lakásállomány- és felszereltségi adatokat a KSH a népszámlálási adatokból a lakásépítési és -megszűnési adatok felhasználásával továbbvezeti.

sainkban épült, arányuk Székesfehérváron 45, Miskolcon 42%. A vályog falú lakások aránya négy alföldi megyénkben (Bács-Kiskunban, Békésben, Jász-Nagykun-Szolnokban és Szabolcs-Szatmár-Beregben), valamint Tolna megyében különösen magas (26–40%).

3.23. ábra

A népesség és a lakásállomány alakulása

Tulajdonosként élt a lakásban a lakók 92, bérlőként 7,1 és más jogcímen 1,3%-a. Az elmúlt tíz évben a lakáshasználat módja lényegében nem változott. A lakott lakások átlagos alapterülete 2011-ben 77 négyzetméter volt. A kisebb alapterületű lakások aránya csökkent, ezzel szemben a legnagyobb, 100 négyzetméternél nagyobb alapterületű lakások aránya növekedett. Napjainkban már minden negyedik lakás ebbe a kategóriába tartozik.

A lakások közművekkel való ellátottsága az elmúlt tíz évben tovább javult.

Az ellátottsági mutatók javulása ellenére több mint 90 ezer lakás nem rendelkezett sem vezetékes vízzel, sem szennyvízelvezetéssel, több mint 200 ezer lakásban pedig nincs vízőblítéses WC és meleg folyóvíz. A legrosszabb felszereltségű lakások a legnagyobb arányban Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében vannak. A településtípusok közötti különbségek csökkentek, de az ellátottsági szint még mindig jelentősen eltér a nagyvárosok és a községek között.

Az elmúlt tíz évben a fűtési módok között kisebb átrendeződés történt. Csökkent az egyedi helyiségfűtés aránya, és valamivel kevesebben használnak távfűtést. A lakott lakások legjellemzőbb fűtési módja az egy vagy több lakást fűtő központi rendszer (9%-os növekedés), amit a lakások közel fele hasz-

3.10. tábla

A lakott lakások felszereltsége

(%)

Év	Hálózati	Házi	Meleg folyó vízzel	Vízöblítéses WC-vel	Köz-	Házi	Összes lakás
	vízvezetékekkel				csatornával		
	ellátott lakás						
1980	58,0	7,2	–	53,4	37,0	31,0	100,0
1990	79,3	5,5	78,5	75,5	44,1	41,1	100,0
2001	90,2	2,0	89,8	86,7	56,2	36,3	100,0
2011	95,5	2,2	94,6	94,4	77,2	20,5	100,0

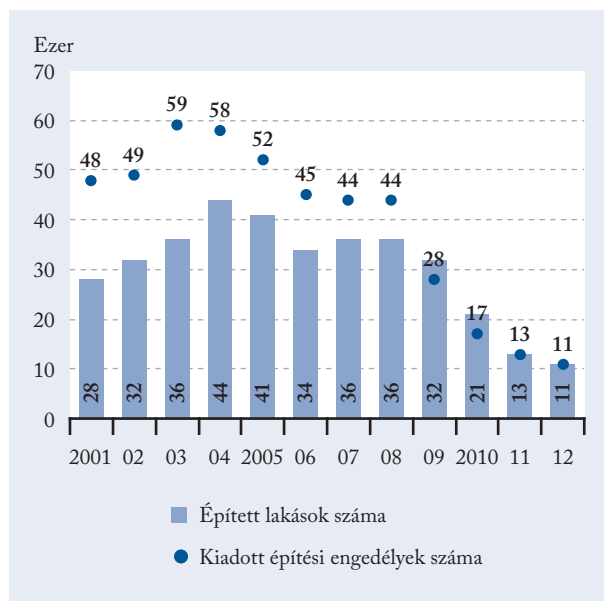
nált. Távfűtést a lakások 16, míg egyedi helyiségfűtést a lakások 38%-ában használtak. A lakásállomány komfortossága az újonnan épített lakások magasabb szintű felszereltsége, valamint az elmúlt tíz évben végrehajtott lakáskorszerűsítések következtében jelentősen javult a 2001. évihez képest. Jelenleg a lakások 61%-a összkomfortos, 31%-a komfortos, 3%-a félkomfortos, és mindössze 5%-a tartozik a komfort nélküli, szükség- és egyéb lakás kategóriába. Közép-Magyarországon, Közép-Dunántúlon és Nyugat-Dunántúlon az átlagnál nagyobb arányban található összkomfortos lakások. A komfort nélküli lakások legnagyobb arányban Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében vannak.

Mélyponton a lakásépítés

A lakásépítések száma az elmúlt években érzékenyen reagált a gazdasági válságra és a lakáspolitikai irányváltásokra.

3.24. ábra

A lakásépítés alakulása

A rendszerváltás utáni időszak mélypontját jelentő 1990-es évek végén évi 19–21 ezer lakás épült. A 2001-ben bevezetett hiteltámogatások hatására erőteljes fellendülés következett: 2004-ben és 2005-ben 40 ezernél is több lakás épült. 2008 végétől a

gazdasági válság és a devizahitelek drágulása, illetve 2009-ben a lakásépítési kedvezmény megszűnése miatt újabb mélypontjához érkezett a lakásépítés. Immáron negyedik éve tart a lakásépítések folyamatos csökkenése. Az elmúlt évek gyors visszaesését követően a lakásépítések és az építési engedélyek száma 2012-ben lassuló ütemben csökkent. 2012-ben 10 560 új lakás épült, 17%-kal kevesebb, mint egy évvel korábban. Ez a rendszerváltást követő évek óta a fellendülés csúcspontját jelentő 2004. évihez alig negyede. A kiadott lakásépítési engedélyek száma 10 600 volt, 15%-kal kevesebb az egy évvel korábbinál, és alig ötöde a 2004. évihez. A területi különbségek jelentősek: míg a megyei jogú városokban nőtt az új lakások építése, addig Budapesten meredeken esett tovább.

3.11. tábla

Tízezer lakosra jutó lakásépítés régiók szerint

Régió	2010	2011	2012
Közép-Magyarország	36,7	21,7	14,8
Nyugat-Dunántúl	24,6	12,5	13,2
Közép-Dunántúl	12,9	11,5	8,5
Dél-Alföld	14,4	9,1	9,5
Észak-Alföld	10,3	7,8	8,8
Dél-Dunántúl	16,9	8,5	8,0
Észak-Magyarország	8,9	4,7	5,1
Ország összesen	20,8	12,7	10,6

MINŐSÉGI KÜLÖNBSÉGEK: AVULÁS VAGY ÁLLAGMEGŐRZÉS

A lakások minőségének javulása a rendszerváltás után felgyorsult, a korábban elmaradt vidéki közműfejlesztéseket pótolták, az 1990-es években előbb a gázhálózat, majd a közcsatorna-hálózat is jelentősen gyarapodott, ezáltal általánosan javult a lakások komfortossága is. A beruházások azonban újfajta problémákat vetettek fel, mivel a komfortosabb lakások fenntartása ma már aránytalanul terheli az alacsony jövedelmű háztartásokat. Hosszú idő után így ismét felmerül az igény az alacsonyabb minőségű, de megfizethető lakások építésére.

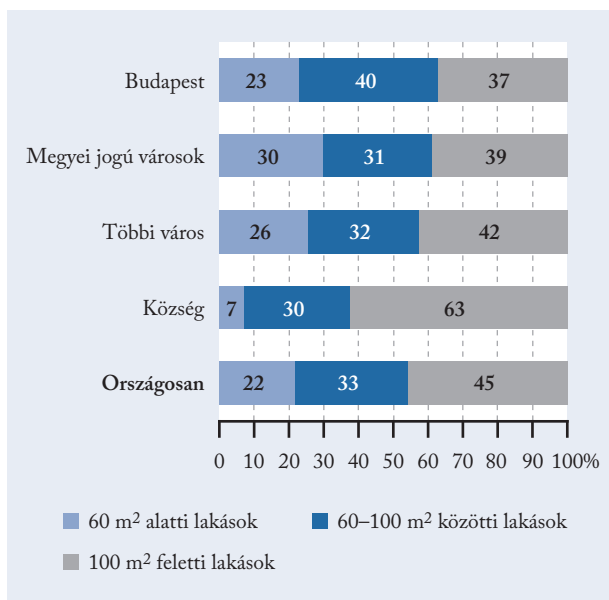
Az épületfelújításokkal kapcsolatos problémák a rendszerváltás előtti idősakra nyúlnak vissza, ugyanis a privatizáció után létrejött lakóközösségekre hárul mind a mai napig a valamikor elmaradt karbantartások pótlása. Az elmúlt tíz év pályázati programjai azonban a lakótelepek felújításában látványos eredményeket hoztak.

Továbbra is csökken a vállalkozások aránya az építetők között

A recesszióra a vállalkozások sokkal érzékenyebben reagálnak, ezért válság idején a lakásépítésben a saját használatra épített lakások felé tolódik el a hangsúly.

3.25. ábra

Az épített lakások megoszlása alapterület szerint, 2012

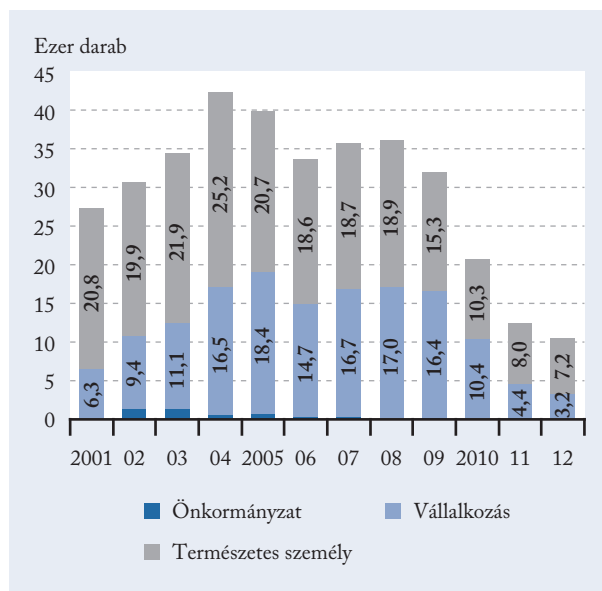
Az ezredfordulót követően a **vállalkozások által épített lakások** aránya 2008-ig nőtt, 2009-ben meghaladta a **természetes személyek** által építetteket, a következő évben szinte azonos arányban épültek az új lakások a két nagy építetők csoport között, majd 2011-től a vállalkozások részesedése a lakásépítési piacon erőteljesen zuhanni kezdett. 2012-ben az épített lakásoknak már csak 30%-át

építették a vállalkozások, ami 5 százalékponttal kevesebb, mint egy évvel korábban. Ezen a téren is jelentős területi különbségek alakultak ki: Budapesten a vállalkozások előző évi 52%-os részesedése 2012-ben mindössze 26% volt, a megyei jogú városokban és a többi városban a részesedésük nőtt. Az újonnan épült lakóépületeknek több mint háromötödét a családi házak adták 2012-ben, arányuk 4 százalékponttal nőtt, míg a többszintes, többlakásos épületeké 7 százalékponttal, 27%-ra mérséklődött egy év alatt. (2005-ben a két nagy építési forma részesedése 46, illetve 41% volt.)

2012-ben a használatba vett lakások átlagos alapterülete 107 négyzetméter volt, ez 4 négyzetméterrel több, mint egy évvel korábban.

3.26. ábra

Lakásépítések építetők csoportok szerint

SAJÁT TULAJDON VAGY BÉRELT?

A lakásprivatizáció után kialakult aránytalan tulajdoni szerkezet napjainkig lényegében nem változott. Az elmúlt tíz évben sem sikerült olyan szabályozási környezetet teremteni, ami alapján bővíthető lenne a bérlakások száma. A meglévő állomány folyamatosan fogy, az önkormányzati bérlakások szektorának finanszírozása tartósan megoldatlan. A szociális bérlakások korlátozott elérhetősége miatt az alacsony jövedelműek csak a rossz minőségű magánlakásokat és magánbérleteket tudják megfizetni. Szintén negatívum, hogy a saját tulajdonú lakásban lakók rendkívül magas aránya korlátozza a munkaerő áramlását és a rugalmas alkalmazkodást a munkaerőpiachoz.

Egy 2010-ben az EU tagállamaiban a háztartások lakáshasználatáról készült felmérés szerint az EU 27 tagállamában saját tulajdonú lakásban a háztartások 71, piaci bérlakásban 18, kedvezményes lakbérű lakásban 11%-a élt. Magyarországon a saját tulajdonban lakók 90% feletti aránya nem egyedülálló, ugyanis a volt szocialista országokban is hasonló helyzet alakult ki. A lakástulajdonos háztartások aránya Németországban és Ausztriában a legalacsonyabb: 53, illetve 57%.

Az építetőkör átrendeződésével összhangban tovább csökkent az **értékesítésre szánt lakások** aránya, a saját használatra építetteké nőtt. Míg Budapesten 65%-kal esett vissza az értékesítésre épített lakások száma, addig a megyei jogú városokban 42%-kal nőtt. A **bérbeadásra szánt lakások** száma továbbra sem számottevő, arányuk évek óta 2–3% körüli. 2012-ben mindössze 60 lakás épült önkormányzati megbízásból.

A kiadott építési engedélyek száma egyelőre nem emelkedik

A lakáskonjunktúra éveiben a **kiadott új építési engedélyek** száma rendre meghaladta a használatba vett lakások számát, azonban 2009-től nem érte el azt, az utóbbi két évben pedig szinte ugyanannyi lakás épült, mint amennyi új engedélyt adtak ki. Ez azt jelzi, hogy az építési kedv – az egyébként is tökehiánnyal küzdő ágazatban a hitelezési piac szűkülése és a piac telítődésének együttes hatására – tovább csökkent. Valamennyi településtípusban kevesebb új lakás építését tervezik, mint egy évvel korábban. A kiadott új lakásépítési engedélyk száma a megyei jogú városokban, a többi városban és a községekben az átlagosnál kisebb mértékben csökkent, miközben Budapesten közel harmadával kevesebb engedélyt adtak ki, mint egy évvel korábban. A régiók közül egyedül Nyugat-Dunántúlon nőtt a kiadott hatósági engedélyk száma, ez a Győr-Moson-Sopron megyében történt bővülésnek köszönhető.

2012-ben 2183 **lakás szűnt meg**, 21%-kal kevesebb, mint egy évvel korábban, a megszűnés leggyakoribb oka avulás volt.

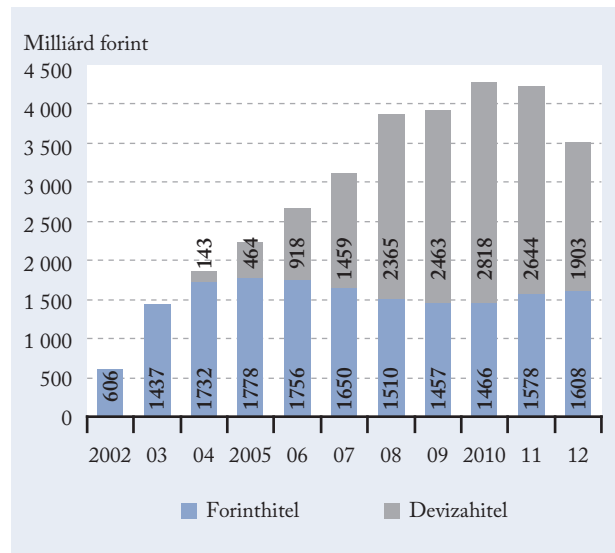
A lakáshitelezési piac 2010 óta szűkül

2012. december 31-én a **lakáshitelek állománya** 3511 milliárd forint volt, 54%-a deviza alapú lakáshitel. A lakás célú hitelek statisztikai megfigyelésének történetében 2011 végén először fordult elő, hogy csökkent a teljes hitelállomány összege. A tendencia 2012-ben is folytatódott: a 2011. végi adatokhoz viszonyítva 17, a devizaalapú állományban 28%-os visszaesés következett be. A hitelállomány 2010-hez képest mintegy ötödével szűkült. Az állomány 81%-a hitelminősítés szempontjából problémamentes volt, 10% külön figyelmet igénylő kategóriába került. Az átlag alatti, kétes vagy rossz minőségű hitelek 9%-ot tettek ki. A problémamentes hitelek aránya gyakorlatilag stagnált, 2 szá-

zalékponttal csökkent a külön figyelmet igénylő, és több mint 1 százalékponttal nőtt az átlag alatti, kétes vagy rossz minősítést kapott hiteleké. 2012 decemberében 77 ezer hiteladós törlesztési késedelmese 31–60 nap közötti, 68 ezeré a 61, de akár a 365 napot is meghaladta.

3.27. ábra

A lakáscélú hitelek állományának alakulása

2012-ben 54 ezer **lakáshitelt engedélyeztek**, 207 milliárd forint értékben. Az engedélyezett hitelek számában az előző évhez képest 6, összegében 10%-os csökkenés következett be. 2012 végén az engedélyezésen belül az államilag támogatott hitelek száma továbbra is alacsony (1821) volt, de az I. félévihez képest 64%-kal nőtt, feltehetően már a támogatások kiterjesztésének hatásaként. A támogatott hitelek összege ugyancsak emelkedett, mintegy 3 milliárd forinttal. Ugyanakkor a támogatás nélküli hitelek száma 7, összege 11%-kal csökkent. A tárgyidőszakban egy ügyfél részére átlagosan 3,8 millió forint összegű lakáshitelt engedélyeztek, az előző évben megfigyeltnél 200 ezer forinttal kevesebbet.

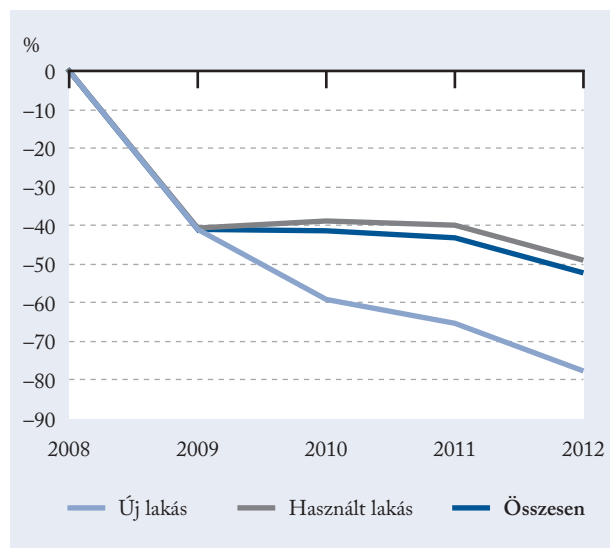
A **folyósított hitelek** száma 2009-ben a felére, összege majdnem egyharmadára csökkent. 2010-ben ez a tendencia folytatódott, ugyanakkor 2011-ben az új hitelintézetek belépésével mind a folyósítások száma, mind összege kismértékben emelkedett. 2012-ben közel 69 ezer lakáshitelt folyósítottak, 236 milliárd forint értékben, a hitelek száma az előző évihez képest 2, összege 10%-kal csökkent. A lakás célú hitelek átlagos futamideje 14,

az egyes hitelcélok közül a lakásépítés és az új lakás vásárlás esetén 16 év körül állandósult. Az előbbi célokat tekintve 2011-hez képest az átlagos futamidő kismértékben csökkent, a használt lakás vásárlása esetén nem változott.

A **lakásértékesítések** száma a gazdasági válság kirobbanása óta folyamatosan mérséklődik, 2012-ben 73 ezer lakás cserélt gazdát, alig kétötöde a 2007-ben értékesített lakások számának. Ezen belül az értékesített használt lakások száma mintegy felére, az új eladott lakásoké pedig 16%-ára csökkent, miközben az értékesítési céllal épült új lakások száma mintegy ötödére zsugorodott. A lakásértékesítések száma 2007-től 2009-ig kevesebb mint a felére csökkent, majd két év lassúbb mérséklődés után 2012-ben újra 16%-os volt a visszaesés. Eközben az elmúlt öt évben a használt lakások tiszta árváltozása összességében 14, az új lakásoké 11,5%-kal visszaesett. 2012-ben a használt lakások árszintje a tiszta árindex szerint 0,4, az új lakásoké 3,6%-kal volt alacsonyabb, mint egy évvel korábban.

3.28. ábra

A lakásértékesítés volumenváltozása (2008. évhez képest)

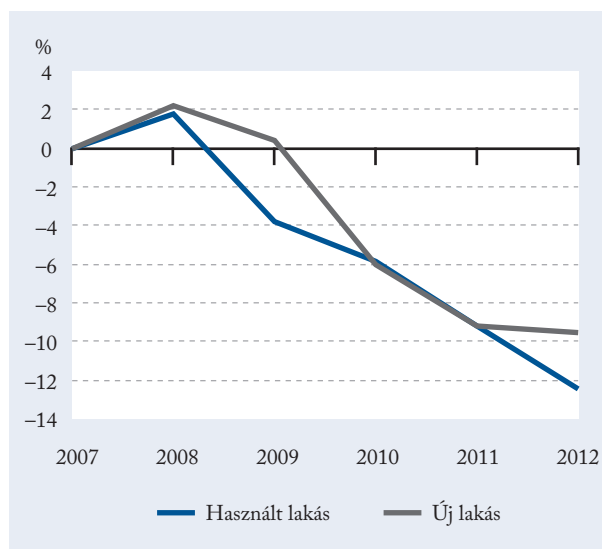
2012-ben egy **használt lakás átlagára** 9,7 millió forint volt, 500 ezer forinttal kevesebb, mint egy évvel korábban. Ezen belül Budapesten 13,8 millió forint volt az eladott használt lakások átlagos ára, 700 ezer forinttal marad alatta az előző évi árszintnek. Az átlagárcsökkenésben szerepe van a forgalom kisebb lakások felé tolódásának. A vizsgált évben a használt lakások közel negyede 7–10 milliós árkat-

góriában kelt el. Az országos középérték 8,3 millió forint volt, ennél csak a központi régióban és Győr-Moson-Sopron megyében volt magasabb (11,9, illetve 9 millió forint), a legalacsonyabb – 6 millió forint alatti középérték – öt kelet-magyarországi megyére volt jellemző. Itt a lakások legalább ötöde 3 millió forint alatti áron cserélt gazdát 2012-ben.

Az **új lakások átlagára** 15,7 millió forintról 15,6 millió forintra csökkent 2012-ben, Budapesten átlagosan 17,4 millió forint volt.

3.29. ábra

A lakáspiaci árak tiszta árváltozása (2007. évhez képest)

KULTÚRA

A **költségvetés kulturális kiadásai** 2011-ben 217,5 milliárd forintot tettek ki, folyó áron 10,6%-kal többet, mint az előző évben. Különösen a zene- és táncművészet, valamint a művelődési központok támogatása erősödött (míg az elektronikus médiumoké, a múzeumoké, levéltáraké és színházaké csökkent). A különböző kulturális intézmények támogatási rendszere 2008-tól, az előadó-művészeti törvény megjelenésével, majd az utóbbi években újfént módosult.

2011-ben a **magánháztartások** 59 ezer forintot, az **egy főre jutó éves kiadásuk** 7,2%-át fordították kulturális kiadásokra. Ez az összeg folyó áron 1%-kal kevesebb, mint a korábbi évben. A legszegényebb és leggazdagabb jövedelmi tized kulturális kiadásai közötti különbség közel 11-szeres volt, nagyobb, mint a korábbi évben.

Múzeumba és hangversenyre kevesebben, színházba többen járnak

A színházak és a hangversenyek esetében 2008 után, az előadó-művészeti törvény megjelenésével az adatszolgáltató intézmények száma jelentősen bővült, és ennek megfelelően az előadások és a regisztrált látogatószám is növekedett. A **színházak** száma 2012-ben 169 volt, közel 22 ezer előadást tartottak (51%-át Budapesten), és 5 millió látogatót regisztráltak (57%-át Budapesten). 2011-hez képest az előadások száma 2%-kal, a látogatóké 6%-kal emelkedett, miközben az intézmények száma eggyel kevesebb lett. A **hangverseny-előadások** száma 2012-ben 3395 volt, 11%-kal kevesebb, mint a korábbi – kiemelkedő előadásszámot produkáló – évben. A látogatók száma (1,1 millió) kisebb mértékben, 7%-kal csökkent 2011-hez képest. A hangversenyek közel egyharmadát a fővárosban tartották, a látogatók tekintetében azonban ennél is nagyobb volt a koncentráció, a látogatások 39%-a fővárosi rendezvényekhez kapcsolódott. A **muzeális intézmények** száma az elmúlt évtized második harmadától csökken, ennek ellenére a kiállítások száma 2010-ig, a látogatók száma 2006-ig emelkedni tudott, ezt követően mérséklődött.

3.12. tábla

Muzeális intézmények adatai

Megnevezés	2000	2005	2010	2011	2012
Intézmények száma	812	772	647	645	612
ebből: budapesti	96	96	79	76	75
Múzeumok szervezésében rendezett kiállítás	2 804	2 774	3 549	3 218	3 194
Látogató, ezer	9 895	11 335	9 457	8 430	7 892

A múzeumok több népszerűsítő programot is szerveztek az elmúlt évtizedben, ilyen a Múzeumok éjszakája, a Múzeumok majálisa és egyre gyakoribb az interaktív kiállítási forma. A legnagyobb látogatószámot elért múzeum, a Szépművészeti Múzeum rendszeresen szerepeltet világhírű képzőművészeti anyagokat az időszak kiállításai között. Ennek ellenére a muzeális intézmények és a közművelődési intézményekben rendezett

kiállítások látogatóinak száma tovább csökkent 2011-ben és 2012-ben.

A kulturális fogyasztásban tapasztalható válság ellenére a kreativitás, illetve a kultúrához kapcsolódó civil kezdeményezések és a társadalmi tőke töretlen erősödésére utal, hogy az **alkotó művelődési közösségek** és a **klubok, szakkörök száma tovább emelkedett**, az ezredforduló óta megduplázódott. 2011-ben közel 14 ezer alkotó művelődési közösség és 9 ezer klub, szakkör létezett, az előbbi 366 ezer, az utóbbi 669 ezer résztvevővel.

A közszolgálati média műsorideje 2005-höz képest jelentősen megugrott

A 20. század utolsó harmadában a **televíziónézés** a kulturális fogyasztás legnagyobb hányadát kitevő részévé vált, a **rádióhallgatás** mint főtevékenység viszont az időmérleg-felvételek szerint jelentősen visszaszorult, veszített korábbi népszerűségéből. Utóbbi már leginkább az idősebb korcsoportban meghatározó, a lakosság többsége leginkább valamilyen melléktevékenység gyanánt, tipikusan gépkocsivezetés vagy házimunka végzése közben hallgat rádiót.

Mind a **közszolgálati rádió**, mind a **közszolgálati televíziók** műsorideje jelentősen **nőtt** 2005 óta (főleg az időszak elején), előbbié 19, utóbbié mintegy 32%-kal. A rádió 31 ezer órányi műsoridején belül leginkább a hírek, információk súlya növekedett, 2012-ben részarányuk az összes műsoridőben 32% volt. A szórakoztató és irodalmi műsorok aránya 2005 óta jelentősen csökkent, 2012-ben 6% volt. A közszolgálati televíziók műsorideje 2012-ben közel 34 ezer óra volt, valamivel kevesebb, mint 2011-ben. A legnagyobb részét, 54%-át kitevő irodalom, szórakoztatás, súlya erősödött 2005 óta. A hírek, információk részaránya meglehetősen ingadozó, összességében 2005 óta csökkent, 2012-ben 27%-ot tett ki.

Az utóbbi évtizedben az **internet** terjedése különösen a fiatalabb generációknál valamelyest csökkentette a televízió dominanciáját: a tinédzserek (15–19 évesek) körében az internetezéssel töltött idő megközelíti a televíziózásra fordított idő egyharmadát, azonban – a lakosság körében – átlagosan még mindig közel tizenháromszor annyit televíziózunk, mint internetezünk.

A könyvek száma és példányszáma is csökkent

A könyvek példányszáma az 1990-es években jelentősen visszaesett, majd lényegében stagnált, illetve ingadozott. Kínálatuk – a címek száma – viszont kisebb ingadozásoktól eltekintve egészen 2008-ig növekedett (a kiadott könyvek száma ekkor volt a legmagasabb: több mint 14 ezer). A világgazdasági válság kezdete óta mind a címek száma, mind a példányszám csökkent. Ebben szerepet játszhat az e-könyvek terjedése is. A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Országos Egyesületének adatai szerint a könyvforgalom folyó áron negyedik éve (reálértéken pedig 2006 óta) csökken. 2012-ben a teljes könyvforgalom csaknem 58 milliárd forintot tett ki, folyó áron 2,5%-kal kevesebbet, mint az előző évben. Ez az összeg egy háztartásra vetítve mintegy 16 ezer forint éves szinten.

3.13. tábla

**Szépirodalmi könyvkiadás
a szerző nemzetisége szerint, 2012**

Megnevezés	2000	2001.	2012.
		évi=100,0	
Kiadott művek száma			
Összesen	12 080	97,0	88,8
Ebből:			
magyar	8 398	94,7	84,9
amerikai (USA)	1 814	103,8	116,9
német	529	111,1	79,0
brit	515	117,3	86,0
francia	173	92,0	82,8
olasz	106	79,7	101,0
Példányszám, ezer darab			
Összesen	31 241	91,2	73,3
Ebből:			
magyar	20 481	87,9	72,1
amerikai (USA)	5 953	101,3	76,9
német	1 121	114,0	55,2
brit	1 628	120,2	82,0
francia	403	94,4	68,3
olasz	328	82,1	73,4

2011-ről 2012-re a könyvek száma 1,5, a példányszám 10%-kal csökkent. A kínálat visszaesése nem érintette a gyermek-, ifjúsági, illetve a szépirodalmat, amelyek 9, illetve 6%-kal tudtak növekedni.

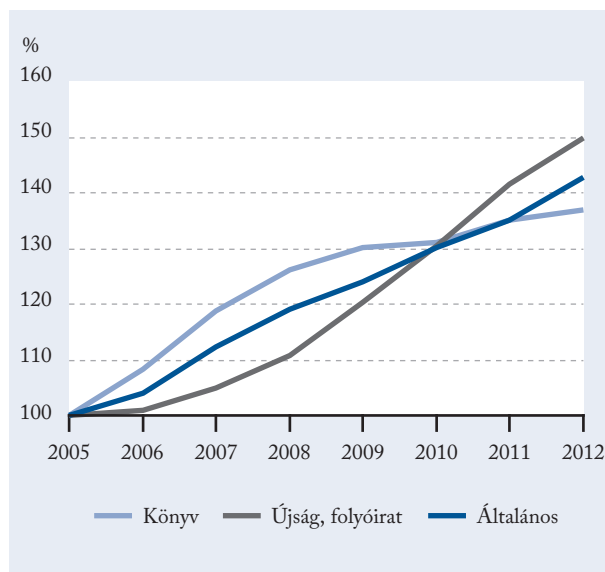
A szépirodalom, valamint az ifjúsági irodalom kínálatának védettsége a korábbi években is megnyilvánult. A **példányszám** 2012. évi további csökkenése viszont az ifjúsági és szépirodalmat is érintette, ha nem is olyan mértékben, mint más műfajokat. A visszaesés alól csak a szakirodalom képezett kivételt, ez utóbbi több mint 4% nőtt.

A **szépirodalmi művek** között a verses művek, antológiák száma 11, a regények, elbeszéléseké 3%-kal emelkedett. A színművek száma az előbbieknél is nagyobb mértékben nőtt az elmúlt évben, jöllehet ezzel együtt is alacsony (47) volt. A külföldi nemzetiségű szerzők könyvei közül az amerikai, német és brit szerzők kiadása nőtt, a magyar szerzőké csökkent.

A **nyomtatott sajtótermékek** példányszáma az elmúlt évtized második felétől csökken, ez alól néhány napilap, hetilap, illetve magazin jelent kivételt. Ennek fő oka alapvetően az internetes publikációs formák elterjedése, de valószínűleg a válság óta az életkörülmények romlása is hozzájárul. Ezzel a folyamattal összefüggésben az újságok és a folyóiratok ára 2007-től jelentősen emelkedett, 2009-től az általános fogyasztóiár-emelkedést meghaladó mértékben.

3.30. ábra

**Az általános fogyasztóiár-index, valamint
a könyvek és az újságok, folyóiratok árindexe
(2005. év = 100)**

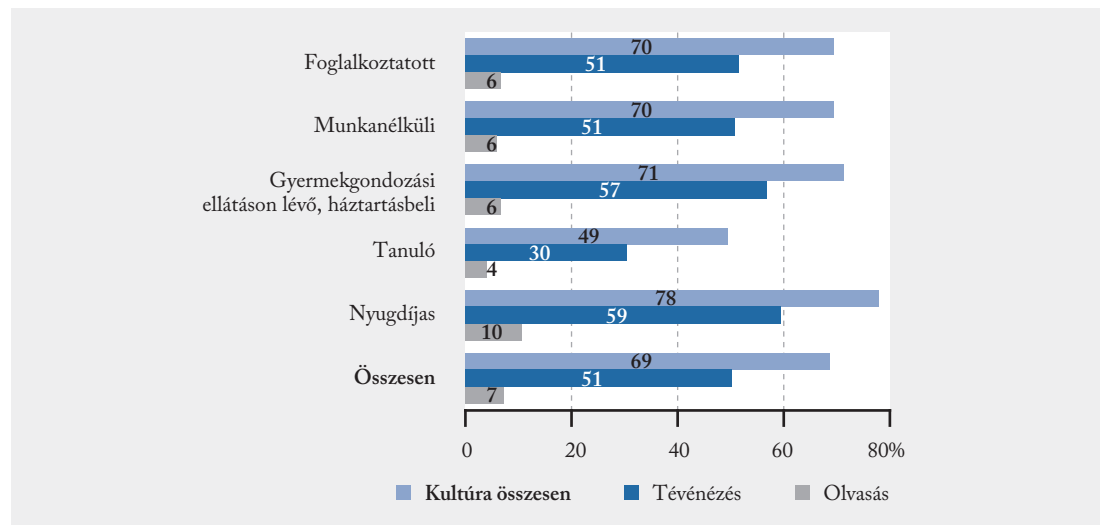
A KULTÚRA HELYE A NAPI IDŐBEOSZTÁSBAN

A napi négy és fél óra szabadidő valamivel több mint kétharmadát kulturális, illetve szórakoztatótevékenységre fordítottuk. A legtöbb időt 2010-ben is a tévézés kötötte le, a 10–84 éves népesség átlagosan napi 139 percet töltött ezzel a kikapcsolódási formával. A második legtöbb időt olvasásra fordítottuk, átlagosan 20 percet, ennek közel kétharmada újság-, a fennmaradó része könyvolvasás.

A férfiak rendelkezésre álló szabadideje mintegy háromnegyed órával hosszabb, mint a nőké,¹⁶⁾ a nők mégis 20 perccel fordítanak többet kulturálódásra. Az idősek töltik szabadidejük legnagyobb hányadát kulturális tevékenységekkel, illetve szórakozással, ugyanakkor a legtöbb szabadidővel is ők rendelkeznek, így összességében a 75 évesek és idősebbek 75%-kal több időt (4 óra 40 percet) fordítanak kultúrára, mint a 20–29 évesek (2 óra 40 perc). A gyermekes családok szabadidejük kisebb hányadát tudják kulturálódásra fordítani, mint a gyermektelen háztartások és egyedülállók, emellett kevesebb a szabadidejük is.

3.31. ábra

A kulturális tevékenységek aránya a szabadidőben munkaerő-piaci státus szerint, 2010

A televízió nézésre fordított idő a 2000. évi időmérés-vizsgálat óta valamelyest csökkent, ez valószínűleg a mobil- és más infokommunikációs eszközök használatának terjedésével magyarázható. A férfiak átlagosan 145, a nők 127 percet töltenek televízió nézéssel, és az életkorral nő a tévézésre fordított idő.

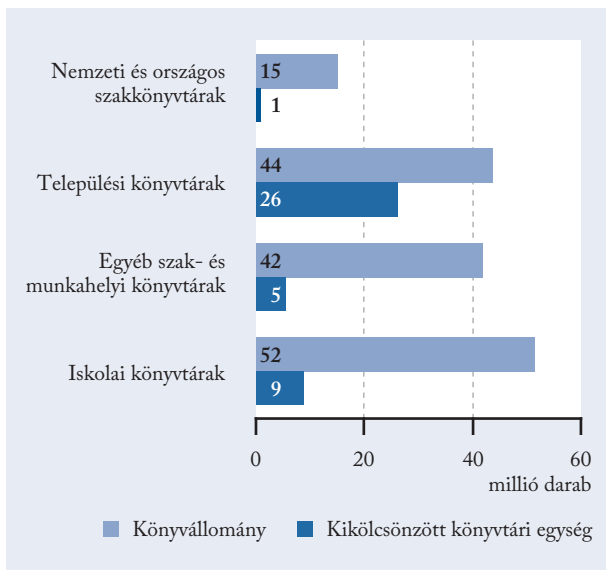
A rendszerváltást követően a **könyvtárak** száma jelentős mértékben, egyharmadával csökkent, elsősorban a munkahelyi könyvtárak megszűnése miatt. Ennek ellenére a könyvtárhasználat ma is jellemzően az egyik legolcsóbb kulturálódási forma, a szolgáltatás viszonylag alacsony kiadást jelent a háztartások számára, illetve néhány helyen térítésmentes. Éppen ezért a rádióhallgatás, a televízió nézés és az internethasználat mellett a szélesebb rétegek számára is hozzáférhető. A közel 8 ezer ma is működő könyvtár nagy része települési (3501 szolgáltatóhely) és iskolai (3193 szolgáltatóhely) könyvtárakból áll. A települési könyvtárakba beiratkozott olvasók száma 2008-tól újra emelkedik, a kikölcsönzött könyvtári egységek számá-

nak hosszabb ideje tartó csökkenése 2008-ban megállt, azonban az elmúlt két évben valamelyest újra csökkent. Az elmúlt évtized végén tapasztalt könyvtárhasználati aktivitás élénkülésében szerepet játszhatott a könyvtárak profilbővítése (hagyományos kínálatuk mellé fokozatos felvették a multimédiás adathordozókat, illetve különböző elektronikus szolgáltatásokat is), valamint az is, hogy romló anyagi helyzetük miatt a könyvvásárlás helyett sokan a könyvtári kölcsönzés mellett döntöttek. 2011-ben a három és fél ezer települési könyvtárat 1,6 millió beiratkozott olvasó használta, és több mint 26 millió könyvet vagy adathordozót kölcsönöztek ki. A 12 nemzeti és országos szakkönyvtárunknak 51 ezer beiratkozott olvasója volt.

¹⁶⁾ Ez részben abból adódik, hogy a nők háztartási munkára fordított ideje több mint duplája a férfiakénak, a kettő különbsége átlagosan napi 102 perc (míg a férfiak keresőtevékenységre fordított ideje csak másfélszerese a nőkének, a kettő különbsége napi 66 perc), részben pedig abból adódott, hogy a nők esetében a háztartásban végzett munka és szabadidős tevékenységek nem válnak el élesen, gyakori a házimunka mellett párhuzamos tevékenységként végzett kikapcsolódás.

3.32. ábra
Könyvtáraink könyvvállománya és a kikölcsönzött könyvtári egységek száma, 2011

EGÉSZSÉGÜGY

Lassan javuló életkilátások

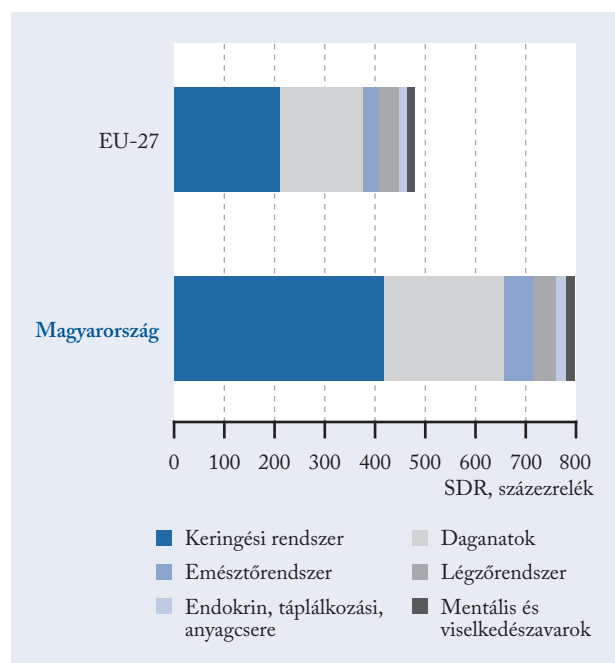
2011-ben a születéskor **várható élettartam** 75,1 év volt, valamivel magasabb, mint a korábbi években, azonban relatív pozíciónk e téren nem javult nemzetközi összehasonlításban. Magyarország az Európai Unió ötödik legrosszabb életkilátásokkal rendelkező országa. A magyar férfiaknál öt, a nőknél csak két nemzet polgárai élnek rövidebb életet. A nemek várható élettartama közötti különbség nagy: míg Észak-Európában és egyes nyugat- és dél-európai országokban csak 4–5 évvel, addig hazánkban közel 8 évvel élnek tovább a nők a férfiaknál.

Az ország térségei közötti markáns különbségek a várható élettartam esetében az utóbbi tíz évben tovább növekedtek. A férfiak akkor számíthatnak hosszabb életre – az országos átlagnál (71 év) másfél évvel többre –, ha Budapesten élnek, míg a nők közül a nyugat-dunántúliak élnek a legtovább, az országos átlagnál (78 év) 8 és fél hónappal tovább. Az észak-magyarországi férfiak élete 2,2, a nőké 0,9 évvel rövidebb az átlagnál. Az élettartam és a települések lakosságszáma között is összefüggés mutatható ki: a 2000-nél kevesebb lelket számláló falvak lakóinak várható élettartambeli elmaradása években mérhető, a leginkább élhetőnek a 50–100 ezres települések tűnnek. Az élettartam területi

és településtípus szerinti különbségei hasonlóak a gazdasági helyzet, a munkalehetőségek eltéréseihez.

Magyarországon a halálozás több mint két évtizede lassan csökkenő trendet követ, és hosszú idő óta először 2011-ben 130 ezer alá csökkent. 2012-ben a férfiak ezer lakosra jutó halálozása maradt az előző év szintjén (13,5), a nőké (12,7) viszont 0,3 ezrelékponttal emelkedett. Ez utóbbi romlás csak az újszülött és a 80 évnél idősebb nők körében következett be.

3.33. ábra
Százezer lakosra jutó halálozás (SDR*) a leggyakoribb halálokok szerint, 2010

* Standardizált halálozási ráta: a korösszetétel különbségeinek kiküszöbölésére használt mutató területi összehasonlítás esetén.

Emelkedő rákhalandóság

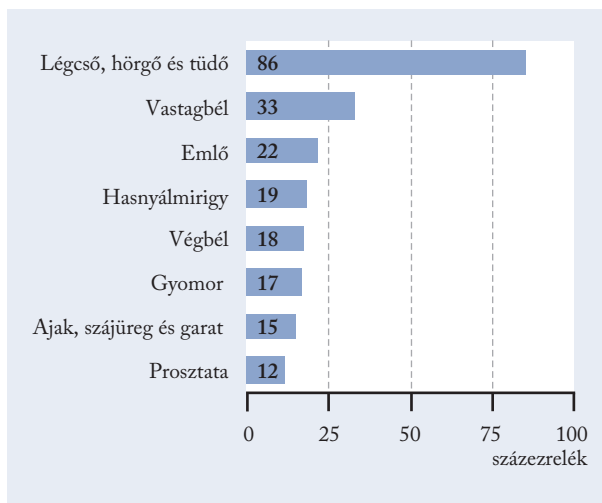
A halálesetek háromnegyede Magyarországon évek óta a keringési rendszer valamilyen betegsége vagy rosszindulatú daganat miatt következik be. Jellemzően a daganatos betegségben elhunytak között magasabb a férfiak aránya, míg keringési betegségekben többen halnak meg a nők közül. A daganatosok aránya az ebben meghalt férfiak és nők között is növekszik, ugyanakkor a keringési betegségben elhalálozottaké csökken. A férfiak körében ez a változás jóval határozottabb. 2011-ben a meghalt férfiak 29%-a volt daganatos és 45%-a keringési beteg, a nőknél 23, illetve 55% volt ez az arány.

A **rosszindulatú daganatok** miatti halálozás hazai emelkedése egyes daganattípusok esetében megrázó: a háború óta eltelt több mint hat évtizedben előfordult a 10-szeres emelkedés (hasnyálmirigy), de gyakori a 6–8-szoros (gége, légcső, hörgők, tüdő, ajak és szájüreg, prosztatata), és a 4–5-szörös (mell, végbél) is. 2011-ben több mint 33 ezren haltak meg valamilyen daganat következtében. 2005 óta a nemi szervek, a myeloid leukémia, a vese és húgyhólyag, valamint a hasnyálmirigy daganata miatti halálozás nőtt a legnagyobb mértékben. Míg az összhalálozás ugyanebben az időszakban 5%-kal csökkent, a daganatok miatti 4%-kal nőtt, az új daganatos megbetegedések száma pedig 14%-kal lett több.

3.34. ábra

A legtöbb halált okozó rosszindulatú daganatok százezer lakosra jutó száma, 2011

A felfedezett rákos megbetegedések száma 2011-ben viszonylag nagyot ugrott, 12%-kal volt több az előző évinél. Az ebben az évben bejelentett

75 581 új beteg közül 509-en voltak gyermekkorúak, a felnőttek között valamivel több volt a férfi. Az új betegek közül közel 12 ezren a légutak, több mint 10 ezren valamilyen bél, közel 4 ezren az ajak, szájüreg, garat, és több mint 3 ezren a húgyhólyag daganata miatt betegedtek meg. A hazai tüdőrák-halálozás mindkét nem esetében a legmagasabb a világon.

A daganatok gyógyítása többnyire az ellátórendszer legmagasabb szintjén, a kórházakban történik, a keringési betegségek jelentős része azonban az alapellátásban is kezelhető. 2011-ben a **házi orvosi rendelőkbe** legtöbbször (2,8 millió) magasvérnyomás-betegség miatt látogattak el, de hasonlóan sokan voltak a lipoprotein-anyagcsere (1,2 millió) és a szívkoszorúér problémáival (1,1 millió) küzdők is. A 2 milliót is meghaladja a csont- és izomrendszer, valamint a kötőszövet betegségeivel kezelték száma.

Gyógyító mozgás

A **mozgásszervi problémák** egy része veleszületett adottság, ám sok közülük fizikai aktivitással javítható. A mozgásszegény életmód következményei már gyermekkorban jelentkeznek, és minél távolabb kerül a gyermek az „örökmozgó” kortól, annál inkább előfordul. Az intézményi orvosok és munkatársaik már az alsó tagozatosok között is sok elváltozást találnak, számuk a serdülőkorral tovább emelkedik.

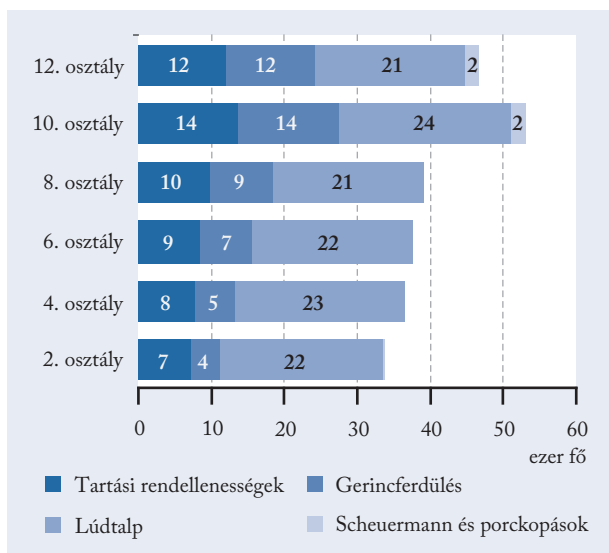
A házi gyermekorvosi rendelőkben leggyakrabban diagnosztizált betegségek közül a hátgerinc-elváltozások (51 ezer esetszám 2011-ben) és az elhízás (41 ezer esetszám) jórészt a fizikai passzivitás következményei. 2011-ben a járóbeteg-szakrendeleseken közel 58 millió beavatkozást végeztek az ortopédiákon, reumatológiákon és fizioterápiákon együttvéve.

SZŰRŐVIZSGÁLATOK, MÁSODLAGOS MEGELŐZÉS

Magyarországon kötelező szűrővizsgálatokat kizárólag újszülött-, csecsemő- és gyermekkorban végeznek. Az ÁNTSZ csak olyan szűréseket szervez, amelyek bizonyítottan csökkentik a halálozást, és olyan korcsoportokban, melyekben a kockázat fokozott. Az alkalmoszerű vizsgálat fontosságára a házi- vagy szakorvosnak kell kötelezően felhívnia a páciense figyelmét akkor, ha a családi anamnézis, a tünetek vagy a beteg egyéb betegségei a fokozott odafigyelést indokolják. Ezeket a szűréseket ugyanakkor maga a beteg is kezdeményezheti. A szervezett vizsgálatokon a részvételi arány az 50%-ot sem éri el, pedig itt szó szerint életbevágó lenne a nagyobb aktivitás, egészségtudatosság. A szakemberek hangsúlyozzák az önvizsgálat fontosságát is, amelynek első foka az iskolai egészségnevelés erősítése lehetne.

3.35. ábra

Az iskolaorvosok vizsgálataival kiszűrt, mozgásszervi rendellenességgel küzdő gyermekek száma, 2010/11. tanév

Mitől válunk munkaképtelenné?

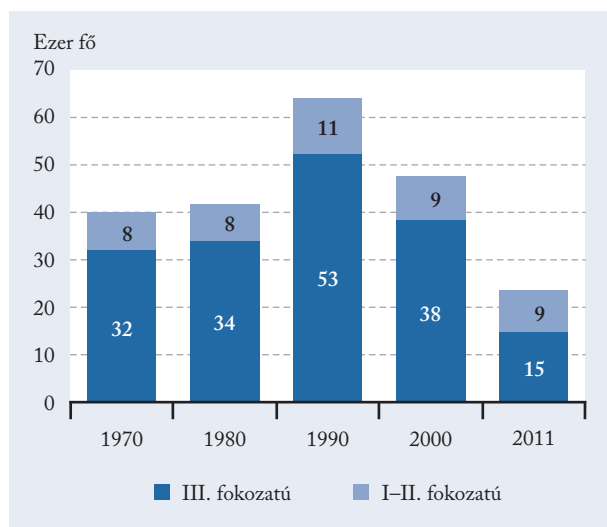
2011-ben az Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal I. és II. fokú bizottságaiban több mint 234 ezer vizsgálatot végeztek, több mint felük **rokkantakkal** kapcsolatos volt. Közel 58 ezer vizsgálat új rokkantakat bíralt el, és közel 76 ezer a folyótóltagosan rokkantak esedékes felülvizsgálata volt. Figyelemre méltó, hogy a két fő halálok – keringési és daganatos megbetegedések – mellett a mentális problémák és a mozgásszervi betegségek okozzák a legtöbb munkaképtelenséget.

A rokkanttá nyilvánítottak száma a rendszerváltás követően jelentősen nőtt (1990-ben 64 ezer

volt), majd azóta folyamatosan csökken. Emögött a rokkanttá nyilvánítás kritériumainak és ellenőrzésének folyamatos szigorítása áll. 2011-ben az egészségügyi probléma miatt munkaképtelenné nyilvánítottak száma 23 656 fő volt, ami a korábbi éveknél alacsonyabb. Közülük a teljes munkaképtelenséget jelentő I–II. kategóriába soroltak aránya (38%) még soha nem volt ilyen magas. Minden ezer vizsgálatra 101 új rokkanttá nyilvánítás jutott. Az új rokkantak kétharmada 55 év alatti.

3.36. ábra

Az új rokkantak száma

A rokkantsági nyugdíjasok száma 2011 elején 722 ezer volt, a korhatár alattiak aránya 47%, az ezredfordulókoriánál 8 százalékponttal alacsonyabb, a rendszerváltáskoriánál 4 százalékponttal magasabb.

3.14. tábla

Vezető diagnózisok rokkantság esetén, 2011

Betegség	Új rokkantak			Felülvizsgálat során továbbra is rokkantnak minősítettek		
	száma, fő	megoszlása, %	tízezer munkavállalási korúra jutó száma	száma, fő	megoszlása, %	tízezer munkavállalási korúra jutó száma
Daganatok	6 554	27,7	9,6	6 272	11,7	9,2
Keringési rendszer betegségei	5 497	23,2	8,0	13 824	25,7	20,2
Mentális és viselkedészavarok	4 359	18,4	6,4	14 027	26,1	20,5
Csont- és izomrendszer, kötőszövet betegségei	1 297	5,5	1,9	4 481	8,3	6,5
Összesen	23 656	100,0	34,6	53 768	100,0	78,5

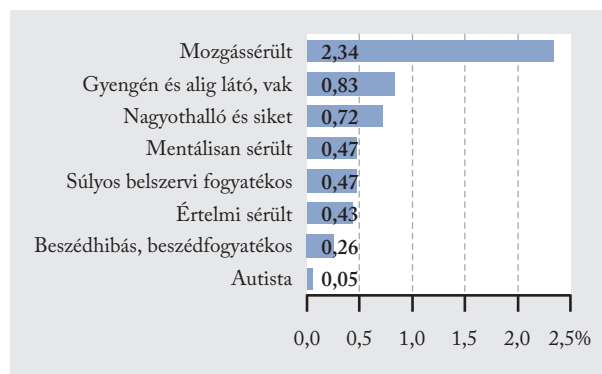
Forrás: Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal.

FOGYATÉKKAL ÉLŐK, TARTÓS BETEGEK A 2011-ES NÉPSZÁMLÁLÁS ADATAI SZERINT

A népesség egészségi állapotára vonatkozó kérdések közül a fogyatékoságról a korábbi népszámlálások is tartalmaztak kérdéseket. A kérdésekre – a népszámlálási törvény értelmében – a válaszadás önkéntes volt és erre a kérdéscsoportra a lakosság 89%-a válaszolt. 2011-ben először a fogyatékoság meglétén és annak típusán kívül tartós betegségekre vonatkozó kérdés is szerepelt. 2011-ben a fogyatékosággal élők száma 457 ezer fő volt, a népesség 4,6%-a. A nemek szerinti arány nem tér el jelentősen a teljes népességtől, a nők aránya 53% volt. Közülük többen egynél több fogyatékoságot is jeleztek, száz fogyatékosággal élő átlagosan 123 fogyatékoságot jelölt meg. A fogyatékkal élők több mint 70%-a 50 évesnél idősebb. A legnagyobb csoport, a 232 ezer főt számláló mozgássérültek többsége is az idősebbek közé tartozik (több mint 80%-uk 50 év feletti). A fogyatékosággal élők 56%-a legfeljebb általános iskolát végzett. Az általános iskolát be sem fejezők aránya viszonylag magas az értelmi fogyatékosok és a beszéd fogyatékosok, valamint – fiatal korukkal is összefüggésben – az autisták között. A nagyothallóknak és a mozgássérülteknek ugyanakkor 9–10%-a egyetemi vagy főiskolai végzettségű. Meglehetősen sok, 1 millió 648 ezer tartós beteg volt a népszámlálás szerint, közöttük is a nők voltak többségben (62%). A tartós betegek több mint háromnegyede (77%) is 50 évesnél idősebb. Az átlagnál valamivel alacsonyabb iskolai végzettségük feltehetően a korösszetételükből adódik.

3.37. ábra

Fogyatékosággal élők* a népesség százalékában, 2011

* Egy személy több fogyatékoságot is megjelölhetett.

Kezeletlen mentális problémák

Az Egészségügyi Világszervezet szerint jelenleg a **depresszió** a munkaképtelenség leggyakoribb oka a világon. Közel 800 ezer ember lesz évente öngyilkos, döntő többségük (86%) a fejlődő országokban. A ráta a kelet-európai országok férfilakosságának körében a legmagasabb. Annak ellenére, hogy a hazánkban történt öngyilkosságok száma az 1983-as csúcs óta (4911) napjainkra felére csökkent, nemzetközi összehasonlításban még mindig magas. Az Európai Unióban fajlagosan csak Litvániában történik több öngyilkosság. Százezer lakosra jutó halálzási rátánk az unió átlagának még mindig több mint kétszerese.

A depressziót jelenleg Magyarországon általában nem tekinti súlyos betegségnek, gyakran maga az érintett sem ismeri fel saját betegségét, amit az is megnehezít, hogy gyakran testi tünetek, esetleg

szenvedélybetegség fedik el. Az egészségügyi ellátó-rendszert kevesen keresik fel szégyenérzés vagy információhiány miatt. A házi orvosok és a közösségi segítők (pedagógusok, lelkészek) sem mindig képesek azonosítani a depresszió jezeit, idő vagy ismeretek hiányában. A hangulatzavarok a pszichiátriai gondozók kórformáinak legnépesebb, harmadát kitevő csoportját adják (közel 44 ezer fő). A gondozók betegforgalma meglehetősen nagy, az ország 140 intézetét 2011-ben közel 1 millió 200 ezer esetben keresték fel, ami egy átlagos napon több mint 30–40 beteget jelentett. A betegség valós elterjedtségéről a 2009-ben lebonyolított Európai lakossági egészségfelmérés (ELEF) is szolgál információval. A depresszióra jellemző állandó szomorúság, kedvetlenség érzése a megkérdezettek 2,2%-ára volt jellemző, ami a teljes népességre számolva mintegy 190 ezer embert jelenthet, míg az ezt állandóan vagy gyak-

MAGYAR LEKLIÁLLAPOT, JÓLLÉT

A magyar lelkiállapotot vizsgáló kutatók visszatérő megállapítása, hogy gyenge egészségi állapotunk oka elsősorban a jóllétünk hiányában keresendő. A legutóbbi e tárgyú vizsgálatok¹⁷⁾ a magyarok kirívóan rossz közérzetéről tudósítanak. Az előbbiből egy válságtól erősen sújtott, meglehetősen pesszimista, a piacgazdaság és a demokrácia értékei iránt enyhén szkeptikus, bizalmatlan és zárkózott nép képe bontakozik ki. Megkérdezett honfitársainknak mindössze 18%-a volt elégedett életével, ez a szint az átalakuló (rendszerátváltó) országok átlagának (43%) a felét sem érte el, és az előző (2006-os) felmérés óta 8 százalékponttal csökkent. Ennél kedvezőtlenebb arányt csak Romániában mértek.

A világ népességének kilencztedére kiterjedő attitűdkutatás (World Value Survey) legutolsó, 2009-es felméréseinek közel 50 országot magába foglaló értéktérképén hazánk a nyugati társadalmaktól távol, az ortodox országok közelében helyezkedik el, polgárainak zárt, ugyanakkor racionális gondolkodásmódja alapján. Gondolkodásunk zártságát jellemzi, hogy kevésbé tartjuk fontosnak a civil és politikai szabadságjogokat, alacsony az intézményi és az általános bizalom szintje is. A társadalmi szerepvállalásokkal szemben kételkedők vagyunk, legyen az politikai vagy civilmozgalmi részvétel. Az általános tolerancia-szintünk nem túl magas, ugyanakkor a normaszegő magatartással szemben meglehetősen megengedők vagyunk. Frusztrálnak bennünket a – nemzetközi összehasonlításban nem kirívóan nagy – jövedelmi különbségek, és elsősorban az államtól várjuk ezek mérséklését. Más országok polgárainál kevésbé hiszünk a gazdasági és társadalmi esélyegyenlőségben.

ran érzők együttes száma megközelíti az 1 milliót (a megkérdezettek 11%-a).

A mentálisan labilissá vált ember kapaszkodókat keres. A társadalmi és gazdasági lehetőségek beszűkülése miatti mindennapi stressz és a nyomában járó depresszió önkezelésének vakvágánya a valamilyen **függőségbe** menekülés. Magyarországon az alkoholhasználat és a dohányzás ennek hagyományos és jelenleg is elterjedt útja, ám a függőségek tárháza egyre változatosabb: a pszichológusok ma már például a különböző evési zavarokat is ide sorolják, de hasonlóan nagy probléma – különösen a fiatalok körében – a számítógép előtt élés, vagy a társadalom által legjobban tolerált munkamániák.

Az ELEFT 2009-es adatai szerint a lakosság 27%-a rendszeresen **dohányzott**, és 44%-ot is elérte a passzív dohányosok aránya. A trend enyhén csökken az előző felmérésekhez képest, az utóbbi évek dohányzási szigorításai vélhetően további kedvező változásokat indukálnak.

Az **alkoholproblémákkal** küszködőknek csak töredéke jelenik meg a hivatalos statisztikákban szereplő állami pszichiátriai vagy addiktológiai gondozókban (2011-ben mintegy 16 ezer volt a nyilvántartott alkoholisták száma). Szakemberek szerint körülbelül ugyanennyire tehető azok száma, akik az utóbbi 5 évben jelentősen előretört magánszektor szolgáltatásait veszik igénybe. Ugyancsak jelentősen alábecsültnek tartják az alkoholos májbetegségek miatt meghaltak száma alapján becsült alkoholis-

ták számát is. Az addiktológiákon, pszichiátriaiakon kezelt alkoholproblémákkal küzdők átlagéletkora magasabb, mint a drogfogyasztóké. Ennek egyrészt az az oka, hogy az alkoholizmus kialakulása hosszúra nyúló folyamat. Másrészt azt is jelezheti, hogy a fiatalabb korosztályok tagjai közül azok, akik hajlamosabbak a függőségre, egyre többször választják az alkohol helyett a kábítószerrel.

3.15. tábla

Adatok a szenvedélybetegségekről

(ezer fő)

Év	Alkoholisták becsült száma	Kezelésen megjelent kábítószer-fogyasztók száma
2005	432	14,8
2006	509	15,5
2007	490	13,6
2008	539	14,4
2009	559	13,1
2010	522	16,9
2011	475	16,2

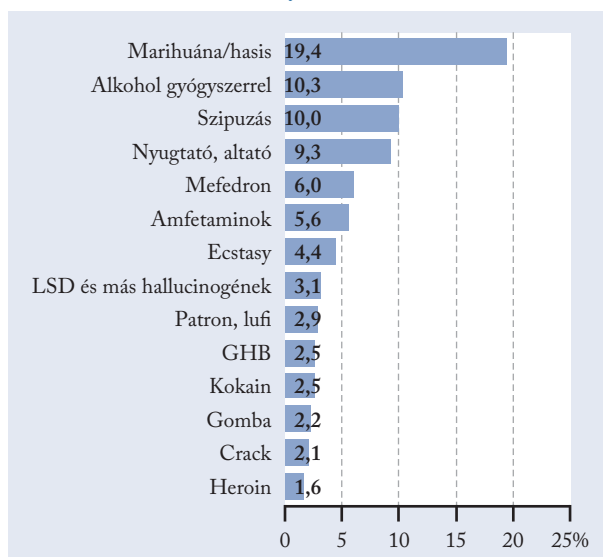
A magyar egészségügyi rendszer számos intézménytípusában kezelnek **kábítószer-fogyasztókat**. Az ezekben regisztrált betegek azonban a fogyasztóknak csak egy szűk – valószínűleg súlyosabb állapotban levő – rétegét jelentik. A rendszeres fogyasztás – különösen a fiatalok között – azonban ennél jóval elterjedtebb. Az ESPAD (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, Európai iskolavizsgálat

¹⁷⁾ Forrás: *Life in Transition Survey II*, EBDR – World Bank, 2011; *World Value Survey – Hungary*, Társi Társadalomkutatási Intézet Zrt., 2009.

a fiatalok alkohol- és egyéb drogfogyasztási szokásairól) 2011-ben ötödik alkalommal mérte fel a 15–16 éves iskolás fiatalok dohányzási, alkohol- és a kábítószer-fogyasztási szokásait, veszélyeztetettségét és attitűdjét összesen 36 országban.¹⁸⁾ Az eredmények szerint a 16 éves magyar fiatalok ötöde fogyasztott már életében valamilyen tiltott szert. 1995-ben ez az arány 5% körüli volt. A nemek között alig volt különbség (fiúk: 22%, lányok: 19%), ellentétben a visszaélés szerű gyógyszerfogyasztással, amit a lányok jóval nagyobb gyakorisággal (19%) tesznek, mint a fiúk (11%). A tiltott és legális szerek együttes fogyasztása a fiatalok között 29%-ban fordult elő. A tiltott szerek használata a fővárosi fiatalok között a leggyakoribb (24%). A szülők iskolai végzettsége szerint a kipróbálók aránya nem mutatott szignifikáns különbséget.

3.38. ábra

A 16 évesek közül a drogot kipróbálók aránya, 2011

Forrás: ESPAD.

A problémás fogyasztók körében markánsra vált a 2010-ben már elkezdődött strukturális átalakulás: csökkent a heroin, és jelentősen nőtt a pszichoaktív szerek elterjedtsége. A toxikológiai ellátásban meredeken emelkedik az amfetaminok (kationok) és a szintetikus kannabinoidok miatti kezelési igények száma.

A kábítószer-fogyasztással összefüggő halálozás kisebb ingadozásokkal évek óta hasonló, 2011-ben 232-en haltak meg emiatt.

Jelenleg az országban 14 terápiás közösség működik, összesen 353 ágygal, melyeken első-sorban kannabisz és pszichoaktív szereket használókat, valamint viselkedési függőséggel küzdőket kezelnek.

Gyors kórházi beavatkozások

A lakosság az egészségügyi ellátórendszer szegmensei közül legkevésbé a **kórházi ellátásokkal** elégedett. Míg a megkérdezettek 83%-a elégedett volt a házi orvosával és 64%-a a szakorvosok munkájával, addig a kórházi ellátásokkal csak a fele. A legtöbb orvos és szakdolgozó a fekvőbeteg-ellátásban hiányzott 2011-ben. A betöltetlen orvosi állások aránya a fekvőbeteg gyógyintézeti ellátásban 7, a járóbeteg-ellátásban pedig 4% volt. A szakdolgozói álláshelyek 5%-a üres volt a kórházakban, a járóbeteg-ellátásban csak 3%-a. A kórházi osztályok közül a rehabilitációs, sürgősségi, laboratóriumi diagnosztikával és infektológiával foglalkozók nélkülözik a legtöbb orvost, míg a legtöbb szakdolgozót az idegsebészetek, a tüdőgyógyászatok, a stroke-ellátással és a laboratóriumi diagnosztikával foglalkozók, valamint a haematológiai osztályok.

3.16. tábla

Kórházi egynapos ellátási esetek, 2011

Megnevezés	Eset	Az előző évi százalékában
Összesen	181 560	140
Ebből:		
szülészet-nőgyógyászat	64 445	109
szemészet	41 526	182
urológia	12 085	134
sebészet és sebészeti típusú mátrix	34 279	159
ortopédia	6 460	111
belgyógyászat	9 453	154
traumatológia	7 787	183

Továbbra is látványosan emelkedik az **egynapos ellátási esetek** száma kórházainkban. Öt év alatt háromszorosára emelkedett a 24 óránál kevesebb benntartózkodást igénylő ellátási feladatok száma. A magas szakmai-technikai ráfordítás igényű beavatkozásokat a magánkórházak végzik a legnagyobb számban, 10 működő

¹⁸⁾ Forrás: Hibell, B. et al.: The 2011 ESPAD Report – Substance Use Among Students in 36 European Countries, The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs, Stockholm, 2012.

ágyukra 615 eset jutott 2011-ben, míg az klinikákon csak 39, az önkormányzati fenntartású kórházakban pedig 25.

Magyarországon 2010-ben – hasonlóan a 2009-es évhez – a GDP 7,8%-át fordították az **egészségügy kiadásaira**. Egy főre vásárlóerő-paritáson számítva 1244 euró jutott, ami mind az uniós mind az OECD országok között az egyik legalacsonyabb összeg. Hazánkban az összes egészségügyi kiadás 64%-át fedezte az államháztartás, ami uniós viszonylatban ugyancsak alacsony részesedésnek számít.

SZOCIÁLIS GONDOSKODÁS

A rendelkezésre álló legfrissebb nemzetközi adatok szerint a **szociális védelmi juttatásokra fordított kiadások**¹⁹⁾ 2010-ben Magyarországon a GDP 23%-át tették ki, kevesebbet, mint az uniós átlag (28%), de az új tagállamok között így is az egyik legmagasabb ez az arány (Szlovénia áll előrébb a rangsorban). A szociális védelmi kiadások folyó áron emelkedtek az elmúlt évtized során, azonban a válság kialakulását követően, 2009-ben kisebb mértékben visszaestek, miközben az uniós átlag tovább nőtt. 2010-ben az egy lakosra jutó összeg Magyarországon – vásárlóerő-egységben számolva – az uniós átlag 51%-át tette ki (3546 PPS, az EU-27 átlaga 6907 PPS volt).

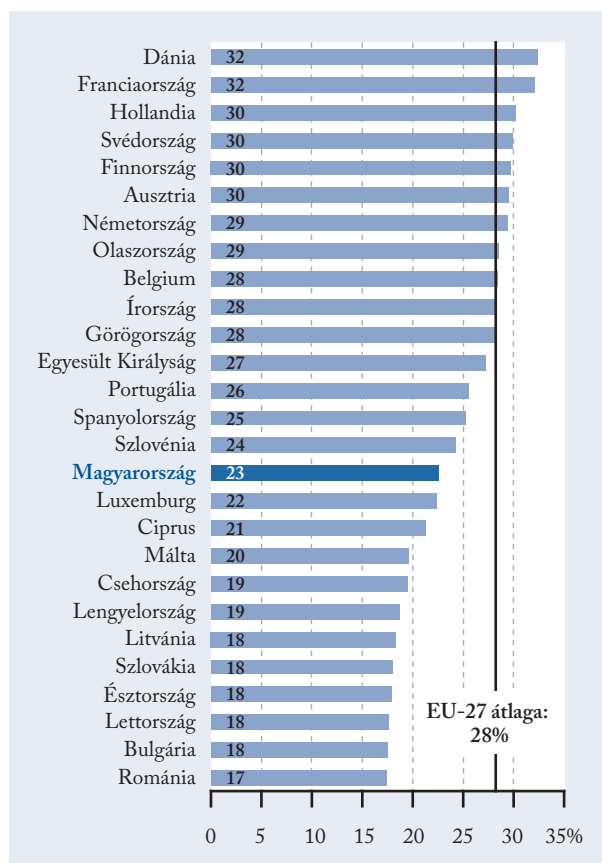
Magyarországon és az EU-27 tagállamainak átlagában is a szociális védelmi juttatásokra fordított kiadások legnagyobb és növekvő súlyú tétele az időskorúakra fordított kiadások. Ez Magyarországon valamivel nagyobb hányadot (40,7%) jelent, mint az Európai Unióban (39,1%). A második legnagyobb tétel az egészségügyi kiadások, ez nálunk közel 4 százalékponttal alacsonyabb, mint az unióban (25,2, illetve 29,4%). A legjelentősebb különbség a családok és gyermekek támogatására fordított kiadások arányában volt: hazánkban 13,0, míg az unióban 8,0%. A munkanélküliség kezelésére ugyanakkor kisebb hányadot fordítottunk, mint az uniós átlag (4,0 és 6,0%). Az összes szociális védelmi kiadásból az adminisztráció költségei még mindig az uniós átlag alattiak, bár növekedtek 2010-ben.

A szociális védelmi juttatásokon belül a pénzügyi ellátások aránya Magyarországon 2007–2009 között nőtt, majd valamelyest csökkent, 2010-ben

67,1%-ot tett ki, 2,5 százalékponttal többet, mint az uniós átlag. A rászorultságtól függő ellátások aránya a szociális védelmi juttatásokon belül 2010-ben az uniós átlag kevesebb mint fele volt (nálunk 4,7,

3.39. ábra

Szociális védelmi juttatások a GDP százalékában, 2010

3.17. tábla

Szociális védelmi juttatások az ellátás típusa szerint az Európai Unióban és Magyarországon, 2010

Ellátás típusa	EU-27 (%)	Magyarország (%)
Pénzügyi nem jövedelemfüggő ellátások	59,0	65,2
Pénzügyi jövedelemfüggő ellátások	5,6	1,9
Természetbeni nem jövedelemfüggő ellátások	30,2	30,2
Természetbeni jövedelemfüggő ellátások	5,3	2,8
Összesen	100,0	100,0

¹⁹⁾ A szociális védelmi juttatásokra fordított kiadásokat az adminisztratív és egyéb kiadások nélkül veszik számításba.

az EU-27 átlaga 10,8% volt). Az Európai Unióban 2010-ben Írországban, Spanyolországban, az Egyesült Királyságban és Hollandiában volt legmagasabb a jövedelemvizsgálathoz kötött támogatások aránya, a legalacsonyabb az északi országokban.

A személyes gondoskodás formái

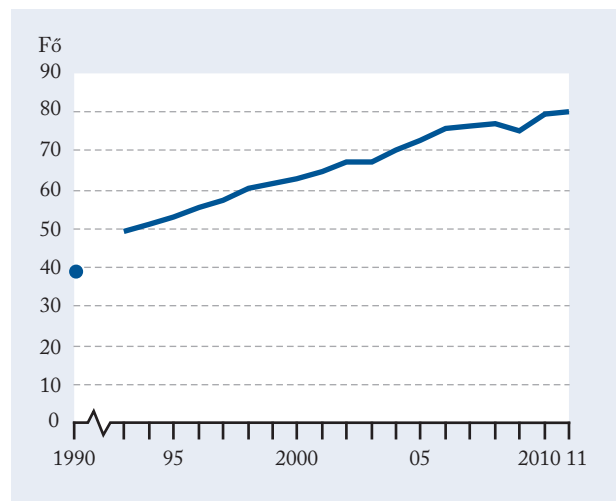
A szociális szolgáltatások kisebb része minden településen kötelezően nyújtandó ellátási forma, más része meghatározott településnagysághoz kötött. Az elmúlt évtizedben a változó elképzeléseknek és lehetőségeknek megfelelően a települések ellátási kötelezettségei és a finanszírozás formája is jelentős változásokon esett át. Az évtized közepéig bővültek az ellátási formák, új szolgáltatások jelentek meg, illetve a korábban is meglévő szolgáltatások finanszírozása 2005-ben megváltozott, a korábban jellemző intézményfinanszírozás helyett több esetben az ellátottak száma alapján történt. Mindez az új szolgáltatásoknál (jelzőrendszeres házi segítségnyújtás, közösségi ellátások, támogató szolgálat) az ellátottak számának jelentős bővülését hozta magával. Az évtized második felétől korrekció következett be, és a fenntarthatóságot szem előtt tartva csökkentették az ellátandó feladatok körét, és bizonyos szolgáltatások hozzáférhetősége a rászorultsághoz kapcsolódott. Ennek eredményeként az újonnan megjelent szolgáltatásokban ellátottak száma 2009-től csökkent. Ugyanakkor a hagyományos szociális alapszolgáltatások közül az étkeztetésben és házi segítségnyújtásban részesülők száma hosszú idő után, 2008 óta újra növekszik.

Az **étkeztetésben részesülők** száma 2011-ben 155 ezer fő volt, 6%-kal több mint, az előző évben, és közel másfélszer annyi, mint 2005-ben. A **házi segítségnyújtás** keretében ellátottak száma 2011-ben közel 88 ezer volt, ami meghaladja a rendszerváltás után mért szintet, annak ellenére, hogy az 1990-es években jelentős visszaesést élt meg ez a szolgáltatás és az ezredfordulótól kezdett csak ismét emelkedni a gondozottak száma. Az újabb keletű ellátások közül az **utcai szociális munka** szerepe szintén erősödött az elmúlt években, az ebben részesülők száma 2008 és 2010 között 29%-kal nőtt, jölehet 2011-ben kismértékben, 2%-kal csökkent. A **nappali ellátásokat** igénybe vevők száma 2005-től (fogyatékosok, hajléktalanok, szenvedélybetegek és pszichiátriai betegek) többszörösére emelkedett, ez alól kivétel az idősek klubja.

A **bentlakásos intézményekben** ellátottak száma 2009–2011 között tovább emelkedett, 2011-ben a tartós bentlakásos intézményekben közel 77 ezer, az átmeneti ellátást nyújtó intézményekben 12 ezer ember élt. A tartós bentlakásos intézményekben ellátottak zömét (64%) az **idősek otthonában** élők adják, bár az egyes speciális otthonokban élők (hajléktalanok, fogyatékosok, pszichiátriai betegek otthona) száma nagyobb ütemben emelkedett az elmúlt 5–7 évben. Az átmeneti elhelyezést nyújtó intézményekben ellátottak több mint kétharmadát a hajléktalan személyek szállását, illetve éjjeli menedékhelyét igénybevevők alkotják, ez 2011-ben közel 9 ezer embert jelentett.

3.40. ábra

A tartós bentlakásos intézmények tízezer lakosra jutó férőhelyeinek száma

Gyermekvédelmi törvény szabályozása alá eső ellátások

A **gyermekjóléti alapellátás** keretében 2012-ben közel 37 ezer gyermek részesült **bölcsődei ellátásban**, 1,1%-kal több mint az előző évben. A bölcsődébe beiratott gyermekek száma az 1990-es években – összefüggésben a munkaerő-piaci helyzet és a gyermeklétszám alakulásával – jelentősen visszaesett, az elmúlt évtized második harmadától viszont újra nő. A férőhelyek számának bővülése 2010–2011-ben meghaladta a beiratott gyermekekét, ezért a férőhely-kihasználtság valamelyest csökkent, bár így is meghaladta a 100%-ot. A bölcsődei ellátást helyettesítő, illetve kiváltó **családi napközik**²⁰⁾ száma

²⁰⁾ Elsősorban kisgyermekeknek nyújt ellátást, de igény esetén óvodás, sőt iskoláskorú (tanulószobát, napközit nem igénybe vevő) gyermekek számára is felügyeletet nyújt.

az elmúlt évtized végén gyorsan gyarapodott, és a május 31-i referencianapon az ezekben elhelyezett gyermekek száma 2011-re megközelítette az 5 ezer főt. A szintén az alapellátásokhoz tartozó **gyermekjóléti szolgálatot** igénybe vevők száma az elmúlt években stagnált, később 2010-től emelkedett, amihez feltehetően hozzájárult az is, hogy a jogszabály 2010-től szigorúbban szankcionálta a tankötelezettség elmulasztását és ehhez a gyermekjóléti szolgálatok közreműködését írta elő. A **veszélyeztetett gyermekek** száma 2011-ben újra emelkedett, és meghaladta a 201 ezer főt. A **védelemben vett gyermekek** száma évről évre nő, 2011-ben 29 ezer ilyen gyermek volt, másfélszer annyi, mint 2005-ben, és közel háromszor annyi, mint az ezredfordulón.

A **gyermekvédelmi szakellátásban lévő gyermekek és fiatalok** száma 2011-ben több mint 21 ezer volt, a korábbi évekhez hasonlóan azonban arányuk a csökkenő gyermeklétszám ellenére nő. (A gyermekvédelmi szakellátásban részesülő fiatalok tízezer azonos korú lakosra jutó aránya 2005-ben 72, 2008-ban 78, 2011-ben 81 volt.) A **gyermekotthonban** elhelyezett gyermekek száma tovább csökkent, 2011-ben 6881 élt ezekben az intézményekben, 12%-kal kevesebb, mint 2005-ben. Az engedélyezett **örökbefogadások** száma összességében nem sokat változott az elmúlt évtizedben. A szakellátásban – gyermekotthonban vagy nevelőszülőnél – élő, évente örökbe fogadható gyermekek száma mintegy 2 ezer fő körüli, akik közül évente 350–400 gyermeket fogadnak örökbe. Az összes örökbefogadás száma azonban ennél jóval magasabb, hiszen legalább ennyien vannak azok a gyermekek, akik a vér szerinti szülőtől (jellemzően a szülést követően) kerülnek az örökbefogadókhöz és a szakellátásba be sem kerülnek. 2011-ben összesen 808 örökbefogadás zajlott le. A külföldi állampolgárok által örökbefogadott gyermekek aránya 2010–2011-ben nőtt, 2011-ben 23%-ot tett ki.

A szociális és gyermekvédelmi alapellátások elérhetősége

Az egyes szolgáltatások országos lefedettsége elmarad attól, mint ami a jogszabályi ellátási kötelezettségből következne, annak ellenére, hogy több felzárkóztató program is zajlott az elmúlt évtizedben. A szociális szolgáltatásokon belül leginkább a **családsegítés** elérhetősége valósult meg (2011-ben országosan 93%, a kötelezően ellátandó 2 ezer főnél

nagyobb településeknek pedig 95%-át fedi le), noha nem biztos, hogy a társult formában fenntartott intézmények esetében az ellátást más településről biztosító (ún. bevont) településeken is ugyanolyan jó minőségű a szolgáltatás. Az előbbi szolgáltatás elérhetőségi szintjét közelíti a **házi segítségnyújtás** (88%) és az étkeztetés (83%), amelyek minden településen kötelezően biztosítandó ellátások. A nappali intézmények biztosítása – leszámítva az idősek klubját, ami viszonylag gyakori – csak a 10 ezer főnél nagyobb településeken kötelező. Ennek megfelelően országos szintű elérhetőségük viszonylag alacsony, de még az ellátási kötelezettséggel terhelt települések körében sem nevezhető magasnak. Az idősek klubja országos szinten a települések 31%-án és az ellátási kötelezettséggel terhelt (3 ezer főnél nagyobb) települések 77%-án található meg. Általában azok az ellátások, amelyek az ezredforduló után jelentek meg, gyorsabban terjedtek el, igaz, ezek nagyobb települések számára előírt szolgáltatások voltak.

A gyermekek napközbeni ellátásáról a rendelkezésre álló adataink szerint a jogszabályi ellátási kötelezettségnek csak a települések kis hányada tesz eleget. A bölcsődei ellátás a 10 ezer főnél nagyobb településeken (amelyeket az ellátási kötelezettség terhel) mintegy 92%-os, országosan viszont ennek töredéke: 16%. A 10 ezer főnél kisebb településeken a jogszabály lehetővé teszi, hogy a kistelepülések az ellátási kötelezettségnek egyéb szolgáltatástípusok (családi napközi, családi gyermekfelügyelet, házi gyermekfelügyelet) biztosításával tegyenek eleget. Ezek közül leginkább a családi napközi épült ki, de a lefedettség itt is mindössze 6%-os a kisebb településeken. A gyermekjóléti szolgáltatás elérhetősége ugyanakkor országosan 98%.

A központi juttatások szerepe növekvő a segélyezésben

A háztartások bevételei között az ún. társadalmi jövedelmek egyik tétele az **önkormányzatok által nyújtott támogatások** (segélyek). Az önkormányzati segélyek zöme pénzbeli, kis részük természetbeni ellátás. A segélyek jogcím szerint lehetnek alanyi jogon járó, jövedelemhatárhoz kötött és méltányossági típusú juttatások. Az első két, központi szabályozott kategóriába tartozó ellátások aránya az 1990-es évek vége óta erősödött, az utóbbi, helyi szabályozásúaké csökkent. Az eseti jelleggel nyújtott ellátások forrását – növekvő el-

adósodottságuk mellett – az önkormányzatoknak részben vagy teljes egészben saját forrásaikból kellett kigazdálkodniuk, szerepük egyre kisebb lett. Helyüket egyre inkább a **központi szabályozású és finanszírozású ellátások** vették át. A vegyes, azaz központi és méltányossági alapon is nyújtott pénzbeli juttatásoknál (pl. lakásfenntartási támogatás,

ápolási díj) is teret nyer a központi szabályozású változat, és a hagyományosan önkormányzati ellátásoknál is megjelennek központi szabályozó elemek (pl. átmeneti segély).

Az ellátások a települési önkormányzatokon keresztül jutnak el a rászorulókhhoz, döntő részük funkcióját tekintve szabadfelhasználású, jövedelem-

3.18. tábla

Az önkormányzatok által nyújtott főbb támogatások

Támogatás	2000	2005	2011
<i>Rendszeres támogatások</i>			
A támogatásban részesítettek havi átlagos száma, fő			
Foglalkoztatást helyettesítő támogatás	–	–	209 918
Ápolási díj	26 866	39 843	57 970
Rendszeres szociális segély	47 154	158 565	50 647
Rendszeres gyermekvédelmi támogatás/kezdmény	786 346	663 054	592 375
Időskorúak járadéka	8 115	6 449	5 907
Felhasznált összeg, milliárd forint			
Foglalkoztatást helyettesítő támogatás	–	–	63,3
Ápolási díj	4,4	11,0	20,5
Rendszeres szociális segély	6,3	32,3	15,8
Rendszeres gyermekvédelmi támogatás/kezdmény	32,4	44,7	6,8
Időskorúak járadéka	1,4	1,7	1,9
Egy főre jutó havi átlagos összeg, forint			
Foglalkoztatást helyettesítő támogatás	–	–	25 139
Ápolási díj	13 551	22 994	29 415
Rendszeres szociális segély	11 056	16 991	26 030
Rendszeres gyermekvédelmi támogatás/kezdmény	3 436	5 619	5 773
Időskorúak járadéka	14 604	21 390	26 994
<i>Egyéb támogatások</i>			
A támogatásban részesítettek havi átlagos száma, fő			
Rendkívüli gyermekvédelmi támogatás	432 193	305 875	153 587
Átmeneti segély	643 366	563 481	353 259
Lakásfenntartási támogatás	197 032	302 893	486 113
Felhasznált összeg, milliárd forint			
Rendkívüli gyermekvédelmi támogatás	2,6	2,9	1,6
Átmeneti segély	4,5	5,4	4,2
Lakásfenntartási támogatás	3,6	12,1	20,3
Egy főre jutó átlagos összeg, forint			
Rendkívüli gyermekvédelmi támogatás	5 978	9 355	10 401
Átmeneti segély	6 962	9 522	11 765
Lakásfenntartási támogatás	18 022	39 824	41 767

kiegészítő, illetve -pótló pénzbeli segély,²¹⁾ melynek juttatása központilag szabályozott. Az önkormányzatok a segélyekre fordított kiadásai másik – ma már kisebb – hányadát meghatározott költségekhez (lakhatás, gyermeknevelés, egészségügyi kiadások) való hozzájárulásra fordítják. Ez utóbbi támogatások természetbeni és átmeneti jellegűek is lehetnek. Az elmúlt évtized közepéig a kiadáskompenzáló segélyek domináltak a segélyezési rendszerben, majd ezt követően a jövedelemkiegészítő és -pótló juttatások részaránya vált meghatározóvá. Ezt a folyamatot részben a segélyezési rendszer átalakítása,²²⁾ részben a jövedelemkiegészítő és -pótló segélyekben részesülők számának gyarapodása eredményezte. 2011-ben 324,4 ezren, 65%-kal többen részesültek ebben a segélytípusban, mint 2000-ben. 2011-ben a segélyezésre felhasznált összes kiadás kétharmada jövedelempótló típusú volt.

2011-ben az önkormányzati segélyezésre felhasznált összeg 152 milliárd forint volt, a GDP 0,55%-a. Az elmúlt évtized során az önkormányzatok által segélyekre fordított kiadások GDP-hez mért aránya 2006-ig csökkent, ezt követően ismét emelkedett. Az egy lakosra jutó segélyösszeg reálértéke ingadozó volt, 2011-ben 3,5%-kal nőtt az előző évhez képest. Az egy lakosra jutó segély nagyságában jelentősek az eltérések a régiók között: míg Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon a 26 ezer forintot is meghaladta, addig Közép-Magyarországon a 8 ezer forintot sem érte el.

BŰNÖZÉS – IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS²³⁾

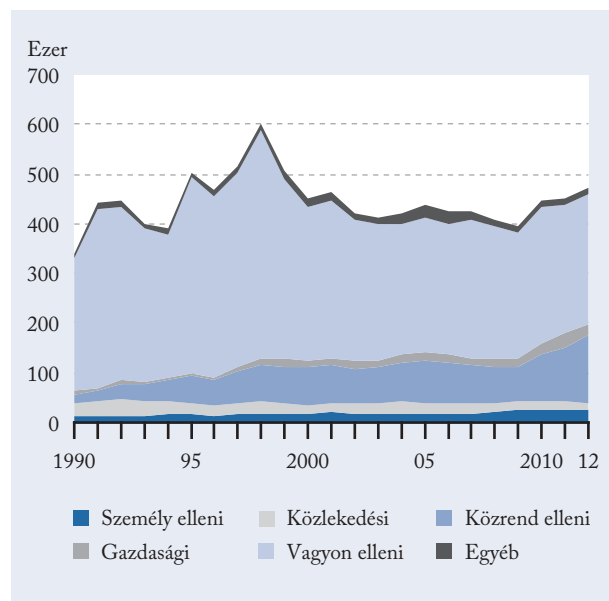
A bűnözés a társadalmi érdeklődés középpontjában álló jelenség, ám a lakosság körében a közbiztonságról alkotott kép szubjektív tényezőkön alapul. A bűnügyi statisztika a bűnüldöző szervek tudomására jutott bűncselekményeket regisztrálja, erről van pontos adatuk, vagyis a rejtve maradt, azaz az ún. látens bűncselekményeket és ezek elkövetőit nem tarthatják nyilván. (Jelzésértékű, hogy a Gallup Europe felmérése szerint Magyarországon minden

tíz elszennvedett bűneset közül nyolcat jelentettek a rendőrségen, ami hozzávetőlegesen az uniós átlagnak felelt meg.)

A rendszerváltás a bűnözés szerkezetében és nagyságrendjében egyaránt lényegi változást eredményezett, új bűncselekményfajták jelentek meg, és meghonosodott hazánkban a szervezett bűnözés. A **regisztrált bűncselekmények** száma az 1998. évi legmagasabb szintről (601 ezer) 2009-re 394 ezerre mérséklődött, amit az elmúlt három évben folyamatos növekedés követett. A hatóságok és bűnüldöző szervek 2012-ben 472 ezer bűncselekményt regisztráltak, közel 21 ezerrel, 4,6%-kal többet az előző évinél. A jogsértések 119 ezres száma a fővárosban egy év alatt tizedével emelkedett. A bűncselekmények büntetőjogi megítélése szempontjából enyhébb elbírálás alá eső – ám számát tekintve nagyobb súlyt képviselő – vétségek száma mintegy 12%-kal nőtt, a büntetteké 9,3%-kal csökkent az előző évhez képest.

3.41. ábra

A regisztrált bűncselekmények számának alakulása

²¹⁾ A rendszeres szociális segély 2007-től, a foglalkoztatást helyettesítő támogatás pedig 2012-től adható természetbeni formában is a szociális törvényben meghatározott feltételek teljesülése esetén.

²²⁾ Miután a kiadáskompenzáló segélyek közé sorolt rendszeres gyermekvédelmi támogatás 2006-ban beépült az alanyi jogon járó családi pótlékba, kikerült az önkormányzati segélyezés rendszeréből, így formálisan a gyermekvédelmi támogatásokra fordított kiadások jelentősen csökkentek a segélyezésben.

²³⁾ Egyéb megjelölés hiányában a fejezet a Belügyminisztérium és a Legfőbb Ügyészség adatai alapján készült.

BŰNÖZÉS A NAGYVILÁGBAN

Németországban 2010-ben közel 6 millió bűncselekményt regisztráltak a bűnüldöző szervek, miközben Cipruson ez a szám 8,4 ezer. Realisabb képet kapunk, amennyiben népességszámhoz viszonyítunk. Ebben az összehasonlításban Svédországban követték el a legtöbb bűncselekményt, százezer lakosra vetítve 14,6 ezret, ezt követi Belgium, Dánia és Finnország, itt 8–10 ezer között szóródott a százezer lakosra jutó regisztrált bűncselekmények száma. Ezzel szemben Cipruson a bűnözési arány töredéke az előbb említett mutatóknak, alig haladta meg az ezret. Romániában és Szlovákiában szintén alacsony, 1,4–1,8 ezer közötti. A magyar adat a középmezőnybe tartozik, százezer lakosra mintegy 4,5 ezer regisztrált bűncselekmény jutott, ami az olaszhoz és a szlovénhez hasonló. Az unión kívüli országokra vonatkozó adatok széles skálán mozognak. Kanadában a legalacsonyabb a százezer lakosra jutó bűncselekmények száma, mindösszesen mintegy 600 jogsértést regisztráltak. Emellett Szerbiában és Horvátországban szintén alacsony, 1–2 ezer közötti a mutató értéke. Ezzel szemben Új-Zélandon igen magas a lakosság-számhoz mért bűnözési arány, meghaladta a 10 ezret. (Összehasonlításképpen az Egyesült Államokban 10,6 millió bűncselekményt regisztráltak 2009-ben, ez százezer lakosra vetítve 3,4 ezer körüli bűnözési arányt jelent.)

Nőtt a közrend elleni bűncselekmények száma

A bűnözés szerkezetében az elmúlt években jelentős változások következtek be. A bűnözésben hagyományosan legnagyobb súlyt képviselő **vagyon elleni jogsértések** száma alapvetően csökken, habár ezt megtöri, hogy 2012-ben az elkövetett közel 260 ezer ilyen jellegű bűncselekmény száma kissé meghaladta az előző évit. A bűnözésen belüli aránya az 1990-es évek elején 80% körül alakult, 2012-ben 55% volt. A vagyon elleni bűncselekmények legnagyobb része – több mint héttizede – lopás, ezen belül leginkább lakásbetörés, kerékpár- és gépjárműlopás, besurranásos lopás, zseblopás, valamint színesfémlopás. A csalások száma szintén emelkedett, mintegy harmadával több ilyen jellegű büntettet és vétségeket követtek el, miközben hasonló arányú csökkenés jellemezte a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértését (pl. hamisított CD-k árusítása). A regisztrált vagyon elleni bűncselekmények között az elmúlt években egyre kevesebb a rongálás, számuk egy év alatt több mint ötödével csökkent. A figyelem középpontjába kerülő uzsora bűncselekmények száma az előző évihez képest 118-ról 378-ra emelkedett, az esetek mintegy hattizede Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéhez kötődött.

A **személy elleni bűncselekmények** száma a korábbi éveket jellemző nagyarányú növekedés után 2011-ben és 2012-ben is enyhén csökkent, számuk 27 ezer körül alakult. A személy ellen elkövetett jogsértések legnagyobb része könnyű és súlyos testi sértés, 14 ezres száma kissé elmaradt az előző évitől. A szándékos befejezett emberölések száma az elmúlt két évtizedben – egy-egy év növekedését leszámítva

– alapvetően csökkent, a korábbi 250–300 esetről az elmúlt évben 112-re, ami 2011-hez viszonyítva 30 emberölési bűncselekménnyel kevesebb.

A közterületen elkövetett bűnözés jelentős része közlekedési, ezen belül pedig elsősorban közúti **közlekedési bűncselekmény**. A megelőző évekhez hasonlóan 2012-ben tovább folytatódott a közlekedési szabályokba ütköző cselekmények számának csökkenése: egy év alatt 6,5%-kal, 13 ezerre. (2005-höz képest 43%-os mérséklődés következett be.) A közlekedési fegyelem erősödésére utalhat, hogy kevesebben vezettek ittasan járművet, a közel 7 ezres esetszám majdnem tizedével maradt el a 2011. évitől, és fele a 2005. évinek. Ehhez hozzájárulhatott az is, hogy több intézkedés is született a közlekedésbiztonság javítása, az ittas vezetés visszaszorítása érdekében, így bevezették az objektív felelősség elvét, szigorították az előéleti pontrendszert, emelték a büntetési tételeket, valamint fokozták az ellenőrzések intenzitását bel- és külterületeken egyaránt.

A **közrend elleni bűncselekményeknek** az utóbbi években egyre nagyobb az arányuk. 2012-ben számuk közel 135 ezer volt, ami 25%-kal több az előző évinél, és 60%-kal a 2005. évinél. A közrend elleni jogsértések közé tartozik – egyebek mellett – az önbíráskodás, a garázdaság, a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények, a közveszély okozás, az okirattal történő visszaélések és a lőfegyverrel vagy lőszerrel való törvénybe ütköző cselekmények. Az egy év alatt bekövetkezett esetszám-növekedés tulajdonképpen egyetlen bűncselekményfajtaéhoz, az okirattal való visszaélés jogsértéséhez köthető. A kábítószerrel való visszaélések száma – a korábbi két évet jellemző növekedés után – 2012-ben csök-

kent, 5214 ilyen bűncselekmény történt, 13%-kal maradt el az egy évvel korábbitól.

A bűnügyi statisztika hosszú évekig 14–18 ezer **gazdasági bűncselekményt** regisztrált. Ez 2010-ben 21, 2011-ben 32 ezer fölé emelkedett, majd 26%-os csökkenéssel 2012-ben 24 ezer volt. A visszaesés gyakorlatilag egyetlen bűncselekményfajtaéhoz, a gazdasági titok megsértésének töredékére csökkenéséhez kapcsolódott. 2011-ben tízezer jogsértést követtek el, 2012-ben mindösszesen hatot. Jóval kevesebb adócsalással és a számvitel rendjének megsértésével kapcsolatos bűncselekményt regisztráltak, miközben a gazdasági bűncselekményeken belül legnagyobb hányadot kitevő készpénz-helyettesítő fizetési eszközhöz kapcsolódó visszaélések száma mintegy harmadával lett nagyobb.

2012-ben ismét csökkent a regisztrált bűnelkövetők száma

Az elmúlt évben 100 ezer **bűnelkövetőt regisztráltak**, az egy évvel korábbinál 11, a két évvel korábbinál 18%-kal kevesebbet. Ez egyben a rendszerváltás óta regisztrált legalacsonyabb érték. (A fővárosban az országos átlagnál nagyobb mértékben, közel 18%-kal csökkent 2012-ben.) A mérséklődésben a fiatalok (14–17 évesek) és a felnőtt (18 évet betöltött) bűnelkövetők számának csökkenése egyaránt szerepet játszott. A külföldi elkövetők száma (közel 5 ezer fő) némileg elmaradt az egy évvel korábbitól. A regisztrált bűnelkövetők több mint héttizede büntetlen előéletű volt, számuk – a büntetett előéletűekhez hasonlóan – csökkent 2012-ben. (A büntetett előéletűek kategóriáján belül valamennyi csoportban mérséklődés következett be, legnagyobb mértékben, 26–28%-kal a különös visszaesők, és az erőszakos, többszörösen visszaesők száma csökkent.) A regisztrált bűnelkövetők nemek szerinti aránya az elmúlt években érdemben nem változott, nagy többségük (83%-a) férfi volt. A bűnelkövetők

egyötödének viselkedésében szerepet játszott az alkohol vagy a kábítószer, illetve valamilyen kábító hatású anyag. Az alkohol hatása alatt álló bűnelkövetők száma a 2000-es évek derekától folyamatosan mérséklődik, miközben a kábítószer hatása – a korábbi évek adataival szemben – szintén kevésbé volt meghatározó a bűnelkövetők cselekményében. Bünszervezetben elkövetett bűnelkövetők száma az utóbbi három évben folyamatosan csökkent, 2012-ben 122 fő tartozott ide, az egy évvel korábbihoz képest 31 fővel, a két évvel korábbihoz viszonyítva 65 fővel kevesebb.

A **büntettek sértettjeiként** 277 ezer **természetes személyt regisztráltak**, 5,8%-kal többet, mint 2011-ben. A gyermekkorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények száma jelentősen elmaradt az előző évitől. A külföldiek sérelmére elkövetett bűncselekmények száma viszont meghaladta az egy évvel korábbit.

A **jogerősen elítéltek** száma 100 ezer körül alakult az ezredfordulót követő években, majd tartósan 90 ezer alatti szintre süllyedt. 2012-ben mintegy 75 ezer főt ítélték el jogerősen, 11,5%-kal kevesebbet az előző évinél. A jogerősen kiszabott büntetések között a szabadságvesztések, az önállóan alkalmazott mellékbüntetés és intézkedés és egyéb büntetés volt a legjelentősebb.²⁴⁾ Az ítélkezési gyakorlat változását mutatja, hogy egyre csökken a pénzbüntetésre, ezzel párhuzamosan nő a közérdekű munkára ítélték száma. A szabadságvesztésre ítélték kétharmadánál továbbra is felfüggesztették a büntetés végrehajtását.

A büntetés-végrehajtási intézetekben **fogva tartottak** év végi száma az utóbbi pár évben folyamatosan emelkedett, 2007 és 2011 között ötödével. 2012 végén a fogva tartottak száma (17 200 fő) gyakorlatilag megegyezett az előző évivel és a tíz évvel korábbival. Az intézetekben lévők héttizede elítélt, 28%-a előzetesen letartóztatott, a többi kényszer-gyógykezelésre és elzárásra utalt volt.

²⁴⁾ A jogszabályi változás nyomán az ítélkezés során több büntetés is kiszabható. A mutatóban az összes jogerősen kiszabott büntetés szerepel.

4. HAZAI ÉS NEMZETKÖZI MAKROGAZDASÁGI FOLYAMATOK

Nemzetközi gazdaság

- 2011–2012-ben csökkent a **világgazdaság** lendülete. A Nemzetközi Valutaalap becslése szerint a világgazdaság 2011-ben 4,0, 2012-ben 3,2%-kal bővült. A globális növekedés jelentős mértékben az ázsiai országoknak köszönhető. A világgazdaság növekedését számos tényező korlátozta, a folyamatokat kedvezőtlenül befolyásolták a dél-európai országokban jelentkező gazdasági problémák, valamint a fontosabb gabonatermelő országok mezőgazdaságát sújtó száraz időjárás.

- A világgazdasági folyamatokat leginkább meghatározó nemzetgazdaságok közül az **Egyesült Államok** gazdasági teljesítménye 2,2, **Japáné** 1,9%-kal bővült. A globális gazdaságban egyre jelentősebb szerepet betöltő **Kína** GDP-je 2012-ben – a megelőző két évinél kevésbé dinamikus – 7,8%-kal nőtt.

- Az **Európai Unió** gazdasága – kétéves növekedést követően – 2012-ben recesszióba süllyedt: teljesítménye 0,3%-kal csökkent. Az eurózóna adósságválságának reálgazdasági hatásai jelentősen fékezik az európai konjunktúrát. Ennek ellenére a német gazdaság teljesítménye 0,9%-kal növekedett.

- A kedvezőtlenül alakuló külső környezet és az alacsony belső kereslet hatására **hazánk gazdasági teljesítménye** 2012 elején csökkenni kezdett, az elmúlt évben összességében 1,7%-kal mérséklődött az előző évihez képest, ezzel az európai uniós rangsor utolsó harmadában helyezkedünk el.

- A **felhasználási oldalról** az exportpiacaink gyengélkedése ellenére a hazai gazdaság teljesítményére továbbra is pozitív hatással van a termékek és szolgáltatások külkereskedelme, ami egyúttal erősíti függőségünket az európai konjunktúra alakulásától. A belső kereslet – a mérséklődő fogyasztás és az alacsony beruházási aktivitás miatt – 2012-ben nem támogatta a gazdasági növekedést.

- A **termelési oldalon** a nemzetgazdasági ágak többségében 2012-ben csökkent a volumen: az árutermelő ágazatoké 4,3, a szolgáltató ágazatoké 0,5%-kal. Kedvezőtlenül hatott a termelésre a visszafogottabb külső és a mérséklődő belső kereslet, valamint a száraz időjárás. Növekedés mindössze az információ és kommunikáció, valamint a közigazgatás, oktatás, egészségügyi szolgáltatás területén történt.

- A gazdasági világválság hatására bekövetkezett jelentős visszaesést követően hazánk **külkereskedelmi termékforgalmának** volumene előbb csökkent, majd – főként a bázishatás következtében – két számjegyű mértékben bővült. 2011 júniusától a növekedés ütemének fokozatos lassulá-

Makrogazdasági folyamatok Magyarországon

Külkereskedelem

Fizetési mérleg, külföldiadósság-állomány

Államháztartás és alrendszerei

sát 2012 III. negyedében stagnálás, majd az utolsó negyedévben csökkenés váltotta fel. 2012 egészét tekintve a kivitel volumenének 0,9%-os emelkedése a behozatal stagnálásával párosult. A külkereskedelmi mérleg többlete 2012-ben 6823 millió euró volt, 238 millió euróval kevesebb, mint egy évvel korábban.

- A **szolgáltatások euróban számított külkereskedelmi forgalmának** a korábbi éveket jellemző dinamikus bővülése 2012-ben az export esetében 0,9%-ra lassult, az importoldalon 2,7%-kal csökkent. A kivitel enyhébb emelkedésének és a behozatal csökkenésének eredményeként folytatódott az aktívum 2009-ben megkezdődött növekedése: a szolgáltatások külkereskedelmi mérlege 2012-ben 3,8 milliárd euróval zárt, 352 millió euróval többel, mint egy évvel korábban.

- 2012-ben a **folyó fizetési mérleg egyenlege** mintegy 800 millió euróval javult, s az év során 1,6 milliárd eurós többlet keletkezett. A tőkemérleg és a folyó fizetési mérleg együttes egyenlegeként kialakuló, külfölddel szembeni **nettó finanszírozási képesség** 4,3 milliárd, az európai uniós transzferek egyenlegének többlete 4,1 milliárd euró volt. 2012 végén hazánk nettó külföldi tartozása 100,2 milliárd euró volt, 5,1%-kal több, mint egy évvel korábban. A **nettó külföldi adósság** (a közvetlen tőkebefektetéseken belüli egyéb tőke nélkül) 42,4 milliárd euró volt, 4,7%-kal kevesebb, mint 2011 végén.

- Az **államháztartás** központi alrendszerének pénzforgalmi szemléletű, konszolidált egyenlege 2012-ben számottevően, 1134 milliárd forinttal javult, a hiány 607 milliárd forintot tett ki. A deficit összege 2002 óta a legalacsonyabb, a mérleg javulása a jelentős hiányt hozó 2011-hez viszonyítva következett be. 2012-ben a fogyasztást terhelő adók szintje emelkedett, és a lakossági befizetések összege is nőtt, azok után, hogy az utóbbi 2011-ben nagy arányban csökkent. A **központi költségvetés adósságállománya** 2012 végén 20,7 billió forint volt, 1,1%-kal kevesebb, mint egy évvel korábban.

Összefoglaló adatok

Megnevezés	2010	2011	2012
Bruttó hazai termék (GDP) volumenindexe, 2000. év = 100,0	121,6	123,6 ⁺	121,4 ⁺
Egy főre jutó GDP, ezer forint	2 661	2 797 ⁺	2 844 ⁺
Egy főre jutó GDP, euró	9 661	10 016 ⁺	9 828 ⁺
Beruházás volumenindexe, 2000. év = 100,0	114,4	109,2	103,5 ⁺
Külkereskedelmi termékgazdasági egyenleg, milliárd forint	1 515,7	1 978,6	1 971,4
Behozatal volumenindexe, 2000. év = 100,0	188,2	200,7	200,6
Kivitel volumenindexe, 2000. év = 100,0	237,8	261,1	263,4
Folyó fizetési mérleg egyenlege, millió euró	1 065,5	807,8	1 604,7
Bruttó külföldi adósság a GDP százalékában ^{a)}	110,9	102,6	96,7

^{a)} FDI egyéb tőke nélkül.

NEMZETKÖZI GAZDASÁG

Az euróvezeti problémák kedvezőtlenül hatnak a globális folyamatokra

A világgazdaság teljesítménye az ezredfordulótól a 2008-as pénzügyi válság kitöréséig évente átlagosan 4% körül nőtt, 2009-ben viszont recesszióba került (–0,6%), annak ellenére, hogy az ázsiai térség feltörekvő országai (főként India és Kína) csak kismértékben veszítettek a gazdasági lendületükből.¹⁾

2010-ben a **világgazdaság** kilábalta a recesszióból, és az alacsony bázishoz mérten dinamikusan, 5% körül bővült. A következő két évben viszont a növekedés veszített lendületéből. A Nemzetközi Valutaalap becslése szerint 2012-ben a világgazdaság 3,2%-kal bővült, szemben a 2011. évi 4,0%-kal. A globális növekedés jelentős mértékben az ázsiai országoknak köszönhető. A túlnyomórészt fejlett országokat tömörítő OECD egészére számított bruttó hazai termék 2012-ben 1,4%-kal emelkedett az előző évihez képest, ez 2010 óta a legalacsonyabb növekedés.²⁾

4.1. tábla

A globális GDP volumenének változása (az előző évhez képest)

Megnevezés	2011	2012 ^{a)}	2013 ^{b)}	2014 ^{b)}
Nemzetközi Valutaalap	4,0	3,2	3,3	4,0
Világbank	3,8	3,0	3,4	3,9
OECD	3,7	2,9	3,4	4,2

^{a)} Becslés.

^{b)} Előrejelzés.

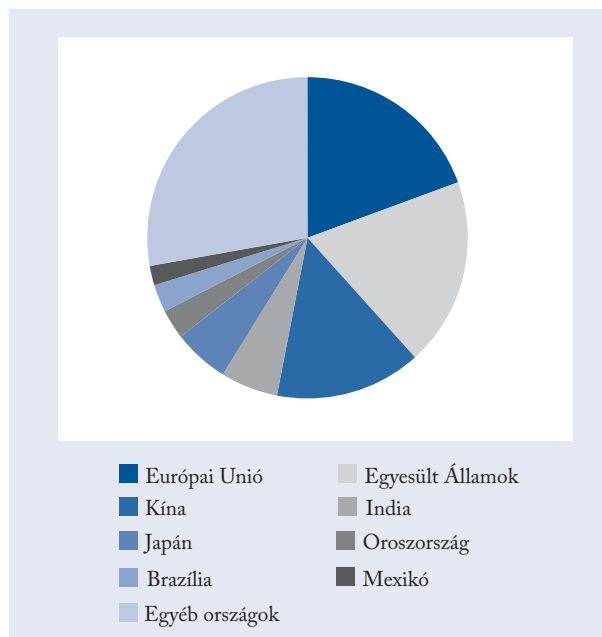
2012 nagyobb részében a globális pénz- és tőkepiacokon pozitív hangulat uralkodott, ugyanakkor a meghatározó nemzetgazdaságok többségében az éven belüli reálgazdasági teljesítmény veszített dinamikájából.³⁾ A fejlett országok egy részében a jegybankok likviditásbővítő intézkedéseket hajtottak végre, ennek célja – a pénz- és tőkepiacokon keresztül – a kedvező irányú folyamatok beindítása volt a reálgazdaságban.⁴⁾ A világgazdaság növekedését számos tényező korlátozta: kedvezőtlenül hatottak

a dél-európai országokban jelentkező gazdasági problémák, valamint a mezőgazdaságot sújtó száraz időjárás.⁵⁾

2012-ben – a Nemzetközi Valutaalap számításai alapján, vásárlóerő-egységben – a világ legnagyobb nemzetgazdasága az Egyesült Államoké volt, a világgazdaság bruttó hazai termékéből 19%-kal részesedett. A részarány az elmúlt években folyamatosan mérséklődött, főként az újonnan iparosodott ázsiai térség dinamikus növekedésének következtében. Az Egyesült Államokat ázsiai államok követték: Kína, India és Japán. Az első tízben négy EU-tagállam (Németország, Egyesült Királyság, Franciaország és Olaszország) is van. Az EU tagországainak együttes részesedése 19%, ezáltal az európai integráció vezető gazdasági hatalomnak számít, ugyanakkor a recesszió következtében mérséklődött a világgazdaság bruttó hazai termékéből való részesedése. Magyarország az 56. – az uniós országok között a 17. – helyet foglalja el a ranglistán.

4.1. ábra

A világ GDP-jének megoszlása, 2012 (vásárlóerő-egységben számolva)

Forrás: Nemzetközi Valutaalap, World Economic Outlook adatbázis.

Az egy főre jutó GDP alapján – az előző három évhez hasonlóan – 2012-ben is Katar volt a világelső.

¹⁾ Forrás: World Economic Outlook adatbázis, Nemzetközi Valutaalap.

²⁾ Forrás: OECD.

³⁾ Forrás: Új szakasz a monetáris politikában, fennmaradó növekedési kockázatok, Makrogazdasági elemzés, 2012. december, MFB Zrt., 2012.

⁴⁾ Forrás: Jelentés a pénzügyi stabilitásról, 2012. november, Magyar Nemzeti Bank, 2012.

⁵⁾ Forrás: Jelentés az infláció alakulásáról, 2013. március, Magyar Nemzeti Bank, 2013.

FEJLETTSÉG MÁSIK SZEMSZÖGBŐL

Az ENSZ által kidolgozott Human Development Indexet (HDI)⁶⁾ – az egy főre jutó GDP mellett – a fejlettség egyik alternatív mérőszámaként tartják számon. Az elmúlt időszakban a számítás módszertanát frissítették, és ennek következtében az új HDI-t a korábbi három helyett már négy részindikátor alkotja: a születéskor várható élettartam, a vásárlóerő-paritáson számolt egy főre jutó bruttó nemzeti jövedelem, a tanulással eltöltött évek száma, valamint a tanulással eltöltött évek várható száma.

Az ENSZ legfrissebb értékelése szerint 2012-ben Norvégia volt a legfejlettebb ország, amelyet Ausztrália és az Egyesült Államok követett. A legmagasabb egy főre jutó GDP-vel rendelkező Katar a 36., a második Luxemburg 26., a harmadik Szingapúr pedig 18. a HDI szerinti listán.

Hazánk a 37. (az uniós tagállamok között a 21.) rangsorban, a HDI értéke alapján a magasan fejlett országok közé tartozik. Az uniós tagországok közül csak Románia és Bulgária nem tartoznak a legfejlettebbek csoportjába.

Az arab államot az európai pénzügyi központként is számon tartott Luxemburg követi. A rangsor elején a fejlett európai államok (Norvégia, Svájc) mellett főként olajtermelő (Brunei, Egyesült Arab Emírátságok) vagy pénzügyi központként is számon tartott országok (Szingapúr, Hongkong) szerepelnek. Az első tízben mindössze egy ország – az Egyesült Államok – található a világ 20 legnagyobb gazdasága közül. A globális GDP-ből második legnagyobb részarányú Kína a 93., a harmadik India a 131. helyen áll a rangsorban. Hazánk a 49. legfejlettebb állam a megfigyelt 185 ország között.

Kedvező növekedési ütem a legnagyobb fejlett országokban

A világgazdasági folyamatokat leginkább meghatározó **Egyesült Államok** gazdasági teljesítménye – a 2010. évi 2,4 és a 2011. évi 1,8%-os bővülés következtében – 2011-re már meghaladta a válságot megelőző, 2007. évi szintet. A gazdasági növekedés 2012-ben – az év végi lendületvesztés ellenére – tovább folytatódott: 2,2%-os volt az emelkedés az egy évvel korábbihoz képest.⁷⁾ A 2012. év végi visszafogottabb bővülésben szerepet játszott a mezőgazdasági termelésre – leginkább a kukoricatermeszre – kedvezőtlenül ható száraz nyári időjárás. A gazdasági növekedés alapját jelentő személyes fogyasztási kiadások bővülése 2012-ben 1,9% volt, ezen belül a – GDP 7,8%-át jelentő – tartós fogyasztási javakra fordított kiadások 7,8%-kal emelkedtek. A rendelkezésre álló személyes reáljövedelmek 1,5%-kal növekedtek. A bruttó belföldi magánberuházások

9,8%-kal bővültek, ugyanakkor részben a költségvetési kiigazításról szóló tárgyalások miatt az év második felében a beruházások volumenemelkedése lelassult. A gazdasági növekedést a kormányzati fogyasztási kiadások és bruttó beruházások – ezen belül is leginkább a katonai kiadások – csökkenése is visszafogta: a 2011. évi 3,1% után 2012-ben 1,7%-os volt a mérséklődés. A magas államháztartási hiány és államadósság (2012-ben a GDP arányában 8,5, illetve 106,5%) jelentősen leszűkíti a költségvetés mozgásterét a kiadási oldalon. A behozatal volumenbővülését (2,4%) valamelyest meghaladta a kivitelé (3,4%), aminek hatására a külkereskedelmi mérleg hiánya mérséklődött. A jegybank szerepét betöltő Fed 2012-ben nem változtatott napi kamatcélján (0,00–0,25%), mivel a munkanélküliségi ráta továbbra is magas, 2012-ben 8,1%-os volt. Ennek ellenére a munkanélküliek aránya csökkenő tendenciájú és 2008 óta ez a legalacsonyabb arány. A Fed 2012 folyamán is fenntartotta a monetáris lazítást a stabil gazdasági növekedés elérése érdekében. A pénzromlás üteme 2,1% volt 2012-ben, ami valamelyest még mindig meghaladta a Fed által kitűzött 2,0%-os inflációs célt.

A fejlett országok között a második legnagyobb nemzetgazdaságnak számító **Japán** gazdasági teljesítménye 2012 egészében – az első félév 3% feletti és a második félév 0,5% alatti növekedése következtében – 1,9%-kal bővült az előző évhez képest. A GDP alakulására hatással volt a 2011. márciusi földrengés és szökőár miatti alacsony bázis és az újjáépítés. A gazdasági növekedés motorja a belső kereslet volt:

⁶⁾ Forrás: [Human Development Report 2013, United Nations Development Programme, 2013.](#)

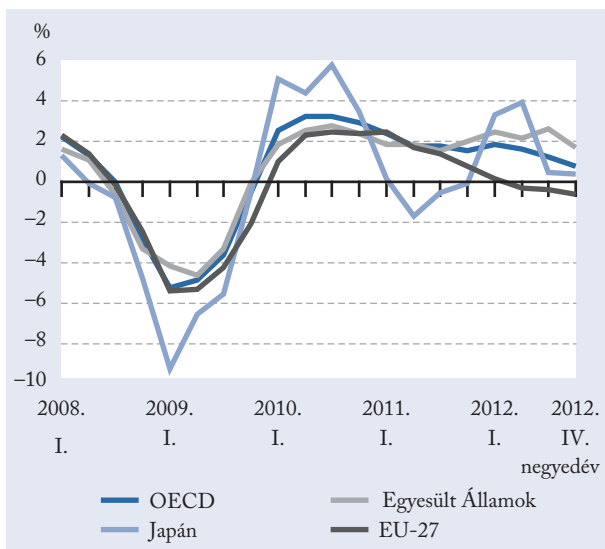
⁷⁾ Forrás: U.S. Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis.

2012-ben a bruttó állóeszköz-felhalmozás 4,1, a háztartások fogyasztása 2,3%-kal emelkedett az egy évvel azelőtti szinthez viszonyítva. Ezzel szemben a külkereskedelem teljesítménye visszafogta a gazdasági növekedést: a kivitel volumene 0,3%-kal mérséklődött, a behozatalé 5,3%-kal bővült. Az utóbbi alakulásában meghatározó volt az – atomerőművek ideiglenes leállításából fakadó – energiaellátási problémák miatt megnövekedett energiahordozó-import. Az exportfolyamatokban fontos szerepet játszott az erős jen, amelyet az év során a japán jegybank folyamatosan gyengíteni próbált. 2012-ben a japán központi bank az alapkamat mértékét (0,10%) változatlanul hagyta, ugyanakkor több alkalommal is – a defláció leküzdése, a gazdaság élénkítése, valamint a jen gyengítése céljából – likviditásnövelő intézkedést hajtott végre a pénz- és tőkepiacokon. Ennek következtében 2012 első öt hónapjában a fogyasztói árak – az előző év azonos időszakához viszonyítva 0,1–0,5%-kal – átmenetileg emelkedtek, júniustól azonban újra defláció jellemezte a japán gazdaságot. A 2009 és 2011 közötti deflációt követően 2012 egészét tekintve a fogyasztói árak nem változtak 2011-hez képest.

4.2. ábra

A GDP volumenváltozása* (az előző év azonos negyedéhez képest)

* Szezonálisan kiigazított adatok szerint.
Forrás: OECD.

⁸⁾ Forrás: Nemzetközi Valutaalap.

⁹⁾ A BRIC elnevezés a csoportot alkotó négy ország (Brazília, Oroszország, India és Kína) angol elnevezéseinek kezdőbetűiből áll össze. A mozaikszót először a Goldmann Sachs használta egy 2001-es tanulmányában, amelyben azt az előrejelzést tette, hogy 2030-ra a BRIC-országok a világ hat legnagyobb nemzetgazdasága közé fognak kerülni (az Egyesült Államok és Japán mellett).

¹⁰⁾ Forrás: National Bureau of Statistics of China honlapja: *China's Economy Achieved a Stabilized and Accelerated Development in the Year of 2012*, 2012. január 18.

A jegybanki intézkedések hatására a jen erősödése megállt, a dollárral szembeni átlagárfolyama 2012-ben lényegében nem változott.⁸⁾ 2012-ben a munkanélküliségi ráta 4,4%-ra csökkent, ennél alacsonyabb utoljára 2008-ban volt.

A globális átlag felett növekedtek a felzárkózó országok

Az elmúlt két-három évben a felzárkózó országok teljesítményének növekedése lassította a világgazdasági növekedés lendületvesztését. A Nemzetközi Valutaalap számításai szerint az ezredforduló óta a **fejlődő és felzárkózó országok** együttes teljesítménybővülése folyamatosan meghaladta a globális átlagot: 2000 és 2012 között az országcsoport átlagos évi növekedése 6,2%-os volt, szemben a világgazdaságra jellemző 3,6%-kal. (2012-ben az előbbi 5,1, az utóbbi 3,2%-kal bővült.) A kevésbé fejlett országok közül a teljesítményt és a gazdasági súlyt tekintve kiemelkedik a Brazília, Oroszország, India és Kína alkotta BRIC-országcsoport.⁹⁾ A válságot követő 2010. évi dinamikus bővülés után a négy állam GDP-növekedése – a globalizáció hatására egyre szorosabb országok közötti gazdasági kapcsolatok miatt – is veszített a lendületéből. Az országcsoport a gyengülő globális kereslettel szemben a belső kereslet dinamizálódásával tudja fenntartani a magas ütemű teljesítménybővülést.

A világgazdaságban egyre meghatározóbbá váló **kínai gazdaság** teljesítménybővülése 2012-ben is folytatódott: a megelőző évhez képest 7,8%-os volt a növekedés.¹⁰⁾ Ez ugyanakkor az elmúlt négy év legalacsonyabb növekedési üteme volt. A lendületvesztés a romló külső gazdasági környezet mellett leginkább a 2011-ben túlpörgő ingatlanpiac és a magas infláció leküzdésére alkalmazott – a hitelezés visszafogásában megmutatkozó – monetáris politika következménye volt. Az ipari termelés 2012 első három negyedében fokozatosan veszített a lendületéből, ám az utolsó negyedévre dinamizálódott, így az év egészében a teljesítmény 10%-kal növekedett. A fogyasztói árak emelkedése 2012-ben az előző évhez mérten számottevően lassult: a pénzromlás üteme a 4%-os inflációs cél alatti, 2,6% (2011-ben 5,4%) volt. Ez 2012 második felében hozzájárult

a monetáris politika lazításához. Az ázsiai ország külkereskedelmi mérlegében 231 milliárd dolláros többlet volt 2012-ben, az exportforgalom 7,9 és az importforgalom 4,3%-os növekedése mellett.

A világ második legnépesebb¹¹⁾ országa, **India** gazdasági teljesítménye a 2010. évi 11%-os bővülést követően folyamatosan veszített dinamikájából, 2012-ben mindössze 4,0%-os volt a növekedés. A bővülés lanygulásában szerepet játszik a beruházások elmaradása: a bruttó állóeszköz-felhalmozás 2012. évi 0,7%-os emelkedése – a 2009. évi csökkenést leszámítva – a legalacsonyabb növekedés az ezredforduló óta. A külkereskedelmi mérleg egyenlege deficitese volt 2012-ben. A növekedés kormányzati támogatását nehezíti az államháztartás 8%-ot meghaladó hiánya.

A latin-amerikai térség legnagyobb nemzetgazdasága, **Brazília** a 2009-es válságot megelőző években legalább 3%-os növekedést tudott elérni. A 2009. évi 0,3%-os mérséklődést követően 2010-ben 7,5%-kal emelkedett a bruttó hazai termék. A többi BRIC-országhoz hasonlóan a brazil gazdaság is veszített a lendületéből. A 2012. évi bővülés mindössze 0,9%-os volt. A bruttó állóeszköz-felhalmozás volumene annak ellenére csökkent 4,0%-kal, hogy ez az ország rendezte a jelentős fejlesztéseket igénylő 2014-es labdarúgó-világbajnokságot, valamint a 2016-os Rio de Janeiró-i nyári olimpiai játékokat. Brazíliában az egyik legalacsonyabb a beruházási ráta, viszont a kormányzat fogyasztási kiadásának GDP-hez viszonyított aránya az egyik legmagasabb a BRIC-országok körében.

A nyersanyag kitermelésére és feldolgozására alapuló **orosz gazdaság** teljesítményét befolyásolják az energiahordozók világpiaci árai. A válság idején jelentős árzuhanást elszenvedő kőolaj- és földgázárak számottevő hatása miatt 2009-ben 7,8%-kal visszaesett az orosz bruttó hazai termék volumene. A válságból való kilábalást az energiahordozók világpiaci árának emelkedése jelentősen elősegítette: 2010-ben az orosz GDP volumene 4,2%-kal növekedett. Ezt követően az orosz gazdaság is fokozatosan veszített lendületéből, 2012-ben a teljesítmény 3,4%-kal emelkedett. A lendületvesztés ellenére a háztartások fogyasztásának bővülése dinamikus, 2012-ben 6,7%-os volt. A bruttó állóeszköz-felhalmozás volumene is a gazdasági teljesítmény növekedése feletti mértékben emelkedett (6,3%), ugyanak-

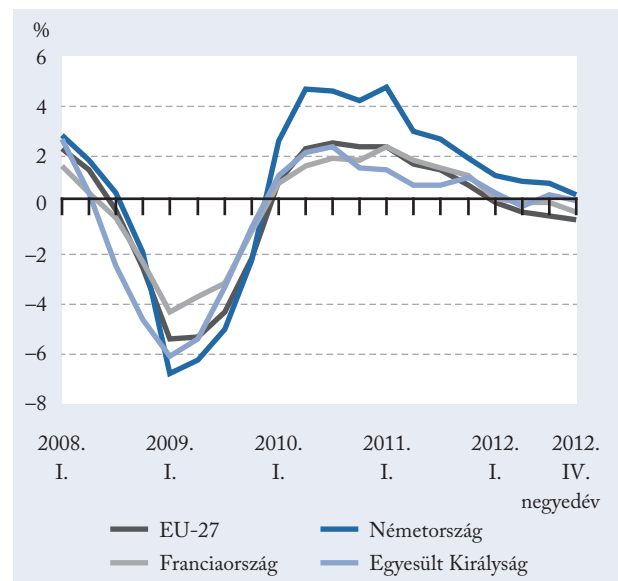
kor a kormányzati fogyasztás (-0,2%) visszafogta a gazdasági növekedést.

Az Európai Unió gazdasága recesszióba süllyedt

Az **Európai Unió** gazdasági teljesítményváltozása számottevően elmaradt a globális gazdaság többi, fontosabb szereplőjéhez képest. Az eurózóna adósválságának reálgazdasági hatásai jelentős fékezőerőnek bizonyultak az európai konjunktúrában. Az Európai Unió (EU-27) tagországainak együttes GDP-je – a megelőző két év növekedését követően – 2012-ben 0,3%-kal mérséklődött az egy évvel korábbihoz képest. (Ennél gyengébb gazdasági teljesítmény legutóbb a válság mélypontján, 2009-ben fordult elő.) A 27 tagország közül 14-nek nőtt a teljesítménye 2012-ben. Az integráció gazdasági motorjának számító Németország bruttó hazai terméke tovább bővült (0,9%), azonban már közel két éve folyamatosan veszített dinamikájából. A többi, nagyobb súlyú nemzetgazdaság közül az Egyesült Királyság GDP-je 0,3%-kal lett nagyobb, Franciaországé gyakorlatilag stagnált. A spanyol és az olasz gazdasági teljesítmény ugyanakkor 1,4, illetve 2,4%-kal csökkent.

4.3. ábra

A GDP volumenváltozása az unióban és legnagyobb gazdaságaiban* (az előző év azonos negyedéhez képest)

* Szezonálisan és munkanaphatással kiigazított adatok szerint.

2012-ben a recesszióba került **eurózóna** tagállamainak együttes bruttó hazai terméke – az év során

¹¹⁾ A 2011. évi évközi népesség Kínában 1,3 milliárd, Indiában 1,2 milliárd fő volt.

folyamatosan romló gazdasági teljesítmény következtében – 0,5%-kal mérséklődött 2011-hez viszonyítva. Az euróövezet gazdasági teljesítményváltozását számottevően befolyásolták a jelentős belső, jellemzően államháztartási egyensúlytalansággal

küzdő tagállamok. A 2009-es gazdasági visszaesés óta az eurózóna gazdaságán egyre erősebben jelentkeznek a divergencia jelei: a dél-európai nemzetgazdaságok leszakadóban vannak a többi, eurót használó tagállamhoz képest.

SÚLYOS VÁLSÁGBA KERÜLT TÖBB DÉL-EURÓPAI ORSZÁG

A pénzügyi és gazdasági válság következményei máig meghatározzák az euróövezet gazdasági teljesítő-képességét. A válságból való kilábalás során alkalmazott fiskális keresletélénkítő intézkedések jelentős hiányt generáltak az államháztartásban. Számos országban azonban a reálgazdasági egyensúlytalanságok is felszínre kerültek, amelyek tovább fokozták az államháztartási problémákat. Az elmúlt három évben jellemzően a dél-európai országok kerültek súlyos gazdasági „zavarba”. A válságba került országok többségében – a helyzet súlyosbodásával – a munkanélküliség aránya történelmi csúcsra emelkedett.

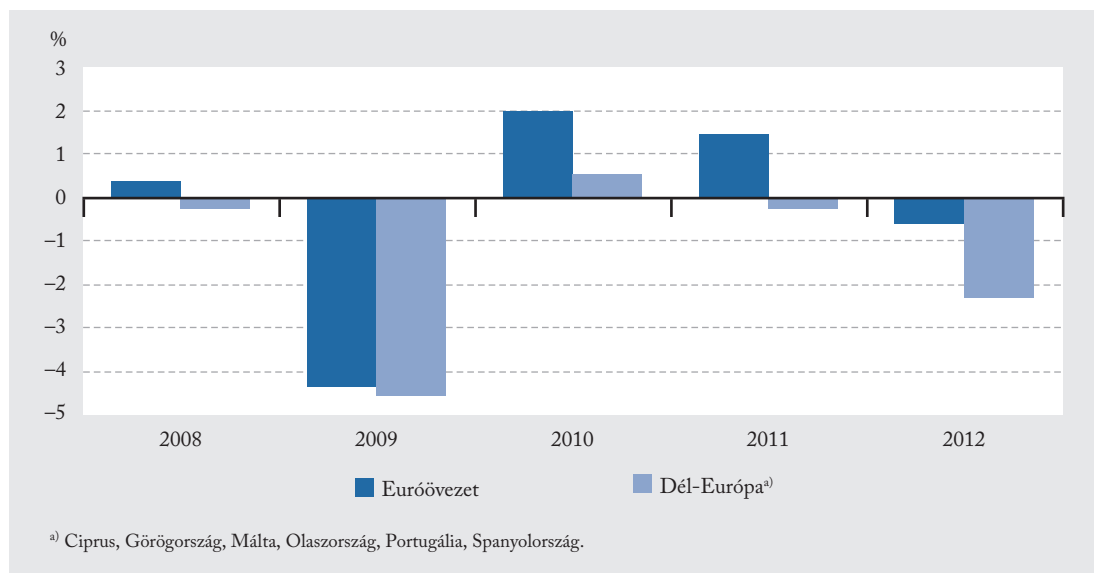
A legsúlyosabb helyzet **Görögországban** alakult ki, ahol a válságot követően az államháztartás a magas államadósság – és az ezzel járó emelkedő kamatkidadások – következtében lényegében fenntarthatatlanná vált. A nemzetközi pénz- és tőkepiaci szereplők más euróövezeti ország kapcsán is emelkedő kockázatot érzektek. A dél-európai országok számára a leminősítések következtében nehezebb a piacról forrásokat bevonni. Szinte mindegyik tagországban visszafogottabbá vált a hitelezési aktivitás, a magánszektor hitelállománya mérséklődött 2012 folyamán.

A Görögországgal – a többséget képviselő görögajkú népesség miatt is – szoros gazdasági kapcsolatban álló **Ciprust** érzékenyen érintette a görög válság. A ciprusi bankrendszerben jelentős a görög kitétség, aminek következtében a helyi pénzügyi szektor 2013-ra működésképtelenné vált.

2011 őszen a nemzetközi pénz- és tőkepiaci szereplők az **olasz** gazdaságot számottevően kockázatosnak látták. A fenntarthatatlannak mutató államháztartási folyamatok és adósságpálya miatt 2011 novemberében Olaszországban kormányválság alakult ki. A gazdaságpolitikai fordulat nyomán az új kormánynak sikerült elkerülnie a hitelfelvételt, azonban az olasz gazdaság 2012-re recesszióba süllyedt: teljesítménye 2,4%-kal csökkent, szemben a 2010. évi 1,7 és a 2011. évi 0,4%-os növekedéssel.

4.4. ábra

A GDP alakulása az euróövezeten belül (változás az előző évhez képest)

A **spanyol** gazdasági problémák a helyi ingatlanpiac 2008–2009-es összeomlásához, valamint a kormány és az egyes tartományok magas adósságterheire vezethetők vissza. Az ingatlanbuborék kipukkanása az ingatlanpiac mellett az építőipar erőteljes visszaeséséhez vezetett, és vele párhuzamosan – főként az ország déli részében – a munkanélküliség jelentős mértékben megugrott. Mindezek, valamint a hitelminősítói visszatorolások miatt megnehezedett forrászerzés következtében 2012 közepére a spanyol bankrendszer működése bizonytalanná vált. A helyzet kezelésére a spanyol kormány az Európai Bizottságtól kért hitelt a bankok újratőkésítésére.

A 2009-es gazdasági válságot követően **Portugáliában** a fiskális folyamatok 2011-re fenntarthatatlanná váltak. A költségvetés rendbetétele – az Európai Bizottságtól felvett hitel mellett – a kiadások jelentős mértékű visszafogásával zajlik. A restriktív a reálgazdasági teljesítményen is megmutatkozott: a 2010. évi 1,9%-os emelkedést követően 2011-ben 1,6, 2012-ben 3,2%-kal csökkent a GDP.

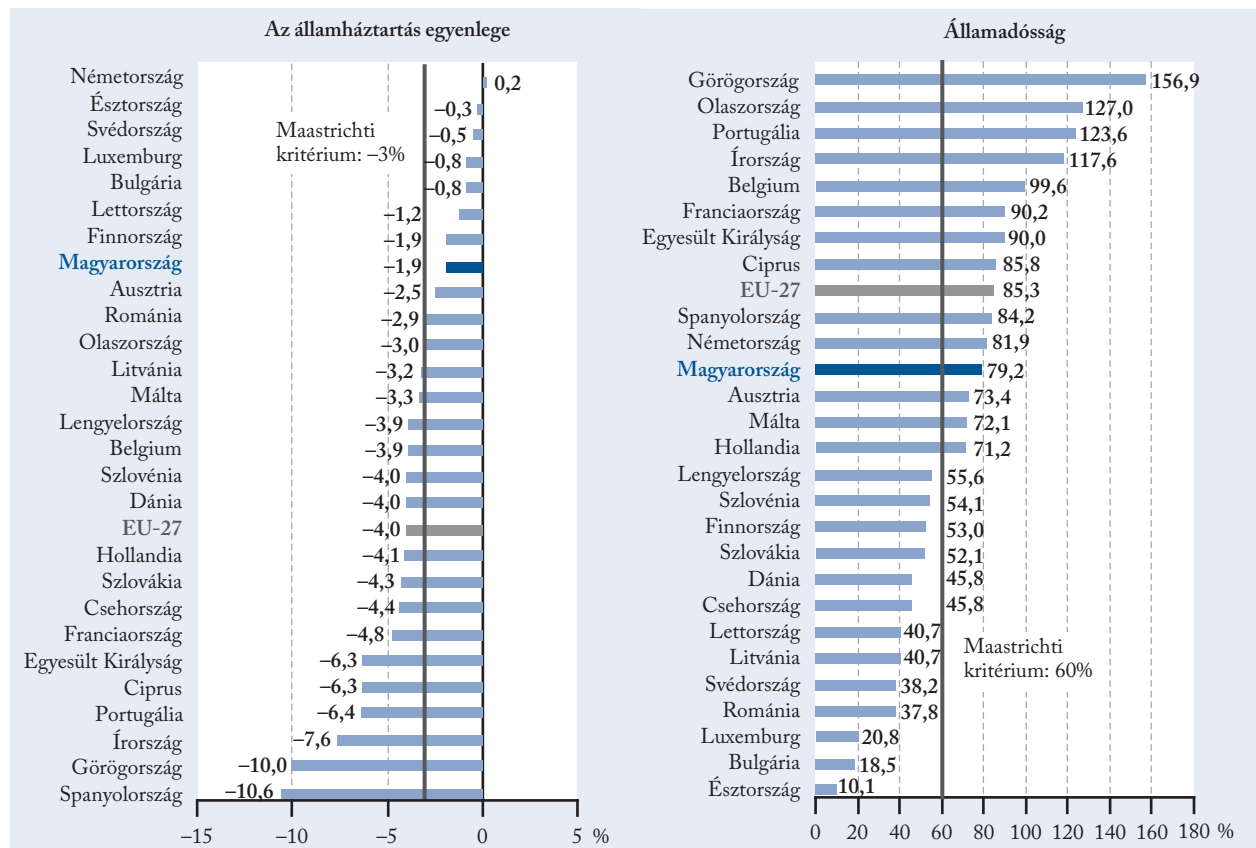
A fiskális megszorítások a dél-európai országokban erőteljesen mérsékeltek a keresletet, ami a külkereskedelmen keresztül a kedvezőbb gazdasági helyzetben lévő tagországokban, főként Franciaországban és Németországban érezte a hatását. A folyamat kihatott a többi uniós ország gazdasági teljesítményére, aminek eredményeképpen az Európa Unió gazdasága recesszióba került. Az Európai Bizottság által a dél-európai országoknak nyújtott hitelek finanszírozása a többi eurózónabeli tagország költségvetésére is jelentős terhet ró, a legnagyobb mértékben Németországra.

A válság mélypontját követően az egyes tagállamokban megkezdődött az államháztartási egyensúly kiigazítása. A 2010. évi 5 helyett 2012-ben már 11 tagország teljesítette a **kormányzati szektor**

GDP-arányos **hiányára** vonatkozó, 3%-os maastrichti kritériumot. A hiányszintek mérséklődését eredményező fiskális politika mozgásterét leszűkítette a recesszióba kerülő uniós gazdaság. 2012-ben

4.5. ábra

Az államháztartás egyenlege és az államadósság a GDP százalékában, 2012

mindössze Németország kormányzati költségvetésében keletkezett szufficit, és csak 13 tagállamban javult az egyenleg a 2011. évihez képest. Hazánkban a 2011. évi 4,3%-os többletet követően 2012-ben 1,9%-os – GDP-arányos – hiány keletkezett, amivel már második évben teljesítjük a maastrichti kritériumot.

2008 óta az Európai Unió és az euróövezet eladósodottsága folyamatosan emelkedik: 2012 végén a **kormányzati szektor bruttó hazai termékhez viszonyított adóssága** 85,3, illetve 90,6% volt. A 27 tagállamból mindössze 6-ban csökkent a mutató értéke: Görögországban 13, Magyarországon 2,2, Lettországon 1,2, Lengyelországban és Dániában 0,6–0,6, valamint Svédországban 0,2 százalékponttal. A görög államadósság számottevő csökkenése a márciusi kötvénycsereprogram sikerének köszönhető, amelynek során a hitelezők a követelésállományukat névértéken 53,5%-kal csökkentett értékű hosszú lejáratú kötvényekre cserélték. Hazánk adósságrátája főként a nemzetközi hitelcsomaghoz kapcsolódó törlesztés és az árfolyam-erősödés következtében mérséklődött. Görögországot kivéve az összes többi euróövezeti tagállamban a kormányzati szektor relatív adósságterhe tovább növekedett. Az eladósodási folyamat megfordulását hátráltatja a dekonjunktúra, a dél-európai országok adósság- és fiskális problémái, a kockázati megítélések romlása, valamint a deficités költségvetések. A legnagyobb mértékben, 15 százalékponttal – a fiskális problémák következtében – Portugália helyzete romlott, 2012 végén a görög kormányzat után a harmadik legmagasabb, 123,6%-os volt a kormányzati szektor

GDP-arányos adóssága. A portugál állam mellett még Írország (117,6%) és – a görög válság átgűrűző hatásai miatt – Ciprus (85,8%) eladósodottsága növekedett 10 százalékpontot meghaladó mértékben. Hazánk a 11. – a 2004 óta csatlakozott államok között a 2. – legnagyobb adósságrátával (79,2%) rendelkezett 2012 végén. 2011 végéhez hasonlóan 2012-ben is 13 tagállam felelt meg a – GDP 60%-ában maximalizált – maastrichti kritériumnak.

2012 végén – a nemzetközi CMA DataVision hitelpiaci adatszolgáltató számításai¹²⁾ szerint – 69 megfigyelt ország közül a **legkockázatosabb állam** Argentína volt, megelőzve Ciprust, amelynek bankrendszere erősen függ a görögországitól. (A korábbi időszakokban legkockázatosabb országnak minősülő Görögország lekerült a listáról.) A 10 legnagyobb csődvalószínűséggel rendelkező ország között Cipruson kívül még 2 európai uniós ország található: Portugália (6. rangsorban) és Spanyolország (10.). Magyarország kikerült az első 10-ből, a 14. legkockázatosabb ország volt a megfigyelt államok közül az év végén, ezzel párhuzamosan a csőd-kockázati valószínűség mértéke is csökkent 2012 folyamán. (Hazánknak ennyire kedvező kockázati megítélése utoljára másfél éve volt.) A csőd-kockázat szempontjából a világ legbiztonságosabb országainak az észak-európai államok (sorrendben Svédország, Norvégia, Finnország és Dánia) számítottak. Az első tíz között hat uniós ország, köztük három euróövezeten kívüli állam (Svédország és Dánia mellett az Egyesült Királyság) volt. A jelentős költségvetési hiánnyal és államadóssággal rendelkező Egyesült Államok az 5. legalacsonyabb csődvalószínűséggel rendelkezett.

UNIÓS MENTŐCSOMAGOK: EFSF ÉS ESM

A 2010-ben létrehozott Európai Pénzügyi Stabilitási Eszközök (EFSF) alapból a 2011. évi 14,5 milliárd euró után 2012-ben 123,9 milliárd eurónyi hitelt folyósítottak a súlyos gazdasági problémák miatt bajba került euróövezeti tagállamoknak.¹³⁾ 2012 folyamán Görögországnak 108,2, Portugáliának 11,3, Írországnak pedig 4,4 milliárd euró hitelt helyeztek ki az államháztartásra nehezedő pénzügyi nehézségek áthidalása céljából. (A három ország megsegítésére összesen 192 milliárd eurót különítettek el a 440 milliárd eurós keretből.) Emellett 2012 nyarán Spanyolország 100 milliárd euró értékben kapott hitelkeretet, amiből 2012 decemberében 39,5 milliárd eurót le is hívott.¹⁴⁾ A kormány a hitelt elsődlegesen a helyi bankrendszer újratőkésítésére használhatja fel. Spanyolország a – 2012-ben létrehozott, az EFSF-nél jóval nagyobb pénzügyi erővel és mozgástérrel rendelkező – Európai Stabilitási Mechanizmus (ESM) keretében jutott hitelhez, aminek forrása az ESM által piaci alapon kibocsátott eurókötvények voltak. Az ESM rendszerében a Spanyolország számára biztosított hitelkeret mellett még 400 milliárd eurónyi forrás maradt az eurót használó tagállamok megsegítésére.

¹²⁾ Forrás: CMA Global Sovereign Debt Credit Risk Report, 4th quarter 2012, Credit Market Analysis Ltd., 2013.

¹³⁾ Forrás: European Financial Stability Facility.

¹⁴⁾ Forrás: European Stability Mechanism.

2012-ben az Európai Unió tagállamai közül hazánkon kívül több, jellemzően eurót használó tagállam (többek között Franciaország és Spanyolország) kockázati besorolását rontották a hitelminősítők a romló gazdasági kilátásokra és államháztartási helyzetre (az államadósság nehéz finanszírozhatóságára) hivatkozva. Az eurózóna pénzügyi „kétarcúsága” 2012-ben az **állampapíripiacokon** is érezhető volt: míg a dél-európai országok magas hozam mellett tudtak a piacról forrást bevonni, addig a német állampapírokat rendkívül alacsony – akár negatív – hozamok jellemezték. (Emiatt az Európai Központi Bank programot indított, hogy az egyes eurót használó tagországok hozamszintjei közelítsenek egymáshoz.)

Az Európai Unió egészére számított konjunktúramutatók alakulását jelentős mértékben meghatározza a dél-európai országok recessziója.

A válság előtti időszakhoz képest továbbra is alacsony szinten vannak a **beruházások** az Európai Unió egészében: a bruttó állóeszköz-felhalmozás GDP-hez mért aránya 2012-ben 18,0% volt, szemben a 2008. évi 21,1%-kal. Minden tagországban alacsonyabb szinten van a ráta a válság előttihez képest, ami az Európai Unió – és fokozottan az eurózóna – jövőbeni versenyképességét is befolyásolhatja. Jellemzően a 2004 óta csatlakozott országokban legmagasabb a ráta: Romániában 26,7%, Észtországban 25,0%, Csehországban 23,6%, valamint Lettorszában 23,5%. A jelentősebb súlyú tagállamok közül – a 2012-es londoni olimpiai játékok miatti beruházások ellenére – az Egyesült Királyságban (14,2%), Hollandiában (16,8%), Olaszországban (18,2%) és Spanyolországban (19,1%) legalacsonyabb a ráta az ezredforduló óta. Görögországban az államháztartás egyensúlytalansága, Cipruson és Írorszában a bankrendszer összeomlása, Spanyolországban pedig az ingatlanbuborék kipukkanása miatt jelentősen visszaesett a beruházások aránya.

A **bruttó állóeszköz-felhalmozás** volumene – kétéves mérsékelt növekedés után – 2012-ben 2,9%-kal csökkent az Európai Unióban. A tagállamok többségében – jellemzően a dél-európai, valamint a 2004-ben csatlakozott országokban – csökkenés következett be. A gazdasági teljesítmény lanygulásával párhuzamosan Németországban 2,5%-kal mérsék-

lődött a bruttó állóeszköz-felhalmozás volumene. Mindössze négy országban (Ausztria, Lengyelország, Luxemburg és Svédország) haladta meg a bruttó állóeszköz-felhalmozás volumene a 2008. évi szintet. A lengyel állam esetében ehhez nagymértékben hozzájárultak a 2012-es labdarúgó Európa-bajnokság rendezéséhez köthető infrastrukturális beruházások: többek között stadionok, autópályák, repülőterek építése, illetve felújítása.

Az uniós gazdaság recessziójához hozzájárult az **ipari termelés** mérséklődése. 2012-ben az ipari kibocsátás volumencsökkenése – munkanaphatással kiigazítva – 2,1% volt az előző évihez képest. (Az eurózónához tartozó tagországok együttes ipari termelése 2,4%-kal lett alacsonyabb.) 2012-ben mind egyik meghatározó tagország ipari termelésében mérséklődött a kibocsátás volumene. A legjelentősebbnek számító német ipar termelése 0,3%-kal lett alacsonyabb, a többi, nagyobb súlyú gazdaságban az uniós átlagot meghaladó csökkenés következett be. Az unió 8 tagállamában viszont bővült az ipari kibocsátás, a legnagyobb mértékben – a 41%-kal több, összesen 900 ezer legyártott gépjárműnek köszönhetően¹⁵⁾ – Szlovákiában (8,1%), valamint két bal-ti államban, Lettorszában (6,1%) és Litvániában (3,6%). Mindössze 7 országnak – köztük Lengyelországnak, Szlovákiának és Romániának – sikerült elérnie 2012-re a válság előtti, 2007. évi szintet.

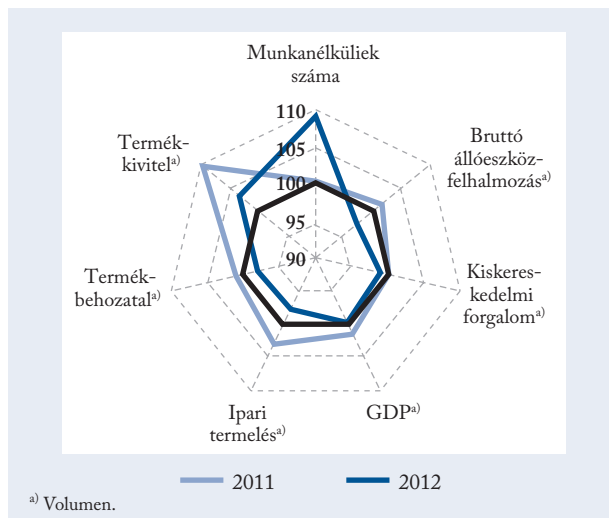
A visszafogottabb kereslet és a mérséklődő termelési szint következtében az uniós tagországokban kedvezőtlenül alakultak a **munkaerő-piaci folyamatok**. 2012-ben az Európai Unió egészére számítva – a 15–74 éves népességben – a munkanélküliségi ráta az előző évihez viszonyítva romlott, 10,5% volt. (Ez az arány az Európai Unió történetének legmagasabb munkanélküliségi rátája.) Németországban – az uniós átlagot jelentősen meghaladó gazdasági bővülés pozitív munkaerő-piaci hatásaaként – a munkanélküliségi ráta az elmúlt közel 20 év legalacsonyabb szintjére, 5,5%-ra csökkent. Ennél alacsonyabb munkanélküliség Ausztriában (4,3%), Luxemburgban (5,1%) és Hollandiában (5,3%) volt. Az egyensúlytalan államháztartással küszködő dél-európai tagállamokban 10% feletti volt a munkanélküliség. Az állástalanok aránya Spanyolországban és Görögországban volt a legmagasabb (25,0, illetve 24,3%), ráadásul a 15–24 éves fiatalok esetében is

¹⁵⁾ Forrás: International Organization of Motor Vehicle Manufacturers.

itt a legnagyobb a munkanélküliek aránya: 50% felett van a munkával nem rendelkező fiatalok aránya. Néhány tagállamban – a balti államokban és Szlovákiában – a gazdasági növekedés ellenére magas az állástalanok aránya. Az Egyesült Királyságot 2012-ben az elmúlt 15 év második legnagyobb arányú munkanélkülisége (7,9%) jellemezte.

4.6. ábra

Az EU-27 fontosabb gazdasági jelzőszámai (előző év = 100)

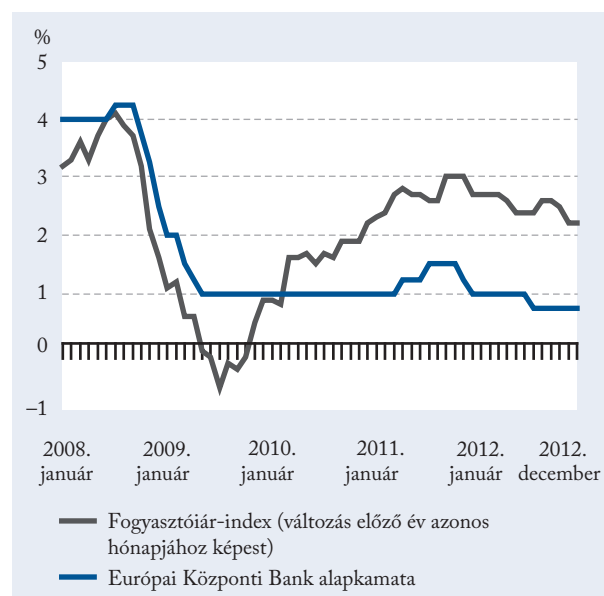
Az unió egészére számított **ipari termelői árak** 2012-ben – a nyersanyagárak felőli nyomás mérséklődésének hatására is – a 2011. évi 5,7%-nál kisebb ütemben, 2,6%-kal emelkedtek. Ezzel párhuzamosan az infláció is lassult: a **fogyasztói árak** az Európai Unióban 2,6%-kal haladták meg az egy évvel azelőttit. (2011-ben az infláció 3,1% volt.) Az egyes tagállamokat tekintve az árváltozás 0,9–5,7% között alakult. Az infláció hazánkban (5,7%) és – a gazdasági túlfűtöttség jeleit mutató – Észtországban (4,2%) a legmagasabb. Mindössze három országban volt 2% alatti a fogyasztóiár-változás: Svédországban (0,9%), – a válság dezinflációs hatásaként – Görögországban (1,0%), valamint Írországban (1,9%).

Az euróövezetben – az Európai Unióéval közel megegyezően – 2,5%-os volt a pénzromlás mértéke, ami már második éve meghaladta az Európai Központi Bank (EKB) által meghatározott 2,0%-os középtávú inflációs célszintet.

Az Európai Központi Bank 2012. július 11-én – nem egész egy éven belül harmadik alkalommal – 25 bázisponttal, 0,75%-ra csökkentette az **alapkamatot**.¹⁶⁾ Az elhúzódó dekonjunktorális félelmek és gazdaságélénkítési célok miatt bekövetkezett csökkentés eredményeképpen jelenleg az euróövezet fennállása óta a legalacsonyabb irányadó kamatláb van érvényben az eurót használó tagállamokban. Hasonló okok miatt 2012 februárjában az EKB elindította a második likviditásnövelő programját, amely keretében az euróövezeti bankok nagyon alacsony (1,00%-os) kamatozású forráshoz jutottak.

4.7. ábra

A fogyasztóiár-index és az alapkamat alakulása az euróövezetben

A száraz időjárás hatással volt az árakra

2012-ben a Nemzetközi Valutaalap által vezetett, minden fontosabb alapanyagot tartalmazó árindex¹⁷⁾ 3,1%-kal csökkent a 2011. évihez viszonyítva. (Az energiahordozókat nem tartalmazó árindex 9,8%-kal visszaesett, az energiahordozóké 0,7%-kal növekedett.) Az ipar számára fontosabb fémeket (például vasérc, nikkel, réz) magában foglaló árindex 2012 folyamán több mint kétéves mélypontra esett vissza a globális kereslet mérséklődése miatt.

Az élelmiszerárak esetében 2012-ben csökkent az inflációs nyomás, ugyanakkor az időjárás alakulása

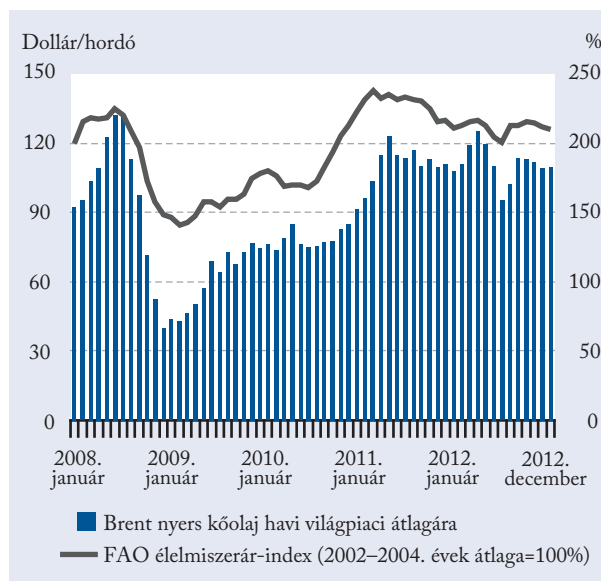
¹⁶⁾ Forrás: Európai Központi Bank.

¹⁷⁾ IMF Primary Commodity Price Index.

rövid távú áringadozásokkal járt. Az ENSZ Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Szervezete (FAO) **globális élelmiszerár-indexének**¹⁸⁾ értéke 2012-ben – a 2011-hez viszonyított 7,0%-os csökkenés következtében – átlagosan 211,7 pont volt, az index 1990-ben kezdődött számítása óta a második legmagasabb. Az éven belül eléggé hullámzóan, 200,4 és 216,0 között mozgott az index értéke. 2012-ben az alindexek mindegyike mérséklődött az előző évihez képest, azonban többségük erőteljesen ingadozott. A fontosabb gabonatermelő országokat – például az Egyesült Államokat vagy a tíz legnagyobb gabonaexportőr közé tartozó Kazahsztánt – sújtó száraz időjárás 2012 második felében felhajtotta a gabonaárakat. A cukor ára ugyanakkor az év végére kétéves mélypontra került, ami a terméseredmények várható javulása miatt következett be.

4.8. ábra

Az alap- és nyersanyagpiaci árfolyamok alakulása

Forrás: U.S. Energy Information Administration; FAO.

Az Európában irányadó **Brent nyers kőolaj árfolyamára**¹⁹⁾ ható geopolitikai események közül kiemelkedik az iráni atomprogram körüli politikai vita. 2012 elején embargót hirdettek az iráni kőolajra, amire válaszul az iráni vezetés már az embargó július 1-jei életbelépése előtt leállította több, európai országba irányuló szállítását. Ennek

következtében a Brent árfolyama az év eleji 111,12 dollárról márciusra – több mint három és fél éves csúcsra – 125 dollár fölé is emelkedett. A feszültség enyhülésével, valamint a recessziós félelmek hatására április–június folyamán a Brent árfolyama egészen 88,69 dollárig, közel másfél éves rekordmélységbe zuhant vissza, augusztustól viszont 105 és 118 dollár között ingadozott. 2012 végén 110,80 dollárt adtak egy hordó „fekete aranyért”, 2011 végéhez képest 2,5%-kal többet. 2012-ben az átlagárfolyam 111,63 dollár volt, 0,3%-kal volt magasabb az előző évinél.

A görög belpolitikai események befolyásolták az euró árfolyamát

2012-ben a fontosabb **penz- és tőkepiacokon** pozitív volt a hangulat, valamint nőtt a kockázatvállalási hajlandóság, ami a tőzsdeindexek alakulásában is tükröződött. Ennek ellenére a márciusi görög kötvénycsereprogram következtében a növekedés megtorpant, az elhúzódó athéni kormányalakítási folyamat hatására pedig az árak csökkentek a tőzsdepiacokon. Az indexértékek az év eleji szintek közelébe estek vissza, majd az év hátralévő részében újra növekedésnek indultak. Az év utolsó hónapjaira több mint egyéves csúcsra kerültek az indexek, december végéig a frankfurti DAX 29, a New York-i S&P 500 13, a londoni FTSE 100 tőzsdeindex 5,8%-kal emelkedett az előző év végéhez képest.²⁰⁾ A fejlett országok jegybankjainak likviditásbővítő intézkedései növelték a befektetők kockázatvállalási hajlandóságát, aminek következtében az eszközárak emelkedni kezdtek.

Az **euró dollárral szembeni árfolyama** 2012 elején – a kedvező globális hangulat következtében – erősödött, a márciusi görög események viszont fordulópontra jelentettek. A gyengülő tendencia július közepéig tartott, amikor is az euró több mint két éves mélypontját érte el: egy euró 1,2089 dollárt ért, az év hátralévő részében erről a szintről egészen 1,30-as szint fölé erősödött. Az év végén 1,3194, 2012-ben átlagosan 1,2848 dollárt ért egy euró, ami 7,7%-os erősödés 2011 átlagához képest.

2012-ben a **svájci frank-euró árfolyam** alakulását nagymértékben meghatározta a 2011 szeptemberében – a svájci jegybank által – érvénybe léptetett

¹⁸⁾ A FAO az élelmiszerár-indexen belül alindexeket tesz közzé a gabonafélék, az olajok, a cukor, a tejtermékek, valamint a húskészítmények árváltozásáról. Az indexeket 55 nyersanyag áralakulása alapján állítják össze, és havonta jelentetik meg.

¹⁹⁾ Forrás: U.S. Energy Information Administration.

²⁰⁾ Forrás: Yahoo! Finance.

A svájci frank és az amerikai dollár árfolyama az euró ellenében

Forrás: Európai Központi Bank.

árfolyamkorlát, amely a svájci frank euróval szembeni további erősödését akadályozza meg. (A szabály szerint egy euró nem érhet kevesebbet, mint 1,2 svájci frank.) 2012 folyamán az alpesi ország fizetőeszközének euróhoz viszonyított árfolyama lényegében egy szűk sávban, valamivel az árfolyamkorlát felett, 1,20 és 1,21 között mozgott. A dél-európai országok válsága miatt továbbra is „menedékdevizaként” kezelik a svájci frankot, ami kedvezőtlenül hat a svájci nemzetgazdaság teljesítményére. A kurzusra meghatározott korlátozást a helvét jegybank folyamatos intervencióval tartotta fenn. 2012-ben az alpesi deviza átlagárfolyama 1,2053 svájci frank/euró volt, 2,2%-kal erősebb az előző évinél.

MAKROGAZDASÁGI FOLYAMATOK MAGYARORSZÁGON

2012-ben recesszióban a magyar gazdaság

Az ezredfordulót követően 2006-ig hazánk gazdasági teljesítménye évente átlagosan 4,1%-kal bővült. A gazdasági növekedés alapját a külföldi tőkéből megvalósuló befektetések jelentették. A tőkebefektetések révén hazánk egyre szorosabb kapcsolatba került az európai konjunktúrával. A dinamikus reál-gazdasági növekedés ellenére 2006-ra belső fiskális egyensúlytalanság alakult ki.

Az államháztartás kiigazítására alkalmazott restriktív fiskális politika negatívan hatott a magyar gazdaság teljesítményére, amely jelentősen veszített dinamikájából: 2007-ben és 2008-ban a bruttó hazai termék volumennövekedése nem haladta meg az 1%-ot. A költségvetési egyensúly elérésére irányuló intézkedések a belső kereslet visszafogásával párosultak.

Az Észak-Amerikából kiinduló pénzügyi és gazdasági válság a recesszióba süllyedő uniós nemzetgazdaságokon keresztül hazánkba is begyűrűzött. A folyamatot gyorsította hazánk – az európai uniós tagállamokkal szembeni – jelentős gazdasági kitettség. Hazánk gazdasági teljesítménye 2008 IV. negyedévében már csökkent, 2009-ben érte el mélypontját, ebben az esztendőben a GDP volumene 6,8%-kal esett vissza. A hazai termelés és a belső fogyasztás egyaránt többéves mélypontra süllyedt. A recessziót súlyosbította, hogy az államháztartás magas deficittel küszködött, emiatt korlátozottak voltak a lehetőségek a növekedést támogató gazdaságpolitikai programok indítására.

2010 elején – az európai konjunktúrához képest késve – Magyarország is újra növekedési pályára állt, amit a külső kereslet erőteljesen támogatott az exportorientált ipar termelésén és a külkereskedelmen keresztül. A gazdasági bővülés mértéke azon-

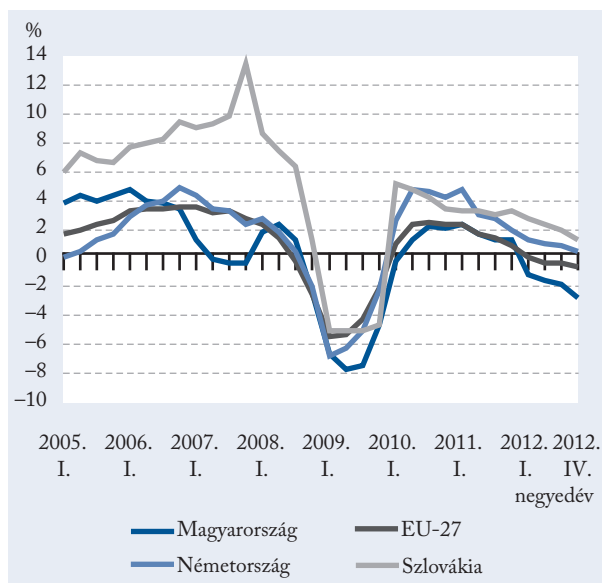

ban elmaradt az ezredfordulót követő éveketől: 2010-ben 1,3, 2011-ben – az uniós átlagot meghaladó mértékben – 1,6%-kal emelkedett a teljesítmény. 2011-ben az európai gazdasági környezet mellett a kedvező időjárás következtében a mezőgazdaság is számottevően hozzájárult a volumennövekedéshez.

A kedvezőtlenül alakuló külső környezet és az alacsony belső kereslet hatására hazánk gazdasági teljesítménye 2011 folyamán – az európai konjunktúrával összhangban – veszített a lendületéből, majd – több mint másfél évig tartó növekedést követően – 2012 elején csökkenni kezdett. **Magyarország bruttó hazai terméke** – az éven belül gyorsulva – 2012 egészében 1,7%-kal mérséklődött az előző évihez képest. A 2012. évi gazdasági teljesítményt tekintve az európai tagállamok rangsorában az utolsó harmadban helyezkedünk el.

4.10. ábra

A GDP volumenváltozása* (az előző év azonos negyedéhez képest)

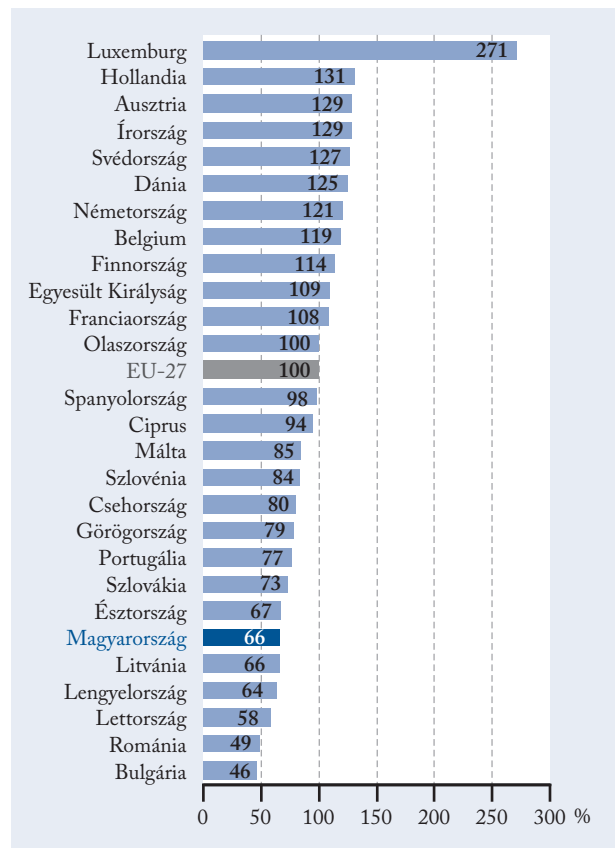
* Szezonálisan és munkanaphatással kiigazított adatok.

Az elmúlt években a belső egyensúlytalanság és a gazdasági válság megállította hazánk gazdasági felzárkózását az európai uniós (EU-27) átlaghoz. Magyarország **egy főre jutó GDP-je** (vásárlóerő-paritáson számítva) 2000-ben 54, 2004-ben 63, 2011-ben 66%-a volt az uniós átlagnak. Utóbbi – az EU-27 együttes gazdasági teljesítményét meghaladó magyar volumennövekedésnek köszönhetően – 1 százalékpontos növekedés a 2010. évi 65%-hoz képest. 2011-ben az „újonnan” –

2004-ben és 2007-ben – csatlakozott uniós tagállamok közül hat ország állt hazánknál magasabb fejlettségi szinten. A csatlakozás óta eltelt időszakban a legnagyobb fejlődést – a döntően a járműipari konjunktúrára alapozó – Szlovákia érte el: a szlovák egy főre jutó GDP 2004-ben az uniós átlag 57, 2011-ben 73%-a volt.

4.11. ábra

Az egy főre jutó GDP, 2011 (vásárlóerő-egységben számítva, EU-27 átlaga = 100)

A **közép-kelet-európai országok** többségéhez hasonlóan hazánk gazdasági növekedését is jelentősen befolyásolja a német konjunktúra alakulása. Az EU hajtómotorjának számító német gazdaság kereslete jelentős hatással bír a térségbeli országok feldolgozóiparára és ehhez kapcsolódóan más ágazatok teljesítményére. A szűkebb régióinkban a lengyel és – a fokozottabb gépjárműtermelés miatt – a szlovák gazdaság egyaránt 2,0%-kal növekedett, a cseh gazdaság pedig hazánknál kisebb mértékben (1,3%) csökkent. A régióból egyedül Szlovénia teljesített rosszabbul (-2,3%) Magyarországnál.

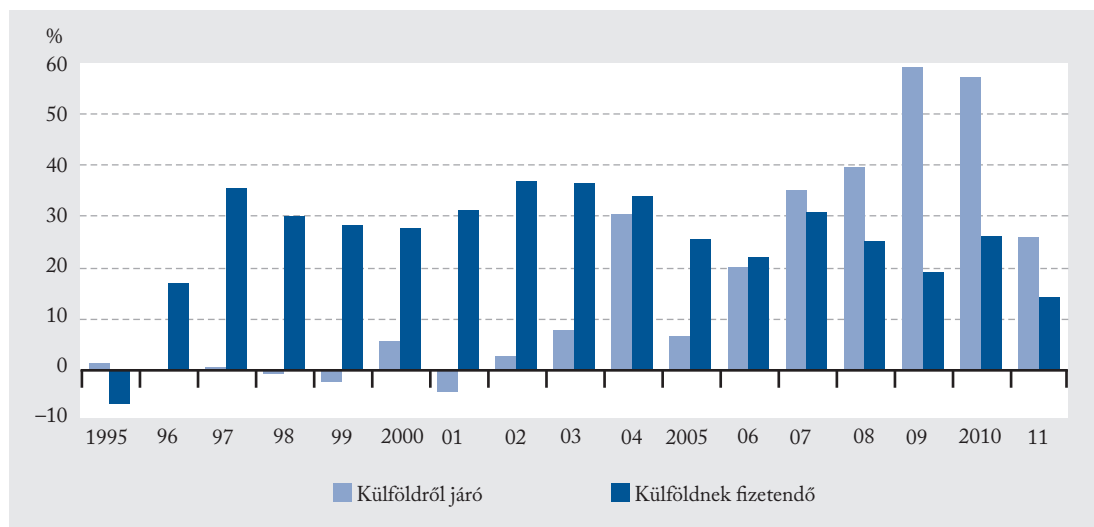
REKORDMÉRTÉKŰ TÖBBLET A MUNKAJÖVEDELMEK EGYENLEGÉBEN

A **bruttó nemzeti jövedelem** (GNI) volumene 1998 és 2006 között dinamikusan, 3–5% között emelkedett, azóta viszont hullámzó a volumenváltozás. A 2009. évi 4,7%-os csökkenés után 2010-ben 0,9, 2011-ben 1,4%-os volt az emelkedés. A külföldről kapott és a külföldnek fizetendő munkavállalói jövedelmek pozitív egyenlege harmadik éve dinamikusan növekszik: 2011-ben 17%-kal emelkedett a többlet, köszönhetően a külföldről kapott munkavállalói jövedelmek növekedésének. Ezzel a munkajövedelmek egyenlegében rekordmértékű többlet keletkezett.

A GDP és a GNI közötti rés legfőbb okát a külföldi tulajdonú vállalatok profitjának hazavitele (tőkerepatriáció) jelenti. A külföldön befektetett magyar tőke növekvő aktivitásának eredményeképpen 2005 és 2010 között a külföldről kapott tulajdonosi jövedelem több mint kilencszeresére emelkedett. Ez a folyamat 2011-ben megtorpant: az előző évihez képest közel harmadával visszaesett, és négyéves mélypontra került a külföldről kapott tulajdonosi jövedelem. Ennek ellenére a külföldnek fizetendő tulajdonosi jövedelem – a korábbi évekhez hasonlóan – jelentősen meghaladta a beáramló tulajdonosi jövedelem nagyságát. 2011-ben a külföldnek fizetendő tulajdonosi jövedelem mindössze 14%-át forgatták vissza a hazai gazdaságba, ami 1996 óta a legalacsonyabb mértékű arány.

4.12. ábra

A visszaforgatott jövedelem aránya a tulajdonosi jövedelemben

2004 óta a tagsági kötelezettségből eredő uniós adófizetés és az – 2011-ben rekordmértékű, közel 400 milliárdos – EU-tól kapott támogatások egyenlege pozitív, ami hazánk bruttó nemzeti jövedelmének nagyságát növeli.

Csökkenő belső, mérsékelten bővülő külső kereslet

Bár az exportpiacok gyengélkedése hazánk külkereskedelmi teljesítményén is tükröződik, a hazai gazdaság teljesítményére továbbra is pozitívan hat a **termékek és szolgáltatások külkereskedelme**,²¹⁾ ami egyúttal erősíti függőségünket az európai kon-

junktúra alakulásától. A magas bázis és a recesszióba süllyedő uniós gazdaság hatására – az előző évihez hasonlóan – 2012-ben tovább mérséklődött az export és az import dinamikája. (2012 IV. negyedévében a kivitel és a behozatal volumene egyaránt csökkent, erre utoljára 2009 III. negyedévében volt példa.) Ennek eredményeként 2012-ben az export

²¹⁾ Az alfejezetben szereplő, külkereskedelemmel kapcsolatos statisztikai adatok az ESA szerinti módszertan alapján számítottak, azok eltérhetnek a „Külkereskedelem” alfejezet adataitól.

2,0%-kal növekedett, a behozatal pedig gyakorlatilag stagnált 2011-hez viszonyítva. Az import alakulására hatással volt a gyenge belső kereslet és – az exporttermékek jelentős importtartalma miatt – a kivitel lassulása. A külkereskedelmi forgalom döntő részét adó áruforgalomban a kivitel volumene 2,2%-kal emelkedett, a behozatalé gyakorlatilag stagnált. Az idegenforgalmat is magában foglaló szolgáltatások külkereskedelmében az export 1,2%-kal emelkedett, az import viszont stagnált.

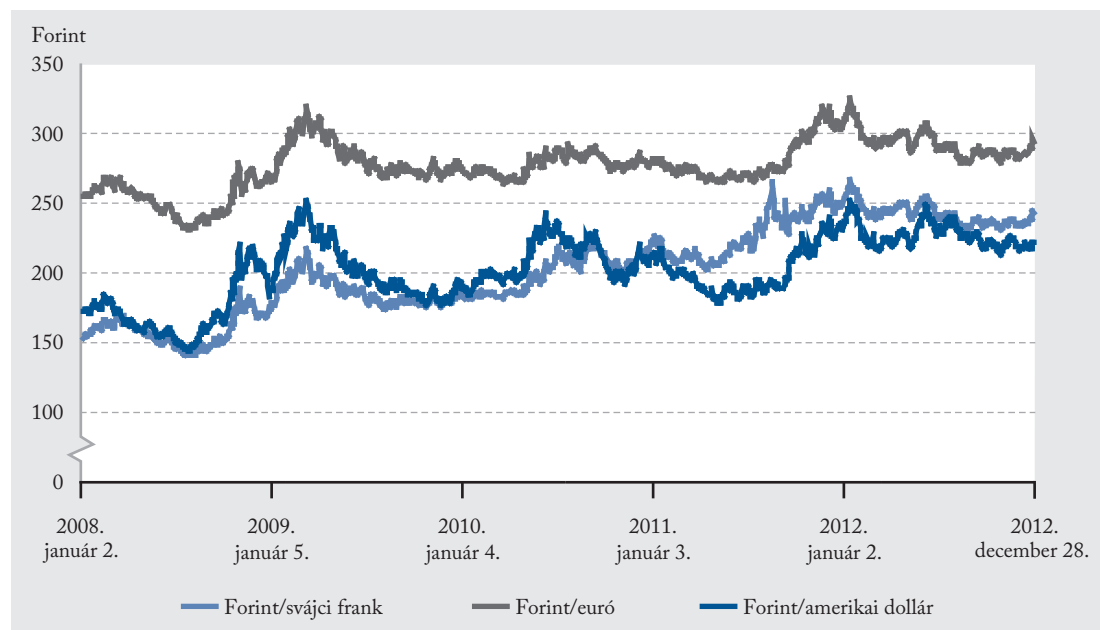
Már harmadik éve folyamatosan romló cserearány mellett 2012-ben hazánk külkereskedelmi forgalmában igen magas, 2203 milliárd forint aktívum keletkezett. Ennek következtében a külkereskedelmi egyenleg a legmagasabb GDP-hez viszonyított arányát érte el: a **nettó export** egyenlege a GDP 7,8%-a volt, 1,1 százalékponttal magasabb a 2011. évinél. Hazánk gazdasági nyitottsága tovább emelkedett, amivel fokozódott a külső konjunkturális hatásoknak való kitettség.

GYENGE ÁRFOLYAMSZINTEN A FORINT

A forint árfolyama a főbb devizákkal – a dollárral, az euróval és a svájci frankkal – szemben 2008 őszi és 2009 tavaszán jelentős mértékben leértékelődött. 2009 márciusára a hazai fizetőeszköz 10%-ot meghaladó mértékben gyengült 2008 elejéhez képest. A forint akkor érte el addigi történelmi mélypontját az euróval szemben, amikor 316 forintot ért egy euró. 2010-ben a magyar pénzügyi helyzet konszolidálásával az euró értéke 260 és 290 forint között mozgott, ugyanakkor a svájci frankkal szemben a magyar fizetőeszköz addigi rekordszintjére gyengült (225,66 forint/svájci frank). A nemzetközi pénzügyi események hatására 2011 augusztusában a svájci frankkal szemben az eddigi leggyengébb árfolyamot érte el a forint: 1 svájci frankért 263,92 forintot kellett adni. Az euróval és a frankkal szemben veszített az értékéből a forint, viszont a dollárhoz viszonyítva erősödött.

4.13. ábra

A forint árfolyamának alakulása a főbb devizákkal szemben

Forrás: Magyar Nemzeti Bank.

2011 utolsó hónapjaiban a magyar gazdaság nemzetközi megítélése romlott, hazánk fizetőeszköze a fontosabb devizákkal szemben gyengült, ami 2012 első napjaiban folytatódott. 2012 január elején még kedvezőtlenül alakult a **forint euróval szembeni árfolyama**: 2012. január 5-én új történelmi csúcsra jutott, amikor – a Magyar Nemzeti Bank hivatalos devizaárfolyama alapján – egy euró 321,93 forinttal

volt egyenértékű. Ezt követően március elejéig fokozatosan erősödött a hazai fizetőeszköz, köszönhetően a javuló globális befektetői hangulatnak. (Március 2-án 287,72 forintot kellett adni egy euróért, ami 12%-os felértékelődést jelentett a januári csúchoz képest.) Március–áprilisban a görög események mellett a Nemzetközi Valutaalappal folytatott tárgyalások csúszása következtében újra gyengült az árfolyam, ismét megközelítve a 300 forintos árfolyamszintet. Az április végi, a magyar miniszterelnök és az Európai Bizottság elnöke közötti eredményes találkozót követően május 3-án már 283,73 forintba került egy euró. Az ezt követő két hónapban a forint–euró kurzus alakulását leginkább a görög kormányalakítás körüli bizonytalanságok (amely során egészen 304 forint/euró árfolyamszintig gyengült a hazai fizetőeszköz), valamint az új hitelcsomaggal kapcsolatos tárgyalások határozták meg.

A nyár folyamán az árfolyam csökkenő tendenciát mutatott, 2012. augusztus 21-re 276,07 forint/euróig erősödött. Ennél alacsonyabb árfolyamszinten közel egy éve nem volt a forint. Az év hátralevő részében a forint–euró árfolyam 276 és 289 forintos sávban mozgott, ezen kívül – 290 forint fölött – az év utolsó két napján volt. (Ebben az időszakban a nemzetközi pénz- és tőkepiaci szereplők javuló bizalma a csökkenő ötéves CDS-felárakban, és a külföldiek forintban jegyzett állampapír-állományát illető bővülésben is megmutatkozott.²²⁾ 2012 végén a forint euróhoz viszonyított árfolyama 291,29 forint volt, 6,4%-kal erősebb a 2011. végihez képest. Január–december időszakában az átlagárfolyam – 3,7%-os gyengülést követően – 289,42 forint/euró volt, ez minden idők leggyengébb árfolyamszintje.

Az év nagyobb részében szűk sávban ingadozó euró–svájci frank árfolyam következtében 2012-ben a **forint svájci frankkal szembeni árfolyama** erősen együtt mozgott a forint–euró kurzussal. 2012 végén 1 svájci frank 241,06 forintot ért, a forint 5,8%-kal erősödött. 2012-ben az átlagárfolyam 240,11 forint/svájci frank volt, 5,8%-kal gyengébb 2011-hez viszonyítva.

A **forint dollárhoz viszonyított árfolyama** 2012 végén 220,93 volt, a forint a dollárral szemben 8,2%-kal erősödött 2011 végéhez képest. 2012-ben átlagosan – az előző évihez viszonyítva 12%-ot gyengülve – 225,37 forintot kellett adni egy dollárért.²³⁾

A belső kereslet – a mérséklődő fogyasztás és az alacsony beruházási aktivitás miatt – 2012-ben nem kedvezett a gazdasági növekedésnek. A **belföldi felhasználás** 3,7%-kal mérséklődött az előző évihez képest, részben a beruházások csökkenésének következményeként. A magyar gazdaság növekvő nyitottságát jelzi, hogy 2012-ben a belső kereslet aránya (92,2%) tovább mérséklődött a bruttó hazai termékben. (2008-ban a belföldi felhasználás aránya 99,5% volt, az ezt követő években fokozatosan csökkent.)

A belföldi felhasználás alakulását jelentősen befolyásoló – a belső kereslet közel hattizedét adó – **háztartások fogyasztási kiadásainak** volumene 2012-ben – az éven belül folyamatos csökkenés mellett – 1,4%-kal mérséklődött az előző évihez mérten. A háztartásokat segítő nonprofit intézményektől kapott **természetbeni juttatások** volumene 1,4, a kormányzattól kapott juttatásoké – a gyógyszerátogatások volumenének jelentős csökkenése következtében – 4,9%-kal lett alacsonyabb. A kormányzat által nyújtott transzferek mértékét a

– költségvetési hiány lefaragását elősegítő – fiskális egyensúlyi intézkedések alakították. A transzferek együttes hatására a **háztartások tényleges fogyasztása** 2,0%-kal csökkent. A fogyasztás alakulására kedvezőtlenül hatott a reálkeresetek 1%-os mérséklődése, valamint a – részben az általános áfakulcs 2 százalékpontos megemlése miatt – megugró infláció. Visszafogta a lakossági keresletet a háztartások adósság csökkentésében megmutatkozó mérlegalkalmazkodása: mindegyik hitelkategóriában csökkent a hitelállomány.²⁴⁾ A hiteltörlesztési folyamatot segítette, hogy 2011 őszén a kormány meghirdette a devizaalapú hitelek terheinek csökkentésére irányuló – egy összegben történő – végtörlesztést. 2012. február végéig élhettek a hitellel rendelkezők adósságkönnyítéssel, amely során a hitelek a hátralevő tőke- és kamattartozásukat egy előre rögzített árfolyamon egy összegben kifizethették vagy átválthatták forinthitelre.

A **közösségi fogyasztás** 2012-ben 0,5%-kal növekedett. A háztartások tényleges fogyasztásának

²²⁾ Forrás: Államadósság Kezelő Központ.

²³⁾ Forrás: Magyar Nemzeti Bank.

²⁴⁾ Forrás: Jelentés az infláció alakulásáról, 2013. március, Magyar Nemzeti Bank, 2013.

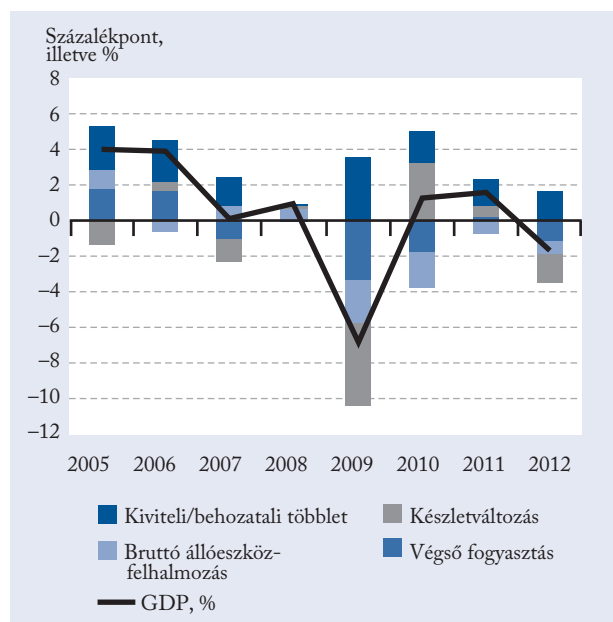
és a közösségi fogyasztás együtteséből számított, a belső kereslet több mint nyolctizedét kitevő végső fogyasztás 2012-ben 1,7%-kal csökkent.

A válság kezdete óta negyedik éve folyamatosan csökkenő **bruttó állóeszköz-felhalmozás** volume-ne 2012-ben 3,8%-kal lett alacsonyabb. Ez az előző évekhez hasonlóan jelentősen visszafogta a gazdasági teljesítmény alakulását. A bruttó állóeszköz-felhalmozás részesedése a bruttó hazai termékéből erőteljesen csökkent az elmúlt években: 2012-ben mindössze 17,2% volt a 2008. évi 21,7%-kal szemben. 2011-hez viszonyítva 0,7 százalékponttal mérséklődött az arány. A bruttó állóeszköz-felhalmozás elmúlt évekre jellemző elmaradása bizonytalanná teszi a jövőbeli növekedési kilátásokat és hazánk régiós versenyképességét.

A bruttó állóeszköz-felhalmozásból 86%-kal részesedő **nemzetgazdasági beruházások** szintén csökkentek: volumenük 2012-ben 5,2%-kal maradt el az előző évitől. Ezen belül az építési beruházások 11%-kal visszaestek, ugyanakkor a gép- és berendezésberuházások 1,8%-kal növekedtek.

4.14. ábra

Hozzájárulás a GDP változásához a felhasználási oldalon

A HITELEZÉSI PROBLÉMÁK IS ÉRZŐDNEK A BERUHÁZÁSI TELJESÍTMÉNY ALAKULÁSÁN

A beruházási teljesítmény alakulását reálgazdasági és pénzügyi folyamatok egyaránt magyarázzák. A beruházások dinamizálódását – fokozottan a belső piacra termelő ágazatok esetében – gátolja a szunnyadó **belső fogyasztás**. A háztartások fogyasztásának alakulását az elmúlt három évben a devizaalapon felvett hitelek törlesztései határozták meg. 2012-ben a lakosság mérlegalkalmazkodása mérsékelte a háztartások tényleges fogyasztását.

Az előző évekhez hasonlóan 2012 folyamán a vállalati hitelállomány tovább mérséklődött, melyben **hitelkeresleti és -kínálati** tényezők egyaránt szerepet játszottak.²⁵⁾ A vállalatok hitelkereslete visszafogottabbá vált a bizonytalan makrogazdasági környezet következtében. A beruházni szándékozó cégeket kedvezőtlenül érintik a válság óta megszigorodott hitelezési feltételek, ami miatt nehezebb külső forrást bevonni a beruházás finanszírozásába. A hitelfelvételi szabályoknál sokkal jelentősebb korlátot jelentenek a vállalkozások számára a magas hitelkamatok.²⁶⁾ A beruházások külső forrásból történő finanszírozását a drága hitelek is megnehezítették. A vállalati hitelkamatlábak a válság első évében 10% felett voltak, amik 2010 folyamán 9% alá – négyéves mélypontra – csökkentek. 2012 közepére – részint a nemzetközi környezet hatására – újra 10% fölé került a hitelek átlagos kamatlába. 2007 óta a visegrádi országok közül hazánkban a legmagasabb a legalább 5 évre, nemzeti valutában nyújtott vállalati hitelek – átlagos éves – kamatlába.

A pénzügyi szervezetek a tőke- és mérleghelyzetükből (tőke- és tartalékképzési szabályok, forráskivonás, banki terhek növekedése) kifolyólag kockázatkerülőkké váltak, ami a hitelezési aktivitás visszafogásában mutatkozik meg. A külföldi bankok többsége erőteljesen csökkentette a hazánkkal szembeni követelésállományát, egyben jelentősen mérsékelte a magyar kitétséget. (A négy visegrádi ország közül hazánk esetében volt a legnagyobb a forráskiáramlás mértéke.)

²⁵⁾ Forrás: Jelentés a pénzügyi stabilitásról, 2012. november, Magyar Nemzeti Bank, 2012.

²⁶⁾ Forrás: Új szakasz a monetáris politikában, fennmaradó növekedési kockázatok, Makrogazdasági elemzés 2012. december, MFB Zrt., 2012.

A hitelkamatok nagyságát leginkább befolyásoló tényező a – monetáris politika egyik legfontosabb eszközének számító – **jegybanki alapkamat**. 2008 őszén, a válság begyűrűzésekor a jegybank – a pénzügyi instabilitás elkerülése céljából – 11,00%-ra emelte az irányadó rátát, amely a következő másfél évben fokozatosan csökkent, 5,25%-ra. A kifejezetten alacsony kamatszint nem párosult a hitelezés élénkülésével a kereskedelmi bankok alacsony aktivitása következtében, ezért a vállalati hitelállomány leépült. 2011 második félévében 7,00%-ra emelkedett az alapkamat, amellyel újra megemelkedtek a hitelek kamatköltségei. A Magyar Nemzeti Bank 2012 folyamán egy alapkamat-csökkentő ciklusba kezdett, aminek az egyik fontos célja a mérséklődő kamatokon keresztül a beruházások beindítása. A jegybank Monetáris Tanácsa 2012 augusztusától kezdődően minden hónapban 25 bázisponttal csökkentette az alapkamatot. Ennek eredményeként a ráta 2012 végére – öt lépésben – 5,75%-ra mérséklődött. (Ennél alacsonyabb alapkamatszintre két éve nem volt példa.) Elsősorban ennek hatására a vállalatok számára biztosított hitelek kamatai – és a kockázatokat kifejező kamatfelárak is – csökkenni kezdtek az év utolsó hónapjaiban.

A feldolgozóipari beruházások növekedését bizonytalanná teszi a feldolgozóipari kapacitások alacsony kihasználtsága: 2012-ben a rendelkezésre álló kapacitások átlagosan 77%-át használták ki, ami jelentősen elmarad a megelőző 11 év átlagától. A kibocsátás bővülése során a termelő vállalkozások először a rendelkezésre álló szabad kapacitások kihasználására, a termelékenység fokozására törekednek.

A nemzetgazdasági ágak többségében csökkent a tárgyieszköz-beruházások volumene, ugyanakkor a teljes nemzetgazdasági beruházások közel harmadát megvalósító **feldolgozóipar beruházásaiban** – az egy évvel azelőtti kiemelkedő, 24%-os növekedés után – 4,9%-os bővülés következett be. A feldolgozóipari volumennövekedés az importforrásból megvalósuló gép- és berendezésberuházásoknak köszönhető. A belföldi piacokra termelő feldolgozóipari alágakban mérséklődés, az elsősorban exportpiacokra értékesítő gépipari alágak többségében (villamosberendezés-gyártás; gép, gépi berendezés gyártása; járműgyártás) számottevő növekedés történt a beruházási volumen esetében. A feldolgozóipar mellett emelkedés következett be – főként a bel- és árvízvédelmi fejlesztések miatt – a közigazgatásban (13%), illetve – egy, új frekvenciák vásárlásával és jelentős hálózatbővítéssel járó, II. negyedévi nagyberuházás következtében – az információ és kommunikáció területén (11%).

A nagy súlyú nemzetgazdasági ágak közül az ingatlanügyletek, valamint a szállítás, raktározás területén mérséklődött a csökkenés üteme: előbbi fejlesztései – elsősorban a lakásépítések erőteljes zuhanása miatt – 5,1, utóbbié 2,4%-kal esett vissza. A kisebb súlyú nemzetgazdasági ágak közül a kereskedelem beruházási teljesítményében – az első félévi üzletlánc-bővítések és -fejlesztések ellenére – 2,5%-os mérséklődés volt. (A kereskedelem beruházásait számottevő részben visszafogta a 2012 elején életbe lépő törvény, amely szerint – várhatóan három éven keresztül – nem lehet 300 négyzetméternél nagyobb területű üzleteket és bevásárlóközpontokat létesíteni hazánkban, ez alól csak a szaktárca vezetője adhat felmentést.²⁷⁾ Jelentős volt a visszaesés az egészségügyi szolgáltatás területén (40%), mivel az EU-s forrásból megvalósult egészségügyi intézményfejlesztések befejeződtek. Ezen kívül csökkenés történt még az energiaiparban (39%), az oktatás területén (38%), valamint a mezőgazdaságban (1,9%).

KÜLFÖLDI LEÁNYVÁLLALATOK JELENTŐSÉGE A BERUHÁZÁSOKBAN

Hazánk gazdasági szerkezetének az ezredfordulóra lezajló átalakulását követően a magyar gazdasági növekedés alapja a külföldről beáramló működőtőke lett. A tőkebefektetések révén a külföldiek a mai napig meghatározói a beruházási teljesítmény alakulásának.

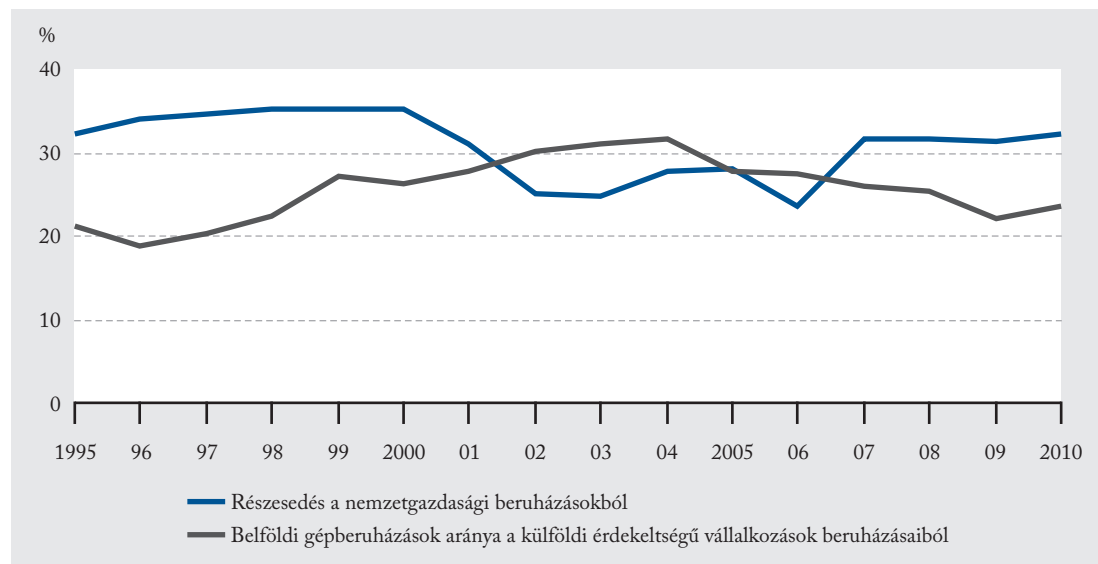
²⁷⁾ Forrás: 2011. évi CLXVI. törvény Magyarország 2012. évi költségvetését megalapozó egyes törvények módosításáról, Magyar Közlöny, 2011. évi 148. szám.

1995 óta a legalább 10%-os külföldi érdekeltséggel rendelkező vállalkozások beruházásainak részaránya 25–35% között mozgott a nemzetgazdasági beruházásokon belül. 2010-ben 1444 milliárd forintot költöttek a külföldi érdekeltségű cégek pótló vagy bővítő beruházásra. Ez a nemzetgazdasági beruházások 32%-át jelentette. A legnagyobb részt – a megelőző évekhez hasonlóan – továbbra is a feldolgozóipari cégek adták, amelyen belül a járműgyártásban a legmagasabb a beruházási érték.

4.15. ábra

A külföldi érdekeltségű vállalkozások beruházásai

2008–2010 között a Magyarországon működő vállalkozások által eszközölt bruttó beruházások²⁸⁾ közel fele a hazánkban működő külföldi leányvállalatokhoz köthetőek. A teljes nemzetgazdasági beruházásokhoz hasonlóan itt is a feldolgozóipar tőkevonzó képessége dominál. A legnagyobb beruházó nemzetgazdasági ágban, a feldolgozóiparban a beruházások kétharmadát a külföldi leányvállalatok adják. 2010-ben számottevő arányban részesedtek a beruházásból 2010-ben a külföldi leányvállalatok a bányászatban (76%), az információ és kommunikáció területén (76%), az energiaiparban (62%), valamint az adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység terén (62%). A külföldi leányvállalatok által megvalósított beruházások nagyjából négytizede a feldolgozóiparban realizálódik.

2012 VÉGÉN A MAGYAR VÁRAKOZÁSOK AZ UNIÓSNÁL KEVÉSBÉ VOLTAK PESSZIMISTÁK

A belső és a külső makrogazdasági folyamatok 2011 folyamán pesszimistává tették a magyar gazdasági szereplőket (az üzleti szférát és a végső fogyasztókat) a növekedési lehetőségeket illetően. A kedvezőtlen gazdasági hangulat 2012-re is jellemző volt. Az Európai Bizottság minden hónapban elkészíti az **European Sentiment Indicator** (ESI) bizalmi indexét a tagországokra és az unió egészére is.

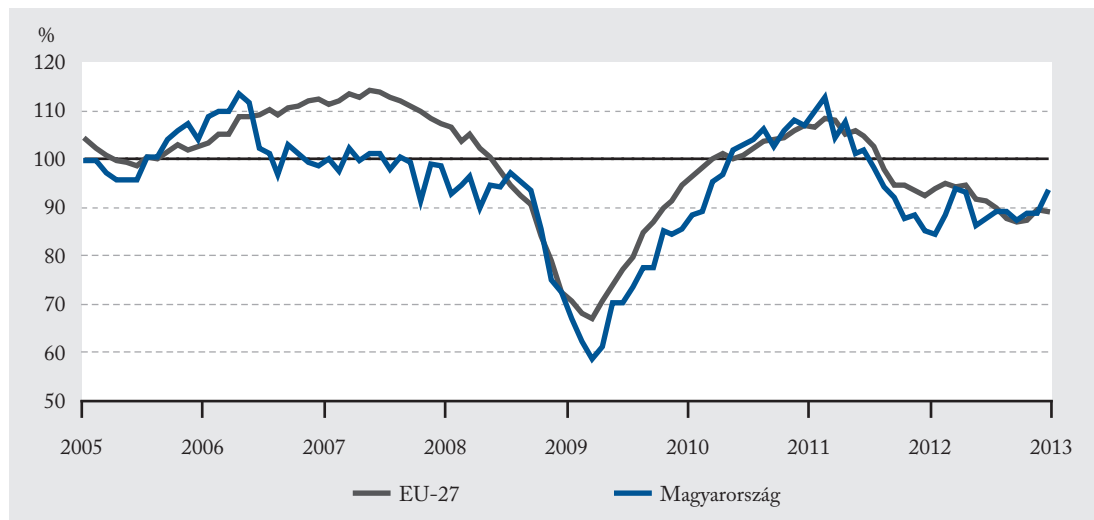
A magyar gazdasági szereplők hangulata 2011-ben – a gazdasági teljesítmény lendületvesztésével párhuzamosan – romlott. 2006 közepe óta nem voltak olyan optimisták a magyarok, mint 2011 januárjában. Azonban 2011 folyamán a belső és a külső gazdasági folyamatok, valamint kiemelten a dél-európai államok adósságválsága miatt a recessziós félelmek erősödtek. A felmérésben részt vevő gazdasági szereplők – 2009 vége óta – 2012 januárjában voltak a legpesszimistábbak. A „borongós” hangulat az egész

²⁸⁾ A TEÁOR'08 szerinti bontásból a B–N nemzetgazdasági ágak a pénzügyi, biztosítási tevékenység kivételével.

évre jellemző volt, bár az év végére némi javulás történt a rövid távú magyar gazdasági folyamatok megítélésében. Ennek köszönhetően 2012 végén a magyar gazdasági szereplők kevésbé voltak pesszimisták, mint az Európai Unió egészében, ahol a dél-európai államok gazdasági nehézségei okozta recesszió 2012-ben fokozta az aggodalmakat.

4.16. ábra

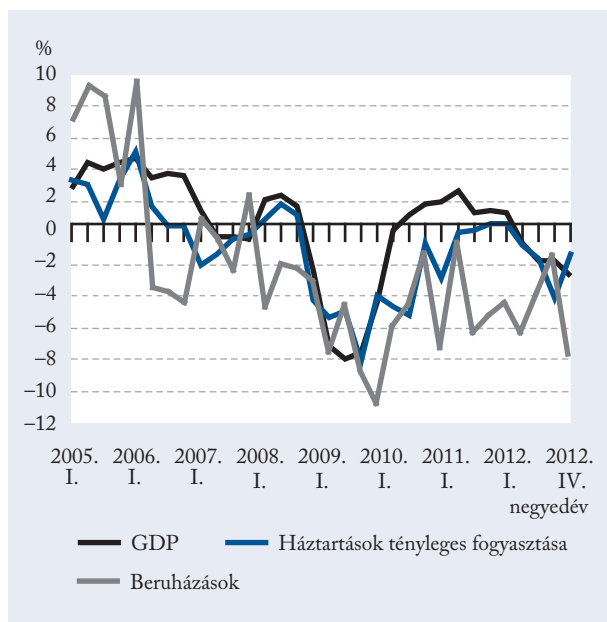
Az ESI bizalmi index alakulása* (1990–2012. havi átlaga=100)

* Szezonálisan kiigazított adatok szerint.

4.17. ábra

A GDP és a fontosabb felhasználási tételek alakulása (változás az előző év azonos negyedéhez képest)

A **versenyszférában** a feldolgozóipari nagyvállalatok jelentős fejlesztései ellenére is 2,7%-kal mérséklődött a beruházási teljesítmény. A **költségvetésben** – a fiskális egyensúlyi intézkedések hatására – tovább csökkent a beruházási kereslet: a 2011. évi 8,7%-os mérséklődést követően 2012-ben 18%-kal lett alacsonyabb a beruházások volumene. A beruházások zuhanását tompították a megelőző évről áthúzódó bel- és árvízvédelmi fejlesztések. A saját forrásból megvalósuló kormányzati beruházások erőteljesen zsugorodtak, amit az uniós forrásból megvalósuló felújítások, fejlesztések csak részben tudtak ellensúlyozni.

2012-ben folytatódott a vállalatok készletezése, az állomány növekedése 77 milliárd forint volt. A **készletek** bővülése ugyanakkor jelentősen elmarad a 2011. évi 452 milliárd forintos emelkedéstől. Ennek következtében a készletek változása számottevően rontott a gazdasági teljesítményen.

2012-ben csökkent az árutermelő ágazatok teljesítménye

A termelési oldalon a nemzetgazdasági ágak többségében volumencsökkenés következett be. 2012-ben a

bruttó hozzáadott érték volumene 1,9%-kal maradt el a 2011. évi szinttől, ezen belül az **árutermelő ágazatok** teljesítménye 4,3%-kal esett vissza.

4.18. ábra

A bruttó hozzáadott érték ágazatok közötti megoszlása, 2012

A száraz nyári időjárás következtében a **mezőgazdaság** bruttó hozzáadott értéke 2012-ben – az egy évvel korábbi 22%-os növekedést követően – 21%-kal lett alacsonyabb, ami az elmúlt 18 év leggyengébb teljesítménye. A visszaesés elsősorban a növénytermesztés teljesítményével függ össze. Az állattenyésztés hozzáadott értéke – az elmúlt évekhez hasonlóan – gyakorlatilag nem változott.

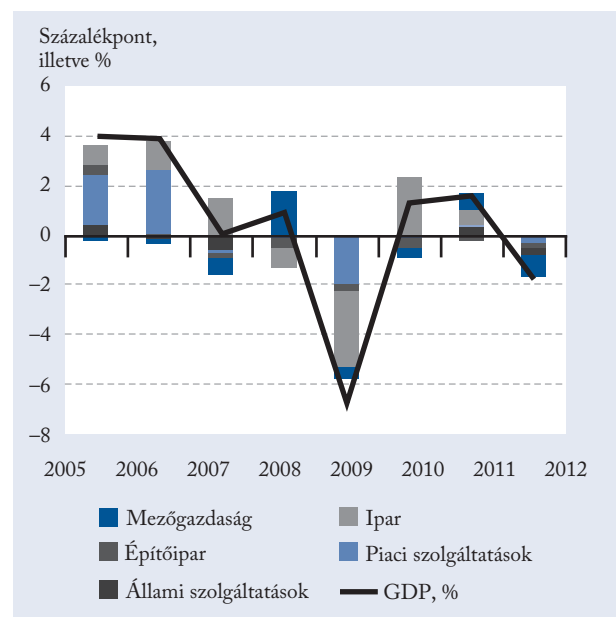
Az európai konjunktúrával szoros kapcsolatban álló **ipari teljesítmény** 2012-ben 1,2%-kal mérséklődött az előző évihez képest. A csökkenés hátterében főként a visszafogottabb külső kereslet miatt jelentős mértékben lassuló exportértékesítés állt. Az iparon belül az energiaipar és – az I. félévi növekedés ellenére – a feldolgozóipar hozzáadott értéke egyaránt mérséklődött. (A IV. negyedévben, több mint két és fél év után először a feldolgozóipar hozzáadott értéke 3,4%-kal csökkent.) A feldolgozóiparon belül az egyre nagyobb súllyal rendelkező járműgyártásban nagymértékű növekedés, ugyanakkor a számítógépek, elektronikai és optikai termékek termelésében jelentős visszaesés következett be. (Utóbbi alakulását meghatározta, hogy a Nokia – költségracionalizálásra hivatkozva – komáromi

üzemből másik országba helyezte át a mobiltelefon-összeszerelést.)²⁹⁾ Az energiaipar teljesítményét az időjárási tényezők alakulásán túl a jelentős energiafelhasználó feldolgozóipar termelésének mérséklődése is befolyásolta.

Az **építőipar** teljesítménye – az építési beruházásokkal párhuzamosan – már több mint hat éve folyamatosan csökken, 2012-ben 6,4%-kal. Minden építményfőcsoportban zsugorodott a termelés az előző évihez képest. Az építőipari folyamatokat számottevően meghatározó lakásépítések és a kiadott építési engedélyek száma egyaránt tovább csökkent 2012-ben: előbbi 17, utóbbi 15%-kal.

4.19. ábra

Hozzájárulás a GDP változásához a termelési oldalon

Kereslet hiányában mérséklődött a szolgáltatások volumene

Az alacsony belső kereslettel összhangban a **szolgáltató ágazatok** együttes teljesítménye 2012-ben – a nemzetgazdasági átlag alatti mértékben, – 0,5%-kal mérséklődött. A bruttó hozzáadott érték közel kétharmada keletkezett a nem árutermelő ágazatokban.

Az előző évihez hasonlóan a legjelentősebb mértékben a **pénzügyi szolgáltatások** teljesítménye csökkent (3,0%), ebben meghatározó volt a bankok hitelezési aktivitásának mérséklődése. A lakossági és a vállalati hitelállomány egyaránt alacsonyabb lett az

²⁹⁾ Forrás: [A Nokia honlapja: Nokia plans changes to its manufacturing operations to increase efficiency in smartphone production, 2012. február 8.](#)

év végére az egy évvel azelőttihez képest. A biztosítási ágazatban visszaestek a díjbevételek, ami egyrészt az életbiztosításoknál tapasztalt visszaváltások, másrészt a nem életbiztosítások díjcsökkenései miatt következett be.

2012-ben a **szállítás, raktározás** nemzetgazdasági ág bruttó hozzáadott értéke – az ipari ágazatok teljesítményével összhangban – 1,6%-kal csökkent. A **kereskedelem, szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás** együttes hozzáadott értéke 1,1%-kal mérséklődött az előző évihez képest: a kereskedelem csökkenő teljesítményét nem tudta ellensúlyozni a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás 1,3%-os növekedése, amit elősegített a forint gyengébb árfolyamszintje. A kiskereskedelmi forgalom csökkenésére a háztartások visszafogott fogyasztása hatott. Az **ingatlanügyletek** hozzáadott értéke 1,1%-kal maradt el a 2011. évi szinttől. A teljesítményt számottevően befolyásolta a lakásépítések és -értékesítések csökkenése. Az elmúlt évekhez hasonlóan a pangó ingatlanpiac (ahol átmeneti fellendülést okoztak a végtörlesztés miatti lakáseladások) újbóli kibontakozását nehezíti a pénzügyi rendszer visszafogott hitelezési aktivitása. Ezen kívül mérséklődés volt a **művészet, szórakoztatás, szabadidő és egyéb szolgáltatás** (1,3%), valamint az **üzleti szolgáltatások** (0,7%) területén is.

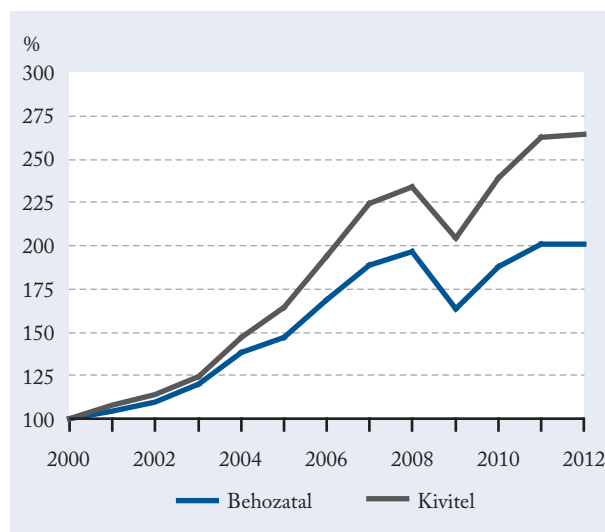
A bruttó hozzáadott érték 5,2%-át előállító **információ és kommunikáció** területén dinamikusan, 3,5%-kal bővült a teljesítmény 2012-ben. A bővüléshez hozzájárult a mobilinternet használatának erőteljes növekedése, valamint az információtechnológiai szolgáltatások hozzáadott értékének emelkedése. A szolgáltatásokon belül a legnagyobb súllyal rendelkező – jellemzően államiilag finanszírozott – **közigazgatás, oktatás, egészségügyi szolgáltatás** területén 0,2%-os növekedés történt.

KÜLKERESKEDELEM

Hazánk külpiacoktól való fokozódó függésével és a belföldi kereslet mérséklődésével párhuzamosan a termékek és szolgáltatások külkereskedelme a magyar gazdaság egyik legfontosabb hajtóerejévé vált. Az 1990-es évek eleji mélypontot, majd a lassú növekedést követően 1997-től hazánk külkereskedelme – a 2001-ben bekövetkezett meg-

torpanástól eltekintve – mind az export, mind az import tekintetében dinamikusan, két számjegyű mértékben bővült, ami 2006-tól kezdődően élénkebb volt az Európai Unió egészében mértnél. E tendenciát a 2008 második felében kezdődött gazdasági világválság törte meg, ennek hatására a kivitel és a behozatal volumenében egyaránt jelentős visszaesés következett be.

4.20. ábra
A külkereskedelmi forgalom volumenének alakulása
(2000. év = 100)

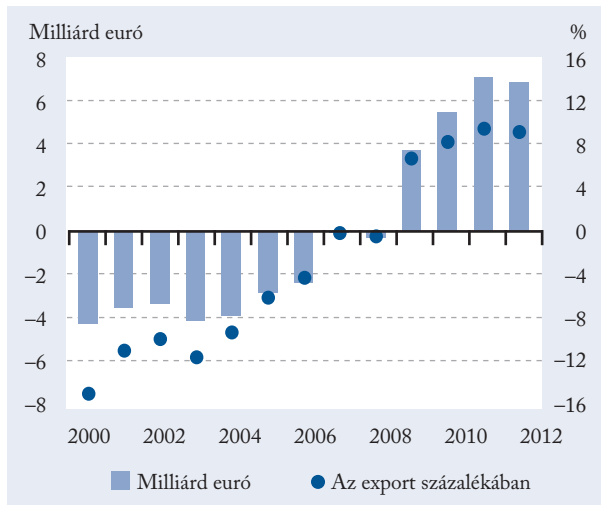

A **volumen** csökkenése 2009 októberében az alacsony bázis miatt lassulni kezdett, majd a novembertől kezdődő kismértékű növekedés 2010 februárjától két számjegyű bővülésbe váltott. 2011 júniusától az export és az import is egyre mérsékeltebben élénkült, s ez a tendencia 2012-ben is folytatódott: a növekedési ütem fokozatos lassulását a III. negyedévben stagnálás, majd az utolsó negyedévben csökkenés váltotta fel, amelynek következtében 2012-ben összességében a kivitel volumenének 0,9%-os emelkedése a behozatal stagnálásával párosult.

A válság előtti évek fokozatosan csökkenő, majd stagnáló passzívumával szemben 2009–2011-ben dinamikusan bővülő aktívum jellemezte a hazai **külkereskedelmi mérleg egyenlegét**. Ugyan a 2012-es adatok szerint az aktívum csökkent, a többlet értéke még mindig igen számottevő, 6823 millió euró volt.

4.21. ábra

A külkereskedelmi termékforgalom egyenlegének alakulása (folyó áron)

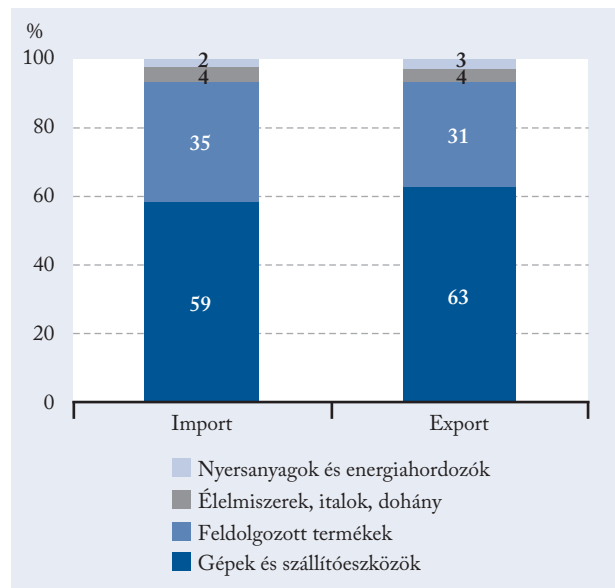

Jelentős függés az európai uniós, ezen belül különösen a német piactól

A nagy összegű aktívum kialakulásában az **Európai Unió tagországaival** folytatott külkereskedelem játszott a főszerepet, amelyek az 1990-es évek eleje óta számítanak hazánk legfontosabb külkereskedelmi partnereinek. Magyarország 2012. évi exportjának 76%-a, importjának pedig héttizede koncentrált erre az országcsoportra. Közülük exportoldalon sorrendben Németország, Románia, Szlovákia, Ausztria és Olaszország, import szempontból pedig Németország, Ausztria, Szlovákia, Lengyelország és Olaszország voltak a legjelentősebb partnerországaink, amelyekben a Magyarországról külföldre, illetve az onnan hazánkba irányuló külkereskedelmi forgalom egyaránt közel fele koncentrált. Az imént említett országok közül kiemelkedik Németország, hiszen amellett, hogy hazánk kiviteli és behozatali forgalmának egyaránt negyede a vele való külkereskedelemből realizálódik, ezen forgalom valamivel több mint hattizedét a külkereskedelmünk szempontjából igen fontos gépek és szállítóeszközök adják. Ehhez az árucsoporthoz, ezen belül is a közúti jármű árucsoport németországi forgalmához kapcsolódik a hazánk külkereskedelmi termékforgalmában 2012-ben mért legnagyobb mértékű export- és importbővülés is. Mivel Németország kiemelkedő részesedése hazánk külkereskedelmi forgalmából évek óta stabil, az ott zajló gazdasági folyamatok a hazai külkereskedelem és a magyar gazdasági élet egészének alakulása szempontjából is meghatározóak.

4.22. ábra

Németországgal folytatott külkereskedelmünk összetétele árucsoportok szerint, 2012

Az uniós tagországokkal lebonyolított exportunk volumene 0,9, importunké 1,9%-kal nagyobb volt 2012-ben, mint egy évvel korábban. Ebben a relációban a külkereskedelmi mérleg aktívumának 2011-ben kezdődött csökkenése 2012-ben felgyorsulni látszott: 2011 végén hazánk uniós országokkal folytatott külkereskedelmének többlete 9,3 milliárd eurót tett ki, 970 millió euróval kevesebbet, mint egy évvel korábban.

A szomszédos országokkal folytatott külkereskedelem hazánk exportjának 24%-át, importjának 19%-át teszi ki. A hét, földrajzilag határos állam közül Ausztriával, Romániával és Szlovákiával bonyolítja hazánk a legélénkebb külkereskedelmi kapcsolatot. Amellett, hogy nyugati és északi szomszédaink mind az export, mind az import szempontjából szerepelnek az 5 legjelentősebb külkereskedelmi partnerünk között, 2012-ben e 3 államban koncentrált a szomszédos országokkal folytatott kivitelünk 73%-a, illetve behozatalunk valamivel több mint nyolctizede.

Külkereskedelmünkben kiemelkedő szerep jut az ázsiai alapanyag- és alkatrész-behozatalnak

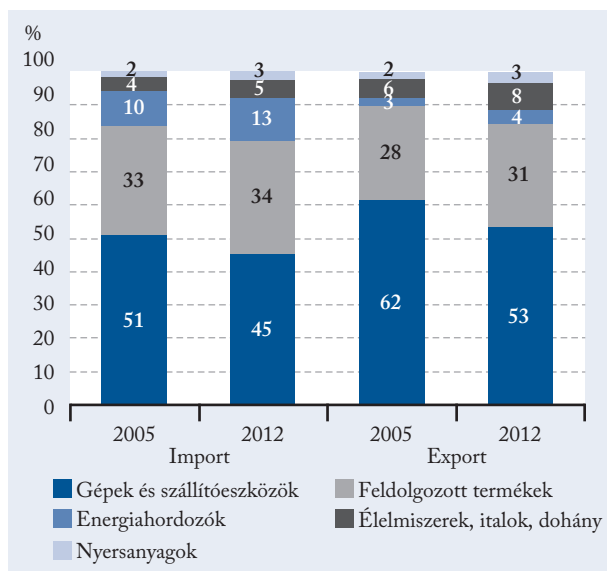
Az **Európai Unión kívüli országokkal** folytatott külkereskedelmünket az unióval ellentétben évek óta jelentős importtöbblet jellemzi, amit a gazdasági válságot megelőzően az importvolumen exportét meghaladó, két számjegyű bővülése táplált. A válság

hatására 2008-ban a volumenbővülés üteme a forgalom mindkét irányában egy számjegyre lassult, majd 2009-ben a kivitel és a behozatal is 15%-kal csökkent. Az alacsony bázis hatására 2010-ben az exportvolumen-bővülés mértéke (23%) már meghaladta az importét, a különbség 2011-re tovább növekedett, amikor is a kiviteli volumen 18%-os bővülése a behozatali volumen stagnálásával párosult. Ez a tendencia 2012-ben tovább folytatódott: a kivitel 0,8%-os volumenbővülésének és a behozatal 4,5%-os csökkenésének hatására a passzívum a 2011-ben mért 3,2 milliárd euróról 2012-re 2,5 milliárd euróra apadt, amiben nagy szerepet játszott hazánk ázsiai országokkal folytatott külkereskedelmének alakulása.

4.23. ábra

A külkereskedelmi termékforgalom áruszerkezete

Az ázsiai országok viszonylatában 2012-ben 129 millió euróval 4,4 milliárd euróra csökkent a passzívum. Ennek döntő hányada import oldalon a Hongkongból, Kínából, a Koreai Köztársaságból, Japánból és Szingapúrból érkező híradás-technikai, hangrögzítő és -lejátszó készülékek, valamint a villamos gépek, készülékek, műszerek, ezen belül főként az okostelefonok és tévék gyártásához szükséges alkatrészek forgalmának visszaeséséből adódott. A csökkenés Japán esetében kiegészült a közúti járművek gyártásához szükséges alkatrészek, Szingapúr esetében pedig az irodagépek importforgalmának visszaesésével. Exportoldalón a mérséklődésben kiemelt szerepet játszott a híradás-technikai, hangrögzítő és -lejátszó készülékek, valamint a villamos

gépek, készülékek, műszerek (tévék, okostelefonok) forgalmának csökkenése, főként az Egyesült Arab Emírátságok és India irányába.

Az unión kívüli európai országokkal szemben hazánk 107 millió euróval 268 millió euróra növelte mérlegtöbbletét, az amerikai országok tekintetében pedig külkereskedelmi mérlegünk ennél lényegesen magasabb, 380 milliós aktívummal zárt, ami 402 millió eurós javulás a 2011-es 22 millió eurós passzívummal szemben.

Hazánk külkereskedelmének motorjai a járműipar és a vegyipar

A magyar külkereskedelem legfontosabb áruőcsoportját 2012-ben is a **gépek és szállítóeszközök** jelentették, amelyek a teljes export értékének 53%-át, az importnak pedig 45%-át adták. A 2000-es évek közepétől az áruőcsoport forgalmának mindkét irányát jellemző két számjegyre bővülés a válság hatására 2008-ban lelassult, majd 2009-ben közel 20%-os csökkenésbe váltott át, amit 2010-ben – a bázishatásnak köszönhetően – egy közel ugyanekkora növekedés követett. 2011-ben mind a kiviteli, mind a behozatali volumen növekedési üteme egy számjegyre lassult, ami 2012-ben 3,3%-os és 0,5%-os csökkenésbe váltott át. Az áruőcsoporton belül a jelentős súlyt képviselő híradás-technikai, hangrögzítő és -lejátszó készülékek volumene az év során ötödével csökkent, elsősorban a mobiltelefon és alkatrészei forgalmának visszaesése következtében. Ezzel szemben dinamikusabban bővült a közúti járművek és az általános rendeltetésű ipari gépek mindkét irányú forgalma, valamint az energiafejlesztő gépek és berendezések exportvolumene.

A második legnagyobb áruőcsoport, az export és az import egyaránt valamivel több mint háromtizedét képviselő **feldolgozott termékek** külkereskedelmét a heterogén termékskálának köszönhetően számos, eltérő erősségű, sokszor egymással teljesen ellentétes hatású gazdasági folyamat alakítja. A 2000-es években az áruőcsoport mindkét irányú forgalmát – a 2003-as export kivételével – váltakozó nagyságú volumenbővülés jellemezte, ami 2009-ben, a válság hatására a kivitel esetében 7,8%-os, a behozatalnál pedig 15%-os visszaesésbe váltott. 2010-ben már mind a kivitel, mind a behozatal esetén két számjegyre bővülést mértek, és hasonlóan dinamikus növekedés jellemezte a 2011. évi exportot és importot egyaránt. A 2012. évi adatok alapján az áruőcsoport volumenének bővülése a forgalom

mindkét irányában lassult: az év egészében a kiviteli forgalom 6,3 a behozatali ennél kisebb mértékben, 3,5%-kal haladta meg az egy évvel korábbi értéket. Az árufőcsoport forgalma elsősorban a vegyipar és a közúti jármű-gyártáshoz kapcsolódó termékek élénk külkereskedelmének volt köszönhető: dinamikusan nőtt a szakmai, tudományos, ellenőrző műszerek, és a szerves vegyi termékek mindkét irányú forgalma, valamint a gyógyszer és gyógyszerészeti termékek és a gumigyártmányok exportja.

Az **élelmiszerek, italok, dohánytermékek** árufőcsoport 2012-ben 8,2%-kal részesedett az exportból és 5,3%-kal az importból. A hazánk uniós csatlakozását követően realizált két számjegyű import- és – 2007 kivételével – egy számjegyű exportvolumenbővülést követően az árufőcsoport forgalmának növekedése a válság hatására 2008-ban csökkenni kezdett, majd 2009-ben a kivitel stagnálásával párhuzamosan a behozatal volumene 7,4%-kal mérséklődött. A 2010-es exportoldali 14%-os volumenbővülést követően az árufőcsoport kiviteli forgalmának dinamikája fokozatosan csökkenni kezdett, amelynek következtében a növekedés üteme 2011-ben 5,3%-ra, 2012-ben pedig 4,9%-ra lassult, szemben a behozatalival, amelynek a 2011-ben mért 12%-os volumenbővülése 2012-ben 5,9%-os csökkenésbe váltott át. Az árufőcsoporton belül a gabona és gabonakészítmények, ezen belül a kukorica, valamint az állati takarmányok exportja 2012-ben két számjeggyel bővült. Importoldalán a cukor, cukorkészítmények és méz, valamint a dohány és dohányárak kivételével valamennyi árucsoport behozatala elmaradt a 2011. évitől.

Az **energiahordozók** behozatali volumene 2012-ben 5,3%-kal csökkent, ami az importenergia-árak emelkedése mellett euróban mérve 3,4%-os értéknövekedést eredményezett az árufőcsoport forgalmában. A legfontosabb árucsoportok közül mind a kőolaj és kőolajtermékek, mind a természetes és mesterséges gázok behozatali volumene csökkent, ami a belföldi kereslet visszaesésére vezethető vissza. Ezzel szemben az energiahordozók behozatalánál jóval csekélyebb súlyú export volumene 4,7%-kal haladta meg az előző évi szintet.

A legkisebb árufőcsoport, a forgalom 2–3%-át képviselő **nyersanyagok** külkereskedelme a válság miatti 2009-es visszaesést követően 2010-ben és 2011-ben két számjeggyel bővült, ami 2012-ben a kivitel tekintetében 9,8%-ra lassult, a behozatal esetében pedig 0,6%-os csökkenésbe váltott át.

A kiviteli forgalom **forintárszintje** 2011-ben és 2012-ben megegyező mértékben (mintegy 3%-kal) nőtt, szemben a behozatalival, amelynek 2011-ben mért 5,0%-os növekedése 2012-ben 4,2%-ra lassult. A árak alakulását jelentősen befolyásolta a forint árfolyamának változása. Míg a forint a meghatározó devizákkal szemben – éves átlagban – a 2009-es nagymértékű (13%-os) gyengülést követően 2010-ben 1,1%-kal erősödött, 2011-ben 1,4%-os, 2012-ben pedig ennél nagyobb mértékű, 4,6%-os leértékelődés következett be. Ennek oka nemzeti valutánk euróhoz mért 3,3%-os, valamint a dollárhoz viszonyított 12%-os gyengülésében keresendő. Az árfolyamváltozásból adódik, hogy míg 2009-ben a **devizaárszint** a forgalom mindkét irányában mintegy 10%-kal elmaradt az előző évben mérttől, 2010-ben és 2011-ben 2–4%-kal meghaladta az egy évvel korábbi szintet, 2012-ben pedig az export tekintetében 1,7%-kal, az importban 0,4%-kal alatta maradt annak. A külkereskedelmi forintárak változásának következményeként 2012-ben a cserarány 1,2%-kal romlott. A 2000-es évek elejétől az exportárak az importáraknál kisebbek, vagy azzal közel azonos mértékben emelkedtek, ez alól csak a 2009-es év volt kivétel, mikor is az exportárak jelentős növekedése hatására a cserarány 1,8%-kal javult.

Lassuló exportbővülés és csökkenő importforgalom a szolgáltatások külkereskedelmében

A globalizálódó világgazdaságban egyre nagyobb szerep jut a szolgáltatások külkereskedelmének, hiszen amellett, hogy jelentősen elősegíti az egyes szereplők nemzetközi környezetben való hatékony működését, az információs és telekommunikációs eszközök fejlődésének köszönhetően a kereskedelemre alkalmas szolgáltatások köre is folyamatosan bővül. Az országok között nyújtott, illetve igénybe vett szolgáltatásoknak az uniós szabályozásoknak megfelelően négy nagy csoportját különböztetjük meg. A turizmus szolgáltatáscsoport keretében a külföldiek magyarországi kiadásai és a magyarok külföldi költéseit számoljuk el, míg a szállítási szolgáltatások körébe a személyszállítási, áruszállítási és szállítást kiegészítő szolgáltatások tartoznak, szállítási módokat (tengeri, légi, vasúti, közúti, belvízi, csővezetékes szállítás, egyéb szállítást kiegészítő szolgáltatások) szerint részletezve. Az üzleti szolgáltatások között a jog- és licenccdíjakat, a kommunikációs, az építési-szerelési, a biztosítási,

a pénzügyi, a számítástechnikai és információs, a személyes, kulturális, szórakoztatási, valamint az egyéb üzleti szolgáltatásokat (pl. kutatási-fejlesztési szolgáltatások, vállalatcsoporton belüli, más-hová nem sorolt szolgáltatások) veszik számba. A kormányzati szolgáltatások a nagykövetségek, konzulátusok, katonai kirendeltségek, valamint egyéb kormányzati szervek külfölddel kapcsolatos szolgáltatásforgalmát tartalmazzák.

A szolgáltatások euróban számított külkereskedelmi forgalmában – ami a teljes külkereskedelmi export 17, valamint az import 14%-ának felel meg – a korábbi évek növekedésével ellentétben 2012-ben a kivitel enyhén emelkedett, a behozatal csökkent. A válságot követően 2010-ben a szolgáltatások exportja – euróban kifejezve – 11, importja 3,1%-kal bővült, 2011-ben a forgalom mindkét irányában egyaránt valamivel több mint 8%-os emelkedés következett be. 2012-ben az export euróértéke csupán 0,9%-kal nőtt, az importé pedig 1,7%-kal csökkent, aminek eredményeként folytatódott az aktívum 2009-ben megkezdődött növekedése. A szolgáltatások külkereskedelmi mérlege 2012-ben 3,8 milliárd euró többlettel zárt, 352 millió euróval nagyobb, mint egy évvel korábban.

A szolgáltatások exportjának és importjának egyaránt mintegy héttizede bonyolódott 2012-ben az Európai Unió országaival. A szolgáltatások kül-

kereskedelmi mérlege az unió egészét tekintve 2,2 milliárd eurós aktívummal zárt, ez 54 millió eurós javulás 2011-hez viszonyítva.

Az unióon kívüli relációkban a legnagyobb, 1,7 milliárd eurós exportforgalmat az ázsiai országok csoportjával bonyolította le hazánk, de az amerikai és az unióon kívüli európai országokba nyújtott szolgáltatások értéke is meghaladta, illetve megközelítette az 1,6 milliárd eurót. Az unióon kívüli importban az amerikai országok állnak az első helyen, kimagasló, 1,7 milliárd eurós forgalommal. A szolgáltatás- külkereskedelmi egyenleg javulásához az EU-n kívüli országok összességében 297 millió euróval járultak hozzá.

A magyar szolgáltatások külkereskedelmi forgalmának legfontosabb csoportját 2012-ben is az **üzleti szolgáltatások** jelentették, amelyek a teljes szolgáltatásexport euróértékének valamivel több mint felét, az importénak kétharmadát adták. Ebben a gazdasági válság előtti években jellemzően passzív egyenleget mutató szolgáltatáscsoportban 2010-ben keletkezett először aktívum, melynek 127 millió eurós értéke 2011-ben 160 millióra, 2012-ben mintegy három és félszeresére, 554 millió euróra növekedett. A szolgáltatáscsoport euróban mért exportja 2012-ben 4,0%-kal bővült, ezen belül 10%-ot meghaladóan nőtt a jog- és licenccdíjak, valamint a reexport és egyéb, kereskedelemhez kapcsolódó

4.2. tábla

Magyarország legfontosabb partnerországai az üzleti, a szállítási és a kormányzati szolgáltatás- külkereskedelemben, 2012
(euróadatokból számolva)

Export				Import			
sor-szám	ország	részese- dés a teljes forgalomból, %	előző év = 100,0	sor-szám	ország	részese- dés a teljes forgalomból, %	előző év = 100,0
1.	Németország	15,6	104,1	1.	Németország	20,9	106,6
2.	Egyesült Államok	8,9	112,8	2.	Egyesült Államok	13,6	100,4
3.	Egyesült Királyság	7,6	99,7	3.	Egyesült Királyság	7,9	103,5
4.	Ausztria	7,0	102,8	4.	Ausztria	6,4	99,8
5.	Japán	5,0	113,9	5.	Hollandia	6,3	81,9
6.	Olaszország	4,8	100,6	6.	Franciaország	3,4	96,4
7.	Hollandia	4,3	105,7	7.	Írország	3,4	144,7
8.	Franciaország	3,4	99,5	8.	Szlovákia	3,0	106,4
9.	Svájc	3,4	108,0	9.	Svájc	2,7	104,3
10.	Spanyolország	3,1	93,6	10.	Románia	2,4	115,2
	Kiemelt országok együtt	63,0	104,5		Kiemelt országok együtt	70,0	102,5
	Összesen	100,0	103,4		Összesen	100,0	100,4

szolgáltatások esetében. Ezen kívül 9,6%-kal nőtt a vállalatcsoporton belüli, máshová nem sorolt szolgáltatások és 7,5%-kal a számítástechnikai és információs szolgáltatások exportjának euróértéke is. Ezzel szemben a szolgáltatáscsoport importjának euróban számított értéke 0,8%-kal csökkent. A szolgáltatáscsoporton belül a számítástechnikai és információs, valamint a kutatás-fejlesztési szolgáltatások behozatala két számjeggyel bővült, a forgalom mintegy ötödét képviselő vállalatcsoporton belüli, máshová nem sorolt szolgáltatások kiadásai 2,2%-kal mérséklődtek, a reexport és egyéb kereskedelemhez kapcsolódó szolgáltatások, valamint az üzletviteli tanácsadás és PR-szolgáltatás importja pedig mintegy tizedével elmaradt az egy évvel korábbi értékektől.

2012-ben a szolgáltatásokon belül felgyorsult az export közel negyedét és az import 13%-át képviselő **turizmus** forgalmának a korábbi években mért kismértékű csökkenése. A vizsgált időszakban az export euróértéke 6,3%-kal, az importé ennél nagyobb mértékben 14%-kal esett vissza, ebben jelentős szerepet játszott a hazánkba látogató külföldiek fogyasztásának, valamint a külföldre utazó magyarok számának és kiadásainak csökkenése.

A teljes forgalom mintegy ötödét adó **szállítási szolgáltatások** exportjának euróértéke 2,2%-kal, importjáé 3,4%-kal haladta meg a 2011. évi szintet. A korábbi évek dinamikus növekedésével ellentétben a kiviteli forgalom négytizedét és a behozatal harmadát képviselő légi szállítás exportja 6,0%-kal, importja 2,8%-kal csökkent, ami a hazai légi piac átrendeződésére vezethető vissza. Ezzel szemben a vasúti és a közúti szállítás exportja 8,6, illetve 6,6, importja 17, illetve 3,4%-kal bővült a vizsgált időszakban.

FIZETÉSI MÉRLEG, KÜLFÖLDIADÓSSÁG-ÁLLOMÁNY³⁰⁾

2009-ben hazánk külső egyensúlya gyors javuláson ment keresztül, s 2010 óta többlettel rendelkezik a folyó fizetési mérleg. Ebben nagy szerepet játszott, hogy a külkereskedelemre a korábbi időszak passzívumai helyett 2009 óta az aktívum jellemző. Ennek köszönhetően az ország külső finanszírozási képessége is nőtt, valamint hazánk kikerült az ikerdeficit (az államháztartási és a fo-

lyó fizetési mérleg egyszerre fennálló hiánya) állapotából.

2012-ben a folyó fizetési mérleg egyenlege mintegy 800 millió euróval javult

Előzetes adatok szerint a **folyó fizetési mérleg** 2012-ben 1,6 milliárd eurós többlettel zárt, ami a bruttó hazai termék 1,6%-ának felel meg. Az ország külfölddel szembeni megtakarítói pozícióját tükröző folyó fizetési mérleg egyenlege 2012-ben 797 millió euróval javult. 2005 és 2008 között jelentős összegű és növekvő – évi 6,6 és 7,8 milliárd euró közötti – deficit keletkezett. Ebben a folyamatban 2009-ben jelentős változás történt, a bevételek és kiadások nagymértékű, a gazdasági válságra visszavezethető csökkenése mellett a hiány 202 millió euróra mérséklődött. 2010-ben a folyó fizetési mérleg többlettel zárt (1065 millió euró), s a bevételek a rákövetkező évben is magasabbak voltak, mint a kiadások (808 millió euró).

A reálgazdasági tranzakciók 2012. évi egyenlegének többlete 7,5 milliárd euró volt, 913 millió euróval több, mint a megelőző évben. Az egyenleg 2007 óta szufficites, amelynek nagysága azóta – a 2008. évet leszámítva – növekedett. A reálgazdasági tranzakciókhoz kötődő pénzmozgás több mint nyolctizedét az áruforgalom jelenti, ami 2012-ben 4,1 milliárd eurós aktívummal zárt. A részmerleg egyenlegének 2009 óta van többlete, az azóta tartó javulás mértéke 2012-ben 678 millió euró volt. A szolgáltatások egyenlege 2008 óta javul, a többlet 2012-ben 3,4 milliárd eurót, a megelőző évinél 235 millió euróval többet tett ki. Az idetartozó tételek közül a hagyományosan legnagyobb aktívummal jellemezhető idegenforgalom 2012. évi bevételi többlete – a megelőző két évhez hasonlóan – 2,2 milliárd euró volt.

A jövedelem- és transzfermérleg egyenlege 2012-ben is romlott, bár a romlás mértéke kisebb volt a megelőző évekre jellemzőnél. A termelési tényezők (mint például a munka és a tőke) használatának ellenértékéként keletkező kiadásokat és bevételeket a „jövedelmek” soron számolják el. A jövedelmek esetében a nettó kiáramlás 2012-ben 6,4 milliárd eurót tett ki, a 2011. évinél 130 millió, a két évvel korábbinál pedig 902 millió euróval többet. A befektetésekhez kapcsolódó jövedelmek közül a közvetlen tőkebefektetések jövedelmei 4,6 mil-

³⁰⁾ A fejezet a Magyar Nemzeti Bank adatai alapján készült.

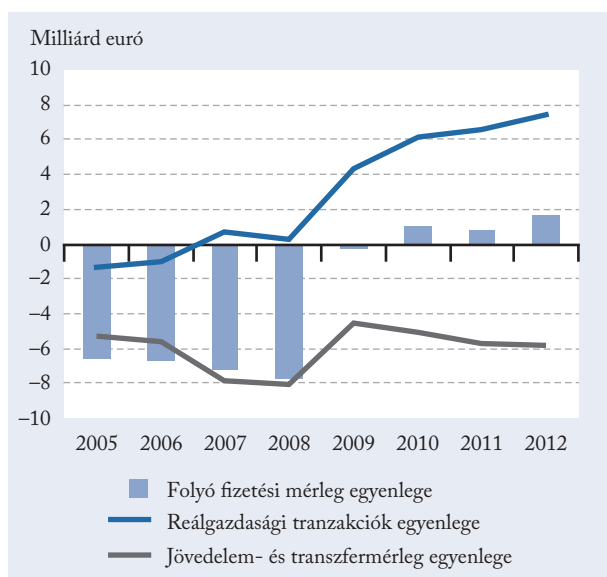

liárd eurós nettó jövedelemkiáramlást mutatnak, 141 millió euróval alacsonyabbat az egy évvel korábbinál. Ezzel szemben a portfólióbefektetésekhez kapcsolódó jövedelemáramlások kedvezőtlenül változtak, a másfél milliárd eurós kiadási többlet ugyanis 373 millió euróval meghaladja a 2011. évit. Az egy évnél rövidebb ideig külföldön alkalmazottak díjazásából 937 millió eurós aktívum keletkezett, 24 millió euróval több, mint 2011-ben. A bevételi oldalon – azaz a magyarok egy évnél rövidebb külföldi munkavállalása eredményeként – közel 1,8 milliárd eurós pénzmozgást regisztrált a központi bank.

A viszonzatlan folyó átutalások olyan transzferek, amelyek esetében egy meghatározott, a folyó fizetési mérlegbe tartozó gazdasági érték átadásához nem kapcsolódik semmiféle ellentételezés. (A transzferek másik csoportját a tőkemérlegben elszámolt tőke-transzferek jelentik.) A viszonzatlan folyó átutalások esetében 500 millió eurós bevételi többlet keletkezett 2012-ben, ami a mérleg 14 millió eurós javulását jelenti a megelőző évihez képest. A részmérleg a 2009–2012. éveket bevételi többlettel zárta, a legmagasabb aktívum 2012-ben alakult ki.

4.24. ábra

A folyó fizetési mérleg és összetevői

A **tőkemérleg** egyenlegének aktívuma 2,6 milliárd euró volt 2012-ben, 319 millió euróval több az egy évvel korábbinál, ami egyben a 2004-ben elkezdődött javuló tendencia folytatódását jelenti. A tőkemérleg 2,8 milliárd eurós bevételeit túlnyo-

4.3. tábla

Magyarország fizetési mérlege, 2012

Megnevezés	Millió euró	Változás az előző évhez képest, millió euró
1. Áruk		
Kivitel	76 576	-397
Behozatal	72 505	-431
Egyenleg	4 071	34
2. Szolgáltatások		0
Bevételek	15 867	280
Kiadások	12 460	98
Egyenleg	3 407	183
Ebből: idegenforgalmi egyenleg	2 243	-5
3. Jövedelmek, egyenleg	-6 374	-57
Az egy évnél rövidebb ideig alkalmazottak díjazásának egyenlege	937	174
A közvetlen tőkebefektetések jövedelmeinek egyenlege	-4 602	85
A portfólióbefektetések jövedelmeinek egyenlege	-1 484	-388
Az egyéb befektetések jövedelmeinek egyenlege	-1 224	72
4. A viszonzatlan folyó átutalások egyenlege	500	13
I. A folyó fizetési mérleg egyenlege	1 605	173
II. A tőkemérleg egyenlege	2 647	494
III. A pénzügyi mérleg egyenlege	-8 130	-10 245
7. A közvetlen tőkebefektetések egyenlege	2 251	2 370
8. A portfólióbefektetések egyenlege	1 819	-4 757
9. Derivatívák	270	1 064
10. Az egyéb befektetések egyenlege	-12 471	-8 922
IV. A tévedések és kihagyások egyenlege	527	2 353
V. A teljes fizetési mérleg egyenlege (I+II+III+IV)	-3 351	-7 225
VI. A nemzetközi tartalékok változása ("-" növekedés)	3 351	7 225

mórszt az európai uniós transzferek adták, ennek több mint héttizede az államháztartás, a fennmaradó része pedig az egyéb szektorok forrásait gyarapította. A tőkemérleg és a folyó fizetési mérleg együttes egyenlegeként kialakuló – úgynevezett felülről számított – **külfölddel szembeni nettó finanszírozási képesség** 2012-ben 4,3 milliárd euró volt. 2009 óta hazánkat finanszírozási képesség jellemzi, míg az azt megelőző évek során jelentős (6–7 milliárd eurós) finanszírozási igény alakult ki. A folyó fizetési mérlegben és a tőkemérlegben elszámolt **európai uniós transzferek egyenlegének többlete** 2012-ben

4,1 milliárd euró volt, ami 317 millió euróval haladja meg az egy évvel korábbit. A korábban nem tapasztalt nagyságú bevételi többlet összefüggésbe hozható az uniós pályázati pénzek – a 2007–2013-as időszakra megítélt támogatások időben nem egyenletes – lehívásával.

A **pénzügyi mérleg** megmutatja, hogy a külfölddel szembeni nettó finanszírozási képesség mely pénzügyi eszközök változásában testesült meg. A pénzügyi mérlegen belül a legalább 10%-nyi tulajdonosi részesedést jelentő közvetlen-tőke-befektetések egyenlege 2012-ben 2,3 milliárd eurós nettó forrásbeáramlást mutatott. Ezen belül a magyarok külföldi befektetései 8,2 milliárd euróval, a külföldiek magyarországi befektetései 10,5 milliárd euróval növekedtek. A 10%-ot el nem érő külföldi tulajdoni hányadú befektetésekben, a portfólióbefektetésekben szintén nettó forrásbeáramlás volt, amelynek összege 1,8 milliárd euró volt. Az egyéb befektetések³¹⁾ 2012-re számított egyenlege ezzel szemben 12,5 milliárd eurós nettó forráskiáramlást mutatott, amelyen belül a tartozások 14,5 milliárd euróval csökkentek. (Az év második felében számottevően csökkent a hitelintézetek tartozása, ezen kívül a Nemzetközi Valutaalaptól felvett hitel törlesztése és az MNB első negyedéves tartozáscsökkenése is hozzájárult a mérséklődéséhez.) A pénzügyi mérleg 2012-ben összességében 8,1 milliárd eurós deficittel zárt.

2012 végén Magyarország **nettó külföldi tartozása**³²⁾ 100,2 milliárd euró volt, 5,1%-kal több, mint egy évvel korábban. A nettó külföldi tartozás növekedése a követelések mérséklődése miatt következett be, amelyek 102,4 milliárd eurót kitevő értéke 5,2%-kal maradt el az egy évvel korábbitól. A tartozások értéke 202,6 milliárd euró volt, valamivel – 0,4%-kal – kevesebb, mint 2011 végén. (A követelésállomány³³⁾ 2007–2011. évi – egyre kisebb mértékű – növekedését követően váltott át mérséklődésbe, a tartozásállomány pedig már 2011-ben csökkent.) A **tartozásállomány** legnagyobb részét a közvetlen tőkebefektetések jelentik, amelyek állományi értéke 2012-ben 87,7 milliárd euróról 93,8 milliárd euróra nőtt. Ezzel megszakadt a 2010–2011-ben tapasztalt mérséklődés, és az év

végi érték a csökkenést megelőző éveket tekintve is a legmagasabbá vált. A 2012 végén 48,9 milliárd eurót kitevő portfólióbefektetések esetében hasonló volt a tendencia, mint a közvetlen tőkebefektetések vonatkozásában. A 2010–2011. évek mérséklődését 2012-ben növekedés váltotta fel, amelynek mértéke 19%-os volt. A jelentős bővülés túlnyomórészt a hitelviszonyt megtestesítő befektetések növekedésére vezethető vissza, amelyek a portfólióbefektetések több mint háromnegyedét jelentették 2012 végén. Az egyéb külföldi tartozások állománya 2012-ben 69,4 milliárd euróról 55,4 milliárd euróra mérséklődött, a csökkenés a rövid és a hosszú lejáratú tartozásokat egyaránt érintette. A közvetlen tőkebefektetések a **követelések** oldalán is a legjelentősebb tételt jelentik, a 41,6 milliárd eurót kitevő 2012 végi értékük 1,6%-kal haladta meg az egy évvel korábbit. A közvetlen tőkebefektetések nettó állománya (a külföldiek magyarországi befektetései és a magyarok külföldi befektetései közötti különbség) így 52,2 milliárd eurót tett ki, 5,5 milliárd euróval többet az egy évvel korábbihoz képest. (A 2008–2010. végi értékek átlagától viszont valamelyest elmaradt.) A nemzetközi tartalékok állománya 33,9 milliárd eurót tett ki 2012 végén, 3,9 milliárd euróval kevesebbet, mint az elmúlt öt esztendő legmagasabb záró értékével jellemezhető 2011-ben. A nemzetközi tartalékok közé azok a jegybank által ellenőrzött, nem rezidensekkel szembeni devizaeszközök tartoznak, amelyek fizetési problémák esetén közvetlenül fizetésre fordíthatók. A nemzetközi tartalékok több mint kilenczetedét 2012 végén is a devizakövetelések képezték. A követeléseken belül az egyéb külföldi követelések állománya egy év alatt 19,1 milliárd euróról 17,1 milliárd euróra mérséklődött, a portfólióbefektetésekre vonatkozó követelésállomány (6,0 milliárd euró) nem változott számottevően.

2012-ben a nettó külföldi adósság 5%-kal, 42,4 milliárd euróra csökkent

A tartozások és követelések jelentős része nem számít adósságnak, mivel azokhoz sem törlesztési kötelezettség, sem kamatfizetési kötelezettség nem társul. Ezek a tételek a közvetlentőke-befektetések,

³¹⁾ Idetartoznak pl. a vállalatcsoporton kívüli kereskedelmi hitelek, bankközi vagy szindikált hitelek, valuták és betétek, amelyek nem tartoznak sem a közvetlentőke-befektetések, sem a nemzetközi tartalékeszközök közé.

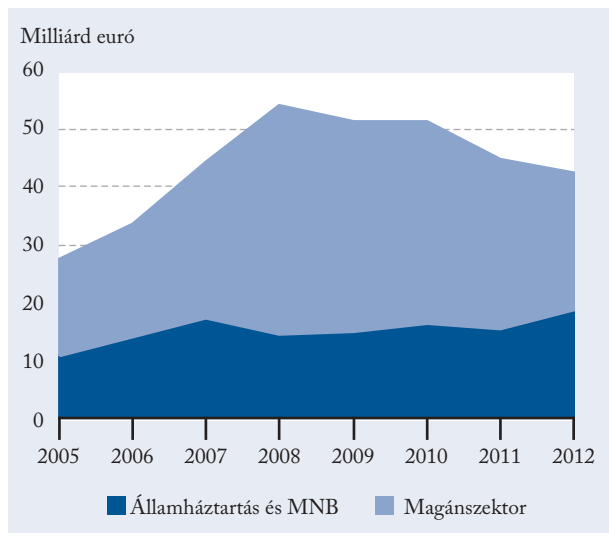
³²⁾ A nettó külföldi tartozás a tartozások és a követelések különbségként számítható.

³³⁾ Az év végi állományi értékeket tekintve.

a portfólióbefektetések tulajdonosi részesedést megtestesítő része és a pénzügyi derivatívák. Ha a tartozások és követelések különbségét úgy számítjuk ki, hogy ezen állományok – azaz a nem adóssággeneráló finanszírozás – értékétől eltekintünk, akkor egy ország nettó külföldi adósságállományának, vagy hitelállományának nagyságát kapjuk meg. **Magyarország esetében** 2012 végén a **nettó külföldi adósság** (a közvetlen tőkebefektetéseken belüli egyéb tőke nélkül) 42,4 milliárd euró volt, ami a GDP 43,3%-át jelentette. A nettó külföldi adósságállomány 2005 és 2008 között számottevően emelkedett, a 2005. végi 27,3 milliárd eurós adósságállomány három évvel később 53,8 milliárd eurót tett ki. 2009–2012-ben az adósságállomány mérséklődött, összességében 21%-kal, a 2012. évi – a megelőző évhez viszonyított – csökkenés mértéke 4,7%-os volt. A nettó külföldi adósság 2012 végi összege 55%-kal haladta meg a 2005. végét.

4.25. ábra

A nettó külföldi adósságállomány alakulása (az év végi adatok alapján)

A Magyar Nemzeti Bank és az államháztartás összesített nettó külföldi adósságállománya 2012 végén 18,8 milliárd euró volt, 24%-kal több, mint 2011 végén. Az év végi adatokat tekintve az adósságállomány korábban nem tapasztalt nagyságú volt, a 2005. végít közel nyolctizedével haladta meg. Az MNB és az államháztartás adósságaként megtestesülő tartozásállomány – azaz a bruttó külföldi adósságállomány – 2005 és 2011 között 26,9 milliárd euróról

54,2 milliárd euróra nőtt, majd 2012-ben valamelyest (0,6%-kal) mérséklődött, így az év végén 53,9 milliárd eurót tett ki.

ÁLLAMHÁZTARTÁS ÉS ALRENDSZEREI

Az Európai Uniónak a **túlzothiany-eljárás** (EDP – Excessive Deficit Procedure) keretében jelentett adatok **szerint a kormányzati szektor hiánya** 2012-ben 532 milliárd forint volt, ami 1,9%-os GDP-arányos deficitnek felel meg. 2011-ben a szektort 4,3%-os többlet jellemezte, összefüggésben a bruttó hazai termék 10%-át kitevő magán-nyugdíjpénztári vagyon átvételével. A túlzothiany-eljárás keretében számított adatok szerint a kormányzati szektor hiánya 2008–2010-ben a bruttó hazai termék 3,7–4,6% közötti arányát tette ki, közülük a legkedvezőtlenebb egyenlegadat a legnagyobb gazdasági visszaesés évében, 2009-ben volt.

2012 végén a **kormányzati szektor adóssága** a GDP 79,2%-ának felelt meg, ami 2,2 százalékponttal volt alacsonyabb, mint egy évvel korábban. Az adósság 2007 és 2010 vége között a GDP 67,0%-áról 81,8%-ára emelkedett, majd az utóbbi két évben mérséklődött.

Az Európai Unió egészét tekintve a kormányzati szektor hiánya 2012-ben a GDP 4,0%-át jelentette, 0,4 százalékponttal kevesebbet, mint az azt megelőző évben. A deficit 2009–2012-ben rendre meghaladta a 3,0%-os kritériumot, bár nagysága évről évre csökkent. Az adósságállomány az év végén a GDP 85,3%-át tette ki, jelentősen meghaladva a 60%-os küszöbértéket. Az adósság 2012-ben 2,8 százalékponttal nőtt, 2007 végéhez viszonyítva a növekedés 26 százalékpont volt.

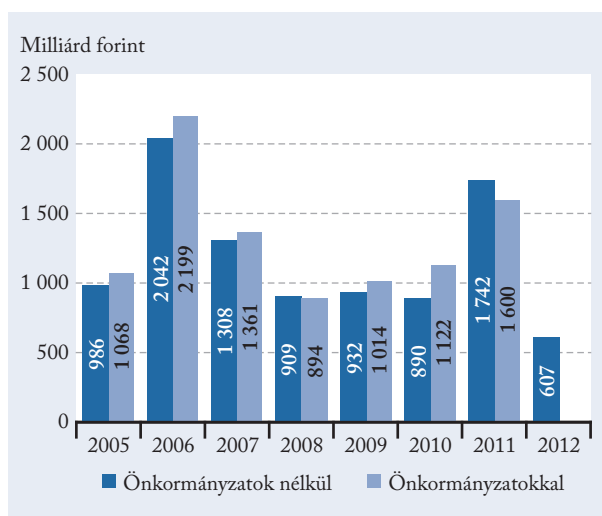
Az európai uniós tagállamok közül 2012-ben 17 tagállamban nem teljesült az államháztartási hiány mértékére vonatkozó 3%-os előírás, ugyanannyiban, mint egy évvel korábban. A tagállamok közül a leginkább kiegyensúlyozott államháztartással Németország rendelkezett, ahol – a 27 ország közül egyedüliként – szufficit keletkezett (0,2%). A további, jelentősebb tagállamok közül Olaszországban a hiány 3,0, Franciaországban 4,8, az Egyesült Királyságban 6,3%-os volt. Több euróövezetbeli tagország (Ciprus, Portugália, Írország, Görögország, Spanyolország) esetében az államháztartási hiány többszörösét tette ki a küszöbértéknek. 2012-ben az uniós tagországok közül 13-nak javult a GDP-arányos egyenlege, 12-nek romlott, 2-nek nem változott a 2011. évihez képest.

Az államadósság szintjére vonatkozó kritérium 2012-ben 13 tagállamban teljesült, 14-ben viszont nem. A tagállamok közül a legalacsonyabb szintű államadósság Észtországot (10%), a legmagasabb pedig Görögországot jellemezte (157%). Görögországon kívül még Olaszországban, Portugáliában és Írországban haladta meg az adósság összege a bruttó hazai termékét. A jelentős súlyú tagállamok közül ezen kritériumot illetően is Németország van a legkedvezőbb helyzetben, adóssága a GDP-je 82%-át tette ki, míg Franciaországban és az Egyesült Királyságban 90, Olaszországban pedig 127%-át. Hazánkon kívül valamennyi kelet-európai uniós tagállam esetében teljesült ez a kritérium, továbbá az észak-európai tagországokat és Luxemburgot jellemezte 60% alatti adósságráta.

Az államháztartás központi alrendszerének pénzforgalmi szemléletű, konszolidált hiánya 2006-ban az előző évi érték több mint kétszeresére, 2042 milliárd forintra nőtt. A határozott növekedés az év második felében végrehajtott, az egyensúly javítását célzó kormányzati intézkedések ellenére következett be. E kiugróan magas szintről a deficit 2007-ben 1308 milliárd forintra, 2008-ban pedig 909 milliárd forintra mérséklődött. 2009-ben és a rákövetkező évben az egyenleg nem változott számottevően, a kiadási többlet 900 milliárd forint körül alakult. 2011-ben jelentős romlás következett be: a hiány meghaladta az 1700 milliárd forintot, az előző évi közel kétszeresét.

4.26. ábra

Az államháztartás hiánya pénzforgalmi szemléletben számítva

2011-ben több, nem minden évben jelentkező, jelentős összegű tételt számoltak el a kiadási oldalán, ami az egyenleget nagymértékben rontotta. (Az EDP jelentéstétel módszertana szerint számítva mindazonáltal éppen 2011-ben teljesült a kormányzati szektor GDP-arányos hiányára vonatkozó, 3%-ban maximalizált maastrichti kritérium: a magán-nyugdíjpénztárak vagyoni átvétele ugyanis mintegy 2700 milliárd forint bevételt jelentett a kormányzati szektornak.) A folyamatokat újra pénzforgalmi szemléletben vizsgálva megállapítható, hogy 2012-ben a hiány – a megelőző év nagy összegű deficitéhez képest – több mint 1100 milliárd forinttal csökkent, a 607 milliárd forintos összege 2002 óta a legalacsonyabb.

Az államháztartás központi alrendszerén belül a központi költségvetéshez a pénzmozgások közel kétharmada kötődött 2012-ben. A központi költségvetés egyenlege 2012-ben 620 milliárd forintos hiányt mutatott, a mérleg 1107 milliárd forinttal javult az egy évvel korábbihoz képest. A központi költségvetés egyensúlyi pozíciója 2006-ban nagymértékben romlott, majd ehhez képest 2007–2009-ben javult. (Ennek összege évről évre mérséklődött.) 2010-ben és 2011-ben az egyenleg kedvezőtlenebbé vált, a romlás mértéke különösen 2011-ben volt jelentős. A 2012. évinél alacsonyabb összegű deficit utoljára 2005-ben jellemezte az alrendszert. A központi költségvetés 2012. évi bevétele 9377 milliárd, kiadása 9997 milliárd forintot tett ki. A bevételek értéke 12%-kal nőtt, ilyen mértékű növekedés 2007 és 2011 között összességében nem következett be (2011-ben ugyan 1,4%-os mérséklődés volt, de 2007–2010 során összességében bekövetkezett növekedés is alacsonyabb volt, mint a 2012. évi). A kiadások értéke 2012-ben mérséklődött (0,7%), amire még nem volt példa.

A központi költségvetésnek a legtöbb bevétele (3703 milliárd forint) 2012-ben is a fogyasztáshoz kapcsolt adókból származott. Az ilyen jellegű adóbevételek tavaly igen jelentősen, 18%-kal emelkedtek, felváltva a 2011. évi 2,1%-os csökkenést. A fogyasztáshoz kapcsolt adóbevételek mintegy háromnegyedét az általános forgalmi adóbevételek jelentették, az ebből származó bevétel 2012-ben 24%-kal növekedett. A számottevő emelkedésben szerepet játszott az általános áfakulcs 25-ről 27%-ra történő megemlése, az áfa-visszaigénylések kifizetésére vonatkozó szabályváltozás pénzforgalmi hatása, valamint az a bázishatás, amit az Európai Bíróság döntése miatti rendkívüli visszautalások 2011-ben

jelentettek. (Ez utóbbiak összege közel 250 milliárd forint volt.) A jövedéki adóból 929 milliárd forintnyi bevétele keletkezett a költségvetésnek, 6,2%-kal több, mint 2011-ben. A növekedés egyik tényezője a dohánytermékeket érintő adószint többszöri emelése volt. 2012-ben a jövedékiadó-bevétel 54%-a az üzemanyagok, 37%-a a dohánytermékek, 9%-a a szeszes italok és egyéb termékek értékesítéséből származott, a három csoport közül tavaly kizárólag a dohánytermékek jövedékiadó-bevétele emelkedett.

A költségvetési szervek és fejezeti kezelésű előirányzatok bevételei 2577 milliárd forintot tettek ki 2012-ben, közel ötödével többet, mint egy évvel korábban. (A növekmény nagy része az átsorolások következménye.) A bevételek több mint felét a költségvetési szervek befizetései jelentették, amelyek egy év alatt 47%-kal, 1364 milliárd forintra emelkedtek. A másik idetartozó tétel, a szakmai fejezeti kezelésű előirányzatok bevételei (1212 milliárd forint) ezzel szemben mérséklődtek (2,5%). E csoporton belül a bevételek közel kilenctizedét a fejezeti kezelésű előirányzatok európai uniós támogatása jelentette.

A lakossági befizetések 2012-ben tizedével növekedtek

A lakossági befizetések 2012-ben 10%-kal voltak magasabbak, mint 2011-ben. A növekedés a megelőző évek csökkenését váltotta fel, ami 2009-ben a gazdasági válság miatt visszaeső bér- és kereset-

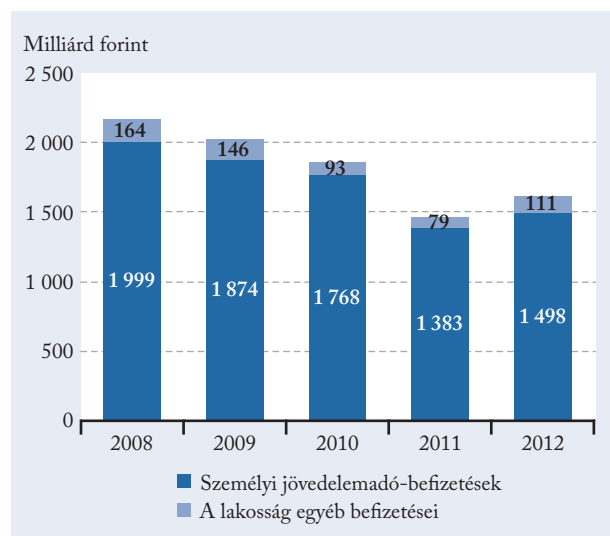
tömeggel magyarázható, 2010-ben és a rákövetkező évben pedig a személyi jövedelemadó-terhelés mérséklődésével. A 2011. évi nagyarányú csökkenés elsősorban a 16%-os, egykulcsos adórendszer bevezetése, valamint a családi adókedvezmények kiterjesztése nyomán következett be.

A lakossági befizetések több mint kilenctizedét 2012-ben is a személyi jövedelemadóból származó bevételek jelentették, értékük 8,4%-kal nőtt 2011-hez képest. A növekedés hátterében elsősorban az adójóváírás megszüntetése és a havi 202 ezer forint alatti jövedelmek szuperbruttósításának kivezetése áll. A lakosságot érintő jövedelemcentralizáció mértékének 2012. évi növekedését a kereseti statisztikára számított adatok is visszatükrözik: 2012-ben a nettó keresetek 2,0%-kal, a bruttóhoz képest 2,6 százalékponttal kisebb mértékben emelkedtek.

A gazdálkodó szervezetektől származó bevétel – a jelentős gazdasági visszaesssel jellemezhető – 2009-ben 13%-kal csökkent, majd a következő két évben összességében közel ötödével bővült. 2012-ben újra csökkenés következett be, ennek mértéke az előző évhez képest 4,4%-os volt. 2012-ben a gazdálkodó szervezetektől származó bevételek értéke 1157 milliárd forint volt, mindössze 3%-kal több, mint öt évvel korábban. Az idetartozó adónemek közül a legtöbb bevétel a társasági adóból folyt be, amelynek összege (342 milliárd forint) 8,1%-kal haladta meg a 2011. évit. A 2010-ben bevezetett, egyes ágazatokat – úgymint a bolti kiskereskedelmi, a távközlési, valamint az energiaellátók által végzett vállalkozási tevékenységet – terhelő különadóból 166 milliárd forint bevétel keletkezett 2012-ben, 3,7%-kal kevesebb, mint a megelőző évben. Az egyszerűsített vállalkozói adó címén befolyt bevételek (147 milliárd forint) szintén mérséklődtek (15%-kal), amiben az adókulcs 30%-ról 37%-ra történő megemlése mellett az adóalanyi kör szűkülésének hatása jelentkezett. A gazdálkodó szervezetek befizetéseinek csökkenésében a legmeghatározóbb tényező azonban a pénzügyi szervezetek különadójából származó bevételek mérséklődése volt, ami 2011-ben 186 milliárd forintot, 2012-ben pedig 85 milliárd forintot tett ki. A csökkenés hátterében alapvetően az áll, hogy a bankoknak a lakossági devizahitelek végtörlesztéséhez kapcsolódó veszteségeik 30%-ára vonatkozóan adó-visszatérítés járt.

4.27. ábra

A lakosság befizetései a központi költségvetésbe

Az intézményi körök átsorolásai miatt emelkedtek a központi költségvetési szervek kiadásai

A kiadások legnagyobb tételét 2012-ben is a költségvetési szervek és fejezeti kezelésű előirányzatok kiadása jelentette, ennek 5047 milliárd forintot kitevő értéke 6,7%-kal haladta meg a 2011. évit. A növekedés a költségvetési szervek kiadásainak (2901 milliárd forint) emelkedése (15%) miatt következett be, a szakmai fejezeti kezelésű előirányzatok kiadásai ezzel szemben mérséklődtek (2,9%). A költségvetési szervek kiadásainak – és a korábban taglalt bevételeinek – növekedésében lényeges tényező volt, hogy egyes önkormányzati intézmények 2012-ben már központi költségvetési szervként működtek, szemben az azt megelőző évi állapottal, amikor azok bér- és dologi kiadásai az önkormányzati alrendszerterhelték. 2012-ben a költségvetési szervek kiadásainak 53%-át, 1534 milliárd forintot személyi juttatásokra és szociális hozzájárulási adóra fordították, amelyen kívül a dologi és egyéb folyó kiadások részesedése volt jelentős (34%). A szakmai, fejezeti kezelésű előirányzatok kiadásain belül az uniós előirányzatok terhére 2012-ben 1344 milliárd forint kifizetés teljesült, a fennmaradó, 802 milliárd forintos összeget pedig a nem uniós forrásból finanszírozott kiadások jelentették. Az uniós előirányzatokon belül a strukturális támogatások döntő részét az Új Magyarország Fejlesztési Terv programjai tették ki (1070 milliárd forint), a vidékfejlesztési támogatásokon belül pedig az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program címen 216 milliárd forint kiadás valósult meg.

Az államháztartás alrendszereinek támogatására 2012-ben 1852 milliárd forintot, a megelőző évinél 3,7%-kal kevesebbet fordítottak. Az alrendszerek közül a helyi önkormányzatok 1067 milliárd forint

támogatásban részesültek, 11%-kal kevesebben a bázisévihez viszonyítva. A helyi önkormányzatok támogatásának összege több éve csökken, 2012-ben negyedével volt alacsonyabb, mint négy évvel korábban. (A csökkenéshez 2012-ben az átsorolások is hozzájárultak.) Az alrendszer 2012. évi támogatásán belül a normatív hozzájárulások 473 milliárd forintot, a településre kimutatott személyi jövedelemadó 113 milliárd forintot tett ki, a települési önkormányzatok jövedelemdifferenciálódásának mérséklésére pedig 92 milliárd forintot fordítottak. A társadalombiztosítási alapok támogatása ezzel szemben növekedett 2012-ben, a társadalombiztosítási ellátásokhoz nyújtott garanciák és hozzájárulások összege (691 milliárd forint) 8,3%-kal volt magasabb a 2011. évinél. A növekedés értékelésekor ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a viszonyítás alapját jelentő 2011. évben a Nyugdíjbiztosítási Alap szinte nem részesült ilyen cím alatt bevételben, 2012-ben viszont 102 milliárd forint összegű támogatást kapott. (2011-ben a kiesett támogatást elsősorban a Nyugdíjreform és Adósságcsökkentő Alapból származó bevétel pótolta az utolsó negyedévben.) A nyugdíjrendszer 2011-ben megvalósított átszervezése csökkentette a költségvetés ezen kiadási tételét, amivel egyidejűleg felvállalták azt a hosszú távú kötelezettséget, amit a társadalombiztosítási rendszerbe átlépők nyugellátásai a későbbiekben jelenteni fognak.

2012-ben a kamatkidadások 1202 milliárd forint terhet jelentettek a központi költségvetés számára, 9,2%-kal többet, mint a megelőző év során. 2012 során a kamatkidadások közel háromnegyede a forintban fennálló adósság után jelentkezett, a fennmaradó, 27%-nyi rész pedig a devizában fennálló adósságot érintette.

4.4. tábla

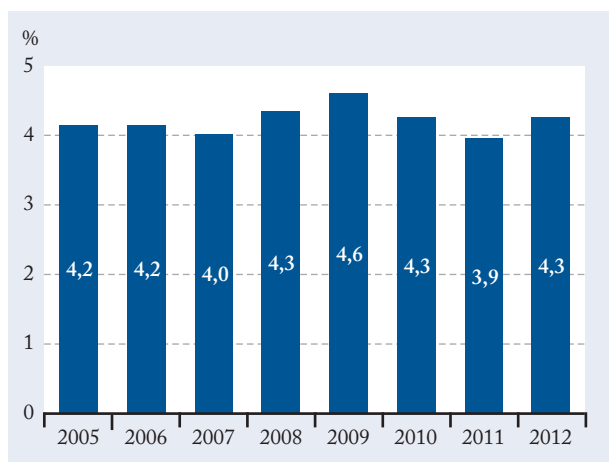
A központi költségvetés fontosabb bevételi és kiadási tételei 2012-ben

Bevétel			Kiadás		
tétel	érték, milliárd forint	változás 2011-hez képest, %	tétel	érték, milliárd forint	változás 2011-hez képest, %
Fogyasztáshoz kapcsolt adók	3 703	+18,2	Költségvetési szervek kiadásai	2 901	+15,1
Költségvetési szervek és fejezeti kezelésű előirányzatok bevételei	2 577	+18,8	Szakmai fejezeti kezelésű előirányzatok kiadásai	2 146	-2,9
Lakosság befizetései	1 609	+10,1	Kamatkiadások	1 202	+9,2
Gazdálkodó szervek befizetései	1 157	-4,4	Helyi önkormányzatok támogatása	1 067	-10,8

4.28. ábra

A központi költségvetés kamatkiadásainak GDP-hez viszonyított aránya

A 2012 elején létrehozott Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Alap kiadásai 817 milliárd forintot tettek ki, közel harmadával magasabb összeget, mint egy évvel korábban a családi támogatások, szociális juttatások együttesen. A határozott növekedés annak tulajdonítható, hogy az alap kiadásai – a családi támogatásokon, a jövedelem pótló és jövedelemkiegészítő szociális támogatásokon, illetve a különféle jogcímen adott térítéseken kívül – már a korhatár alatti ellátásokat is magukban foglalták, amelyeket 2011 során még a Nyugdíjbiztosítási Alapból finanszíroztak. (Ezen ellátások összege 2012-ben 280 milliárd forint volt.) A családi támogatások 2012. évi összege 446 milliárd forintot tett ki, az előző évinél 1,3%-kal kevesebbet. E körből a legtöbbet, 346 milliárd forintot családi pótlókra fordítottak.

Az egyedi és normatív támogatásokra fordított kiadások 2012. évi összege 259 milliárd forint volt, 22%-kal magasabb, mint 2011-ben. A kiadási tétel 2009-ben csökkent, az azóta eltelt években nőtt. 2012-ben a kiadások legnagyobb részét, 70%-át a helyközi személyszállítási közszolgáltatások költségterítésére fordították.

Az Európai Unió költségvetéséhez történő hozzájárulásunk összege 235 milliárd forint volt, ami 0,8%-kal haladja meg az egy évvel korábbi. A befizetésünk összege 2006-ot leszámítva minden évben nőtt, a 2012. évi érték mintegy negyedével magasabb a hét évvel korabbinál.

Az állami vagyonnal kapcsolatos kiadások 137 milliárd forintot tettek ki 2012-ben, szemben az ezt megelőző évi 633 milliárd forinttal. A nagymértékű csökkenést az okozta, hogy 2011-ben az állam közel 500 milliárd forint értékben MOL-részvényeket vásárolt. A kiadások 2012. évi szintje ugyanakkor meghaladja a 2011 előtti évek szintjét, amikor is azok összege 100 milliárd forint alatt maradt.

Az állami vagyonnal kapcsolatos kiadásokhoz hasonlóan az „adósságtvállalás” kiadási tétel 2011-ről 2012-re bekövetkezett változása is az egyenleg javulásának irányába hatott. Ennek oka, hogy a 2012. évi költségvetés nem terhelte ilyen jellegű kiadás, 2011-ben viszont 250 milliárd forint pénzügyi áramlás jelentkezett e cím alatt. A legnagyobb összegű adósságot akkor az önkormányzatoktól, valamint a MÁV Zrt.-től vállalta át a központi költségvetés.

A lakásépítési támogatások 124 milliárd forintot tettek ki 2012-ben, 3,9%-kal kevesebbet, mint a megelőző évben. A lakásépítési támogatások összege évek óta csökken, és 2012. évi értéke több mint 100 milliárd forinttal maradt el 2005–2007 átlagától.

A közösségi személyszállításhoz kapcsolódó fogyasztóiár-kiegészítés összege 2012-ben 97 milliárd forint volt, 11%-kal kevesebb, mint 2011-ben. A kiadási tétel 2008–2011-ben 107–108 milliárd forintot tett ki, és alacsonyabb volt a korábbi évekénél.

A társadalombiztosítási alapok egyenlegén 34 milliárd forinttal romlott 2012-ben

A társadalombiztosítási alapok a 2012. évet 118 milliárd forintos hiánnyal zárták, ami az egyenleg 34 milliárd forintos romlását jelenti az egy évvel korábbihoz képest. Az alrendszer bevétele 4510 milliárd forintot tett ki, 1,3%-kal többet,³⁴⁾ mint 2011-ben, a kiadása pedig 4628 milliárd forint volt, 2,0%-kal magasabb, mint egy évvel korábban. A társadalombiztosítási alapok bevétele és kiadása 2009-ben mérséklődött, 2010-ben és a rákövetkező évben a bevételi oldalon 4–4, a kiadásin 3–3%-os növekedés következett be az előző évhez képest. 2012-ben a kiadások 7,8, a bevételek 4,4%-kal voltak magasabbak az öt évvel korabbinál. 2012 során a pénzügyi mozgások 61%-a a Nyugdíjbiztosítási Alapon keresztül valósult meg, amelynek deficitje – a 2011.

³⁴⁾ Az alrendszer bevételeinek és a kiadásainak értékét 2012-ben 159 milliárd forinttal növelte meg a rokkantsági, rehabilitációs ellátások fedezetére a Nyugdíjbiztosítási Alaptól az Egészségbiztosítási Alap számára átadott pénzeszköz. E tétel az alrendszer bevételeinek és kiadásainak változását számszerűsítő indexek értékeit közel 4 százalékponttal emelte meg.

évi egyensúlyi helyzetet követően – 71 milliárd forint volt. Az Egészségbiztosítási Alap esetében a hiány – 36 milliárd forinttal – 47 milliárd forintra mérséklődött. 2012-ben a Nyugdíjbiztosítási Alap hiánya az utóbbi években a legmagasabb volt, az Egészségbiztosítási Alapé ezzel szemben 2010 óta folyamatosan csökkent.

2012-ben az **alrendszer bevételeinek** közel nyolctizedét a járulékokból és hozzájárulásokból származó bevételek jelentették, amelyek 3503 milliárd forintos értéke 4,2%-kal haladta meg az egy évvel korábbit. A növekedéshez hozzájárult, hogy a biztosítottak által fizetendő pénzbeli egészségbiztosítási járulék mértéke 2012 elején 2-ről 3%-ra, az egészségügyi szolgáltatási járulék összege pedig (25%-kal) havi 6390 forintra emelkedett. A járulékokból és hozzájárulásokból származó bevételek 2009-ben és 2010-ben mérséklődtek, a 2010. évi bevétel (3043 milliárd forint) 8,4%-kal volt kevesebb a két évvel korábbinál. Ebben következett be változás 2011-ben, amikor 10,5%-os növekedés volt megfigyelhető. Az emelkedés jelentős része abból fakadt, hogy 2011-ben az egész év során járulékfizetés történt, szemben 2010 nagyobbik részénél, amikor a magán-nyugdíjpénztári tagok kieső járulékbévételeit a központi költségvetés térítette meg.

A központi költségvetési támogatások és térítések esetében szintén növekedés következett be 2012-ben, a 696 milliárd forintot kitevő összeg 8,3%-kal volt magasabb a megelőző évinél. Az ebbe a csoportba tartozó bevételek 2011-ben ugyanakkor igen jelentősen (509 milliárd forinttal) csökkentek, összefüggésben a nyugdíjrendszer előzőleg vázolt átszervezésével. (A csökkenést az is lehetővé tette, hogy az év során a Nyugdíjreform és Adósságcsökkentő Alapból 363 milliárd forintot fizettek be a Nyugdíjbiztosítási Alapba.) A 2011. évben tapasztalt jelentős csökkenés az azt megelőző évek határozott emelkedését váltotta fel: a bevételek 2008-ban 831 milliárd forintot, 2010-ben viszont már 1152 milliárd forintot tettek ki.

2012-ben a Társadalombiztosítási Alapok egyéb bevételei (152 milliárd forint) az egy évvel korábbi értéket 83%-kal haladták meg. A jelentős növekedés annak a hatására következett be, hogy egyrészt itt jelentek meg a 2012 elején bevezetett baleseti

adóból keletkező bevételek (25 milliárd forint), továbbá 2012-ben már ezen a soron kerültek elszámolásra a népegészségügyi termékadóból származó bevételek³⁵⁾ (19 milliárd forint), valamint hogy a gyógyszergyártók és -forgalmazók befizetései 75 milliárd forintra emelkedtek a 2011. évi 60 milliárd forintról.

Az **alrendszer kiadásainak** 57%-át a nyugellátások jelentették, amelyek összege 2643 milliárd forintot tett ki. A nyugellátásokra – 2012-ben és az azt megelőző év során – fordított kiadások összege közvetlenül nem összehasonlíthatóak egymással, mivel a korhatár alatti ellátások kikerültek a Nyugdíjbiztosítási Alapból és egyrészt az újonnan létrehozott Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Alapba, másrészt az Egészségbiztosítási Alapba kerültek át. (Ezzel összefüggésben 176 milliárd forintnyi pénzeszközt adtak át a Nyugdíjbiztosítási Alapból, amelynek túlnyomó része az Egészségbiztosítási Alap bevételeit gyarapította.) 2012-ben a nyugellátások összege átlagosan 5,9%-kal nőtt, ami csekély mértékben (0,2 százalékponttal) meghaladja a nyugdíjasokra és a teljes lakosságra számított fogyasztói árak emelkedési ütemét. 2012 decemberében 2 millió 203 ezren részesültek nyugellátásban, a teljes ellátás átlagos havi összege 102 100 forint volt. Az egészségbiztosítási természetbeni ellátásokra 1223 milliárd forintot, az egy évvel korábbinál 2,1%-kal kisebb összeget fordítottak. E csökkenés 2010–2011 (összességében 11%-os) növekedését váltotta fel. Az idetartozó tételek közül a gyógyító, megelőző ellátásokra 842 milliárd forintot, a 2011. évinél 4,4%-kal többet fordítottak. A gyógyító, megelőző ellátásokkal kapcsolatos kiadások összege évek óta növekszik, a 2012. évi érték 17%-kal haladta meg a három évvel korábbit. Gyógyszertámogatásokra – részben a vaklicites eljárás bevezetésének köszönhetően – ezzel szemben 16%-kal kevesebbet fordítottak a megelőző évihez képest, a 315 milliárd forintot kitevő összeg 2009–2012-ben a legalacsonyabbnak számít. Az Országos Egészségbiztosítási Pénztár a vaklicites eljárás keretében 28 milliárd forinttal kevesebbet fordított a gyógyszerek ártámogatására.³⁶⁾ Az egészségbiztosítási pénzbeli ellátások összege 553 milliárd forintra, az egy évvel korábbi érték 2,7-szeresére emelkedett. A jelentős növekedés azzal magyarázható, hogy a

³⁵⁾ A népegészségügyi termékadó 2011 szeptemberétől 2012 elejéig a központi költségvetés bevételeként jelentkezett.

³⁶⁾ Forrás: Országos Egészségbiztosítási Pénztár honlapja: [A vaklicit sikere számokban, 2013. április 18.](#)

rokkantsági, rehabilitációs ellátások előirányzat kiadásai (358 milliárd forint) 2012-ben új előirányzatként jelentek meg az Egészségbiztosítási Alap pénzügyi ellátásai között. (E tételt figyelmen kívül hagyva 3,3%-os a mérséklődés adódik.) A további, idetartozó kiadási tételek közül a táppénzkiadások 2012-ben is csökkentek (14%-kal, 57 milliárd forint), három év alatt pedig 48%-os volt a visszaesés mértéke. A gyed összege évek óta 90 milliárd forint körül ingadozik, 2012-ben a kifizetések 89 milliárd forintot tettek ki.

2012-ben 1%-kal mérséklődött a központi költségvetés adóssága

A központi költségvetés adósságállománya 2012 végén 20,7 billió forint³⁷⁾ volt, 1,1%-kal kevesebb, mint 2011 végén. A mérséklődés a megelőző évek növekvő tendenciáját váltotta fel, amelynek során 2004 vége és 2011 vége között az adósság összességében 81%-kal emelkedett. (A növekedés értéke 2005–2008-ban 6,5 billió, 2009–2011-ben 2,9 billió forint volt.) Az eladósodás elsősorban devizában ment végbe, amelynek állománya 2004 vége és 2011 vége között 3,4-szeresére (értékben 7,2 billió forinttal) emelkedett. Az adósság 2012. évi csökkenése a forint erősödésével magyarázható:³⁸⁾ a nettó adósságfelvétel³⁹⁾ közel 500 milliárd forint volt, amit ellensúlyozott a devizaadósságon elért 662 milliárd forintos árfolyamnyereség.

2012-ben a forintban jegyzett adósságállomány 16%-kal növekedett, a devizában felvett ugyanakkor 18%-kal csökkent. (A forintadósság növekedése az 1680 milliárd forintos nettó adósságfelvételnek tulajdonítható, míg a devizaadósságot az árfolyammozgáson kívül az 1182 milliárd forintos nettó törlesztés is mérsékelte.) A forintadósság részesedése a 2011 végéhez képest 9 százalékponttal nőtt, és 58%-ot tett ki 2012 végén. Az év végi arányokat tekintve a forintadósság aránya 2008 óta nem volt ilyen magas, ami összhangban van az adósságfinanszírozás új stratégiájával. A forintadósság túlnyomó része állampapírokból állt, amelyek 11,5 billió forintot ki-

tevő, 2012 végi állománya 17%-kal volt több az egy évvel korábinál.

A devizaadósságon belül az állampapírok (túlnyomórészt külföldön kibocsátott devizakötvények) állománya 5,0 billió forint volt 2012 végén, 12%-kal kevesebb, mint az egy évvel korábbi. A devizahitelek állománya ugyanakkor 3,3 billió forintot tett ki, 26%-kal alacsonyabb összeget, mint 2011 végén. A devizahitelek számottevő részét a – 2008-ban, az Európai Uniótól, valamint a Nemzetközi Valutaalaptól felvett – nemzetközi hitelcsomag teszi ki. 2012 végén a Nemzetközi Valutaalap felé az adósság 1135 milliárd forint volt, alig több mint fele az egy évvel korábinak. (Az év során 941 milliárd forintot fizettünk vissza.) A nemzetközi hitelcsomag másik része, az Európai Unióval szembeni adósság 2012 végén 1020 milliárd forint volt. A központi költségvetés – a nemzetközi hitelcsomagon kívül – három további nemzetközi pénzügyi szervezettől vett fel devizahitelt, amelynek 2012 végi értéke 1035 milliárd forint volt.

2012 végén a központi költségvetés adósságállományának több mint 80%-a állampapír, közel 20%-a hitel formájában állt fenn. Az év során az állampapírok állománya 6,5%-kal növekedett, a hitelekkel ezzel szemben 23%-kal csökkent. Az állampapír-állomány bővülése alacsony bázishoz képest következett be: 2011-ben 1378 milliárd forint értékű állampapír került bevonásra, így a viszonyítási alap alacsony volt. (A bevonás a magán-nyugdíjpénztári rendszerből a társadalombiztosítási rendszerbe visszalépők vagonát érintette.) Az állampapírok közül a lakossági állampapírok állománya 2012 végén 987 milliárd forintot tett ki, 2,1-szer nagyobb összeget, mint egy évvel korábban. (A dinamikus bővülés az új, kimondottan a lakossági megtakarítások bevonását célzó értékpapíroknak köszönhető.) Magyarország kedvezőbb kockázati megítélése következtében a külföldi befektetők tulajdonában lévő állampapírok állománya is emelkedett az év során: a növekedés 32%-os, az állományi érték pedig 5,0 billió forint volt.

³⁷⁾ Egyéb kötelezettségekkel együtt. Az „egyéb kötelezettségek” az Államadósság Kezelő Központ Zrt.-nél elhelyezett fedezeti összegek, amelyeket a deviza-államadósság kockázatainak csökkentése érdekében megkötött swapműveletek után helyeznek el. Az egyéb kötelezettségek állománya 2012 végén 351 milliárd forintot tett ki, 72 milliárd forinttal kevesebbet, mint 2011 végén, részesedése a központi költségvetés teljes adósságállományából 1,7%-os volt.

³⁸⁾ A forint 2012 végén 6,4%-kal volt erősebb az euróhoz képest, mint egy évvel korábban.

³⁹⁾ Nettó adósságfelvételről akkor beszélünk, ha egy adott időszakban az adósságfelvétel értéke meghaladja a törlesztéseket, míg nettó törlesztésről akkor, ha a törlesztések értéke felülmúlja az adósságfelvételét.

5. ÁGAZATI TELJESÍTMÉNYEK

- A **regisztrált gazdasági szervezetek** száma 2012 végén 1 millió 806 ezer volt, csaknem 17 ezerrel több, mint egy évvel korábban. A növekedésben a vállalkozások számának közel 15 ezres, valamint a nonprofit szervezetek több mint 2 ezres emelkedése játszott szerepet. Ugyanakkor a megszűnések száma tovább nőtt, ennek hátterében elsősorban az egyéni vállalkozók számának jelentős mértékű csökkenése állt.

- A gazdasági növekedés egyik legfontosabb tényezője a vállalkozások innovatív tevékenysége: új termékek vagy eljárások bevezetése, illetve új piacok nyitása. A vállalatok kutatási, fejlesztési tevékenysége a jövőbeni növekedést segíti elő. A hazai **K+F-ráfordítások** GDP-hez mért aránya (1,2%) kismértékben emelkedett az elmúlt években, de így is elmarad az uniós átlagtól. Hazánk pozíciója a mutató rangsorában az utoljára csatlakozott 12 ország között viszonylag jó.

- Az elmúlt évtizedben egészen 2008-ig erősödött a vállalkozások szerepe a **K+F-tevékenység** finanszírozásában, azóta kisebb ingadozásoktól eltekintve stagnál. 2011-ben Magyarországon az összes ráfordítás 47,5%-át finanszírozták a vállalkozások. A vállalkozási szektor súlyának elmúlt tíz évben történt növekedését a ráfordítások finanszírozásának alakulása mellett a kutatóhelyek száma és a létszámadatak is jelzik.

- Az **innovációs aktivitás** elsősorban a nagyobb vállalatokra jellemző. Az újítások száma a kisvállalkozásoknál a válság előtti időszakhoz képest csökkent, a legalább 50 főt foglalkoztató vállalkozásoknál valamelyest emelkedett.

- A **termelő ágazatok** a bruttó hozzáadott érték mintegy harmadát adják, teljesítményük azonban 2011-hez képest 4,3%-kal csökkent. A **szolgáltató ágazatok** súlya és jelentősége évek óta emelkedik: 2012-ben a bruttó hozzáadott érték közel kétharmada keletkezett a szolgáltató ágazatokban. A hazai ágazatok egy részét elsősorban a hazai környezet vagy a belső tényezők befolyásolják, miközben egyes ágazatok rendkívül exportorientáltak, ezért jelentős mértékben ki vannak téve a nemzetközi környezet változásainak.

- A **növénytermesztés** teljesítménye erősen függ az időjárási tényezőktől. A 2012. évi aszály a növénytermesztésben, elsősorban a gabonafélék, azon belül a kukorica termelésében okozott nagyobb visszaesést.

- Az **állatállományon** belül a sertésállomány az utóbbi két évtizedben a felére, a szarvasmarha-állomány negytedére apadt. Ez utóbbi hosszú ideje tartó csökkenése 2011-ben növekedésre váltott, ami 2012-ben is

Hazai vállalkozási környezet

Kutatás, fejlesztés és innováció

Mezőgazdaság

folytatódott. Az utóbbi két év állománynövekedése 10%-os volt, ami az egyéni gazdaságokban volt látványosabb (20%).

- A **mezőgazdasági termelői árak** az utóbbi három évben két számjegyű mértékben emelkedtek. Hasonló trend érvényesült a növénytermesztési és kertészeti termékek termelői áraiban, az élő állatok és állati termékek árai 2009 kivételével 2004 óta nőttek.

- Jövedelemkiegészítő **mezőgazdasági tevékenységet** kevesebbet és kevesebben végeznek, mint a rendszerváltás környékén, vagy akár az ezredfordulón. Félő, hogy a tapasztalatok átadása megszakad, a gyakorlat és tudás hiánya pedig későbbi életkorokban megnehezíti majd az effajta jövedelemkiegészítés újrakezdését.

Ipar

- A bruttó hozzáadott érték több mint negyedét adó **ipar** termelésének volumene 2012-ben – a 2011. évi 5,6%-os emelkedés után – 1,7%-kal csökkent. Ezzel az ipari teljesítményváltozás alapján képzett uniós rangsor középmezőnyében helyezkedünk el, de elmaradunk a visegrádi országok mutatóitól. A külpiaci értékesítés 0,7%-kal mérséklődött, a belföldi értékesítés öt éve csökkenő volumene 3,9%-kal maradt el az egy évvel korábitól.

- A versenyszféra konjunkturális helyzetét jól mutató **feldolgozóipar** termelési volumene 2012-ben 1,6%-kal maradt el az egy évvel korábitól. Az ágazatban 2010 óta évről évre emelkedik a beruházások volumene, a három év alatt összességében 39%-kal.

- Az ipari termelés motorját jelentő, a feldolgozóipar ötödét képviselő **járműgyártás** volumene 2012-ben 8,5%-kal volt magasabb, mint egy évvel korábban, a válság mélypontját jelentő 2009-hez képest pedig 44%-kal bővült.

Építőipar

- Az **építőipar** termelési volumene 2006 óta csökken. 2012-ben – az előző évi alacsony bázishoz képest – az ágazat bruttó kibocsátása tovább mérséklődött (5,9%). Az ágazati kereslet továbbra is mélyponton van, aminek legfőbb oka a lakásépítés és -felújítás minden eddigieket meghaladó visszaesése. Ezen kívül a tőkehiányos ágazat hosszú évek óta nem tud megszabadulni a folyamatosan újratermelődő körbetartozások terhétől.

Szállítás, közlekedés

- 2012-ben mérséklődtek a **szállítási teljesítmények**. Az áruszállítás teljesítménye 2012-ben 1,5%-kal csökkent az azt megelőző két év szerény mértékű növekedése után. A helyközi személyszállítás teljesítménye 12%-kal esett vissza 2011-hez képest, ebben meghatározó volt a Malév 2012. februári csődje. A helyi közösségi közlekedési szolgáltatásokat igénybe vevők száma 2012-ben 1,9%-kal mérséklődött. Az év során 107 ezer személygépkocsit helyeztek első alkalommal forgalomba az országban, 39%-kal többet, mint az alacsony bázisnak számító 2011-ben. A növekedés elsősorban a használt személygépkocsik növekvő forgalomba helyezésével magyarázható.

*Távközlés, internet**Kiskereskedelem**Turizmus, vendéglátás*

• Az **információtechnológia** újításai továbbra is változásban tartják az infokommunikációs szektort. A dinamikusan terjedő mobilinternetnek köszönhetően az internet-előfizetések száma 2012-ben több mint 5,4 millió darab volt. Az egyre inkább mindennapossá váló internethasználat következtében az internetes közigazgatási ügyintézés és vásárlást igénybe vevők aránya növekszik.

• 2012-ben 2,1%-kal csökkent a **kiskereskedelmi forgalom** volumene, a visszaeséshez a mérséklődő reálberek mellett a gyorsuló infláció és a fogyasztáshoz kapcsolódó adóemelések is hozzájárultak. A forgalom szerkezetét tekintve az élelmiszerek és az üzemanyagok részaránya évek óta növekszik a nem élelmiszertermékek rovására. A kiskereskedelmi üzletek száma 2011-től újra növekedésnek indult, és 2012-ben meghaladta a 145 ezret.

• A **turizmus és vendéglátás** helyzetét egyszerre alakította az élénk nemzetközi turizmus és a szűkülő belső kereslet. 2012-ben a kereskedelmi szálláshelyeken összességében 3,6%-kal több vendég 4,8%-kal több vendégéjszakát töltött el az előző évihez képest. A külföldi vendég-forgalom 9%-kal emelkedett, ugyanakkor a belföldi vendégek száma kissé csökkent, az általuk eltöltött éjszakák száma viszont 1,0%-kal nőtt. 2012-ben több külföldi látogatott Magyarországra, ezzel szemben a külföldre utazó magyarok száma mérséklődött. A többnapos belföldi utazáson részt vevők száma szintén visszaesett.

Összefoglaló adatok

Megnevezés	2010	2011	2012
K+F-ráfordítások a GDP százalékában	1,16	1,2	..
Mezőgazdasági kibocsátás volumenindexe, 2000. év =100,0 ^{a)}	96,8 ^R	105,7	104,5
Ipari termelés volumenindexe, 2005. év havi átlaga = 100,0 ^{b)}	107,9	113,8	111,8
Ipari termelői árak indexe, 2005. év =100,0	123,1	128,2	133,7
Ipari értékesítésből export aránya, % ^{b)}	53,0	55,3	55,4
Építőipari termelés volumenindexe, 2005. év havi átlaga = 100,0	69,5	64,5	60,0
Szállítási teljesítmény indexe, 2000. év =100,0			
közúti áruszállítás ^{c)}	193,9	198,6	192,8
helyközi személyszállítás ^{d)}	98,7	102,3	90,4
A száz lakosra jutó mobil-előfizetések száma	120,3	117,3	116,7
A száz lakosra jutó internet-előfizetők száma	33,5	43,4	55,1
Kiskereskedelmi forgalom volumenindexe, 2000. év =100,0	125,7	125,9	123,3
Külföldre utazó magyarok száma, ezer	16 082	16 634	16 143
Magyarországra látogató külföldiek száma, ezer	39 904	41 304	43 565
Vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken, ezer	19 554	20 616	21 609

^{a)} Alapáron.

^{b)} Valamennyi ipari vállalkozás adata.

^{c)} Árutonna-kilométer alapján.

^{d)} Utaskilométer alapján.

HAZAI VÁLLALKOZÁSI KÖRNYEZET

A gazdasági szervezetek tevékenységének alakulása nagymértékben meghatározza egy adott ország gazdasági helyzetét. A jogszabályi környezet folyamatos változásával, a gazdálkodási formák átalakulásával és a külföldi tőke beáramlásával párhuzamosan az elmúlt években jelentősen átrendeződött a magyar gazdaság vállalati szerkezete. Hazánkban a regisztrált gazdasági szervezetek száma nő, az egyenletesnek mondható növekedést 2008-ban – az őstermelők kötelező adószámkiváltása miatt – gyors és nagyarányú emelkedés törte meg.

A vállalkozások nyeresége után fizetendő társasági adó mértéke 2012-ben 19% volt. (500 millió forintos adóalapig a kedvezményes, 10%-os adókulccsal adóztak a cégek.) Ezzel párhuzamosan számos – jellemzően pénzügyi, biztosítási, kiskereskedelmi, telekommunikációs és energiaipari ágazatban működő – gazdasági szervezetnek további ágazatspecifikus adót is kellett fizetni a bevétele vagy a nyeresége után. A 30 millió forint bevételt el nem érő vállalkozásoknak lehetőségük van a 37%-os egyszerűsített vállalkozói adót választani, ami a nyilvántartási kötelezettségek egyszerűsödése mellett kiváltja többek között a társasági adó és az áfa befizetését. A helyi adókkal együtt a hazai vállalkozások jövedelmét 20,6%-os elvonás terhelve társasági adó formájában, ezzel az európai uniós tagállamok körében a középmezőnyben helyezkedünk el.¹⁾

2012-ben a vállalkozásokat a következő fontosabb **adóváltozások** érintették:

- Az általános áfakulcs mértéke 25-ről 27%-ra emelkedett.
- Az egyszerűsített vállalkozói adó kulcsa 30-ról 37%-ra nőtt, ezzel párhuzamosan az adónem választhatóságának feltételét jelentő bevételiösszeg-határ 25-ről 30 millióra emelkedett.
- A minimálbér az előző évekhez képest számottevően (19%-kal) emelkedett, 2012. január 1-jétől 93 ezer forintra, miközben a szakmai (garantált) bérminimum pedig 108 ezer forintra.
- Egyes béren kívüli juttatásokat 2012-től egészségbiztosítási járulék is terheli, mértéke az év elejétől egy százalékponttal, 18,5%-ra nőtt.

A vállalkozások száma 2012-ben is tovább emelkedett

A **regisztrált gazdasági szervezetek** száma 2012 végén 1 millió 806 ezer volt, ami 0,9%-kal haladja meg az egy évvel korábbit. A növekedésben a vállalkozások számának közel 15 ezres, valamint a nonprofit szervezetek több mint 2 ezres emelkedése játszott szerepet, miközben a költségvetési és társadalombiztosítási szervezetek és az egyéb szervezetek száma csökkent (0,6, illetve 0,1 ezerrel). A gazdálkodási formák esetében az összehasonlítást nehezíti, hogy 2011 elejétől új osztályozás lépett életbe (Gazdasági szervezetek gazdálkodási forma szerinti osztályozása, GFO'11). Ennek következtében néhány vállalkozás átkerült a nonprofit szervezetek, illetve az egyéb szervezetek körébe. A legjelentősebb változás a társasházak mintegy 35 ezer tételes átsorolása volt a nonprofit szervezetek közé, miközben a háztartási munkát végző alkalmazottak az egyéb szervezetek csoportjába kerültek át.

A vállalkozások számának bővülési üteme az elmúlt két évben lassult. A kevesebb cégbejegyzés egyrészt a törvényi változásokkal (cégalapítás jogszabályi szigorítása), másrészt a 2012 márciusától megemelkedett cégbejegyzési illetékkel magyarázható. A megfelelő **gazdálkodási forma** megválasztásánál alapvető szempont az alapítás egyszerűsége, az alapításkor befizetett tőke összege és a felelősségvállalás mértéke. A legnagyobb mértékben továbbra is a társas vállalkozások kétharmadát kitevő korlátozott felelősségű társaságok száma emelkedett, az előző évihez képest 4,3%-kal. A kft.-k mellett a részvénytársaságok száma is átlagot meghaladóan nőtt (3,2%). A jogállás tekintetében folytatódott a korábbi évek tendenciája: míg a jogi személyiségű gazdasági társaságok száma emelkedett, addig a jogi személyiség nélkülieké tovább csökkent, ezen belül a betéti és a közkereseti társaságok száma egyaránt mérséklődött. Ez a korlátozott felelősségvállalásra, valamint a jogszabályi változásokra vezethető vissza: 2007-től a kft.-k és az rt.-k alapításához szükséges tőkét nagymértékben leszállították.

A nyilvántartásba vett önálló vállalkozások (korábbi elnevezés szerint egyéni vállalkozások) száma 2012 végén 1 millió 66 ezer volt, egy év alatt 0,8%-kal emelkedett. A munkavégzés jellege szerint a mellékfoglalkozásúak aránya 42,6, a főfoglalkozá-

¹⁾ Forrás: [Taxation trends in the European Union, Eurostat, Luxembourg, 2013.](#)

súaké 32,9, a nyugdíjasoké 24,4% volt, csak a nyugdíjasok száma csökkent egy év alatt.

5.1. tábla

A regisztrált gazdasági szervezetek száma, 2012

Gazdálkodási forma	Száma	Változás az előző évhez képest, %
Jogi személyiségű gazdasági társaság	410 856	4,3
Ebből: korlátolt felelősségű társaság	405 077	4,3
részvénytársaság	5 774	3,2
szövetkezet	2 899	-2,6
Egyéb jogi személyiségű vállalkozás	7 089	1,5
Jogi személyiségű társas vállalkozás	420 844	4,2
Jogi személyiség nélküli gazdasági társaság	177 882	-5,4
Ebből: közkereseti társaság	5 133	-6,2
betéti társaság	172 199	-5,5
egyéni cég	550	5,4
Jogi személyiség nélküli egyéb vállalkozás	2 033	2,0
Jogi személyiség nélküli társas vállalkozás	179 915	-5,4
Társas vállalkozás	600 759	1,1
Önálló vállalkozó	1 065 643	0,8
Ebből: egyéni vállalkozó	368 852	-4,3
Vállalkozás összesen	1 666 402	0,9
Költségvetési szervek és költségvetési rend szerint gazdálkodó szervek	14 603	-4,1
Nonprofit szervezet	123 301	2,0
Egyéb szervezet	1 756	-5,8
Összesen	1 806 062	0,9

A hazai vállalkozások közül a legtöbbben mezőgazdasággal foglalkoznak

Az elmúlt évek jogszabályi változásai a **gazdasági szerkezet** alakulását és a vállalkozások főtevékenység szerinti megoszlását is befolyásolták. A vállalkozások több mint negyede – elsősorban a kötelező adószámkiváltás miatt – a mezőgazdaságban tevékenykedett, további jelentős ágazatok az ingatlanügyletek (13%), a kereskedelem (12%), valamint a szakmai, tudományos tevékenység (10%). Az östermelőket figyelmen kívül hagyva az egyéni vállalkozók esetében a legtöbb vállalkozást a kereskedelemben regisztrálták (17%), ezt követte a szak-

mai, tudományos tevékenység (12%) és az építőipar (9,8%). A társas vállalkozások esetében is ezek a főtevékenységek a leggyakoribbak.

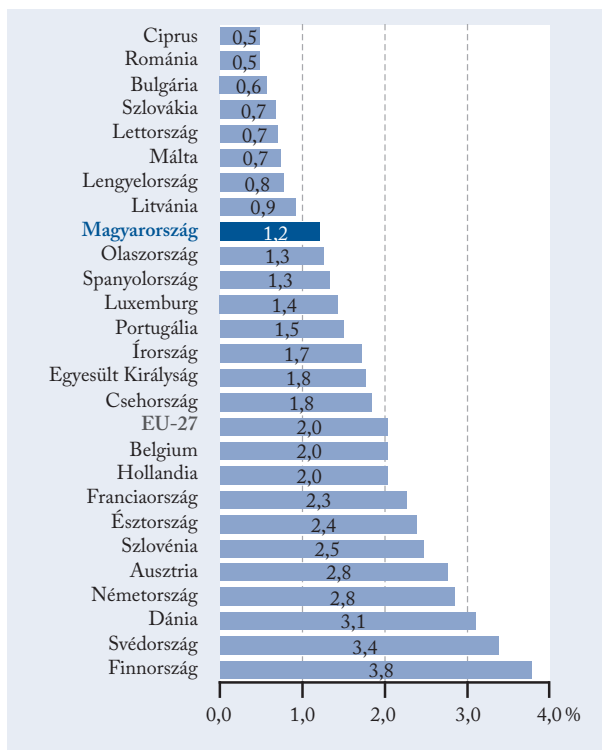
A **vállalkozási struktúrát** tekintve a mikro-, kis- és középvállalkozások – az unió legtöbb tagországhoz hasonlóan – kiemelkedően fontos szerepet játszanak a magyar gazdaságban. A vállalkozások többsége, 99,9%-a kis- és középvállalkozás, a legalább 250 főt foglalkoztató nagyvállalatok aránya pedig mindössze 0,1%, ezek az arányok évek óta változatlanok. Ugyanakkor a foglalkoztatottak számában és a jövedelmezőség alakulásában lényegesen nagyobb szerep jut a nagyvállalatoknak: a foglalkoztatottak 27%-a nagyvállalatnál dolgozott 2012-ben, ahol az összes hozzáadott érték 46%-át állították elő.

Az újonnan regisztrált vállalkozások száma 2012-ben 99 ezer volt, 18%-kal maradt el az előző évitől. Eközben a **megszűnések száma** a 2011. évi emelkedés után 2012-ben tovább gyorsult: egy év alatt 18%-kal több szervezet szűnt meg. A megszűnések számának emelkedése továbbra is az egyéni vállalkozók számának jelentős mértékű csökkenésének a következménye, de a társas vállalkozások megszűnéseinek száma is emelkedett az elmúlt évben. A felszámolások száma az utóbbi két évben visszaesett, miközben a társas vállalkozások lezárására a végelszámolást választók száma a 2011-ben tapasztalt kimagasló növekedés (79%) után 2012-ben további 8,5%-kal emelkedett.

KUTATÁS, FEJLESZTÉS ÉS INNOVÁCIÓ**A K+F-ráfordítások emelkedtek az utóbbi öt évben**

2011-ben az összes **kutatás-fejlesztési ráfordítás** 336,5 milliárd forintot tett ki Magyarországon, ez a GDP 1,2%-a. 2007 és 2011 között a nemzeti jövedelem arányában mért K+F-kiadásokban szerény növekedés volt (0,98–1,21%). A korábbi lisszaboni stratégia, majd az Európa 2020 célkitűzések része, hogy a kutatásra, fejlesztésre szánt ráfordítások elérjék a GDP 3%-át, ettől azonban még az uniós átlag is viszonylag távol van, 2011-ben 2% körül alakult. A hazai ráfordítások GDP-hez mért aránya elmarad az uniós átlagtól, bár a hazánk számára 2020-ra kijelölt célérték alacsonyabb (1,8%). Hazánk pozíciója a mutató tekintetében így is viszonylag jónak mondható az utoljára csatlakozott országok között.

5.1. ábra
Az összes kutatásra, fejlesztésre fordított kiadás a GDP százalékában, 2011

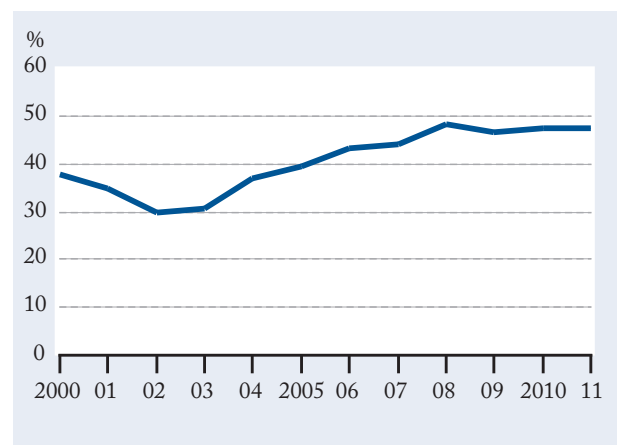

A vállalkozások növekvő finanszírozása

A kutatási, fejlesztési kiadások három szektorban hasznosulnak: a vállalkozásoknál, a költségvetési és a felsőoktatási kutatóhelyeken. A kormányzati szerepvállalás a posztkommunista országok többségéhez hasonlóan Magyarországon is hagyományosan erős volt a kutatás-fejlesztésben, és ez a mai berendezkedésre is hatással van. Azonban a korábbi erős állami dominancia az európai uniós célkitűzésekkel összhangban csökken. Az uniós céloknak megfelelően a versenyképesség növelése érdekében a tagországoknak törekedniük kell arra, hogy K+F-tevékenységükben a vállalkozások növekvő mértékben legyenek jelen. Az állami szerepvállalás csökkenésére való törekvés kedvező lehet a költségvetés szempontjából, de ez csak fokozatosan hajtható végre, hiszen az így kieső források pótlását a piacnak kell átvennie, amire a feltételek nem minden tekintetben adóttak. Másrészt figyelembe kell venni azt is, hogy a piac nem látja el a K+F-tevékenység teljes spektrumát, legfeljebb azt, amiből közvetlen haszna származik. Az alap- és alkalmazott kutatások jelentős részét és bizonyos tudományterületek szinte teljes egészét továbbra is az államnak kell finanszí-

rozni. Az elmúlt évtizedben egészen 2008-ig erősödött a vállalkozások szerepe a K+F-tevékenység finanszírozásában, azóta kisebb ingadozásoktól eltekintve stagnál. 2011-ben Magyarországon az összes ráfordítás 47,5%-át finanszírozták a vállalkozások. A válság évei alatt az unió átlagában is csökkent a vállalkozások által finanszírozott hányad, azonban az így is magasabb a hazainál (2010-ben 53,9% volt).

5.2. ábra
A ráfordítások vállalkozások által finanszírozott hányada

A vállalkozásoknál felhasznált K+F-ráfordítások – társadalmi, gazdasági célok szerint csoportosított – legnagyobb hányada (55%) az iparban, további jelentős része az egészségügyben (20%), illetve a közlekedés, telekommunikáció és egyéb infrastruktúra területén (14%) realizálódik.

Átrendeződés a kutatók között

A vállalkozási szektor súlyának növekedését a ráfordítások finanszírozásának alakulása mellett a **kutatóhelyek száma** és a **létszámadatak** is jelzik. Míg tíz évvel korábban a vállalkozási kutatóhelyek az összes kutatóhely alig több mint negyedét adták, addig 2011-ben már 48%-át tették ki. A K+F-területen dolgozók között is hasonló irányú átrendeződés történt, 2011-ben már az összes Magyarországon dolgozó kutató 37%-a dolgozott a vállalkozási szektorban, míg 2001-ben mindössze 17%-uk.

A K+F-tevékenység piacosodásával párhuzamosan az elmúlt évtized közepétől a nők aránya az összetételhatás eredményeként csökkent a **kutatói létszámban**. Mivel Magyarországon a vállalkozási szektor jelenléte erősödött az elmúlt években, a nők aránya a kutatók között annak ellenére is csökkent,

hogya a felsőoktatási kutatóhelyeken és a kutatóintézeteknél ugyanezen időszakban a nők aránya inkább emelkedett. A nők aránya Nyugat-Európában is a vállalati kutatóhelyeken a legalacsonyabb (ami részben az erre a szektorra jellemző erősebb technikai-műszaki irányultsággal magyarázható). 2011-ben a teljes K+F-ágazatban átlagosan 32, a vállalati szektorban 21% volt a nők aránya a kutatói létszámban.²⁾

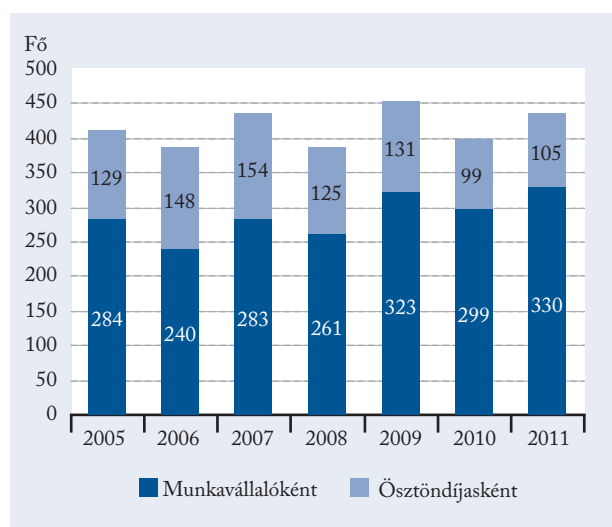
5.2. tábla

A vállalati kutatóhelyek száma és létszámadatai

Megnevezés	2000	2005	2010	2011
Kutatóhelyek száma	478	749	1 384	1 432
Tényleges létszám, fő	8 098	9 394	18 920	20 826
Ebből: kutatók száma, fő	4 750	6 108	12 220	13 649
Nők aránya a kutatók között, %	25,8	22,6	21,6	21,2

5.3. ábra

A 6 hónapnál hosszabb ideig külföldön tartózkodó kutatók, fejlesztők száma

Eredményesség és mérhetőség

A kutatási, fejlesztési tevékenység eredményessége, és így az erre fordított kiadások, költségek felhasználásának hatékonysága nehezen mérhető. Ennek egyik indikátora lehet a tudományos publikációk száma, azonban a piacról élő vállalatok esetében az eredményesség közvetlen bizonyítéka gyakran a

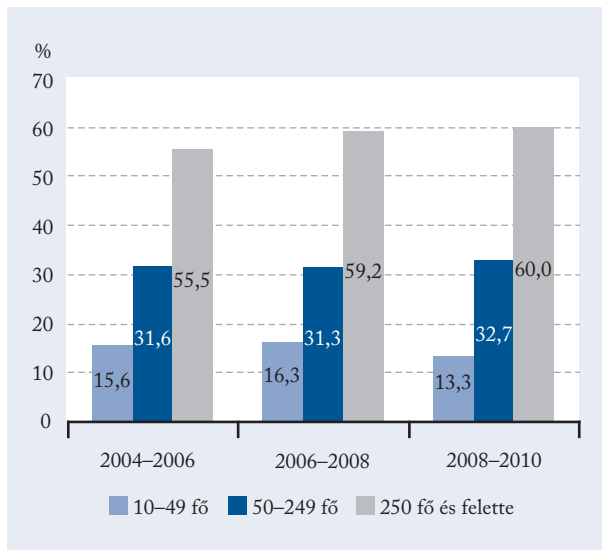
szabadalmak megjelenése és az innovációk bevezetése következtében elért piacnyerés, forgalom- vagy profitnövekedés. Ennek megfelelően a tudományos közlemények publikálásában a vállalati kutatóhelyek kevésbé aktívak. A tudományos publikációkban többnyire az alap- és alkalmazott kutatás eredményei jelennek meg, a vállalkozások viszont sokkal inkább érdekeltek azokban a fejlesztésekben, amelyek az üzleti életben közvetlenül bevételtöbbletté konvertálhatóak. Az alap- és alkalmazott kutatás részaránya összességében nem sokat változott az elmúlt években a K+F-tevékenységet folytató vállalkozásoknál, 2011-ben ezekre a költségek 36, kísérleti fejlesztésre 64%-át fordították. A cégeknél – a tudományos tevékenységek munkamegosztásában betöltött sajátos szerepük következtében – a publikációk száma mind a magyar nyelvű, mind az idegen nyelvű közlemények esetében alacsonyabb, mint a kutatóintézeteknél és a felsőoktatásban. A vállalati szektorban a száz kutatóra jutó magyar nyelvű cikkek száma 7, az idegen nyelvű cikkeké 5 volt 2011-ben. Ugyanakkor a szabadalmi tevékenység területén a vállalkozások mind a hazai, mind a külföldi bejelentések tekintetében jóval aktívabbak a másik két szektornál. A nemzeti úton tett szabadalmak száma országosan a válság éve alatt kevesebb lett, de nehéz megállapítani, hogy ez mennyiben tulajdonítható a válságnak, mivel a 2009-től eltekintve korábban is csökkent. 2011-ben a nemzeti úton tett szabadalmak száma 698 volt, ennek 95%-a hazai bejelentés.

A nagyobb cégek jellemzően innovatívabbak

Az innováció a kutatás és fejlesztés mellett legalább olyan fontos a vállalkozások versenyképességének megőrzéséhez és makrogazdasági szinten a fenntartható növekedés előmozdításához. Ugyanakkor hasonlóan tőkeigényes, éppen ezért az innovációs aktivitás elsősorban a nagyobb vállalatokra jellemző. A **technológiai innovációt** alkalmazó vállalkozások aránya 2008–2010-ben 18% volt, valamivel kevesebb, mint a korábbi években (2006–2008 között nem egészen 21%). A visszaesés a kisvállalkozások innovációs aktivitásának csökkenéséből származott, a legalább 50 főt foglalkoztató vállalkozásoknál az újdonságokat bevezetők száma valamelyest emelkedett.

²⁾ A számítások az ún. tényleges létszám alapján készültek. A számított létszám (teljes munkaidejű dolgozókra átszámított létszám).

5.4. ábra
Technológiai innovációt végrehajtó vállalkozások aránya létszám-kategóriák szerint

Az **eljárásinnovációban** nagyobb volt a különbség a kis- és nagyobb vállalkozások között, mint a termékinnovációk bevezetésében. Az összes megfigyelt vállalkozás 12%-a jelent meg új termékkel és 9%-a vezetett be valamilyen új eljárást. Az iparon belül a gyógyszergyártásban és a közúti jármű-gyártásban, a szolgáltatási szektorban a biztosítással, illetve az információs technológiai szolgáltatással foglalkozó cégek között volt a legnagyobb a technológiai innovációs aktivitás.

A **szervezeti és marketinginnováció**t végrehajtó vállalkozások aránya magasabb volt, mint a technológiai innovációé, az összes vállalkozás között 24%. Ebben az esetben is a nagyobb cégek jellemzően innovatívabbak voltak. A szervezeti innovációk között – amivel a nagyvállalatok közel fele élt – leggyakrabban a munkaszervezési és döntési rendszereket korszerűsítették. A marketinginnovációk egyik legfontosabb célja a piaci részesedés megtartása vagy növelése. A különböző eszközök, módszerek közül az új árképzés volt a legelterjedtebb.

AZ INNOVÁCIÓ FOGALMA ÉS JELENTŐSÉGE

Az **innováció** fogalma az osztrák közgazdász, Schumpeter gazdaságfejlődési modelljén³⁾ alapul. Szerinte a fejlődés lényege az innováció, amelynek öt esetét különböztette meg: új termék, új eljárás bevezetése, új piacok nyitása, új nyersanyagforrás igénybevétele, illetve a szervezeti újítás. Az OECD és az Eurostat az ún. OSLO kézikönyvben a schumpeteri koncepcióra támaszkodva határozta meg a statisztikai adagyűjtés számára az innováció fogalmát és indikátorait. Eszerint az innováció új, vagy jelentősen továbbfejlesztett termék (áru vagy szolgáltatás) vagy eljárás, új marketingmódszer, vagy új szervezési-szervezeti módszer bevezetése az üzleti gyakorlatban, munkahelyi szervezetben, vagy a külső kapcsolatokban. Az eredeti (schumpeteri) koncepció szerint az innováció egyik célja a munkaerő-megtakarítás lehet, így az némely esetben elbocsátásokat eredményez. A gazdaság folyamatos növekedése, új piacok megjelenése mellett ugyanakkor új munkahelyek jönnek létre. A fenntartható fejlődés (kisebb környezetterhelés) és munkahelyteremtés kettős követelménye mellett így az innováció fogalma is átértelmeződik, a technikai újításoknak szabályozott környezetben kell végbemenniük.

Schumpeter megfigyelése szerint az újítás jellemzően nem a régebb óta a piacon lévő vállalkozáson belül jön létre, hanem az ágazaton belül, de új szereplők megjelenésével. A statisztikai megfigyelés viszont a meglévő szervezethez kötött. Számszerűen csak a cégeken belül megjelenő innovációt tudjuk megfigyelni, éppen ezért az innováció statisztikai meghatározása eltér az eredetitől, a valóságnak tehát csak egy részét tudjuk ilyen módon megragadni.

Az innováció számbavétele a magyar vállalkozások számára – a fogalom újszerűsége és nehezen behatárolható volta miatt – kezdetben nehézségekbe ütközött, azonban idővel az adatfelvétel egyre pontosabb mérést tett lehetővé. Ezt mutatja az is, hogy az innovációból származó forgalom aránya 2004 és 2010 között jelentősen, több mint duplájára nőtt az Eurostat nemzetközi adatai szerint, 2010-ben már 14% volt.

³⁾ Forrás: Schumpeter J. A.: A gazdasági fejlődés elmélete: vizsgálódás a vállalkozói profitról, tőkéről, hitelről, a kamatról és a konjunktúraciklusról, KJK, Budapest, 1980.

MEZŐGAZDASÁG

Aszálykarak egész Európában

Magyarországon 2010–2012-ben szélsőséges volt az időjárás, ami nem kedvezett a mezőgazdaságnak. Az éves átlagos csapadékmennyiséget (500–800 milliméter) a lehullott csapadék 2010-ben meghaladta, míg a 2011–2012. éveké nem érte el azt. A 2012-ben lehullott 470 milliméter 17%-kal kevesebb volt a harmincéves átlagnál, ezzel 2012 az 1901 óta mért tizedik legszárazabb év volt. Márciusban és augusztusban szélsőségesen kevés volt a csapadék ország-szerte: márciusban a sokéves átlag 6, augusztusban 14%-a esett le. A térbeli eloszlásban is igen nagy különbségek adódtak, az ország középső és keleti részének egyes területein még 400 milliméternél is kevesebb esett, míg a nyugati, délnyugati határvidéken esetenként ennek a duplája. A nyár 2,5 Celsius-fokkal volt melegebb az átlagosnál. Az aszály egész Európát érintette, leginkább Ukrajnát, Oroszországot és hazánkat, ám a világ élelmiszeráraira legnagyobb hatást méreténél fogva az oroszországi és az észak-amerikai szárazság gyakorolta.

Hazánk uniós viszonylatban is magas arányú mezőgazdasági és szántóterületeinek (57, illetve 46%) döntő része az aszály által leginkább sújtott területekkel esett egybe, aminek nyilvánvaló következménye volt a betakarított termésmennyiség és a termésátlagok jelentős csökkenése. A **növénytermesztés** előzetes adatai alapján gabonából a 2011. évinél 2%-kal nagyobb területen (2,7 millió hektár) 25%-kal kevesebb (10 millió tonna) termett. A zab, a rozs, az árpa és a tritikálé kivételével a betakarított termés mennyisége kevesebb volt, mint az előző évi, elsősorban a termésátlag csökkenésének következtében. A gabonafélék termésátlaga alapján az európai középmezőnyben vagyunk. A búza termésmennyisége 3%-kal, termésátlaga (3740 kg/hektár) 11%-kal lett kevesebb. A kukorica betakarított területe 1190 ezer hektár volt – az előző évinél 3%-kal kevesebb – ám erről csak 4741 ezer tonnát, az utóbbi évek egyik legalacsonyabb termését takarították be, ami az előző évi 59%-át, a rekordnak alig több mint felét tette ki. A fontosabb őszi betakarítású növények közül a kukorica termésátlagának csökkenése volt a legnagyobb (közel 40%-os). A gabonafélék mellett napraforgóból 1302 ezer tonna, cukorrépából 759 ezer tonna, burgonyából 497 ezer tonna került a raktárakba vagy a piacra. A takarmányozás szempontjából is fontos búzából és kukoricából vélhetően a visszaesés ellenére sem lesz

hiány, hiszen egy átlagos évben a termés legalább felét külföldön értékesítik. Az aszály hatásai inkább a külföldi eladásokat érintik: 2013 első (januári) külkereskedelmi adatai szerint a mezőgazdasági kivitelünkben jelentős részarányt képviselő gabona és gabonakészítmények exportvolumene 40%-kal esett vissza.

5.3. tábla

A fontosabb szántóföldi növények terméseredményei

Növény	Termésmennyiség, ezer tonna		Termésátlag, kilogramm/hektár	
	2012	2007–2011 átlagának százalékában	2012	2007–2011 átlagának százalékában
Búza	3 972	90,7	3 740	91,9
Kukorica	4 741	66,9	3 980	64,7
Árpa	996	90,8	3 610	99,7
Napraforgómag	1 302	106,2	2 150	93,9
Lucernaszéna	430	69,2	3 360	71,9
Cukorrépa	759	81,1	44 100	88,3

Az egyéni gazdaságokban élénkült a szarvasmarhatartás

A 2012. decemberi összeírás adatai szerint az **állatállomány** a szarvasmarhák (8%), a juhok (6%), a kecskék (11%) és a lovak (4%) esetében nőtt, a sertések (2%) és a baromfifélék (8%) esetében csökkent. A sertésállomány az utóbbi két évtizedben közel a felére, a szarvasmarha-állomány 65%-ára apadt. Ez utóbbi hosszú ideje tartó csökkenése 2011-ben növekedésre váltott, ami 2012-ben is folytatódott. Az utóbbi két év állománynövekedése 10%-os, az egyéni gazdaságokban ennél nagyobb mértékű (20%) volt. Az ezredforduló táján még 5 millió sertésállomány 2012 júniusára 3 millió alá apadt. A 2012. évi állományfogyás nagyrészt az egyéni gazdaságok sertésartó kedvének hanyatlását tükrözi. A baromfifélék közül a tyúkállomány 8, a ludaké 9, a pulykáké 7, a kacsáké 4%-kal lett kevesebb.

5.4. tábla

Decemberi állatállomány (ezer darab)

Állat	2000	2005	2010	2011	2012
Szarvasmarha	805	708	682	694	753
Sertés	4 834	3 853	3 169	3 025	2 956
Juh	1 129	1 405	1 181	1 081	1 147
Baromfi	37 016	41 076	42 213	41 488	38 199
Ebből:					
tyúk	30 716	31 902	31 848	32 865	30 075

TEJTERMELÉS ÉS -FOGYASZTÁS

Magyarországon a legtöbb tejet az 1980-as évek második felében termelték (2,8 milliárd liter). A jelenlegi, 1,7 milliárd liter körüli mennyiség az 1960-as évek szintjének felel meg, és messze elmarad az uniós csatlakozási tárgyalásokon rögzített 2 milliárd literes kvótától.

A szarvasmarhák és a teljes állomány valamivel kevesebb mint felét kitevő tehenek rendszerváltást követő nagymértékű állománycsökkenése mellett a tejtermelés visszaesésének mértéke enyhébb volt. A tehénállomány fogyását a fajtaváltás, a fajlagos hozamok emelkedése egy ideig képes volt ellensúlyozni.

A tejipar 2012. évi termelésének közel 70%-át a 250 fős és annál nagyobb szervezetek, több mint negyedét a közepes (50–249 fős), 3,1%-át a kisvállalkozások adták. 2000-ben az ágazatban közel 10 ezren dolgoztak, ami az élelmiszeriparban alkalmazásban állók 8%-a volt, 2012-re létszámuk összességében 38%-kal, 6,5 ezerre mérséklődött. Az itt dolgozók 2000. évi, havi átlagosan 58 ezer forint nettó keresete még felülmúlta (4%-kal) a nemzetgazdasági átlagot, 2012. évi 137 ezer forintos keresetük azonban csaknem 5%-kal alatta maradt.

Az elmúlt években a tejfogyasztásban kedvezőtlen tendencia érvényesült, hiszen évről évre egyre kevesebb tejet fogyasztunk. 2011-ben fejenként átlagosan 50,6 liter tejet ittunk, 2002-höz képest több mint 15 literrel kevesebbet. Az egyéb tejtermékek fogyasztása kismértékben emelkedett 2002-höz képest. 2011-ben a háztartások átlagosan 8,9 ezer forintot költöttek fejenként teje egy év alatt, további 15,9 ezer forintot pedig egyéb tejtermékekre (joghurt, kefir, tejföl, sajt stb.). Ez az összes élelmiszerkiadás csaknem 15%-a.

Jelentős az eltérés a különböző háztartások tejfogyasztásában. A tejfogyasztás érzékenyen reagál a jövedelmi helyzetre, az alsó jövedelmi tizedben élő háztartások több mint 30 literrel kevesebb tejet fogyasztanak évente, mint a felső tizedben élők. Meglepő módon a gyermek nélküli háztartások tejfogyasztása is jóval felülmúlja a gyermekesekét. A különböző háztartási csoportok közül a legtöbb tejet a nyugdíjasok fogyasztották (67,4 liter/fő/év) 2011-ben.

5.5. tábla

Egyes tejtermékek éves fogyasztói átlagára

(forint)

Termék	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1 liter pasztőrözött tej, 2,8%-os zsírtartalommal	115	156	168	187	219	201	201	226	231
1 kilogramm sajt, trappista,	1 150	1 190	1 230	1 380	1 560	1 270	1 400	1 540	1 570
1 tejes margarin 250 gramm	114	151	159	175	212	237	242	279	303

A kedvezőtlen időjárás következtében csökkent a mezőgazdaság hozzáadott értéke

A gazdaság teljesítményének 2012-es visszaesésének hátterében alapvetően az ipar és a mezőgazdaság teljesítményének csökkenése állt. Az agrárágazat a bruttó hazai termék (GDP) termeléséhez 3,2%-os aránnyal járult hozzá, 0,6 százalékponttal kevesebbel, mint 2011-ben. Az agrárgazdaság aránya a beruházásokban 5,8, a foglalkoztatásban 5,2% volt. A **mezőgazdaság bruttó hozzáadott** értéke 2012-ben összehasonlítva áron 22, folyó áron 15%-kal lett kevesebb az előző évihez viszonyítva, és a nemzetgazdaság bruttó hozzáadott értékéhez 3,8%-kal járult hozzá. Az ágazat **munkaerő-**

felhasználása 2%-kal nőtt. A termelési tényezők jövedelme 4, a vállalkozói jövedelem 9%-kal maradt el a 2011. évitől, így a munkaerő hatékonysága, azaz a termelési tényezők éves munkaerőegységére jutó **reáljövedelme („A”-mutató)** 9%-kal csökkent.

A mezőgazdaság **teljes bruttó kibocsátása** folyó áron 2012-ben 2229 milliárd forint volt, amiből a növényi termékek 58, az állatok és állati termékek 35%-kal részesedtek. A kibocsátás volumene 9%-kal esett vissza, értéke – 13%-os áremelkedés mellett – folyó áron közel 3%-kal nőtt. A növényi termékek kibocsátásának volumene 16%-kal maradt el a 2011. évitől, az állattenyésztésé kismértékben (1%) meghaladta azt. Az ipari növények iránt nö-

vekvő és stabil kereslet az utóbbi évtizedben a kibocsátás megduplázódását tette lehetővé. Ugyanezen idő alatt a gabonafélék és a takarmánynövények kibocsátása mérsékelten nőtt, a kertészeti termékeké, a burgonyáé és a gyümölcsféléké csökkent.

Az állatok és állati termékek kibocsátásának évtizedes csökkenése 2010-től mérsékelt növekedésbe váltott. 2012-ben a növénytermesztésben a rendkívüli aszály következményeként a gabonafélék termelése 25%-kal, ezen belül a kukoricáé – amely az össztermelés jelentős részét adja – több mint 40%-kal esett vissza. A csapadékszegény időjárás az ipari (repce, napraforgó) és takarmánynövények, a kertészeti termékek és a burgonya terméseredményeit is rontotta. A gyümölcsfélék – elsősorban az alma – termelt mennyisége azonban közel ötödével nőtt egy év alatt. Az élő állatok termelési volumene 1, az állati termékeké alig 2%-kal bővült. Az előzetes adatok szerint a szarvasmarha és a sertés kibocsátásának volumene csökkent, míg a baromfié nőtt. A tojás termelése elmaradt az előző évitől, amihez hozzájárult a tyúktartás szabályainak szigorítása is. Az utóbbi évek történései arra figyelmeztetnek, hogy a növénytermesztés, és ezen belül a szántóföldi növények nagy súlya a mezőgazdaság kibocsátását rendkívül érzékennyé teszi az időjárási szélsőségekre.

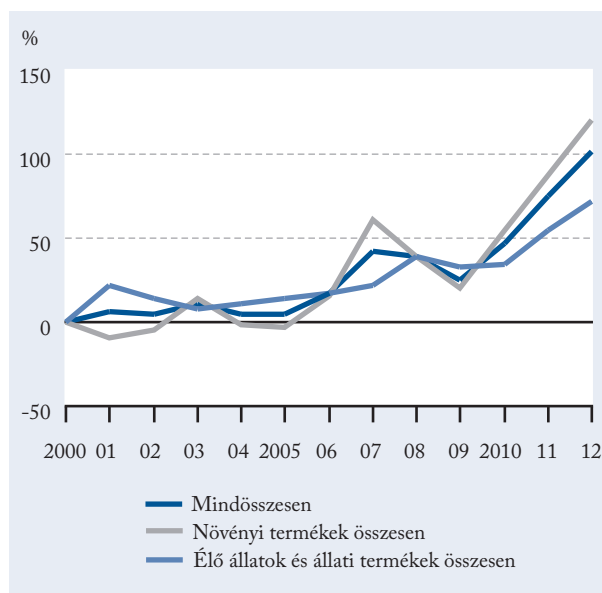
A mezőgazdasági termelők árak 2010–2012-ben 61%-kal emelkedtek

A mezőgazdasági termékek termelőiár-szintjének éves növekedési üteme az utóbbi évtizedben 2007-ben volt a legnagyobb (22%). A 2008-as és 2009-es csökkenés után az utóbbi három évben két számjegyű volt az emelkedés mértéke. Hasonló trend érvényesült a növénytermesztési és kertészeti termékek termelői áraiban is, míg az élő állatok és állati termékek árai a 2009-es év kivételével 2004 óta emelkedtek. Az élő állatok és állati termékek ármozgásai jóval kisebb kilengéseket mutattak, mint a növényi termékeké. A 2012-ben átlagosan 18%-kal dráguló növényi termékek közül a zöldségek (21%), a gabonafélék (19%) termelői árai nőttek leginkább, miközben a burgonyáé 8%-kal elmaradt az előző évitől. Ez utóbbi csökkenést az első féléves jelentős készletértékesítés okozta. Az élő állatok és állati

termékek 11%-os áremelkedése elsősorban a tojás (38%) és a vágósertés (19%) jelentős áremelkedésének következménye volt.

5.5. ábra

A mezőgazdasági termelők árak változása (2000. évhez képest)

A mezőgazdasági termékek felvásárlása 2012-ben 2%-kal nőtt. Míg a növénytermesztési és kertészeti termékek értékesítése szinten maradt, addig az élő állatok és állati termékeké 5%-kal bővült. A növénytermesztési termékek közül hiába nőtt a felvásárolt mennyiség az ipari növények (19%), a zöldségek (8%) és gyümölcsök (5%) esetében, a gabonafélék nagy súlya és 9%-os csökkenése összességében stagnálást okozott.

A mezőgazdasági ráfordítások árszínvonala az előző évinél kisebb mértékben, 7%-kal nőtt 2012-ben, ez jóval alatta maradt a termelői árak emelkedésének, az agrárrolló értéke 108% volt. A ráfordítási árak növekedése a folyó termelőfelhasználás árszínvonalának 7 és a mezőgazdasági beruházások árszínvonalának 2%-os növekedéséből adódott. A folyó termelőfelhasználáson belül legnagyobb mértékben a műtrágyák ára nőtt (11%), a jelentős súlyú takarmányok árai 9%-kal, az energiaárak 7%-kal, a vetőmagok árai 6%-kal emelkedtek.

VISSZASZORULÓBAN A HAGYOMÁNYOS MEZŐGAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGEK

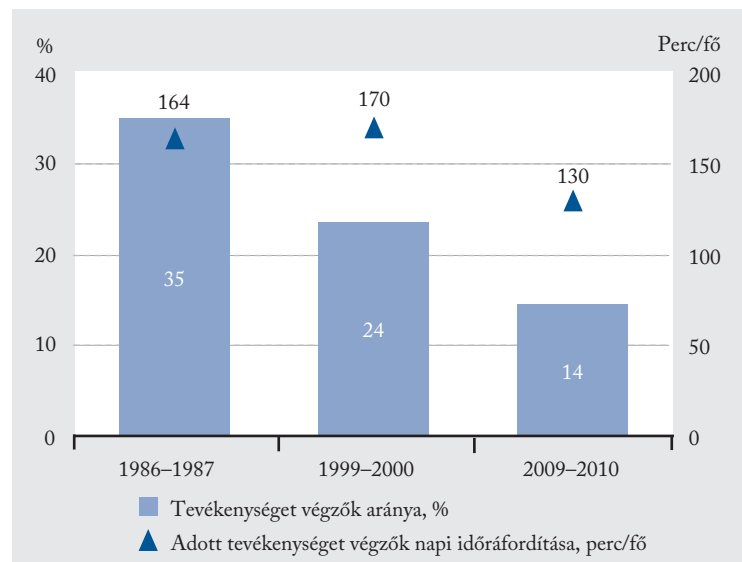
Az 1990-es évektől folyamatosan csökkent a mezőgazdaság részesedése a bruttó hazai termékből, egyre kevesebb embernek kötődött a főfoglalkozása az ágazathoz. Saját háztartás részére jövedelemkiegészítő mezőgazdasági tevékenységet is kevesebbet és kevesebben végeztek, mint a rendszerváltás környékén vagy akár az ezredfordulón. Nem főfoglalkozású mezőgazdasági munkája 2010-ben a lakosság 15%-ának volt. A mezőgazdasági tevékenységet végzők aránya a 60–74 éves korcsoportig az életkorral növekedett, majd enyhén visszaszorult. Mivel a fiatal korosztályok alig vettek részt a saját szükségletre termelésben, féltő, hogy a tapasztalatok átadása megszakad, a gyakorlat és tudás hiánya pedig a későbbi életkorokban megnehezíti majd az effajta jövedelemkiegészítés újrakezdését.

Az érdeklődés megcsappanásában jelentős szerepe van az emelkedő ráfordítási költségeknek és az olcsó, gyakran gyengébb minőségű külföldi élelmiszerek beáramlásának a hazai piacra.

Az alacsonyabb iskolai végzettségűek felülreprezentáltak a saját háztartás számára való termelésben. Az iskolai végzettség emelkedésével nő a növénytermesztésre fordított idő és csökken az állattartás súlya, illetve jellemző, hogy a magasabb iskolai végzettségűek nagyobb területen gazdálkodnak.

5.6. ábra

Saját háztartás részére végzett mezőgazdasági tevékenység

A mezőgazdasági termények külkereskedelmi aktívuma 2010 óta nő

Az élelmiszerek, italok és dohányárak **külkereskedelmi forgalmának** csökkenése az EU-csatlakozást követően 2005-ben érte el mélypontját, amikor az aktívum értéke 728 millió euró volt. Az ezt követő – 2009-ben valamelyest megtorpanó – növekedés eredményeként 2012-re több mint három és félszeresére (2641 millió euróra) bővült az egyenleg, amely a teljes külkereskedelmi aktívum 39%-át jelentette. 2012-ben az árucsoport exportvolumene 4,9%-kal nőtt, az importé 5,9%-kal csökkent az előző évihez

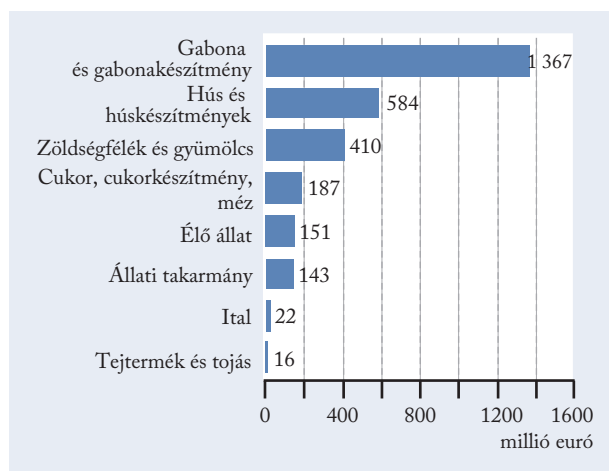
képest. Ez a teljes export értékének 8,2, az importénak 5,3%-át jelentette.

A mezőgazdaság terményei közül gabonát és gabonakészítményeket tudunk a legnagyobb értékben eladni külföldön. Exportjuk 2012-ben 1741 millió eurót tett ki, ennek közel kilenctizede uniós országokba irányult. Legnagyobb vásárlóink Románia, Olaszország, Hollandia, Németország és Szlovákia voltak. A hús és húskészítmények exportjának (1155 millió eurónak) 37%-a került uniós államba, a legtöbb Németországba, Romániába, Ausztriába és Olaszországba. Zöldséget és gyümölcsöt 881 mil-

lió euró értékben szállítottunk külföldre (85%-át az EU-ba), a magyar áru Németországban, Ausztriában, Romániában, Lengyelországban és Oroszországban volt a legkelendőbb.

5.7. ábra

Az élelmiszerek, italok, dohány árucsoport külkereskedelmi aktívumának főbb tételei, 2012

Az export megközelítőleg felét kitevő értékben hoztunk be külföldről húst és húskészítményeket, valamint zöldséget és gyümölcsöt, míg gabonából és gabonakészítményekből a behozott áru értéke az exportnak csak kicsivel több mint ötöde volt. Az előző évihez képest a kivitt termékek közül az állati takarmányok értéke, a behozottak közül a kávé, tea, kakaó, fűszerek értéke nőtt leginkább (22, illetve 18%-kal).

Magyarország mezőgazdasága az Unióban

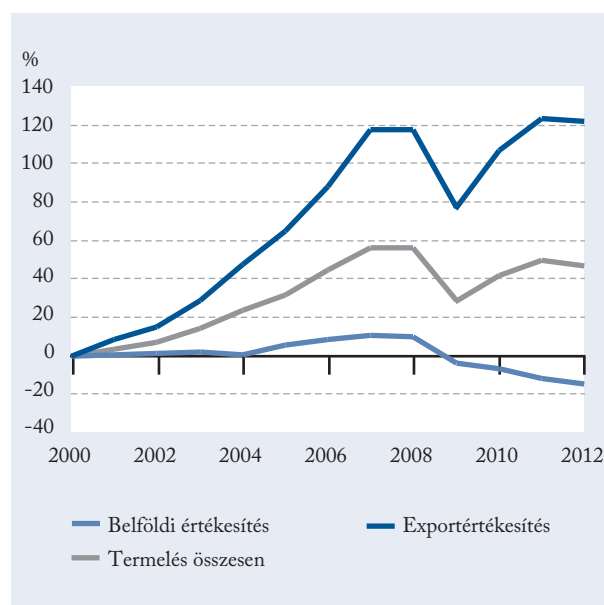
Hazánk az Európai Unió mezőgazdasági kibocsátásának 2%-át állította elő az előzetes adatok szerint 2012-ben. A növénytermesztés súlya Magyarországon (58%) – és a 12 utoljára csatlakozott ország többségében is – meghaladja az uniós átlagot (52%). Az állattartás súlyának visszaszorulása a később csatlakozók átlagánál is erősebb volt hazánkban. A növényi termékek 2,2, az állatok és állati termékek 1,7%-át adta hazánk. Gabonából az unió kibocsátásának 3,7, ezen belül kukoricából 7,7%-a származik Magyarországról. Ipari növényekből jelentős, 5%-os részesedésünkkel az öt legnagyobb kibocsátó között vagyunk, elsősorban az olajos növények (főleg a napraforgó) termelésének köszönhetően.

IPAR

A bruttó hozzáadott érték több mint negyedét adó hazai ipart jelentős exportkitettség és erős területi koncentráció jellemzi. A **hazai ipari termelés** volumene a 2010. évi 10,6 és a 2011. évi 5,6%-os bővülés után 2012-ben 1,7%-kal csökkent, amiben többek között szerepet játszott az euróövezet recessziója és a piaci szereplők visszafogott magatartása is. A külpiaci értékesítés 0,7%-kal mérséklődött, a belföldi értékesítés öt éve csökkenő volumene 3,9%-kal maradt el az egy évvel korábbitól.

5.8. ábra

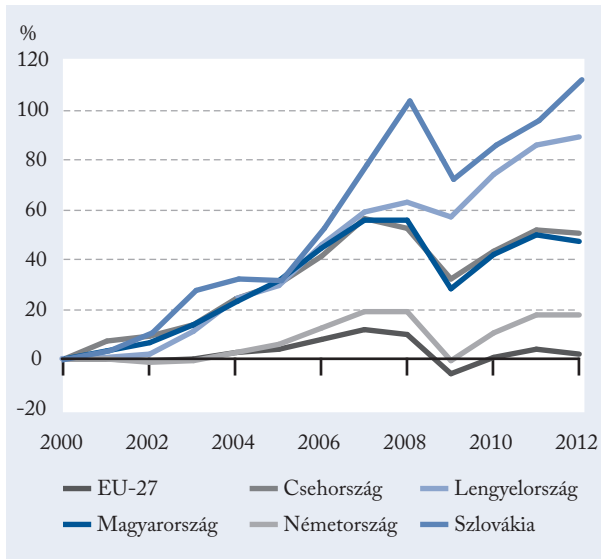
Az ipari termelés és értékesítés változása (2000. évhez képest)

Nemzetközi összehasonlításban a magyar adat az ipari teljesítményváltozás alapján képzett rangsor középmezőnyében helyezkedik el, de elmarad a visegrádi országok mutatóitól. A hazai ipari export szempontjából nagy jelentőségű Németország ipara sem tudta az 2011. évi szintet (-0,7%) elérni, s ezzel – méreténél fogva is – befolyásolta az uniós trendeket. Összességében az Európai Unió tagországainak együttes ipari termelése 2012-ben 2,1%-kal maradt el az egy évvel korábbitól.

5.9. ábra

A visegrádi országok és Németország ipari termelésének volumenváltozása* (2000. évhez képest)

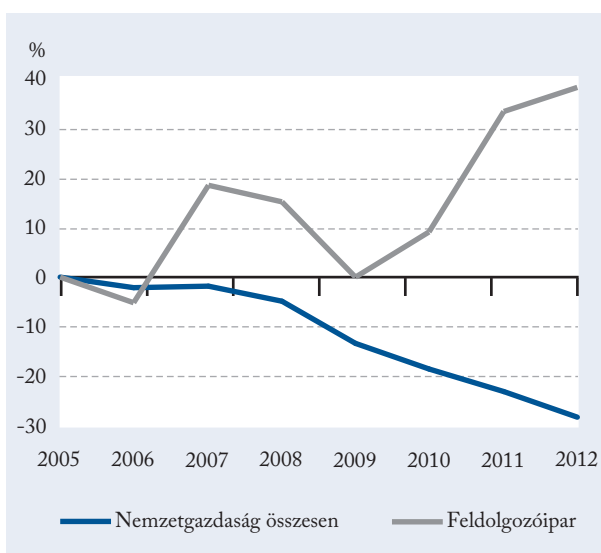
* Munkanaphatással kiigazított adatok szerint.

Emelkedő beruházások az exportorientált feldolgozóiparban

2012-ben az ipari termelés több mint kilenczetezét előállító **feldolgozóipar** termelési volumene 1,6%-kal maradt el az évvel korábbtól.

5.10. ábra

A beruházások volumenének változása (2005. évhez képest)

A feldolgozóipar szinte teljes egészében a versenyszféra konjunkturális helyzetét mutatja (ellentétben például a GDP-vel és a beruházásokkal, amelyeket az állami kiadások számottevően befolyásolnak), gyorsan és dinamikusan változik és alkalmazkodik a körülményekhez (keresleti viszonyokhoz), valamint tulajdonosi kapcsolatokon és vertikális termelési láncokon keresztül erősen összefonódik az uniós országok nemzetgazdaságával. Utóbbit jelzi, hogy a feldolgozóipar termelésének 71%-át külföldön értékesítik. Az ágazatban 2010 óta évről évre emelkedik a beruházások volumene, három év alatt összességében 39%-kal.

A hazai ipar motorja 2012-ben a járműgyártás volt

Napjainkban az ipari termelés mintegy felét a **gépipar** állítja elő, sérülékenysége azonban – a jelentős exportkitettség miatt – nagy. A kedvezőtlen európai konjunktúra – 92%-os exportértékesítési aránya miatt – gyorsan elérte az ágazatot, termelése az utóbbi három évben fokozatosan lassult, a 2012. évi szint már 3,2%-kal alacsonyabb volt, mint egy évvel korábban. A legnagyobb súlyú járműgyártás volumene ugyanakkor több mint ötödével, a kisebb súlyú gép, gépi berendezés gyártása mintegy felével tudta növelni kibocsátását az utóbbi három évben, miközben a számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása 22, a kisebb súlyú villamos berendezés gyártása pedig 12%-kal csökkent 2010-hez képest. Ehhez a recesszió túl hozzájárult az is, hogy az elektronikai iparban történt „kitelepülés” következtében az alágban jelentős termelés kiesés következett be. 2012-ben a gépiparban 218 ezer fő dolgozott, harmada az iparban dolgozókénak. Bár az ágazatban a létszám 2,1%-kal csökkent az előző évihez képest, összességében 2010-hez képest mintegy 7 ezer fővel, azaz 3%-kal nőtt, ez azonban a termelékenység kisebb csökkenését eredményezte.

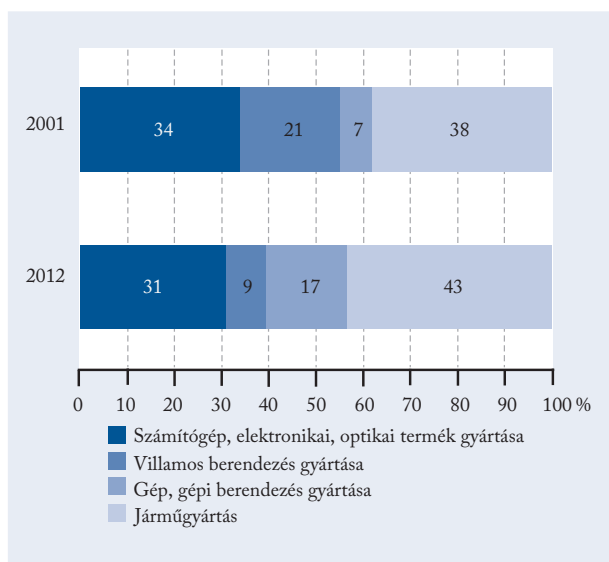
Az ezredfordulóra a **járműgyártás** részesedése a feldolgozóipar mintegy 18%-át adta, mára több mint egyötödét. A globális gazdasági válság az ágazatok közül szinte a legmélyebben a járműgyártást érintette, azóta azonban töretlen a növekedés az ágazatban, elsősorban az exportkeresletnek köszönhetően. A járműgyártás volumene a válság mélypontját jelentő 2009-hez képest 44%-kal bővült, a termelés felfutását nagyberuházások előzték meg. 2012-ben a 4 billió 477 milliárd forintot kitevő **járműipari termelés** 8,5%-kal volt magasabb, mint egy évvel ko-

rábban. A dinamikus növekedés az exportértékesítés 10,7%-os emelkedésének köszönhető, a belföldi értékesítés 9,2%-kal maradt el a 2011. évtől.

Az ezredfordulón a járműgyártásban az alkalmazásban állók száma 41 ezer fő volt, 2012-re már 72 ezer főre gyarapodott. Az ágazatban 2012-ben

5.11. ábra

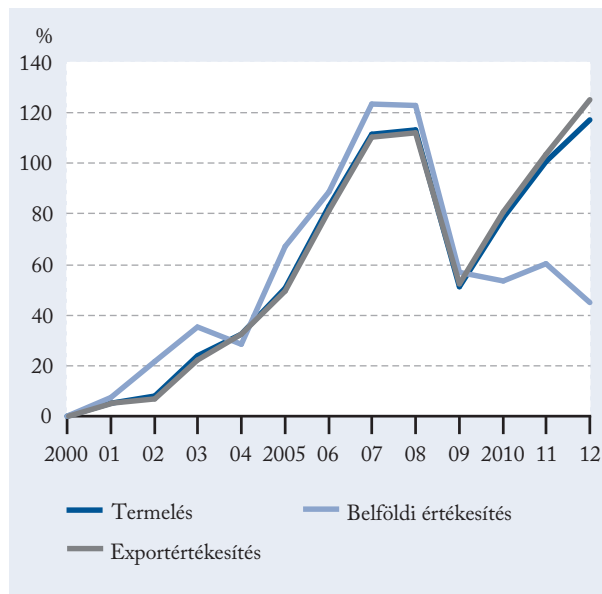
A gépipari termelés megoszlása alágak szerint

mind a feldolgozóipari, mind az ipari átlagot meghaladóan emelkedtek a keresetek: a bruttó bérek 9,2, a nettók 7,8%-kal.

5.12. ábra

A járműgyártás és -értékesítés volumenének változása (2000. évhez képest)

A JÁRMŰGYÁRTÁS HÁTTÉRIPARA

Magyarország gazdag autóiipari múlttal büszkélkedhet, az ágazat egyre jelentősebb erőt képvisel a magyar gazdaságban. Mára a személygépkocsi-gyártás az ipari termelés legnagyobb szegmensét képviselő ágazat. Ezzel együtt háttérpára is megerősödött, benne az első körös beszállítókkal. Vagyis nemcsak a végtermék előállítása zajlik hazánkban, hanem az alkatrészgyártás is jelentős. Az itt működő beszállítók határon kívülre is szállítanak. A világ nagy autóiipari beszállítói közül sokan megjelentek Magyarországon is, akik versenyképesek és dinamikus növekedésükkel élénkítik a magyar ipart. Az ország szinte minden területén jelen vannak, de igazán jelentős Győr és környéke, Budapest, illetve Esztergom és környéke, Kecskemét térsége, valamint Eger-Miskolc térsége.

Ezek a területek nemcsak a gyárak és beszállítók vannak jelen, hanem mindenütt adott hozzájuk a szellemi központ is: Győrben a Széchenyi István Egyetem, Kecskeméten a Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskolai Kar, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, a Miskolci Egyetemen pedig a nagy hagyományokkal rendelkező Mechatronika tanszék. A versenyképesség egyik feltétele az ipar és a tudomány egymásra találása.⁴⁾

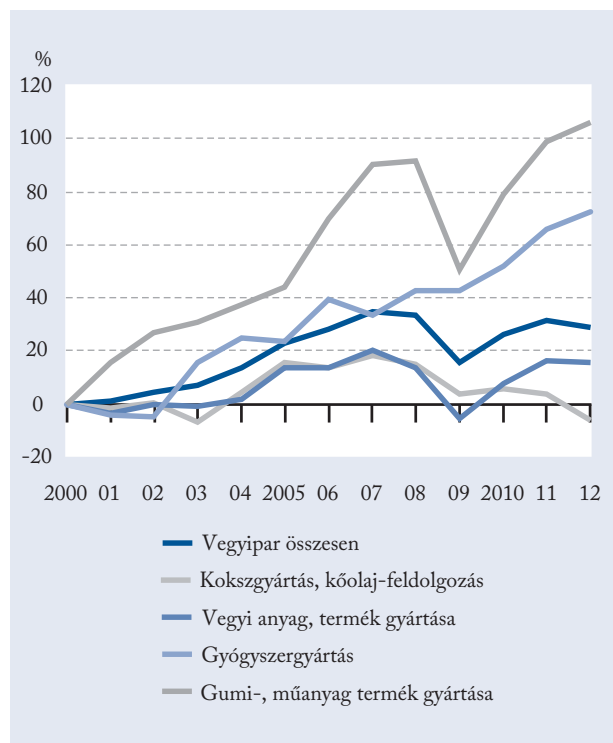
⁴⁾ Forrás: A magyar járműgyártás nagykönyve, Lapcom Kiadó Kft., Győr, 2011.

Vegyipar: dinamikusan bővülő gyógyszeripar

A súlyát tekintve második legnagyobb ágazatcsoportban, a **vegyiparban** is jelentős változás történt az ezredforduló óta: korábban a folyó áras termelésből 16%-ban részesedő ágazat súlya 2012-re mintegy 22%-ra bővült. Ugyanakkor a 2011. évi 4,6%-os volumenbővülést 2012-ben 2,5%-os csökkenés követte. Az alágak közül ugyan a gyógyszergyártásban (4,3%) és a gumi-, műanyag termék gyártásában (3,6%) növekedés volt, a kokszyártás, kőolaj-feldolgozásban azonban közel tizedével csökkent a termelés volumene az egy évvel korábbihoz képest. Ez utóbbi elsősorban a hazai kereslet jelentős visszaesésének (10%) tudható be. A vegyi anyag, termék gyártása gyakorlatilag az előző év szintjén alakult. Az elmúlt három évben a vegyipari alágak közül a leggyorsabban fejlődő ágazat a gumi-, műanyag termék gyártása volt, ami elsősorban az exportértékesítés növekedésének köszönhető. A másik húzóágazat a gyógyszergyártás, ami a privatizáció lezajlása óta dinamikusan bővül, és a válság mélypontján is szinten tudta tartani termelését. Az alág termelési volumene 2012-ben az előző évihez képest 4,3, 2010-hez képest mintegy 14%-kal nőtt, ami elsősorban a külpiazi értékesítés bővülésének eredménye.

5.13. ábra

A vegyipar termelésének volumenváltozása
(2000. évhez képest)

A HAZAI GYÓGYSZERÁGAZAT

A magyar gyógyszeripar Európában a legrégebbiek közé tartozik, már 1867-ben működött gyógyszer-gyár hazánkban. Az ágazat hagyományosan fontos szerepet tölt be az ország nemzeti termékének termelésében, illetve a hazai egészségügyi ellátásban is. Az alág legfőbb jellemzője a folyamatos innováció, a termék- és gyártásfejlesztés, a nemzetközi követelményekkel lépést tartó minőségbiztosítás és a magas szintű szakmakultúra. Egy főre jutó termelési értéke, hozzáadott értéke, valamint exportja évek óta meghaladja az ipari átlagot. 2012-ben az alág termelékenysége átlagot meghaladóan, 3,7%-kal nőtt. A gyógyszerágazat mintegy 17 ezer foglalkoztatottnak adott munkát közvetlenül, 0,5%-kal többnek, mint az előző évben. További 30 ezer főre tehető a háttériparban, a kutatóhelyeken és a kereskedelemben közvetve foglalkoztatottak száma. 2012-ben termelésének 86%-át külpiacon értékesítette. A kelet-európai országokba és a Független Államok Közösségébe irányuló export mellett napjainkban jelentős az Egyesült Államokba és az Európai Unió országaiiba irányuló kivitel is. Az iparág beruházásai gazdaságélénkítő hatásúak, egyúttal mérséklék az adott régió foglalkoztatási gondjait is. A hazai gyártók közül négy megtalálható a közép-kelet-európai országok tíz legnagyobb gyógyszercege között.⁵⁾

⁵⁾ Forrás: MAGYOSZ honlapja: A hazai gyógyszeriparról, letöltés ideje: 2013.03.12.

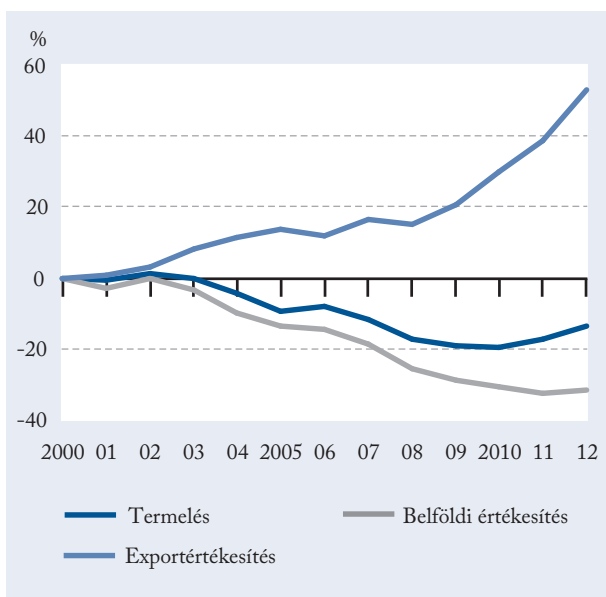

Az élelmiszer-ipari termelés harmada a külföldre kerül

A nagy múltra visszatekintő, stratégiai fontosságú **élelmiszeripar** az ipari termelés mintegy tizedét adja, és elsősorban a hazai igények kielégítésére termel. A belföldi értékesítés azonban a rendszerváltás óta folyamatosan csökken, az ezredforduló óta mintegy harmadával. Az utóbbi tíz évben ugyanakkor egyre jelentősebbé vált a külföldi értékesítés, aránya az összes értékesítésen belül 2012-ben egyharmadot tett ki. Az ágazat a 2011. évi 3,1%-os növekedés után 2012-ben 4,4%-kal növelte bruttó kibocsátását. Az exportértékesítés 10,4, a belföldi értékesítés 1,3%-kal nőtt.

5.14. ábra

Az élelmiszer-ipari termelés és értékesítés változása (2000. évhez képest)

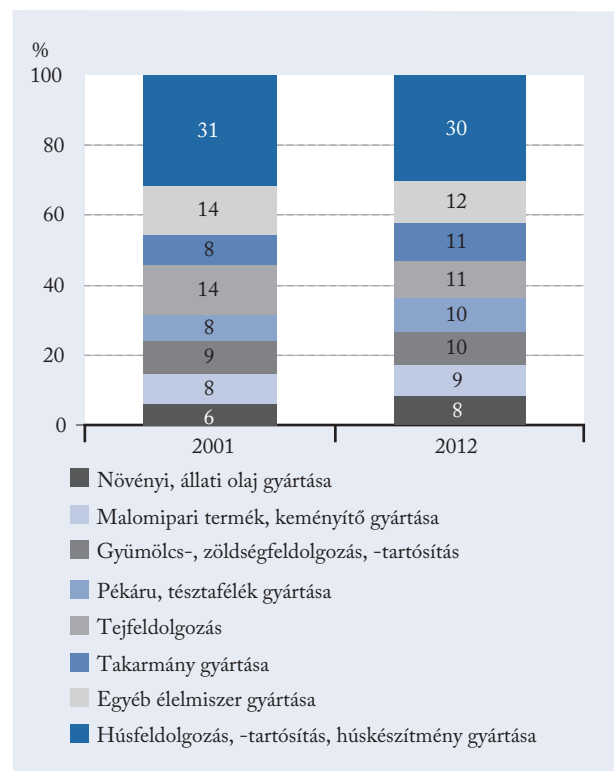

Az élelmiszeripar részaránya mind a bruttó hozzáadott értékben, mind a beruházásban 2–3% körüli. A nemzetgazdaságban foglalkoztatottak számából az élelmiszeripar részesedése 3–4% között ingadozott. 2012-ben mintegy 92 ezer fő állt

alkalmazásban, az előző évinél 1,6%-kal kevesebb, ezzel a feldolgozóiparban a legnagyobbak számít. Az ágazatban működő vállalkozásoknak döntő többsége mikro-, kis- és közepes méretű vállalkozás, ugyanakkor a bruttó kibocsátás több mint 70%-át évek óta a nagyvállalatok állítják elő. Ezek rendszerint korszerű technológiával rendelkező, jelentős részben külföldi tulajdonú nagyvállalatok, melyek üzleti kapcsolataik révén az Európai Unió élelmiszeriparának szerves részét képezik. Eközben a hazai kis- és középvállalkozások a tőkehiány és az élőkommunka alacsony hatékonysága miatt versenyképességük javítása érdekében sok esetben segítségre szorulnak. Hazánk legnagyobb uniós exportpiaca Németország, Románia és Olaszország, a legtöbb import élelmiszer Németországból, Hollandiából és Lengyelországból kerül Magyarországra.

5.15. ábra

Az élelmiszergyártás szerkezete

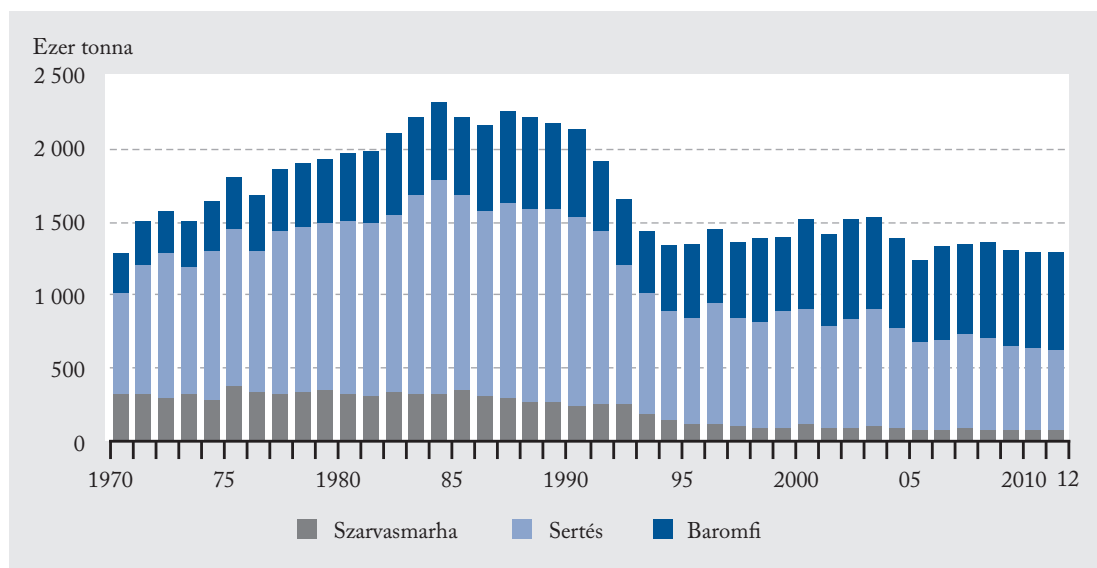

A MAGYAR HÚSIPAR HELYZETE

A rendszerváltás idején a magyar húsipar nagy termelési hagyományokkal, mintegy 40 nagyvállalattal tevékenykedett, ami az élelmiszer-ipari vállalatok ötödét, az iparvállalatok 1,5%-át jelentette. Termelési értéke az élelmiszer-ágazatnak közel harmadát, a teljes iparnak 5%-át adta. Ez utóbbi arány mára 2–3%-ra mérséklődött. A negyedszázada még 53 ezer főnek munkát adó ágazat 2012-ben 26 ezer embert, zömében fizikai foglalkozásúakat foglalkoztatott. A létszám csökkenése a termelés szűkülése mellett az ágazatban zajló folyamatos átalakulással, modernizálással is összefüggött. Az új évezred első évében a húsiparban alkalmazottak nettó keresete havonta 49 ezer forint volt, 13%-kal kevesebb a nemzetgazdaság átlagánál. 2012-ben a 97 ezer forintos havi nettó átlagkereset mindössze kétharmada volt a nemzetgazdaság átlagának. Ma a termelés kicsivel több mint felét állítják elő a 250 fős és annál nagyobb szervezetek, harmadát a közepes (50–249 fős) vállalkozások, míg a kisvállalkozások a tizedét. Az ágazat csökkenő teljesítménye sok egyéb – strukturális, üzemszerkezeti problémák, technológiai lemaradás, alkuerő hiánya – mellett szorosan összefügg a Magyarországon immár három évtizede csökkenő állatállománnyal és vágóállat-termeléssel.

5.16. ábra

A fontosabb vágóállatok termelése

A **kisebb alágak** közül az egyéb feldolgozóipar termelése 10,6%-kal nőtt, a könnyűipari alágaké (textil- és bőripar; fa-, papír- és nyomdaipar) azonban elmaradt az egy évvel korábitól.

Az **energiaipar** kibocsátása 3,3%-kal csökkent az egy évvel korábbihoz képest, ami az időjárási ténye-

zők alakulásán túl a feldolgozóipari termelés csökkenésével függ össze. A kis súlyt képviselő **bányászat** termelése a 2011. évi két számjegyű növekedés után 2012-ben 8,7%-kal nőtt.

Az ipari termelés* ágazatok szerint

Alág	Részesezés az ipari kibocsátásból, 2012, %	A termelés volumene, előző év = 100,0			Az export-értékesítés részaránya az alág értékesítéséből, 2012, %
		2010	2011	2012	
Bányászat	0,4	78,1	110,2	108,7	15,9
Feldolgozóipar	92,8	111,9	106,0	98,4	70,8
Élelmiszeripar	10,9	99,3	103,1	104,4	36,3
Textil- és bőripar	1,4	97,4	124,6	97,0	79,4
Fa-, papír- és nyomdaipar	3,0	119,3	97,2	98,6	48,1
Kőszegvártás, kőolaj-feldolgozás	7,8	102,1	98,1	90,3	31,5
Vegyipar, termék gyártása	5,4	113,7	107,7	99,7	54,4
Gyógyszergyártás	3,3	106,3	109,2	104,3	86,0
Gumi-, műanyag- és építőanyag-ipar	6,9	107,7	109,6	100,6	63,6
Kohászat, fémfeldolgozás	6,9	112,7	113,4	99,6	61,2
Számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása	13,8	122,3	94,8	82,1	94,7
Villamos berendezés gyártása	3,9	87,6	89,1	99,2	85,7
Gép, gépi berendezés gyártása	7,6	141,7	143,9	100,9	86,5
Járműgyártás	19,3	118,1	112,2	108,5	93,5
Egyéb feldolgozóipar és javítás	2,5	95,0	103,5	110,6	51,8
Energiaipar	6,8	101,0	98,3	96,7	7,4
Ipari termelés összesen	100,0	110,6	105,6	98,3	55,4

*Az ipar összesen adata a teljes iparra, míg a többi adat a 4 fő feletti vállalkozásokra vonatkozik.

Az alkalmazásban állók számának csökkenése mellett mérsékeltén nőtt a termelékenység

Az iparban **alkalmazásban állók** száma a 2000-es években folyamatosan csökkent, ezt 2011-ben mérsékelt növekedés követte. 2012-ben a legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozások körében a termelési volumen mérséklődését meghaladóan, 2,1%-kal csökkent az összlétszám. A jelentősebb alágak közül a járműgyártásban, az élelmiszeriparban és a kohászatban volt létszámnövekedés, ugyanakkor több más alágban, mint például a számítógép, elektronikai, optikai termék gyártásában csökkent a foglalkoztatottak száma az egy évvel korábbihoz képest. A nagy vállalkozásoknál foglalkoztatottak létszáma 2012-ben 1,9%-kal emelkedett az egy évvel korábbi időszakhoz képest, míg termelékenységük 4,6%-kal csökkent. A közepes és kisméretű vállalkozásoknál dolgozók létszáma azonban visszaesett; előbbi 3, utóbbi esetében pedig 8,9%-kal, miközben termelékenységük jelentősen növekedett. Az **egy alkalmazásban állóra jutó ipari termelés** 2012-ben összességében 0,4%-kal nőtt.

Az **új rendelések** alakulását továbbra is a külső kereslet határozta meg. A nem teljes körűen megfigyelt feldolgozóipari alágak összes új rendelésének volumene 2012 decemberében 8,7%-kal alacsonyabb volt, mint egy évvel korábban. A belföldi új megrendelések volumene 15, az exportrendeléseké 8%-kal maradt el az egy évvel korábbi szinttől. Ennek ellenére egy nagyobb exportmegrendelésnek köszönhetően az **összes rendelésállomány** december végén 48%-kal meghaladta a 2011. azonos időszakot.

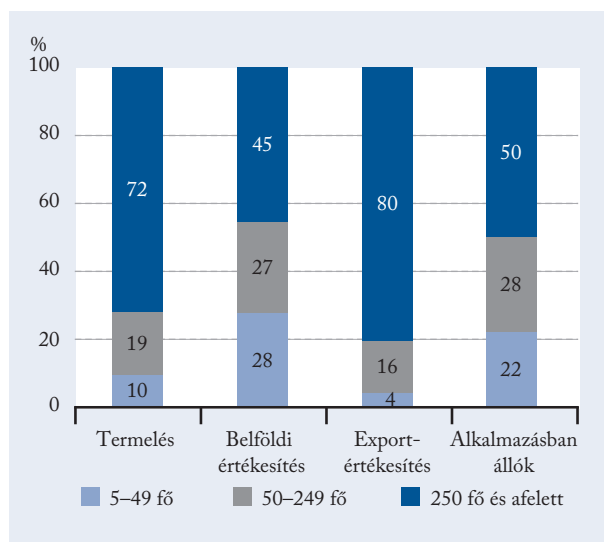
A **létszám-kategóriák** alapján képzett vállalatcsoportokat tekintve, míg a nagyvállalatok és kisvállalkozások körében a termelés volumene csökkent 2012-ben az egy évvel korábbiakhoz képest, addig a közepes méretű vállalkozások volumene kissé emelkedett.

A hazai ipar bruttó kibocsátásának alakulását továbbra is a 250 főnél nagyobb **nagyvállalatok** határozták meg: 2012-ben a termelés több mint 70%-át adták. Ugyanakkor – a mindkét értékesítési irányban tapasztalt visszaesés következtében – kibocsátásuk átlagosan 2,8%-kal elmaradt az előző évitől. Ezen

vállalkozásokra továbbra is az erős exportkitettség jellemző, tevékenységük pedig területileg is erősen koncentrált. A **közepes méretű vállalkozások** termelése 2012-ben erősen hullámzott, az év egészében 2,2%-kal bővült, a külpiaci értékesítés 7,6, a hazai értékesítés 3,0%-os bővülésének köszönhetően. A zömében hazai igényeket kielégítő 5–49 főt foglalkoztató **kisvállalkozások** termelési volumene 0,8%-kal mérséklődött az egy évvel korábbihoz képest, a kis súlyú exportértékesítés mintegy ötödével, hazai értékesítésük 6,8%-kal csökkent.

5.17. ábra

Az ipari termelés, értékesítés és a létszám aránya létszám-kategóriánként, 2012

5.7. tábla

Az ipari termelés* régióinként

Régió	Bruttó termelési érték, 2012		Volumenindex, előző év = 100,0		
	milliárd forint	megoszlás, %	2010	2011	2012
Közép-Magyarország	5 858	25,3	110,9	103,5	96,4
Közép-Dunántúl	4 924	21,3	106,2	102,1	93,1
Nyugat-Dunántúl	3 837	16,6	115,3	112,7	100,8
Észak-Magyarország	2 917	12,6	117,6	110,5	98,3
Észak-Alföld	2 452	10,6	109,5	103,8	100,1
Dél-Alföld	2 015	8,7	107,3	104,0	112,6
Dél-Dunántúl	1 115	4,8	113,2	102,5	97,9
Ipar összesen	23 141	100,0	110,6	105,6	98,3

* Az ipar összesen adata a teljes iparra, a többi adat a 4 fő feletti vállalkozásokra vonatkozik.

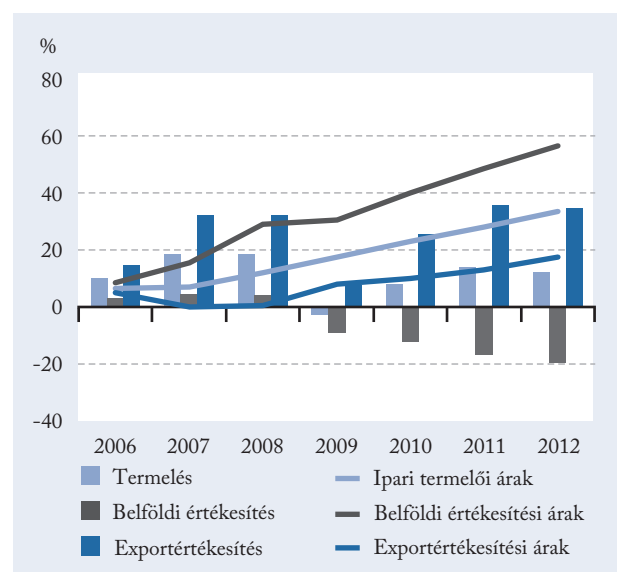
Magyarország **régiói** közül az ipari termelés Dél-Alföld ipari telepein jelentős mértékben nőtt, leginkább a járműgyártásnak köszönhetően. Kisebbségi bővülés volt Nyugat-Dunántúlon is, Észak-Alföld ipari termelése pedig gyakorlatilag az előző év szintjén alakult. A többi régió termelése azonban nem érte el az egy évvel korábbi szintet, a legnagyobb visszaesés Közép-Dunántúl ipari termelésében volt.

Az ipari termelői árak a termelési volumen csökkenése mellett emelkedtek

Az **ipari termelői árak** növekedését 2009-ben elsősorban a külpiaci értékesítés, az ezt követő években pedig a hazai értékesítési árak befolyásolták. A **belföldi értékesítésben** – az évek óta tartó keresletcsökkenés ellenére – 2012-ben átlagosan 5,3%-kal emelkedtek az árak. Az árszínvonal alakulásában nagy szerepe volt továbbra is az élelmiszeripar, a kőolajfeldolgozás, valamint a vegyi anyag, termék gyártásában bekövetkezett áremelkedésnek. A **külpiaci értékesítési árak** 3,6%-kal nőttek.

5.18. ábra

Az ipari termelés és értékesítés, valamint az ipari árak változása (2005. évhez képest)

Az **Európai Unióban** (EU-27) az ipari termelői árak 2012-ben (a 2011. évi 6,0%-os növekedés után) átlagosan 2,4%-kal nőttek, tehát az ipari termelés csökkenésével párhuzamosan a termelői árak növekedése is mérséklődött.

ÉPÍTŐIPAR

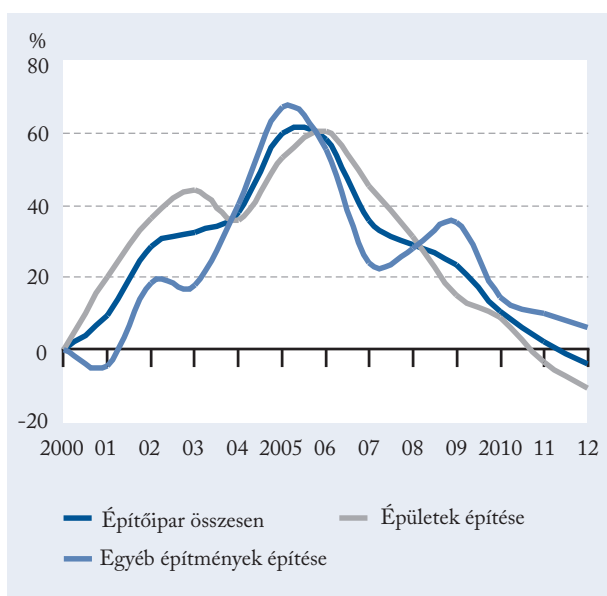
Az építőipar teljesítményét leginkább a belső kereslet, az állam, a vállalati és a háztartási szektor igényei és lehetőségei, valamint a lakásépítés alakulása határozzák meg. Emellett az építőipar konjunktúrális ágazat, ezért a gazdasági válság is negatívan érintette.

2012-ben folytatódott a visszaesés az építőiparban

Magyarországon az építőipar nemzetgazdaságon belüli súlya a rendszerváltás óta évről évre csökken: az ágazat az 1990-es évek elején még a bruttó hozzáadott érték 7%-át állította elő, az ezredfordulóra alig haladta meg a 4%-ot, napjainkban az építőipar a **bruttó hozzáadott érték** 3–4%-át adja. Az ágazatban 2012-ben folyó áron 64 milliárd forint volt a beruházások értéke, mintegy tizedével kevesebb az egy évvel korábnál, az összes nemzetgazdasági beruházás 1,5%-a. Éves szinten közel 95 ezer a bejegyzett építési vállalkozások száma, aminek 15–20%-a „alvó” vállalkozás, míg évente 6–7 ezer vállalkozás szűnik meg. Az ágazat termelése már 2006-ban elkezdett csökkenni, mára az építőipar a 2005. évi piacának mintegy negyzedét veszítette el, ezen belül a lakásépítés vesztesége jelentős.

5.19. ábra

Az építőipari termelés volumenváltozása építményfőcsoportonként (2000. évhez képest)

Az épületek építése gyorsabban csökkent, mint az egyéb építményeké

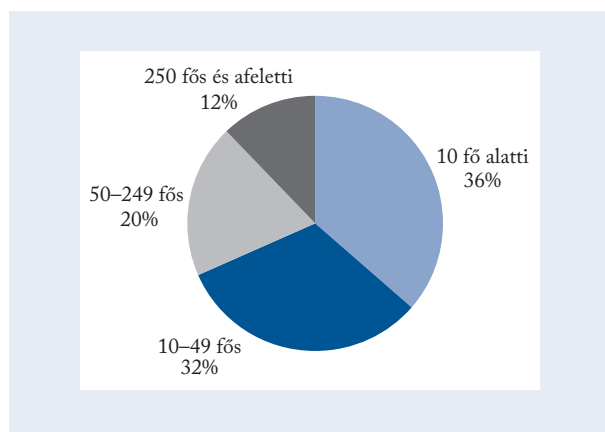
Az ágazat **bruttó termelési értéke** 2012-ben 1617 milliárd forint volt, amit mintegy fele-fele arányban az épületek, illetve az egyéb építmények építése adott. Az előző évi alacsony bázishoz képest a **kibocsátás volumene** további 5,9%-kal kevesebb volt, mint egy évvel korábban. Az **építményfőcsoportok** közül az **épületek építése** 2012-ben 7,6%-kal esett vissza, ezt továbbra is a lakásépítések csökkenése és a nagyberuházások hiánya okozta. Az **egyéb építmények építése** kisebb mértékben, 4,0%-kal csökkent, mivel a közműépítések 8,5%-os visszaesését az út- és vasútépítő vállalkozások termelésének emelkedése részben ellensúlyozta.

A 2011 végi alacsony bázishoz képest a 2012. december végi **szerződésállomány** volumene 26%-kal volt magasabb – elsősorban az egyéb építmények szerződésállományának jelentős, 53%-os emelkedésének köszönhetően –, az épületek építésére kötöttek azonban több mint ötödével alacsonyabb volt.

Az építőipari termelés több mint 80%-át évek óta az építőipari szervezetek, ezen belül több mint kétharmadát 50 fő alatti kisvállalkozások állítják elő.

5.20. ábra

Az építőipari termelés megoszlása a vállalkozások létszám-kategóriája szerint, 2012

A foglalkoztatottak 6%-a dolgozott az építőiparban

Az építőipar jellemzően munkaintenzív ágazat, különösen a végső szerelési munkák fázisában, ugyanakkor hagyományosan a gyengén képzett mun-

AZ ÉPÍTŐIPARBAN FIZETETT BÉREK

A nemzetgazdasági ágak közül 2011-ben az egy ledolgozott órára jutó munkajövedelem az építőiparban a negyedik legalacsonyabb volt, ami az átlagnál mintegy 350 forinttal volt kevesebb, és az előző évhez képest ebben az ágazatban volt a legnagyobb a visszaesés (33%). A teljes munkaidőben foglalkoztatottak havi átlagos munkajövedelme 171 ezer forint volt, ez átlagosan 108 ezer forint havi nettó átlagkeresetet jelent, ami mintegy negyedével kevesebb, mint a nemzetgazdasági átlag. Egy ledolgozott órára 1477 forint munkaerőköltség jutott, ez háromnegyede az országos átlagnak. Emellett az egy ledolgozott órára jutó szociális költségek is messze elmaradnak az átlagtól.

kaerő felvevőpiaca. Jellemzője a nagy fluktuáció és a viszonylag gyakori illegális munkavállalás.

Az ezredfordulón 268 ezer főt **foglalkoztatott** az építőipar, ami az összes foglalkoztatott mintegy 7%-a volt. A gazdasági válság első évében, 2008-ban a foglalkoztatottak aránya ezt kissé meghaladta (8%). Az évek óta csökkenő termelési volumenű ágazatban azonban a foglalkoztatottak száma 2012-re 246 ezer főre esett vissza, ez 6,8%-kal kevesebb, mint egy évvel korábban és 69 ezer fővel kevesebb, mint 2005-ben volt. Az ágazat sajátosságaiból adódóan a dolgozók túlnyomó része (több mint 90%-a) férfi.

Az **építőipar termelői árai** – a bruttó kibocsátás csökkenése mellett – 2012-ben átlagosan 1,9%-kal emelkedtek. Az árak a legnagyobb súlyú speciális szaképítés ágazatban az átlagosnál nagyobb (2,1%), míg az épületek építése ágazatban kisebb mértékben (0,4%-kal) nőttek.

Az építőipar a nemzetgazdaságok, így az **Európai Unió** gazdaságának is fontos részét képezi. Nemcsak a gazdaságban betöltött szerepével hat környezetére, de közvetetten a foglalkoztatás alakulását, a társadalom jólétét is befolyásolja. Az építőipar erős multiplikáló hatással rendelkezik, ugyanis egy építőipari munkahely közvetve további két munkahelyet generál.⁶⁾ Az Európai Unió (EU-27) tagországaiban 2012-ben átlagosan 5,2%-kal csökkent az építőipar termelési volumene az egy évvel korábbihoz képest.

SZÁLLÍTÁS, KÖZLEKEDÉS

2012-ben az áruszállítási teljesítmény 1,5%-kal mérséklődött

A nemzetgazdaság árutonna-kilométerben számított **áruszállítási teljesítménye** 2004–2007-ben két számjegyű mértékben emelkedett, a 2007. évi

teljesítmény mintegy kétharmadával volt magasabb a négy évvel korábbinál. 2008-ban és 2009-ben a teljesítmény csökkent, összességében 7%-kal. 2010-ben és 2011-ben csekély, a két évet együttvéve 2%-os növekedés következett be. 2012-ben a teljesítmény 1,5%-os mérséklődésének az az oka, hogy az elszállított áruk tömege csökkent (7,5%), a szállítási távolság ugyanakkor 2012-ben is hosszabbá vált. Az áruszállítási teljesítmény a belföldi és a nemzetközi viszonylatban egyaránt mérséklődött az előző évihez képest. A csökkenés a belföldi viszonylatban határozottabb volt (3,7, illetve 0,8%), így a nemzetközi szállítás részaránya 2012-ben is nőtt valamelyest, és a teljesítmény háromnegyedét adta az év során. (A szállított tömeget tekintve ugyanakkor a belföldi szállítás dominanciája érvényesült: 2012-ben 156 millió tonna árut szállítottak belföldön, az összes megmozgatott árutömeg 63%-át.)

2012-ben az áruszállítási teljesítmény kétharmada közúti, 18%-a vasúti, 12%-a csővezetékes, a fennmaradó, néhány százaléknyi része pedig vízi szállítás révén valósult meg. A közúti szállítás teljesítménye 2012-ben 2,9%-kal mérséklődött. A csökkenés a megelőző év 2,4%-os növekedését váltotta fel, 2008 és 2010 között ugyanakkor rendre csökkent a teljesítmény. A vasúti szállítás teljesítménye szintén mérséklődött 2012-ben (1,0%), a csökkenés itt is a megelőző évi növekedést (3,5%) váltotta fel. A csővezetékes szállítás teljesítménye 2009 óta ingadozik. 2012-ben 3,9%-os bővülés történt, amelyvel az ezredforduló óta a legmagasabb teljesítmény alakult ki. 2009 óta a vízi szállítás teljesítménye hullámzóan alakult, 2012-ben a növekedés 6,3%-os volt az előző évhez képest.

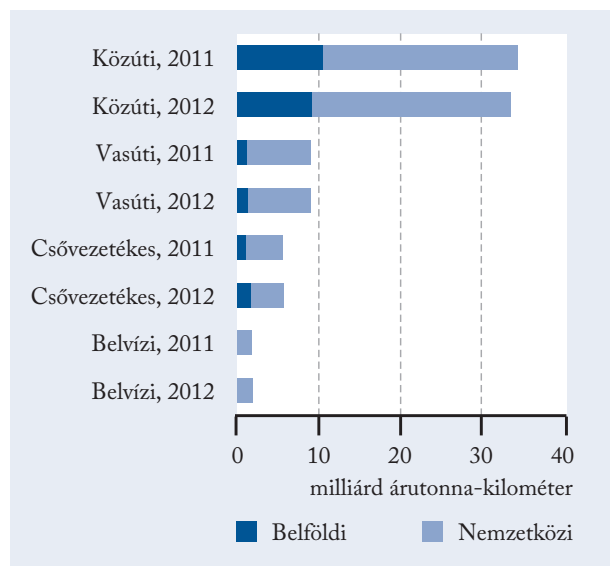
2012-ben a szállítások átlagos távolsága 203 kilométer volt. A szállítási módok közül a belföldi és nemzetközi szállítások átlagos távolsága közötti

⁶⁾ Forrás: a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara honlapja: Építőipar az Európai Unióban és Magyarországon, *letöltés ideje*: 2013. április 15.

legnagyobb különbség a közúti fuvarozásban alakult ki. Utóbbi szállítási mód átlagos távolsága belföldön 70 kilométert, nemzetközi viszonylatban pedig 701 kilométert tett ki.

5.21. ábra

A szállítási ágazatok áruszállítási teljesítménye

A helyközi személyszállítás teljesítményét visszavetette a Malév megszűnése

A helyközi személyszállítás utaskilométerben számított teljesítménye 2007–2009-ben csökkent, a 2009. évi teljesítmény mintegy tizedével maradt el a három évvel korábitól. 2010-ben és a rákövetkező évben ugyanakkor nőtt, a két évet együtt tekintve 4,4%-kal. 2012-ben jelentős, 12%-os csökkenés következett be, ezzel a 2000-es évek legalacsonyabb teljesítményét regisztráltuk. Ez a határozott mérséklődés szinte kizárólag a repülőgépes közlekedésnek tulajdonítható, amelynek teljesítménye 54%-kal esett vissza egy év alatt, összefüggésben a Malév 2012. februári megszűnésével.

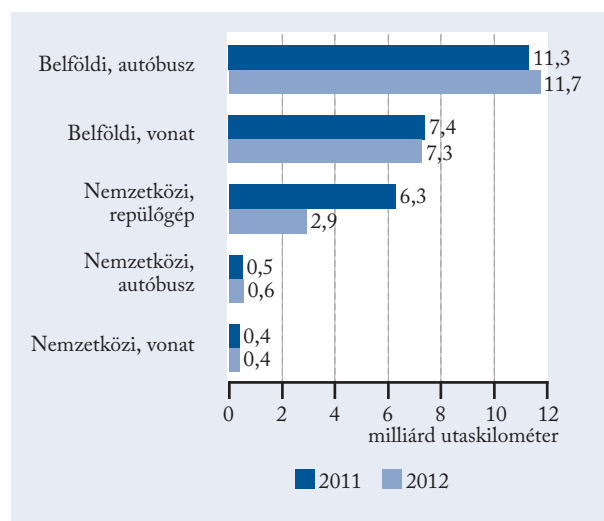
A nemzeti légitársaság kiesése miatt az egyes szállítási módok összteljesítményben elért részesedése jelentősen megváltozott 2011-ről 2012-re. A légi szállítás részesedése 12 százalékponttal 13%-ra csökkent, az autóbusszósé ezzel szemben 8 százalékponttal 54%-ra nőtt, míg a vasúti 4 százalékponttal 34%-ra emelkedett. A közlekedési módok közül kizárólag az autóbusszok révén megvalósult teljesítmény emelkedett (3,8%). A vasúti közlekedés esetében a csökkenés mérté-

ke 1,1%-os, a vízi szállításban 13%-os volt. A Budapest Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér 2012. évi utasforgalma 8,5 millió fő volt, 4,7%-kal kevesebb, mint 2011-ben. A Malév kiesése miatt a magyar légiszállítók utasforgalma ennél lényegesen nagyobb mértékben csökkent a repülőtéren, ami azt jelenti, hogy a korábbi nemzeti légitársaság forgalmát túlnyomórészt külföldi társaságok vették át. Az ország legforgalmasabb légitikötőjére érkezett és onnan indult járatok száma 2012-ben 20%-kal volt alacsonyabb a 2011. évihez képest. A repülőtéri utasszám mérséklődését lényegesen (16 százalékponttal) meghaladó mértékű visszaesés azt jelzi, hogy egyrészt a járatok kapacitáskihasználtsága javult, másrészt egyes desztinációkban nagyobb gépeket állítottak forgalomba. A légitikötő a legnagyobb utasforgalmat – csökkenő sorrendbe állítva – 2012-ben is Németországgal, az Egyesült Királysággal, Olaszországgal és Hollandiával bonyolította le.

2012-ben a helyközi személyszállítási teljesítmény 83%-a belföldön, a fennmaradó része nemzetközi viszonylatban valósult meg. 2011 és 2012 között – a Malév-csőd hatására – a belföldi személyszállítási teljesítmény részaránya 11 százalékponttal emelkedett, a nemzetközisé ugyanilyen mértékben csökkent. A szállított utasok száma 2012-ben (668 millió fő) valamelyest (0,3%-kal) meghaladta az egy évvel korábit, ami egyben az elmúlt négy év legmagasabb értéke. (A hosszú távú tendenciák

5.22. ábra

A helyközi személyszállítás teljesítményének alakulása

IN MEMORIAM MALÉV

A Malév jogelődjét, a Magyar–Szovjet Polgári Légiforgalmi Rt.-t, vagy röviden: a Maszovletet 1946 márciusában alapították. Működésének első évében még csak belföldi járatokat üzemeltetett, az első külföldi járat a prágai volt 1947-ben. 1954 novemberében Magyarország megvásárolta a Szovjetunió részesedését a társaságban, ekkor keresztelték át a céget Magyar Légiforgalmi Vállalatra, röviden Malévre. A vállalat első menetrend szerinti nyugati járata 1956 júniusában Bécsbe repítette el az utazni vágyókat. Az 1960-as években a Malév útvonalhálózata jelentősen bővült, 1969-ben már 28 ország 33 városába indultak járatok Ferihegyről, köztük közel-keleti és észak-afrikai célállomásokra is. Belföldi személyszállítási tevékenységet utoljára 1969-ban végzett a cég. Az első sugárhajtású utasszállítót (TU-134-es típus) 1969-ben állították forgalomba, ezzel megkezdődött a „jet-korszak”. A fejlődés fontos mérföldköve volt 1984, amikor a társaság tagja lett a Légitársaságok Nemzetközi Szövetségének, a IATA-nak. Az 1980-as évek végén a társaság éves utasforgalma rendre meghaladta az egymillió főt, az árbevételt tekintve pedig az ország tíz legnagyobb vállalata közé tartozott.

1992-ben a Malév részvénytársasággá alakult, majd az Alitalia szerzett kisebbségi tulajdonrészét benne. Öt évvel később azonban az olasz nemzeti légitársaság megválni kényszerült a részvénypakettjétől, amelyet magyar bankok vettek meg. Az újabb magánosításra 2007-ben került sor, amikor az egyedüli jelentkező, a Borisz Abramovics orosz üzletember nevével fémjelzett AirBridge Zrt. 99,95%-os tulajdonrészét szerzett a vállalatban. 2009-ben Abramovics kiszállt az AirBridge-ből, majd 2010 márciusában visszavásárolta az állam az addigra jelentős adósságállományt felhalmozó vállalatot.

Egy magyar légitársaság bejelentésének hatására az Európai Bizottság (EB) vizsgálatot indított a Malévvvel kapcsolatban, döntését 2012 januárjában hozta meg. Ennek értelmében a Malév számára 2007 és 2010 között nyújtott egyes hitelek, tőkeemelések tiltott állami támogatásnak számítottak, amelyeket – mintegy 100 milliárd forintot – így vissza kellett volna fizetni. A döntés következményeként a Malév 2012. február 3-án felfüggesztette tevékenységét. Egy nemzeti légitársaság csődje nem egyedi eset Európában. A leghíresebb közülük a svájci Swissair és a belga Sabena esete, bár esetükben a csőd által keletkezett úrt szinte azonnal betöltötte egy új, szintén nemzeti légitársaságnak minősülő cég.

A Malév a megszűnését megelőző években közel 3 millió utast szállított, és a Budapest Airport forgalmának mintegy 40%-át biztosította. (A 2007 óta vasúti összeköttetéssel rendelkező 1-es terminált nem egész négy hónappal a csődöt követően, 2012 májusában bezárták.) A cégcsoport 2011-ben mintegy 2600 embernek adott munkát, és 500 hazai vállalkozásnak biztosított rendszeres megbízást. Éves szinten közel 10 milliárd forint adót fizetett, tevékenysége mintegy 70 milliárd forintos költségvetési többletbevételt jelentett.

A társaság ugyanakkor az évek során – az EB által később jogellenesnek minősített állami támogatások ellenére is – nagy adósságállományt halmozott fel. A Nemzeti Fejlesztési Minisztérium Fehér könyve szerint a cég gyorsan változó tulajdonosi és vezetői struktúrája (1990 és 2011 között mintegy húsz vezető fordult meg a cég élén), a 2000-es évek során folytatott, azonnali haszonszerzésre és tűzoltásra törekvő, valamint a hosszú távú stratégiai gondolkodást nélkülöző üzletvitel mind hozzájárult ahhoz, hogy a társaság helyzete az évek során fokozatosan ellehetetlenült.⁷⁾

érzékeltetése szempontjából itt érdemes megjegyezni, hogy 2001–2006-ben ennél rendre magasabb, 700 millió főt meghaladó volt az utasok száma.) Az átlagos utazási távolság 2012-ben 34 kilométert tett ki, az autóbuzos utazásoké ennél rövidebb (24 kilométer), a vonatosoké viszont hosszabb (53 kilométer) volt.

A helyi közösségi közlekedéssel utazók száma 2012-ben is mérséklődött

2012-ben a **helyi személyszállítást** igénybe vevő utasok száma 1,9%-kal volt alacsonyabb, mint egy évvel korábban. Ezzel tovább folytatódott az a csökkenő tendencia, amelynek eredményeképpen a 2012. évi teljesítmény közel ötödével volt

⁷⁾ Forrás: Fehér könyv a Malév örökségéről, Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, 2011.

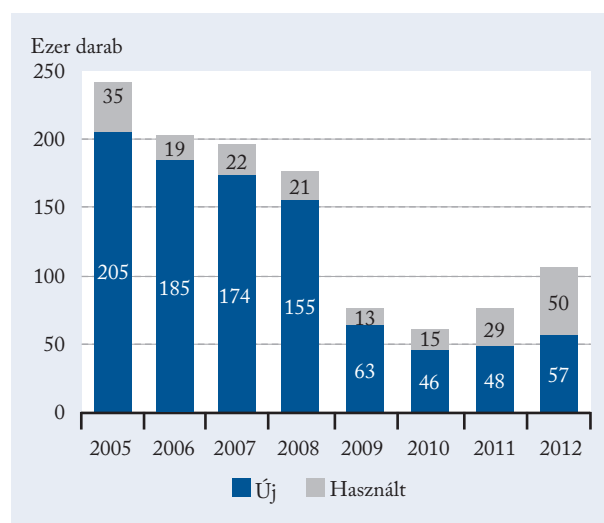
kevesebb a 2005. évihez képest. (2011-ben és 2012-ben ugyanakkor kisebb volt a csökkenés mértéke, mint 2006–2010 átlagában.) A közlekedési módok közül 2012-ben kizárólag a metró és földalattin utazók száma nőtt (1%), az autóbusszos és a villamosközlekedés esetében 2–2%-os, míg a trolibuszos közlekedésben 5%-os csökkenés következett be. 2005 és 2012 között valamennyi közlekedési mód teljesítménye mérséklődött, a legnagyobb mértékben (24%-kal) az autóbusszoké, a legkisebb mértékben (6%-kal) a metró és földalattié. Az utasok 55%-a autóbusszon, 22%-a villamoson, 15%-a metrón vagy földalattin, 4%-a trolibuszon utazott a településhatáron belül. Az átlagos utazási távolság 2012-ben 3,7 kilométer volt. A szállított utasok számát tekintve a főváros 2012. évi részesedése a nemzetgazdaság helyi szinten lebonyolított autóbussz-közlekedéséből 49, a trolibusz-közlekedéséből 77, a villamosközlekedéséből 88% volt.

2012-ben újra nőtt a személygépkocsi-állomány

2012 során 107 ezer személygépkocsit helyeztek első alkalommal forgalomba Magyarországon, az egy évvel korábbihoz viszonyítva 39%-kal többet, ugyanakkor a válságot megelőző öt év (2003–2007) átlagának kevesebb mint felét. A növekedés 2012-ben is nagyrészt a használt, két évnél idősebb személygépkocsik térnyerése miatt következett be. A gyártmányok közül a legtöbbet – csökkenő sorrendbe állítva – Opelből, Volkswagenből és Fordból helyeztek forgalomba. A **személygépkocsi-állomány** nagysága a 2009–2011. évi csökkenést követően 2012-ben 18 ezerrel nőtt, az év végén 2 millió 986 ezer darabot tett ki. (Az eddigi csúcspontot jelentő 2008 végétől 69 ezer darabbal maradt el.) A megelőző évekhez hasonlóan a legelterjedtebb márka 2012-ben is az Opel és a Suzuki volt, előbbi állománya 431 ezer, utóbbié 401 ezer járműből állt. A magyarországi személygépkocsi-állomány átlagos kora 12,5 év volt, 0,6 évvel több, mint 2011 végén, ez egyben az ezredforduló óta a legmagasabb érték. Az állomány 2002 és 2006 között fiatalodott, 2006-ban és 2007-ben 10,3 éves volt, 2008 óta viszont öregszik.

5.23. ábra

Az első alkalommal forgalomba helyezett személygépkocsik számának alakulása

TÁVKÖZLÉS, INTERNET

Az IT-szektor folyamatos fejlődése következtében 2012-ben az információs és kommunikációs ágazatok teljesítménye – a nemzetgazdasági teljesítményének csökkenése ellenére – folytatta az előző évekre jellemző dinamikus növekedését: a hozzáadott érték volumene 3,5%-kal bővült az előző évihez képest.

Az információtechnológiában bekövetkezett változások nemcsak a telefon- és számítógép-használati szokásokra, hanem a gazdasági életre és az emberek mindennapjaira is hatással vannak.

Dinamikusan növekszik a helyhez kötött VoIP-előfizetések száma

2012-ben a **vezetékes telefonvonalak** számának 11 éve tartó csökkenése megállt: 0,8%-kal több (2930 ezer) bekapcsolt vezetékes fővonal volt az egy évvel korábbinál. A növekedés a VoIP-hangcsatornák⁸⁾ elterjedésének köszönhető, ami 2012-ben a vezetékes fővonalak 37, az összes hívások számának és idejének több mint 20%-át jelentette. (2009-ben a vezetékes vonalak 18%-a volt

⁸⁾ A VoIP-hangcsatorna jellemzően kábeltelevíziós, illetve széles sávon megvalósuló, helyhez kötött telefonszolgáltatás.

VoIP-típusú.) A VoIP-telefonálás terjedését elősegítik a kábeltelevíziós társaságok által alkalmazott előfizetési konstrukciók, amelyekben különféle módon kombinálva kínálják a kábeltelevízió, az internet és a vezetékes telefon előfizetését. A vezetékes telefonvonalat használók kevesebbszer, de hosszabb ideig beszélgettek vezetékes telefonról, mint mobiltelefonról. Ez legfőképpen az elmúlt évekbeli előfizetési kondíciók változásának következménye: a kedvezményes díjsomagok gyakran ingyenes időszávot és díjmentes hálózaton belüli beszélgetést is tartalmaznak.

A **mobiltelefon-előfizetések** száma (11,6 millió darab) a 2011. évi 2,7%-os csökkenés után 2012-ben tovább mérséklődött (0,9%) az előző évihez képest, ami a piac telítődöttségére utal. 2011 IV. negyedéve óta a havidíjas előfizetések száma meghaladja a feltöltőkártyásokét. Ennek hátterében az áll, hogy a szolgáltatók egyre inkább arra ösztönzik az ügyfeleket, hogy váltsanak havidíjas előfizetésre, a készülékcsereik alkalmával pedig már nem szükséges új SIM-kártyát venniük.

2012-ben mind a vezetékes, mind a mobilhálózatból kiinduló telefonhívások száma egyaránt csökkent. A **telefonvonalak használatát** kedvezőtlenül befolyásolják az elmúlt években igen elterjedté vált internetalapú kommunikációs csatornák⁹⁾ (például a Skype vagy az okostelefonok többségén megtalálható Google Talk): hazánkban több mint 2 millió ember használt VoIN megoldásokat (Skype, chatvonalak stb.) 2011-ben az egymás közötti kapcsolattartásban.¹⁰⁾ A mérsékeltbb telefonálásban továbbá szerepet játszhat a 2012 júliusától bevezetett távközlési adó, amelyet a telefonbeszélgetések után percalapon, valamint az elküldött SMS-ek és MMS-ek darabszáma után kell a szolgáltatónak megfizetnie.¹¹⁾ Számos érintett távközlési cég az adóteher egy részét áthárította a fogyasztókra. (A telefon- és internetszolgáltatás fogyasztói ára 2012 I. félévében átlagosan 3,1, II. félévében 5,5%-kal emelkedett az előző év azonos időszakához képest.)

A mobilhálózaton keresztül bonyolított **adatforgalom** 2012-ben dinamikus, közel felével bővült az egy évvel azelőttihez képest, ami a mobilszolgáltatók – egyre nagyobb le- és feltöltési sebességre

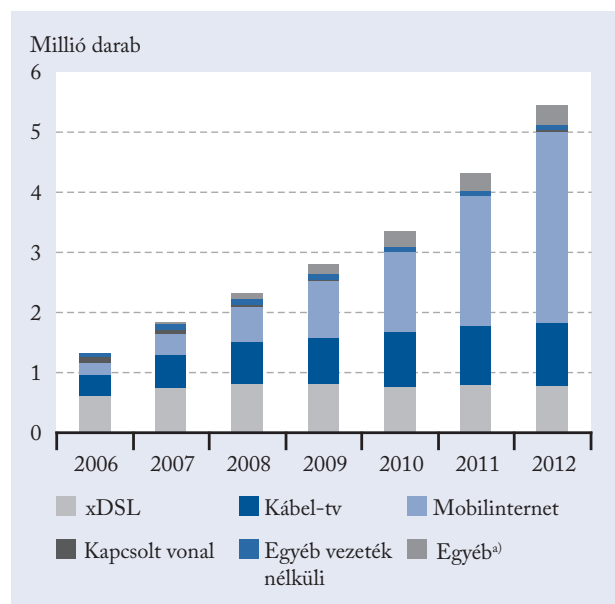
alkalmas – hálózatainak fejlesztésével, valamint az egyre megfizethetőbb okostelefonok és mobilinternet látványos terjedésével függ össze.

Töretlen a mobilinternet népszerűsége

Az IT-ágazatok növekedésében számottevő szerepet játszik az internet dinamikus bővülése, technológiai fejlődése. 2012-ben tovább folytatódott az **internet-előfizetések** számának növekedése, az év végén több mint 5,4 millió előfizetés volt, az előző évinél 26%-kal több. (Az előfizetések háromnegyede egyéni, egy-negyede üzleti volt.) A bővülés hajtómotorja egyértelműen a mobilinternet volt, ami 2012 végén már közel hattizedét jelentette az előfizetéseknek. (Ugyanakkor magas az inaktív aránya a mobilinternet-előfizetők körében, mivel mindössze az előfizetések nagyjából háromnegyedéről bonyolítottak le legalább 1 byte nagyságú internetforgalmat az utolsó három hónapban.¹²⁾) 2012 folyamán egy aktív mobilinternet-használó átlagos havi adatforgalma 1,01–1,15 gigabyte között alakult. A mobilinternettel szemben a széles-sávú – kábeltévés és xDSL – internetre történő előfizetések száma csak 3,5%-kal lett nagyobb.

5.24. ábra

Az internet-előfizetések száma hozzáférés szerint

^{a)} Modem segítségével és ISDN.

⁹⁾ Forrás: E-communications Household Survey, Special Eurobarometer No. 362, European Commission, 2011.

¹⁰⁾ Forrás: Távközlési szolgáltatások használata a lakossági felhasználók körében 2011., Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, 2012. március.

¹¹⁾ Forrás: 2012. évi LVI. törvény a távközlési adóról, Magyar Közlöny, 2012. évi 63. szám.

¹²⁾ Forrás: Mobilinternet-gyorsjelentés, 2012. december, Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, 2013. január.

A mobilinternet jövőbeni fejlődését támogatják a 2012 elején lezajlott frekvenciasáv-értékesítések. A 900 megaherzes¹³⁾ és a 26 gigaherzes¹⁴⁾ frekvencia-árverés keretében értékesített frekvenciablokkok mindegyike lehetővé teszi a szolgáltatóknak a fejlett (például a negyedik generációs) rendszerek kiépítését, illetve a földrajzi lefedettség növelését. A **hálózatfejlesztéseknek** köszönhetően 2012 első felében a három legnagyobb szolgáltatónál tovább javult a kültéri országos földrajzi lefedettség, ez a mutató a leggyorsabb mobilinternetes kapcsos-

lat esetében kétfő szolgáltatónál meghaladja az 50%-ot.¹⁵⁾

Az **internetszolgáltatói piac** koncentrációja tovább fokozódott: az előfizetések 90%-át 7 cég tudhatja magáénak (2012 végén az internetszolgáltatók száma 417 volt). Az internet-hozzáférési szolgáltatások révén befolyó nettó árbevétel 11%-os növekedése ugyanakkor kevésbé követte az előfizetéseket, aminek hátterében továbbra is – a folyamatos akciókkal és a díjak mérséklődésével jellemezhető – éles verseny áll.

ÁTLAGOSAN NAPI 20 PERCET INTERNETEZÜNK

A 2010-es időmérés-felvétel alapján a 15–74 éves korosztály közel 60%-a, 4,4 millió ember használta az internetet, jellemzően információszerezési, kapcsolattartási és szórakozási célra. Az összes felhasználó 90%-a otthonában, közel fele pedig munkahelyén vagy oktatási intézményben is hozzáfért a világhálóhoz. Feltehetően életmódbeli tényezőkkel, a szórakozási és kikapcsolódási lehetőségekkel függött össze, hogy legnagyobb hányaduk (34%) kisebb városokban élt, a fővárosiak aránya 22, a megyeszékhelyeken lakóké 19, a községieké pedig 25% volt. A használat idejét illetően ugyanakkor a településtípusok szerint nincsenek markáns különbségek, a kisebb településeken és a nagyobb városokban 19–22 perc között változott az átlagos időráfordítás. A felhasználók leggyakrabban információszerezés (90%), másokkal történő kommunikáció (83%), újságolvasás (62%), online szórakozás, játék (49%) és tanulás (46%), továbbá vásárlás (43%) és fájlok letöltése, megosztása (42%) céljából vették igénybe a világháló adta lehetőségeket.

Egy felhasználó átlagosan napi 20 percet töltött az interneten, életkori csoportok szerint azonban rendkívül jelentősek a különbségek. A legtöbb időt a 30 évesnél fiatalabbak töltötték a világhálón. Részben az online játékok, letöltések hosszabb időráfordításával magyarázható, hogy a férfiak átlagosan közel kétszer annyi ideig interneteztek, mint a nők. Az életkor előrehaladtával 50 éves korig csökken az átlagos felhasználási idő, azt követően kismértékben ismét növekszik. A 15–19 éves férfiak 39, a nők 25 percet fordítottak naponta internetezésre, míg ugyanez a mutató az aktív munkavállalói korban lévő 40–49 éveseknél már csak 16, illetve 10 perc volt.

A LAKOSSÁG KÖRÉBEN EGYRE NÉPSZERŰBB AZ E-KERESKEDELEM

A háztartások IKT-ellátottsága és az e-kereskedelem terjedése egymással kölcsönhatásban van. Az e-kereskedelemben rendszeresen (legalább három havonta) részt vevő lakosság aránya hazánkban 15% volt 2012-ben. (Az e-kereskedelemben – a 16–74 év közötti lakosság körében – az Európai Unióban élők 34%-a vett részt 2012-ben.) A tényleges vásárlók aránya 2006 óta folyamatosan emelkedik. 2012-ben tíz személyből több mint három már rendelt valamilyen árut vagy szolgáltatást az interneten keresztül, arányuk 2006-hoz képest közel megkétszereződött.

Az elektronikus kereskedelem terjedésének és az információs társadalom fejlődésének fontos mutatószáma a vállalkozások elektronikus úton realizált árbevétele. 2012-ben a vállalkozások elektronikus értékesítéséből származó árbevétele 12%-kal növekedett, és az összes nettó árbevétel mintegy ötödét jelentette. Az elektronikus kereskedelem 18%-a weboldalon, 82%-a elektronikus adatcserén keresztül történt. A piac bővülését visszafogta a háztartások alacsony fogyasztási szintje, ugyanakkor támogatta az e-kereskedelemben részt vevők „IT-fejlődése” és az internetes vásárlás növekvő népszerűsége.

¹³⁾ Forrás: Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság honlapja: Sikeres volt a 900 MHz-es frekvenciasáv értékesítése, 2012. január 31.

¹⁴⁾ Forrás: Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság honlapja: Lezárult a 26 GHz-es frekvenciasáv blokkjaira kiírt pályázat, 2012. április 11.

¹⁵⁾ Forrás: Mobilinternet-gyorsjelentés, 2012. június – lefedettség térképek, Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, 2012. július.

Az e-kereskedelem fejlődése nyomon követhető a csomagküldő és internetes kiskereskedelem bővülésén is. Az elmúlt tíz évben folyamatosan növekedett a forgalom: 2012-ben 90,7 milliárd forint volt az árbevétel, a 2002. évi 7,5-szerese. A forgalom volumene a 2011. évi 40%-os bővülés után 2012-ben 35%-kal emelkedett az egy évvel azelőttihez képest.

2011-ben a saját honlappal rendelkező vállalkozások mindössze 25%-ánál lehetett termék vagy szolgáltatást online megrendelni, ami az elektronikus kereskedelem terjedésének egyik hazai korlátját jelentette. (Ez az arány kiemelkedő (62%) volt a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás területén.) A megrendelések online követhetősége – mint a vásárlók kényelmét és biztonságérzetét növelő szolgáltatás – a weboldallal rendelkező vállalkozások 12%-ánál volt lehetséges.

Nő az internetellátottság, de még mindig elmarad az uniós átlagtól

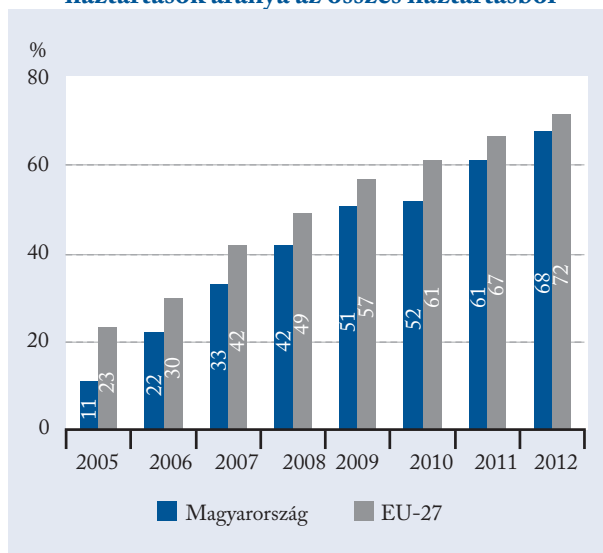
Annak ellenére, hogy folyamatosan növekszik hazánkban a **háztartások internetellátottsága** (ami a szerződésszámokban is tükröződik), uniós összehasonlításban továbbra is alacsonynak számít. 2012-ben a háztartások 69%-a rendelkezett internet-hozzáféréssel, ez 6 százalékponttal elmaradt az uniós átlagtól. Az infokommunikáció fejlődése – a mobilinternet terjedésével összhangban – kihatással van az internetezők használati szokásaira. Az internettechnológiák megoszlása szerint a háztartási előfizetések 16%-a volt mobilinternet

2011-ben. Mintegy 240 ezer háztartásban már kizárólag ezzel a technológiával csatlakoztak a világhálóra.¹⁶⁾

2011-ben az **üzleti szféra** szereplői közül tizből kilencnek volt **internetkapcsolata**. Az uniós tagállamok közül ezzel Magyarország az utolsó harmadban foglalt helyet, de kisebb mértékben maradt el az uniós átlagtól, mint a háztartások esetében. Az internetkapcsolatot tekintve a cégek közel háromnegyede rendelkezett xDSL-, több mint negytedede pedig szélessávú mobilinternet-elérhetőséggel.

5.25. ábra

Szélessávú internetkapcsolattal rendelkező háztartások aránya az összes háztartásból

Mérséklődő kibocsátási árak a távközlésben

Az üzleti partnereknek nyújtott **szolgáltatások kibocsátási árai** eltérően alakultak a három megfigyelt infokommunikációs ágazatban (távközlés, információtechnológiai szolgáltatás, információs szolgáltatás).

A távközlési ágazatban a szolgáltatói kibocsátási árak 2007 óta folyamatosan mérséklődnek. Az árak 2011-hez hasonlóan 2012-ben is 10%-ot meghaladó mértékben csökkentek. Ennek hátterében az egyes távközlési szakterületekre jellemző, a piacért vívott éles verseny húzódik meg. Európai uniós összehasonlításban 2012-ben az ágazati kibocsátási árak csökkenése hazánkban volt a legjelentősebb. 2010 óta az információtechnológiai szolgáltatás területén a kibocsátási árak legfeljebb 1%-kal emelkedtek az előző évhez képest, az információs szolgáltatásoké viszont ugyanennyivel mérséklődtek.

¹⁶⁾ Forrás: [Távközlési szolgáltatások használata a lakossági felhasználók körében, 2011, Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, 2012.](#)

NÖVEKSZIK A KÖZIGAZGATÁST ELEKTRONIKUSAN HASZNÁLÓK ARÁNYA

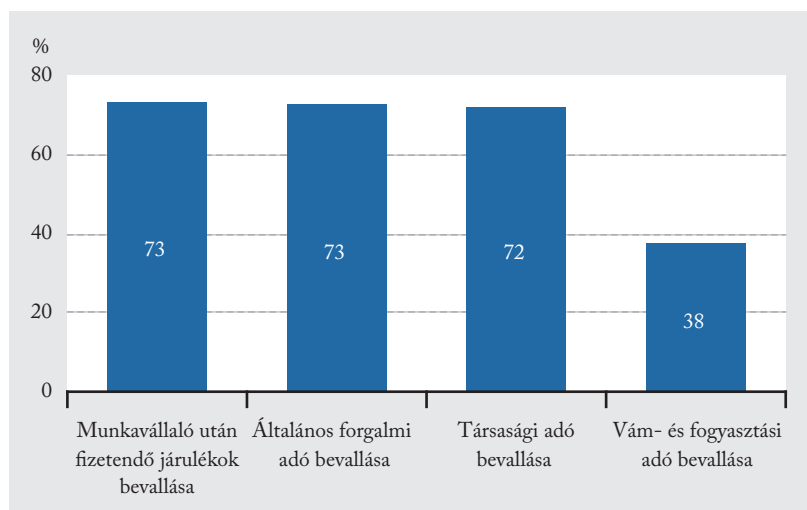
Az információtechnológia fejlődésével párhuzamosan a közigazgatás is fokozatosan áttér az elektronikus ügyintézésre. Az internetes alkalmazások fejlődése és a felhasználók részéről jelentkező növekvő igény következtében fokozatosan növekszik az elektronikusan beszerezhető információk, valamint az elintézhető ügyek mennyisége. Az egyre fejlettebb e-közigazgatás egyaránt idő és költség megtakarítást tud jelenteni az ügyintézési folyamat mindkét oldalán.

A háztartások e-ügyintézésének egy része (adóbevallás, útlevel igénylése) jellemzően szezonális vonásokat mutat. 2012-ben – a felmérést megelőző 12 hónapban – az internetezők 57%-a információszerezésre, 38%-a űrlapok letöltésére és 29%-a a kitöltött űrlapok visszaküldésére (ami már teljes körű elektronikus ügyintézésnek takar) használta az internetet. (2011-ben az adóbevallást interneten keresztül benyújtók aránya 17% volt.)

2010 folyamán az internetet használó vállalkozások elsősorban információszerezésre vették igénybe a világhálót a közigazgatási ügyeik intézése során. A letöltött űrlapot a cégek 83%-a küldte vissza elektronikusan. A vállalatok több mint fele – a 2009. évinél 7 százalékponttal nagyobb arányban – intézte teljesen elektronikus formában a közigazgatási ügyeit. Ebben a pénzügyi szolgáltatásokat végző vállalkozások a legaktívabbak.

5.26. ábra

Adminisztratív ügyek intézése elektronikus úton, 2010* (az internetet használó vállalkozások arányában)

* Az adatok az EU adatközlésének megfelelően nem tartalmazzák a pénzügyi és biztosítási tevékenységet.

Az elektronikus közigazgatás szélesebb körű használatának korlátai közül – a felmérésben részt vevő vállalkozások 37%-a szerint – a legjelentősebb, hogy az interneten keresztüli ügyintézés mellett még mindig szükség van papíralapú munkára és/vagy személyes ügyintézésre. A válaszadók közel egytizede túl bonyolultnak tartja az elektronizált eljárásokat, valamint szintén egytizedét az adatbiztonsággal kapcsolatos félelmek tartják vissza a használattól.

A közigazgatással kapcsolatos információkhoz való hatékonyabb hozzájutást elősegíti, ha saját internetes oldallal rendelkezik a közigazgatási szerv. 2011-ben a közigazgatási szervek közel hattizede rendelkezett saját honlappal, ezen belül az államigazgatási intézmények 88, az önkormányzatok 56%-a volt elérhető a világhálón.

BŰNÖZÉS A VILÁGHÁLÓN

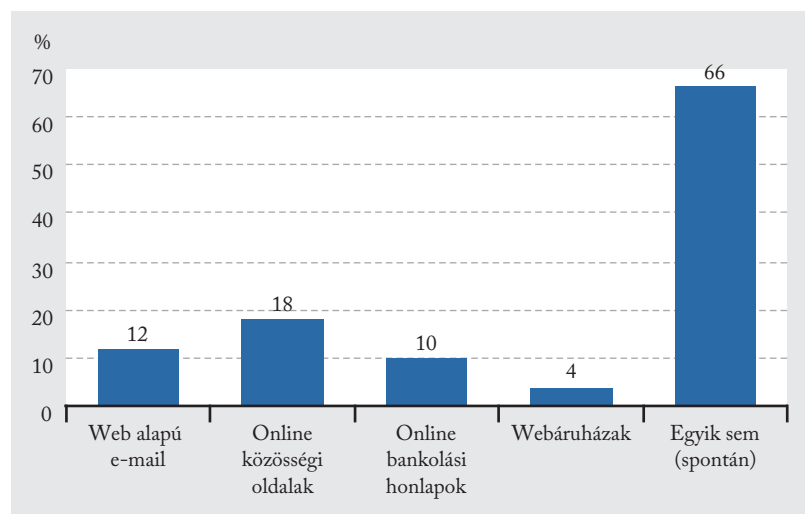
A világháló fejlődésével és az emberek fokozottabb internethasználatával párhuzamosan a bűnözés egy új válfaja alakult ki: a számítógépes bűnözés. Minden olyan bűnözés ebbe a csoportba tartozik, ami az interneten keresztül történik.

Az Európai Bizottság által 2012 márciusában készített Eurobarométer-felmérés szerint¹⁷⁾ a – 14 éven felüli – hazai internethasználók 22%-a kapott már olyan e-mailt, amelyben csalárd módon pénzt vagy személyes adatok megadását kérték. Legalább minden ötödik megkérdezett internetező tapasztalt vagy vált áldozatává valamilyen típusú számítógépes bűncselekménynek. Az internethasználók körében a legtöbben a – különféle visszaélésekre lehetőséget adó – személyazonosság-lopás miatt aggódnak.

A bűnözés elleni „védekezés” jegyében a megkérdezett internethasználók 43%-a telepített valamilyen vírusirtó programot a számítógépére. Nagyjából a harmada ugyanakkor nem nyitja meg az idegenektől kapott e-maileket, és ugyanennyi internetező csak a saját számítógépét használja internetes böngészésre. Kevesen, mindössze 17%-uk használ különböző jelszavakat a különféle weboldalakon, és csak 11%-uk változtatja meg az alapértelmezett biztonsági beállításokat egy magasabb „védeltségi fok” eléréséhez.

5.27. ábra

Az adott online szolgáltatás esetében a felmerést megelőző 12 hónapban jelszavukat megváltoztatók aránya, 2012

Forrás: Európai Bizottság.

KISKERESKEDELEM

Az ezredforduló utáni néhány évben a jövedelmek emelkedésével párhuzamosan a fogyasztás, a kiskereskedelmi forgalom is emelkedett. 2007-től a keresletszűkítő kormányzati intézkedések – amelyek elsősorban az egyensúly javítását célozták – visszafogták a fogyasztást, így a kereskedelem forgalma is jelentősen visszaesett. A gazdasági világválság begyűrűző hatása tovább erősítette a csökkenést:

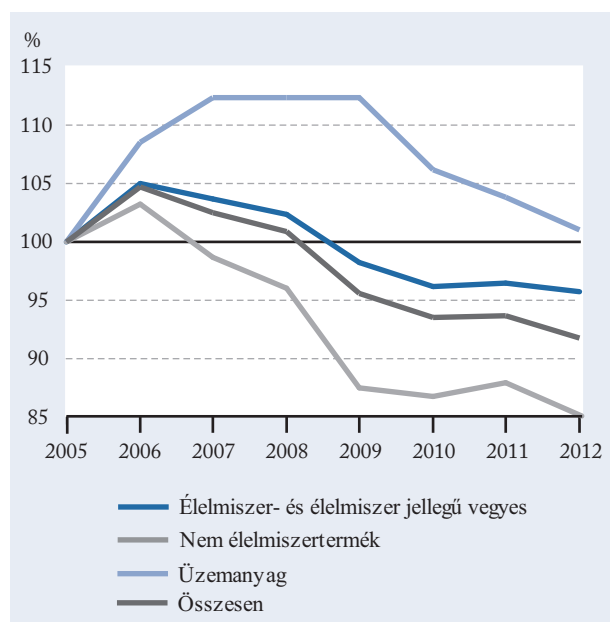
2009-ben több mint 5%-kal estek vissza az eladások az előző évhez képest. 2011-ben a reálbér-emelkedés és a nyugdíjpénztári hozamok kifizetése élénkítette a forgalmat, így a hazai kiskereskedelem mélyrepülése megállt, a forgalom az előző évi színtről nem csökkent tovább. 2012-ben viszont újabb csökkenés következett be a kiskereskedelemben: a forgalom 2,1%-kal esett vissza az előző évhez képest. A visszaeséshez a mérséklődő reálbérek mellett a gyorsuló infláció és a fogyasztáshoz kapcsolódó adó-

¹⁷⁾ Forrás: [Cyber security, Special Eurobarometer No. 390, European Commission, 2012.](#)

emelések is hozzájárultak. A kiskereskedelmi árak¹⁸⁾ 2012-ben még az inflációtól is nagyobb mértékben (6,8%) emelkedtek. Hazánkhoz hasonlóan az unió egészében is mérséklődött a forgalom volumene, bár a csökkenés kisebb ütemű volt (1,0%).

5.28. ábra

A kiskereskedelmi forgalom volumene (2005. év = 100)

Az év nagy részében csökkentek az eladások

Az év során az országos kiskereskedelmi üzlethálózatban, valamint a csomagküldő kiskereskedelemben 8,3 ezer milliárd forint értékű forgalom realizálódott (ez a hazai GDP háromtizedének megfelelő összeg). Viszonyításképpen – az év eleji népességgel számítva – naponta mintegy 2300 forintot költöttünk fejünként a különböző kiskereskedelmi üzletekben. 2012-ben az eladási forgalom csaknem minden hónapban elmaradt az előző év azonos időszakától, csupán januárban (0,5%) és márciusban (1,5%) volt gyenge növekedés. A legnagyobb elmaradás novemberben mutatkozott: az eladások 4,1%-kal csökkentek 2011 novemberéhez viszonyítva. Az év utolsó hónapjában is – ami egyébként a kiskereskedelem legjövődélmezőbb időszaka – alulmaradtak a vásárlások (2,1%) az előző évivel szemben.

Egyre nagyobb arányban költünk élelmiszerekre

A **forgalom szerkezetét** tekintve az élelmiszer- és élelmiszer jellegű vegyes kiskereskedelem eladásai a teljes forgalom 45,3%-át tették ki 2012-ben. (2005-ben ez az arány a 40%-ot sem érte el.) A nem élelmiszertermékek kiskereskedelmének részesedése 35,6% volt 2012-ben, az üzemanyagoké pedig 19,1%. 2011-hez képest az élelmiszerek és az üzemanyagok részaránya a nem élelmiszertermékek rovására növekedett, a tendencia hosszabb távon is megfigyelhető.

Az **élelmiszer- és élelmiszer jellegű vegyes kiskereskedelmi üzletek** értékesítésének volumene 2012-ben 0,8%-kal elmaradt az előző évitől, miközben az élelmiszerek árszínvonala gyorsuló ütemben, 5,9%-kal emelkedett. Ezen belül az összforgalom kilenctizedét lebonyolító vegyes termékkörű üzletek (hiper- és szupermarketek, vegyesboltok) eladási volumene 1,1%-kal mérséklődött, ugyanakkor az élelmiszer-, ital-, dohányáru-szaküzleteké 2,1%-kal bővült.

5.8. tábla

A kiskereskedelmi forgalom alakulása, 2012

Megnevezés	A forgalom megoszlása (%)	A forgalom változása az előző évhez képest (%)
Élelmiszer és élelmiszer jellegű vegyes	45,3	-0,8
Ebből:		
élelmiszer jellegű vegyes	40,9	-1,1
élelmiszer-, ital-, dohányáru	4,4	+2,1
Nem élelmiszer	35,6	-3,5
Ebből:		
iparcikk jellegű vegyes	3,0	-0,3
textil, ruházati és lábbeli	4,9	+1,5
bútor, műszaki cikk	11,6	-10,6
könyv, számítástechnika, és egyéb		
iparcikk	8,6	-3,2
gyógyszer, gyógyászati termék, illatszer	6,0	+0,4
csomagküldő és internetes	1,1	+35,2
Üzemanyag	19,1	-2,6
Kiskereskedelem összesen	100,0	-2,1

¹⁸⁾ A teljes lakossági fogyasztásra vonatkozó árindexben olyan, nem a kiskereskedelemről származó termékek és szolgáltatások árváltozásainak hatása is szerepel, mint például a háztartási energia, tömegközlekedés, egészségügy stb. A kiskereskedelmiár-indexet a KSH a fogyasztóiár-összeírás alapján számított termékcsoport árindexek kiskereskedelmi forgalmi szerkezettel súlyozott átlagaként számítja.

A VÁSÁRLÁSRA FORDÍTOTT IDŐ ALAKULÁSA

A fogyasztásorientált értékrend hazai elterjedése ellenére az elmúlt évtizedben a lakosság körében csak kismértékben (2 perccel) nőtt a vásárlásra fordított időráfordítás. Az emelkedés elmaradásának hátterében a vásárlóerő csökkenése, a háztartások adósságterhei, valamint a tudatosabb vásárlói magatartás egyaránt szerepet játszhatott. 2010-ben a 15–74 éves népesség átlagosan napi 17 percet fordított vásárlásra, az egyes társadalmi, demográfiai csoportok között azonban markáns eltérések voltak.

A korábbi időmérleg-eredményekkel összehangban az átlagosnál több időt fordítottak vásárlásra a nők (20 perc), a fővárosban élők (23 perc) és a nyugdíjasok (21 perc). A szociáldemográfiai különbségek hátterében elsősorban a nemek közötti munkamegosztással, a rendelkezésre álló időkeret felhasználásával és az egzisztenciális helyzettel összefüggő tényezők állhatnak. A nők esetében például a családon belüli munkamegosztás lassú változása, a nagyobb városokban élők körében a jobb kereseti és nagyobb kínálati lehetőségek, az inaktívknál pedig a társadalmi időkeret eltérő szerkezete, valamint a tudatosabb vásárlói magatartás húzódnak meg. A gyermekgondozási ellátást igénybe vevők, a nyugdíjasok, illetve a munkanélküliek átlagosnál nagyobb vásárlásra fordított időkerete, azon kívül, hogy több a szabadon eltölthető idejük, nagy valószínűséggel azzal függ össze, hogy a vásárlóerjük csökkenése miatt megfontoltabb fogyasztói magatartásra kényszerültek, s a számukra elfogadható áruk és szolgáltatások igénybevétele több utánajárást, ennek következtében nagyobb időráfordítást is igényelt.

5.9. tábla

A vásárlással töltött napi átlagos időráfordítás gazdasági aktivitás és településtípusok szerint, 2010

Gazdasági aktivitás	Budapest	Megye-székhely	Egyéb város	Község	Összesen
Dolgozik, kereső tevékenységet folytat	21	18	13	11	15
Nyugdíjas (öregségi, özvegyi, rokkant)	33	25	19	14	21
Gyermekgondozási ellátást kap és nem dolgozik, háztartásbeli	32	24	27	16	23
Tanuló	9	11	7	7	8
Munkanélküli	24	29	20	14	19
Egyéb okból nem dolgozik	31	20	15	13	17
Összesen	23	20	16	12	17

A **nem élelmiszertermékeket forgalmazó kiskereskedelmi egységek** forgalma a 2011. évi bővülés után 2012-ben 3,5%-kal visszaesett a megelőző évihez képest. A tevékenységcsoporton belül legnagyobb mértékben az összeforgalom harmadát adó bútort-, műszakicikk-üzletek eladásai estek vissza (10,6%), annak ellenére, hogy a tartós fogyasztási cikkek árszínvonala 2012-ben tovább csökkent. Az összeforgalomból szintén jelentős részesedéssel bíró könyv-, számítástechnika- és egyébiparcikk-kiskereskedelem volumene a 2011. évi bővülés után 2012-ben 3,2%-kal lett kevesebb. Az iparcikk jellegű vegyes kiskereskedelem eladásai 0,3%-kal mérséklődtek. Forgalmnövekedés következett be ugyanakkor a textil-, ruházati és lábbeli-üzletekben (1,5%). A gyógyszer-, gyógyászatitermék-, illatszert-

kiskereskedelem forgalmnövekedése 2011-hez képest lassult, ebben a márciustól bevezetett gyógyszerrendelésre és -kiadásra vonatkozó szabályváltozások is szerepet játszottak.

Az e-kereskedelem térhódításával párhuzamosan folytatódott a dinamikus bővülés az árucikkek széles körére kiterjedő, ugyanakkor csekély súlyú csomagküldő és internetes kiskereskedelemben: a bővülés mértéke 2012-ben 35%-os volt.

Az üzemanyagárak emelkedésével párhuzamosan az **üzemanyag-kiskereskedelem** csökkenése is tovább folytatódott: a járműüzemanyagok 13%-os drágulása mellett az üzemanyag-forgalom 2012-ben 2,6%-kal csökkent. Az üzemanyagárak gyakorlatilag 2010 eleje óta tartó drágulása és a személygépkocsi-állomány alakulása miatt a töltőállomások forgalma

jelentősen visszaesett, 2009-hez képest több mint tizedével.

A kiskereskedelmen kívül számba vett **gépjármű- és járműalkatrész-kiskereskedelem** eladásai

– az előző évi alacsony bázis ellenére – 2012-ben 2,2%-kal csökkentek. Az eladások visszaeséséhez elsősorban a háztartások elkölthető jövedelmeinek szűkülése és a hitelfelvétel szigorítása vezetett.

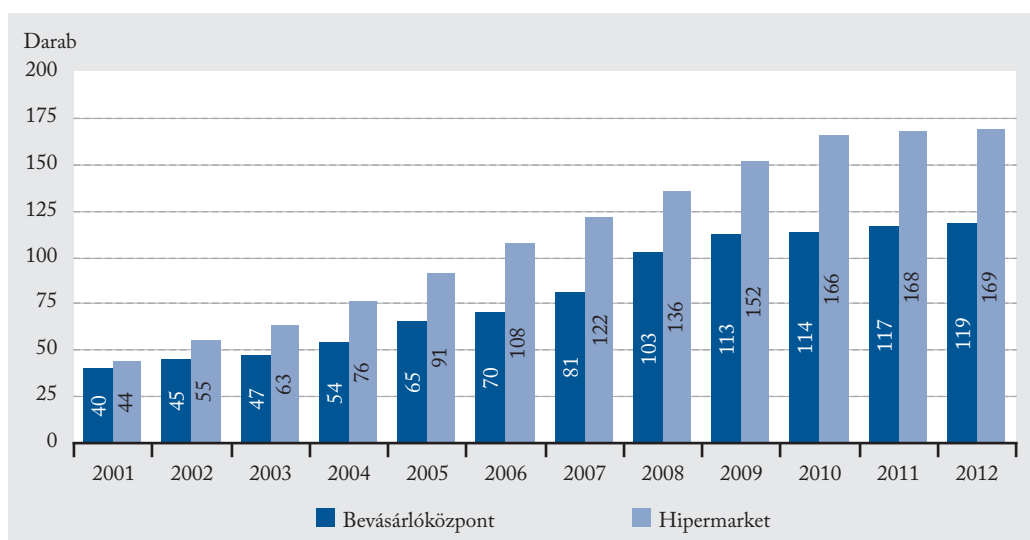
A BEVÁSÁRLÓKÖZPONTOK ÉS A HIPERMARKETEK TERJESZKEDÉSE

A bevásárlóközpontok és hipermarketek hazánkban az elmúlt évezred utolsó éveiben kezdtek elterjedni, és rövid időn belül a kiskereskedelem, és ezzel együtt a mindennapi élet fontos tényezőivé váltak.

2012 végén 119 bevásárlóközpont működött Magyarországon, 79 vidéken, 40 Budapesten. Az elmúlt három év alatt mindössze hat új bevásárlóközpont nyílt, sokkal kevesebb a korábbi évekhez képest, amikor akár 10–20 új bevásárlóközpont is megnyitotta kapuit egy évben. A hipermarketek száma 2012 végén 169 volt, 147 vidéken, 22 a fővárosban. 2005 és 2010 között átlagosan 15 új hipermarket nyílt hazánkban, 2011-től kezdődően azonban jelentősen csökkent a hipermarketek terjeszkedése, hiszen az elmúlt két év alatt csupán három ilyen üzlet nyílt.

5.29. ábra

A bevásárlóközpontok és hipermarketek számának alakulása

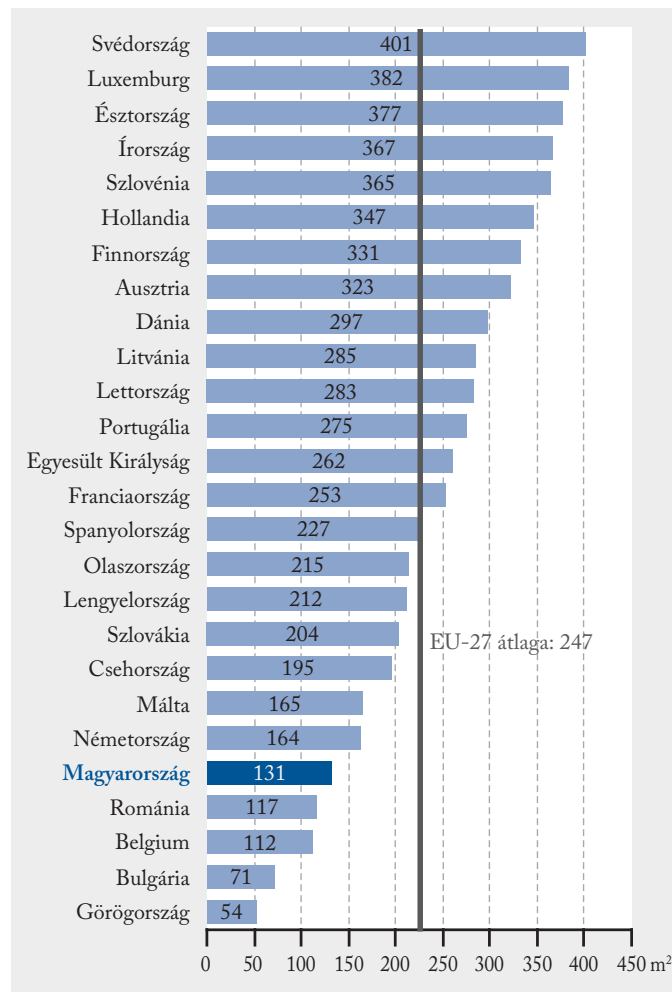
A bevásárlóközpontok és hipermarketek terjeszkedésének ütemét jelentős mértékben visszavetette a 2011 végén bevezetett és várhatóan 2014-ig fennmaradó „plázastop”: moratóriumot rendeltek el minden, 300 négyzetméternél nagyobb kereskedelmi létesítményre. Ugyanakkor az ilyen egységekben működő üzletek száma az elmúlt években folyamatosan emelkedett.

2012. évi adatok szerint egy átlagos hazai plázában 30 textil-, ruházati- és lábbeliszaküzlet, 16 könyv-, újság-, papíráru- és egyébiparcikk-szaküzlet, 9 vendéglátóhely, 5 élelmiszerüzlet és áruház, 4 bútor-, műszakicikk- és vasáruüzlet, valamint 6 egyéb kis- és nagykereskedelmi üzlet működött. Mivel a nagybevásárlások színterei elsősorban a hipermarketek, ezért az üzletek száma elmarad a bevásárlóközpontokétól. Egy átlagos hipermarketben 7 könyv-, újság-, papíráru- és egyébiparcikk-szaküzlet, 4 textil-, ruházati- és lábbeliszaküzlet, 3 élelmiszerüzlet és -áruház, 3 vendéglátóhely, illetve 2 egyéb üzlet található.

Az Európai Unió 27 tagállamának átlagában 246,6 négyzetméter bérbeadható kiskereskedelmi terület jutott ezer lakosra 2012-ben. Ebből a szempontból hazánk az utolsó ötödben helyezkedik el, nálunk ez az érték 131,4 négyzetméter, miközben Svédországban, ahol a legtöbb és legnagyobb területű üzletek találhatóak, 401,4 négyzetméter jutott ezer lakosra.

5.30. ábra

**Az ezer lakosra jutó bruttó bérbe adható
kiskereskedelmi terület az Európai Unióban, 2012**

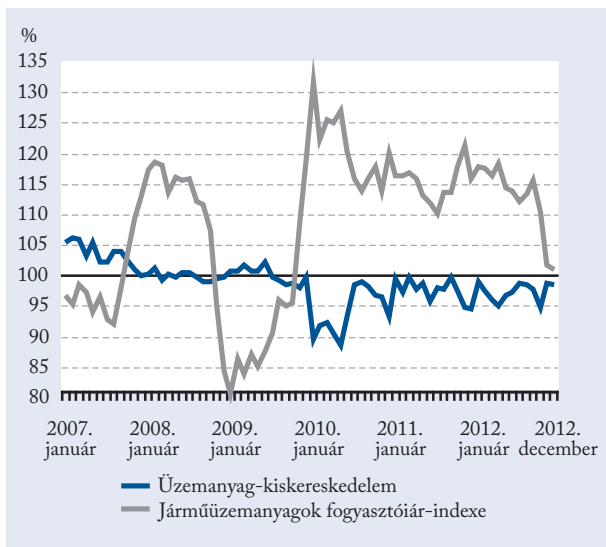
Forrás: Cushman & Wakefield, 2012.

A GfK Hungária vásárlói szokásokat figyelemmel kísérő, Shopping Monitor, 2012 c. tanulmányának¹⁹⁾ adatai szerint a hazai vásárlók elsősorban a széles áruválasztékot és akciókat kínáló hipermarketeket részesítik előnyben, ha élelmiszert vásárolnak. Ugyanakkor a szupermarketek szerepe 2008 óta folyamatosan növekszik, a vizsgálat szerint 2012 volt az első olyan év, amikor a lakosság a szupermarketekben többet költött élelmiszere, mint az egyébként alacsony árszínvonal miatt vonzó diszkontokban.

A GfK Hungária bevásárlóközpontokról készített felméréséből kiderült, hogy az ideális bevásárlóközpont három fő ismérve a különböző árszínvonalú üzletek jelenléte, a közelség/könnyű megközelíthetőség, valamint a hosszú nyitvatartás. Az összes látogató egyharmada jellemzően nézelődés céljából látogatja a plázákat, ők jellemzően pénzköltés nélkül távoznak, akik viszont vásároltak, átlagosan 7000 forintot költöttek el. Egy látogató átlagosan 64 percet tölt el egy plázában.

¹⁹⁾ Forrás: [GfK Hungária honlapja: Hiper- és szupermarketekben költik a vásárlók a legtöbbet élelmiszere, 2013. március. 13.](#)

5.31. ábra
Az üzemanyagok fogyasztói árának és forgalmának alakulása (az előző év azonos időszaka = 100)

A kiskereskedelmi eladásokat **árucsoportonkénti** bontásban vizsgálva az élelmiszerek forgalma, mely az összes forgalom több mint negyedét teszi ki, 2012-ben folyó áron 11, reálértéken 4,6%-kal haladta meg az előző évit. A legnagyobb nominális forgalomműködés a dohányárak esetében következett be (19%), ugyanakkor a jövedékiadó-emelés okozta jelentős áremelkedés miatt reálértéken 2,8%-kal csökkentek az eladások. A legnagyobb visszaesés a padlóburkolók esetében következett be (11%). A gépjármű-kiskereskedelmén belül 2012-ben – enyhe árcsökkenés mellett (0,5%) – növekedés volt az új gépjárművek eladásában (3,1%), miközben a használt gépjárművek és a gépjárműalkatrészek eladásai nominálértéken csökkentek (8,5, illetve 16%-kal).

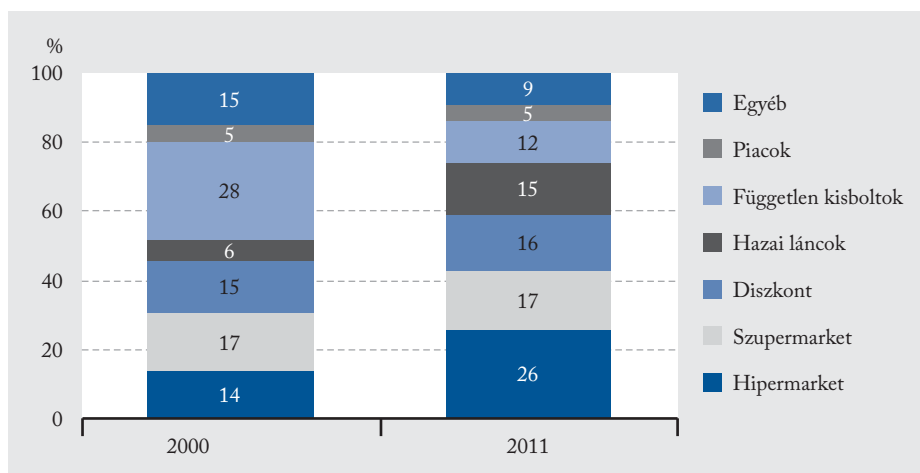
A kiskereskedelmi üzletek száma tovább emelkedett
Az ezredfordulótól egészen 2005-ig a kiskereskedelmi üzletek száma folyamatosan emelkedett,

EGYRE TÖBBET JÁRUNK PIACRA

A piacok bár kicsi, de stabil szereplői a kiskereskedelemnek. A GfK háztartáspanel adatai²⁰⁾ szerint az elmúlt tíz évben a magyar háztartások piaci vásárlásainak értéke a duplájára nőtt, miközben a kiskereskedelmi forgalom volumene ettől elmaradó mértékben, 19%-kal bővült. A piacok árbevételének emelkedése alapvetően az átlagos kosárméret növekedésének köszönhető, tehát egy alkalommal egyre nagyobb összeget költünk el a piacon.

A napi fogyasztási cikkek forgalmát tekintve az elmúlt évek során a piacok stabilan megtartották részesedésüket: 2011-ben az összeforgalom kb. 5%-át tették ki a piaci vásárlások.

5.32. ábra
A kereskedelmi üzletek részesedése a napi fogyasztási cikkek forgalmazott értékéből

Forrás: Háztartáspanel, GfK.

²⁰⁾ Forrás: [Kosár Fogyasztóvédelmi Magazin honlap: Kéthetente piacra járunk, 2012. május. 3.](#)

Napjainkban a háztartások több mint kétharmada jár piacra vásárolni, átlagosan kéthetente. A piaci vásárlási szokások igen szélsőségesek, hiszen a piaci vásárlók tizedét jelentő, rendkívül aktív vásárlók alacsony arányukhoz képest jelentős, a teljes forgalom mintegy felét költik el. A tipikus piaci vásárlók az idősebbek, a kisebb, 1–2 fős háztartások, valamint a fővárosban és nagyvárosokban élők. Piacra elsősorban friss élelmiszerekért járnak a vásárlók, a teljes forgalom 80%-a mindösszesen öt termék kategóriára koncentrálódik: az elköltött összeg 36%-át zöldségre, 18%-át gyümölcsre költik a háztartások, emellett a leggyakoribb vásárolt termék a friss hús- és pékáru.

2006-tól azonban csökkenésnek indult: 2010-re több mint 13 ezerrel esett vissza az üzletek száma a 2006. évihez képest. 2011-től viszont újra növekedésre váltott, 2012-ben pedig meghaladta a 145 ezret. A kiskereskedelmi üzletek 31%-át az élelmiszerüzletek és -áruházak jelentették 2012-ben, ezek száma egy év alatt 1,8%-kal emelkedett, és meghaladta a 45 ezret. Az iparcikküzletek és áruházak az összes üzlet 67%-át tették ki, ezen belül a legnagyobb arányban az egyébiparcikk-szaküzletek és a ruházati szaküzletek voltak. Az üzemanyag-töltő állomások az összes üzlet 1,6%-át jelentették, számuk 2012-ben 2,3%-kal emelkedett. Miközben a gépjárműszaküzletek száma egy év alatt 3,8%-kal csökkent, addig a gépjárműalkatrész-szaküzletek 0,9%-kal nőtt.

Az unióban is mérséklődött a kiskereskedelmi forgalom

Az **Európai Unióban** – az Eurostat munkanaphatástól megtisztított adatai szerint – a kiskereskedelmi forgalom volumene 2012-ben 1,0%-kal mérséklődött. A rendelkezésre álló legfrissebb adatok szerint a forgalom 11 tagállamban nőtt, 16 tagállamban csökkent. A legnagyobb bővülés a kisebb államokra volt jellemző: Luxemburgban 20, Lettországon 7,3%-kal bővült a forgalom 2012-ben. A legnagyobb visszaesés Görögországban volt (12,1%).

TURIZMUS, VENDÉGLÁTÁS

Az ENSZ Idegenforgalmi Világszervezetének 2012-re vonatkozó előzetes adatai alapján összeállított „turisztikai barométer”²¹⁾ világszerte a külföldi látogatószám 3,8%-os növekedését jelezte. A külföldi turisták száma globálisan elérte és meghaladta a rekordnak számító egymilliárd főt. A vizsgált 149 ország közül 124-ben nőtt a külföldi látogatók száma, ebből 40-ben két számjegyű volt a növekedés, ugyanakkor 25 országban csökkent a nemzet-

közi vendégforgalom. A turisták 1035 milliós száma 39 millióval haladta meg a 2011-ben mértet. A legjelentősebb növekedést – a világszervezet által alkalmazott csoportosítás szerint – Ázsia és Óceánia régióban (6,8%) regisztrálták, a régiók közül a legtöbb turistát fogadó Európában 3,3%-kal emelkedett a külföldi látogatók forgalma, mérséklődés egyedül Közép-Keleten történt. A kisebb alrégiókat tekintve Észak-Afrika (8,7%), Dél-Kelet-Ázsia (8,7%) és Közép-Kelet-Európa (8,0%) teljesített a legjobban a megelőző évhez képest.

A kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalmát tekintve az európai országok többségében növekedést regisztráltak. Az Eurostat becslése alapján a 27 uniós tagországban összesen 2,5 milliárd vendégéjszakát töltöttek el a szálláshelyeken, 1,0%-kal többet, mint 2011-ben. Az emelkedés a külföldi vendég-forgalom 2,6%-os bővülésének következménye, miközben az unió egészét tekintve a belföldiek forgalma stagnált.

Élénk nemzetközi turizmus jellemezte hazánkat

A bizonytalan gazdasági kilátások ellenére a pozitív nemzetközi trend a magyar turizmusra is kedvező hatással volt, így a 2011. évi 3,5%-os növekedést követően 2012-ben 5,5%-kal több külföldi látogató Magyarországra. Összesen 43 millió 565 ezren érkeztek hazánkba, akik mintegy 100 millió napot töltöttek el az országban. A **látogatók számának** növekedését főként az egy napra érkezők 6,9%-os bővülése eredményezte, miközben a több napra látogató külföldiek száma enyhén (1,0%-kal) emelkedett. A külföldiek Magyarországon eltöltött ideje azonban a látogatószám bővülésénél kisebb mértékben (0,7%-kal) emelkedett, ami a több napra látogatók átlagos tartózkodási idejének rövidülésével függ össze. A több napra hazánkba látogató külföldiek az elmúlt hat év során magyarországi útjaikra egyre kevesebb időt szántak. Míg a válság előtti évben átlagosan 7,7, addig 2011-ben 6,6, 2012-ben pedig

²¹⁾ Forrás: UNWTO World Tourism Barometer, World Tourism Organization, 2013.

6,4 napot töltöttek nálunk utazásaik során. A turisztikai motivációval érkezők száma lényegében stagnált, ugyanakkor ezen belül a több napra érkezők közel ötödét kitevő városnéző körutazáson résztvevők száma jelentősen, 9,4%-kal bővült a 2011. évhez viszonyítva. Szinte valamennyi utazási célt tekintve nőtt az egy napra érkezők száma (a turisztikai célúé 26%-kal), összességében pedig 6,9%-os volt esetükben a látogatószám-növekedés. A Magyarországra érkező külföldiek 2012-ben 1175 milliárd forintot költöttek el utazásaik során, 2,1%-kal kevesebbet, mint egy évvel korábban. Az egy napot az országban időző külföldiek költése közel 7%-kal nőtt, a több napra látogatóké viszont mintegy 5%-kal csökkent. Az egy napra látogatók száma több mint háromszorosra a több napra érkezőkének, kiadásaik összege viszont annak 40%-át sem éri el.

A külföldi látogatók – hazánk földrajzi elhelyez-

kedéséből és a jelentős számú határos országok gyűrijéből adódóan – főként a szomszédos országokból érkeznek Magyarországra: Szlovákiából 10, Romániából közel 8, Ausztriából több mint 7 millióan. A több napra érkezők legnagyobb számban Németországból érkeztek (2,4 millió fő), és a román és osztrák látogatók száma is meghaladta az egymilliót. A több napra látogató románok leginkább rokonlátogatási céllal érkeztek, míg az osztrákokra több motiváció (üdülés, szórakozás, rokon- és barátlátogatás, valamint gyógyászat, egészségmegőrzés) is jellemző. A külföldiek kiadásainak tekintetében szintén a német látogatóink állnak az első helyen, megelőzve az osztrákokat és szlovákokat. A negyedik helyet a mindössze 400 ezer látogatót küldő Egyesült Államok foglalja el.

A **kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma** is kedvezően alakult, nagyrészt a külföldiven-

EURÓPAI TURISZTIKAI FELMÉRÉS²²⁾

Az Európai Bizottság felkérésére az európaiak turisztikai attitűdjéről ún. Flash Eurobarometer felmérés készült két egymást követő évben (2012-ben és 2013-ban). 2013-ban a telefonos kikérdezés során 27 EU-tagállam, illetve 7 másik ország összesen 30 628 lakosát kérdezték ki az utazásaikról, a kedvelt úti céljaikról, jövőbeli utazási terveikről.

A nyaralás, a strandolás, a pihenés volt a legfontosabb motiváció a legalább négynapos utazások során 2012-ben. A válaszolók 40%-a jelölte ezt az utazást fő céljaként, 36%-uk számára a legfőbb indok a család és a barátok meglátogatása volt. A magyarok viszont főként (45%-ban) családlátogatás miatt utaztak, és 32%-uk ment pihenés miatt nyaralni. A már meglátogatott úti cél ismételt felkeresése – hasonlóan a megelőző évi felméréshez – főként a természeti tényezőktől, valamint a szállás minőségétől függ. Az útitervek kialakításakor a válaszolók leginkább a barátaik, ismerőseik ajánlásait veszik figyelembe, ezen túlmenően pedig az interneten tájékozódnak. Az utazás megtervezésekor a legnépszerűbb módszernek az internetes szervezés bizonyult, uniós szinten a válaszadók 53%-a, Magyarországon mindössze 34%-a választotta ezt a lehetőséget. Az uniós állampolgárok 58%-a saját országába ment nyaralni (a magyar válaszolók 65%-a), harmaduk az Európai Unión belül, további 19% pedig az EU kívül választott magának nyaralóhelyet. A legnépszerűbb célország Spanyolország, Franciaország és Olaszország volt. A magyarok körében viszont Horvátország és Ausztria voltak a leginkább előnyben részesített úti célok. Az utazók nagyrészt elégedettek voltak a nyaralásuk során, a speciális igények elérhetőségével voltak a legkevesebbé elégedettek.

A felmérés alapján összességében az uniós állampolgárok 71%-a, a magyarok 56%-a utazott 2012-ben legalább egy napra valahová, körülbelül ugyanannyian, mint 2011-ben. A négy napra utazók aránya 9 százalékponttal, 69%-ra emelkedett, a magyar válaszolók 50%-a állította, hogy tett ilyen utazást, szintén jóval többen, mint a megelőző évben.

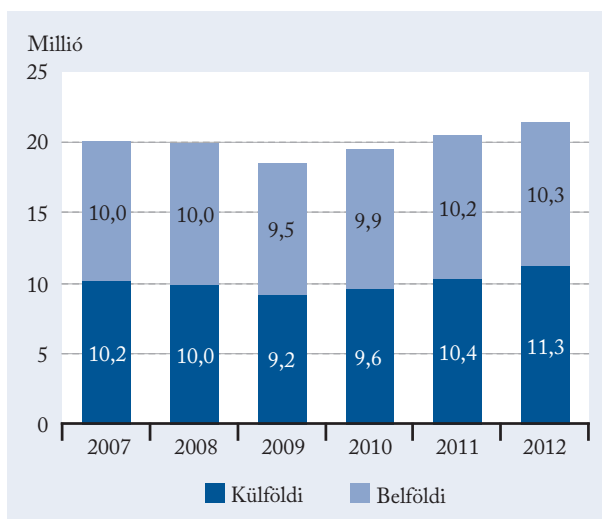
A nyaralást megghiúsító tényezők közül a legjelentősebb (az EU-ban 46%) pénzügyi okok voltak. A magyarok körében jóval többen (a válaszadók 58%-a) nem nyaraltak az anyagiak miatt, viszont 8 százalékponttal kevesebben jelezték ezt megghiúsító tényezőként, mint az előző felmérés idején, 2012-ben. Az EU állampolgárok háromnegyede tervez utazást 2013-ban. A válaszadók kicsivel több mint fele a saját országában szeretne pihenni, a magyaroknál ez az arány 68%.

²²⁾ Forrás: [Attitudes of Europeans towards Tourism, Flash Eurobarometer No. 370, European Commission, 2013.](#)

dég-forgalom növekedésének eredményeként. A **külföldi vendégek** száma 8,1%-kal, az általuk eltöltött vendégéjszakáké 8,5%-kal emelkedett. (Miközben a belföldi vendégek száma (-0,5%) és az eltöltött vendégéjszakák száma (+1,0%) alig változott.) A vendégéjszakákban mért külföldi vendég-forgalom közel héttizede a négy-, illetve háromcsillagos szállodákban, további 13%-a pedig az ötcsillagos egységekben realizálódott. Átlagot meghaladó (22%-os) forgalomnövekedés történt továbbá a gyógyszállodákban is. A Malév 2012. februári csődje látszólag nem okozott törést a külföldi vendégek számában. A nemzeti légitársaság leállítását követően a fapados társaságok térnyerése azonnal bekövetkezett. Ezáltal a kereskedelmi szálláshelyek vendégszámának bővülése folyamatos volt, bár az utazóközönség szerkezete némileg átalakult. Ugyan az első félévben az ötcsillagos szállodákba érkező vendégek száma kissé mérséklődött, az egész évet vizsgálva azonban összességében növekedést regisztráltak. Az egyébként marginális jelentőségű közösségi szálláshelyek (hosztelek) forgalma viszont több mint másfélszeresére nőtt az előző évhez képest.

5.33. ábra

A vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken

A külföldi vendégek nagy többsége Európából érkezett hazánkba: 72%-uk az Európai Unió tagállamaiból, további 15%-uk más európai országokból. A fontosabb küldő országok közül csak az osztrák vendégek töltöttek kevesebb vendégéjszakát a szálláshelyeken az előző

évhez képest. A német, az olasz, az orosz, a brit, a cseh, a lengyel, a román és a holland vendégek viszont több vendégéjszakát vettek igénybe 2012-ben, mint egy évvel korábban. Az EU 8,1 milliós vendégforgalmából a legnagyobb részesedés Németországé, több mint 2 millió vendégéjszakával. A jelentősebb küldőországok közül a legdinamikusabb növekedést a vendégéjszakák számát tekintve Oroszország és Hollandia esetében regisztrálták a szálláshelyek, 30, illetve 24%-kal növelték vendégforgalmukat egy év alatt. Európán kívüli jelentős küldőpiac az Egyesült Államok, ahol a vendégéjszakák száma stagnált.

2012-ben a kereskedelmi szálláshelyeken 4,2 millió **belföldi vendég** szállt meg, 0,5%-kal kevesebb, mint 2011-ben. A hazai vendégek által eltöltött éjszakák száma 10,3 millió volt, ami viszont 1,0%-os növekedést jelent. A belföldi vendégek a vendégéjszakák 68%-át szállodákban, ezen belül leginkább négy- és háromcsillagos házakban töltötte. Mindkét szállodatípus növelte vendégforgalmát: 15, illetve 1,8%-kal. Ezen kívül a teljes belföldi vendégforgalom közel negyedét fogadó wellness-szállodák teljesítménye volt kiemelkedő, ahol 16%-os a bővülés.

A fontosabb **turisztikai régiók** közül Közép-Dunántúlon, illetve Nyugat-Dunántúlon következett be forgalomcsökkenés, hét másik régióban nőtt a szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák száma. A legjelentősebb növekedés (10%) Budapest-Közép-Duna-vidéken volt. A régió belül a budapesti szálláshelyek 7,3 milliós vendégforgalmának közel kilenctizede a külföldi vendégekhez köthető. A külföldi vendégéjszakák mintegy 60%-át itt töltötték el, ami a külhoni vendégek Budapest-központúságát mutatja, egyúttal felhívja a figyelmet a többi régióban rejlő potenciál kihasználatlanságára is. A külföldiek a fővároson kívül a Balatonnál és Nyugat-Dunántúli szálláshelyein szálltak meg a legtöbbit. A külföldiek forgalma két régióban, az egyébként is csekély idegenforgalommal bíró Tiszánál és Dél-Dunántúlon mérséklődött. A belföldi vendégek elsősorban a Balaton, Budapest-Közép-Duna-vidék, Nyugat-Dunántúli és Észak-Magyarország szálláshelyeit részesítették előnyben, bár a nyugat-dunántúli vendégforgalom kissé visszaesett 2011-hez képest. A megelőző évihez viszonyítva Közép-Dunántúli veszített a belföldi vendég-forgalmából.

A lakosság belföldi és külföldi utazásainak száma egyaránt visszaesett

Az élénkülő nemzetközi turisztikai trenddel szemben Magyarországon a szűkülő belső kereslet volt nagyobb hatással a lakosság utazásaira 2012-ben. Bár a magyar lakosok utazási kedve (aktív utazók aránya) az előző évi csökkenés után, ha kismértékben is, de ismét javult, az utazások száma, valamint az utazáson töltött idő azonban visszaesett 2011-hez képest. A **többnapos belföldi utazáson** részt vevők aránya, vagyis az utazási aktivitás 0,3 százalékponttal nőtt, a lakosság 34,6%-a tett ilyen utazást 2012 során. Az utazók száma több mint 10, az utazáson töltött idő 7%-kal esett vissza és a válság első évének szintje alá süllyedt mindkét mutató értéke. A csökkenés egyértelműen a rövidebb, 2–4 napos utazások elmaradása miatt következett be. A hosszabb, öt napot meghaladó utazások száma és az azokon eltöltött idő azonban bővült. A magyar lakosok többnapos utazásaik során összesen 72 millió napot töltöttek távol otthonuk-

tól, ennek során közel 267 milliárd forintot költöttek el.

A **külföldre utazók** száma is zsugorodott, de a csökkenés mérsékeltebb (3%-os) volt, mint a belföldi utazások esetén. A külföldön töltött 44 millió nap viszont 15%-os zuhanást jelent 2011-hez viszonyítva. Az egy napra külföldre látogatók száma lényegében stagnált, a több napra utazók száma 8,5%-kal, a külföldön töltött idejük pedig közel ötödével esett vissza. Az egy napra utazók főként vásárlás céljából lépték át a határainkat, de a szabadidős turizmus, valamint a munkavégzés is jelentős motiváció volt. A több napra utazók jellemzően szabadidős célú utazáson vettek részt. A külföldi utazások során a magyar lakosság 516 milliárd forintot költött el, 18 milliárddal kevesebbet, mint a megelőző évben. 2008 óta ez a legkisebb összeg.

A turizmus helyzete javult

A **szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás** nemzetgazdasági ág helyzete több szempontból is

AZ UTAZÁS ÉS A TURIZMUS VERSENYKÉPESSÉGI INDEX²³⁾

A Világ gazdasági Fórum egész világon átívelő, többéves kutatása az országok utazással és turizmussal kapcsolatos versenyképességét vizsgálja, hiszen e nemzetgazdasági ág több szempontból is hozzájárulhat az országok gazdaságához és fejlődéséhez (pl. elősegítheti munkahelyek teremtését, a nemzeti jövedelem növelését). A nemzetközi szervezet által kialakított utazás- és turizmus-versenyképességi index mindazon tényezőket méri, amelyek fejlesztésével az utazás és a turizmus vonzóbbá tehető. Tehát az index egyes elemei a fejlesztendő területekre is felhívják a figyelmet.

Az index 14 pillérré épül, ezek három nagyobb kategóriába sorolhatók:

- I. A szabályozási keretek (jogszabályok és rendeletek, környezeti fenntarthatóság, közbiztonság, egészség és higiénia, a turizmus prioritása).
- II. Az üzleti környezet (légi közlekedés infrastruktúrája, a szárazföldi közlekedés infrastruktúrája, a turizmus infrastruktúrája, IKT-infrastruktúra, a turizmus árversenyképessége).
- III. Az emberi, kulturális és természeti erőforrások (emberi erőforrások, turizmus iránti affinitás, természeti erőforrások, kulturális erőforrások).

A 140 ország rangsorában 2007 óta Svájc foglalja el az első helyet. A 2013-as index alapján a helvét államot Németország, Ausztria, Spanyolország és az Egyesült Királyság követi, de az első tíz helyezett között még két európai állam (Franciaország és Svédország) található. Magyarország az előző, 2011-es felméréshez képest egy helyezést veszítve 39. a világrangsorban, illetve a 42 európai ország között a 25. helyet foglalja el. A három nagyobb kategóriát tekintve a szabályozási keretekben a legjobb helyezésünk, ahol a 26. lett hazánk, ezen belül az egészség és higiénia pillér teljesített a legjobban, 9. helyezéssel. A második, jól teljesítő pillér a környezeti fenntarthatóság (28.) volt ugyanezen a kategórián belül. A legrosszabb eredményt elérő kategória az emberi, kulturális és természeti erőforrások alindexe volt, amely alapján Magyarország az 54. helyet kapta. A kategórián belül azonban két pillér szerint is a rangsor utolsó harmadában van hazánk: turizmus iránti affinitás 102., a természeti erőforrások 111. helyen végeztek.

²³⁾ Forrás: J. Blanke – T. Chiesa: The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013 – Reducing Barriers to Economic Growth and Job Creation, World Economic Forum, Genf, 2013.

jobban alakult 2011-hez képest. 2012-ben a kereskedelmi szálláshelyeken összességében 3,6%-kal több vendég 4,8%-kal több vendégéjszakát töltött el az előző évihez képest. A szálláshelyek bruttó árbevétele ezáltal folyó áron 6,5%-kal növekedett, és meghaladta a 270 milliárd forintot, miközben a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás árindexe – a nemzetgazdasági átlag alatti mértékben – 4,6%-kal nőtt. A bruttó árbevétel több mint felét kitevő szállásdíjbevételek átlag feletti (8,2%-os) növekedéséből szinte valamennyi szállástípus részesült, csak a panzióknál és a kétsillagos szállodáknál csökkent a forgalom. A kereskedelmi szálláshelyek vendéglátásból származó bevétele viszont enyhén mérséklődött. A szállodák szobakihasználtsága a válság kezdete óta nem volt olyan kedvező, mint 2012-ben. A 47,8%-os szobafoglaltság 1,9 százalékponttal magasabb, mint egy évvel korábban, és 4,7 százalékponttal múlja felül a 2009. évit, a válság előtti 2007. évitől azonban még 2,3 százalékponttal elmarad. Az öt-, illetve négycsillagos egységek, valamint a gyógyszállodák az átlagnál jobban teljesítettek, az

egy- és a kétsillagos házak viszont nem érték el az előző évi szintet.

A turizmusban foglalkoztatottak száma 2012-ben emelkedett. A szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás nemzetgazdasági ágban 164 ezer ember dolgozott, körülbelül ugyanannyi, mint a megelőző évben. A szálláshely-szolgáltatást nyújtó, de több, különböző ágban működő, legalább öt főt foglalkoztató vállalkozások összesen 27 600 főt alkalmaztak, 2,7%-kal többet, mint 2011-ben. A nemzetgazdasági ág beruházásainak csökkenése viszont tovább folytatódott: 2012-ben folyó áron 34 milliárd forintnyi beruházás valósult meg az ágban, 6,4%-kal kevesebb az előző évinél.

2012-ben a **vendéglátás** hanyatlása megállt. Míg 2011-ben 3,7%-os volumencsökkenés következett be, egy évvel később a forgalom lényegében stagnált. Az összes vendéglátóhely (beleértve a szálláshelyek vendéglátó egységeit is) eladási forgalma 730 milliárd forint volt, amiből 86%-kal részesedő kereskedelmi vendéglátás 0,4%-os volumennövekedést ért el, a munkahelyi forgalomban viszont 3,0%-os mérséklődés következett be.

6. KÖRNYEZET ÉS ENERGIA

Környezet

- A légszennyezettség múlt század végi gyors és általános csökkenése után 2000 és 2010 között a KSH által vizsgált **légszennyező anyagok** közül a fluorozott szénhidrogének (HFC) és a nitrogén-oxidok (NO_x) kibocsátása emelkedik, a többié csökken vagy stagnál.

- Az egyre szűkösebb erőforrássá váló **víz** tekintetében hazánk pozíciója kedvező: az egy főre jutó vízkészlet mintegy 12 ezer köbméter évente, Európában az egyik legmagasabb mennyiség. Ugyanakkor az országhatárainkon túlról érkező víztömeg, valamint a csapadék eloszlása mind időben, mind területileg rendkívül egyenetlen.

- A települések csatornaellátottsága 2000 óta 27-ről 56%-ra, az egy kilométer vízvezetékre jutó szennyvízhálózat hossza (az ún. közműolló) 396-ról 658 méterre nőtt.

- A környezetvédelmi céllal megvalósult **beruházások** értéke 2005-ben volt a legmagasabb, 2007-től azonban csökkenni kezdett, 2011-ben pedig reálértéken számolva az előző évinél 18%-kal kevesebb (129 milliárd forint) volt.

- Az ország 2012-ben 5%-kal kevesebb **energiát** használt fel. A hazai termelés közel 2, az energiabehozatal 3%-kal csökkent 2011-hez képest.

- A hazai háztartási **villamosenergia- és gázárak** az unió országainak vásárlóerő-egységben számított áraival összehasonlítva a legmagasabbak közé tartoznak.

- Magyarország az uniós átlagnál kisebb mértékben használ **alternatív forrásokat** energiatermelésében. A megújuló forrásokból nyert villamos energia mennyisége és részesedése az összes villamosenergia-termelésből 2011-ben csökkent.

- A **távfűtéses lakások** számának változatlansága mellett az értékesített hő mennyisége egy évtized alatt 7,7%-kal csökkent. A csökkenés hátterében elsősorban a lakások energiahatékonyságának növelését célzó pályázati programok állnak, amelyeknek köszönhetően 2001 óta közel 300 ezer távfűtéses lakást újítottak fel.

Energia

Összefoglaló adatok

Megnevezés	2010	2011	2012
Erdőterület, ezer hektár ^{a)}	1912,9	1922,1	1927,2
Ebből: a levévesztés alapján egészséges aránya, %	63,7	60,1	63,8
Országos jelentőségű védett területek és emlékek, ezer hektár ^{b)}	846,5	846,5	846,7
Szén-dioxid kibocsátás (bruttó), kg/fő	5029,0	5167,3	4995,0
Szálló por: 10 µm átmérőnél kisebb szilárdanyag (PM10), kg/fő	5,6	4,6	4,4
Szennyvíztisztító telepre elvezetett szennyvíz, millió köbméter	505,1	551,9	472,3
Ebből: III. tisztítási fokozattal is tisztított, millió köbméter	182,1	255,0	243,1
Keletkezett települési szilárd hulladék, ezer tonna	4312,0	4033,0	3809,0
Környezetvédelmi beruházások (folyó áron), milliárd forint	124,3	153,0	128,6
Környezetvédelmi ipari értékesítés (folyó áron), milliárd forint	355,0	364,4	417,3
Energiafelhasználás, petajoule	1055,6	1085,0	1053,1
Földgáz és kőolajtermékek aránya az energiaforrásokból, %	68,1	67,3	65,0

^{a)}Január 1. – ^{b)}December 31.

KÖRNYEZET

A levegő állapota nem romlik

A légszennyezettség múlt század végi gyors és általános csökkenése után a **légszennyező anyagok** kibocsátása az utóbbi években differenciáltan változott Magyarországon. 2000 és 2010 között csökkent a szén-dioxid, a dinitrogén-oxid, a metán, a perfluor-karbon (PFC), a kén-dioxid, a szén-monoxid, a szálló por és az illékony, nem metán szerves vegyületek kibocsátása. A nitrogén-oxidok emissziója a vizsgált időszakban döntően a szállítás-raktározás nemzetgazdasági ág intenzív kibocsátásnövekedése miatt emelkedett.

6.1. tábla

A légszennyező anyagok teljes kibocsátásának összetétele a környezetre gyakorolt káros hatás szerint, 2010

(%)

Megnevezés	Üvegházhatású gázok, millió tonna CO ₂ -egyenérték	Savasodást okozó gázok, ezer tonna SO ₂ -egyenérték	Ózon-előanyagok, ezer tonna NMVOC-egyenérték
Szén-dioxid	78	–	–
Dinitrogén-oxid	10	–	–
Nitrogén-oxidok	–	38	56
Kén-dioxid	–	25	–
Ammónia	–	37	–
Nem metán illékony szerves vegyületek	–	–	34
Szén-monoxid	–	–	9
Metán	10	–	1
Egyéb	2	–	–
Összesen	100	100	100

2009 a földfelszín melegedéséért felelős üvegházhatású gázok kibocsátásának jelentős, 7%-os csökkenését hozta, vélhetően a gazdasági visszaesés következtében. Ezzel egy időben 10%-kal csökkent az egészséget, az ökoszisztémát egyaránt károsító ózon előanyagainak a kibocsátása is. A savasodást, az algásodást, a szmogot és a téli szmogot okozó gázok teljes kibocsátása 2000 és 2010 között 53%-kal csökkent. Ebben szerepet játszott a tüzelőanyagok kéntartalmának mérséklődése, a fosszilis fűtőanyagok felhasználásának visszaszorulása és a kéntelenítő berendezések alkalmazása. A szálló por mennyisége – ami főleg a városi népesség egészségét rombolja, és különösen a 2,5 mikronnál kisebb átmérőjű részecskékéi ártalmasak – 2000 és 2010 között jelentősen

csökkent: a 10 mikrométernél kisebb átmérőjű részecskék teljes kibocsátása 28, a 2,5 mikronnál kisebb átmérőjű részecskéké 17%-kal. A porszennyeződés fő felelősei a mezőgazdaság és a közlekedés.

6.2. tábla

A levegőt 2010-ben leginkább szennyező szektorok

Szennyezés	A kibocsátás	
	mennyisége	1 millió forint GDP-re vetített mennyisége
		szerint
Üvegházhatású gázok	Energiaellátás	Bányászat
	Mezőgazdaság	Energiaellátás
	Feldolgozóipar	Mezőgazdaság,
	Szállítás	Háztartás Vizellátás
Savasodást okozó gázok	Mezőgazdaság	Mezőgazdaság
	Szállítás	Energiaellátás
	Feldolgozóipar	
Ózon-előanyagok	Energiaellátás	
	Szállítás	Szállítás
	Feldolgozóipar	Energiaellátás
	Energiai	Vizellátás Háztartás Bányászat Feldolgozóipar
Szilárdanyag, PM ₁₀ szemcsenagyságú por	Mezőgazdaság	Bányászat
	Szállítás	Mezőgazdaság
	Feldolgozóipar	Szállítás
Szilárdanyag, PM _{2,5} szemcsenagyságú por	Bányászat	
	Szállítás	Bányászat
	Mezőgazdaság	Szállítás
	Feldolgozóipar	Mezőgazdaság
	Bányászat	

Jelentős, de sebezhető vízkészlet, változó minőség

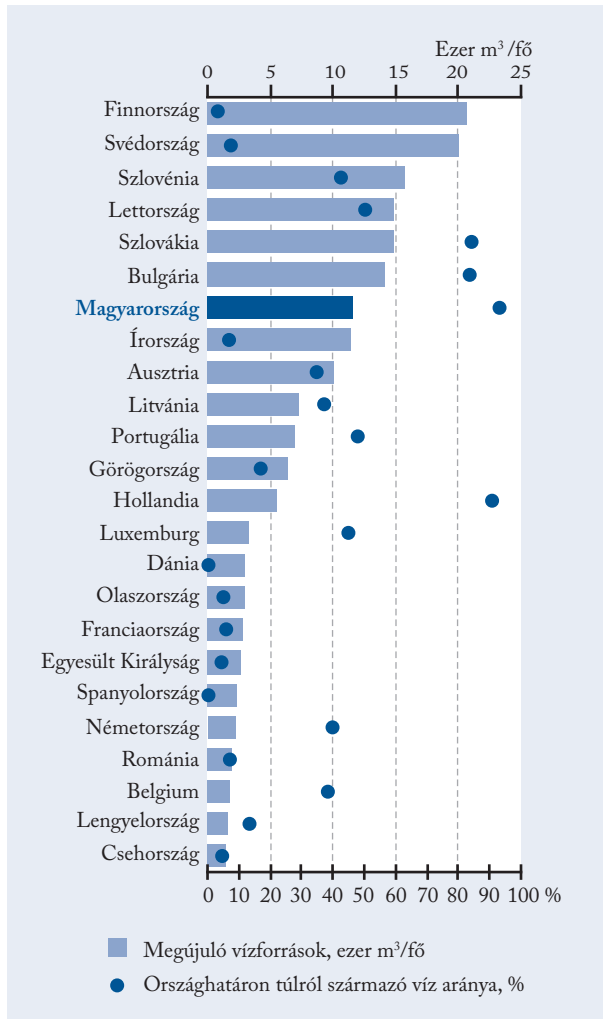
A Föld felszínének 71%-át víz borítja, ugyanakkor ennek csak 2,5%-a édesvíz. Ebből a csapadék formájában lehullott víz megközelítőleg kétharmadát (kb. 2000 köbméter/fő) lehet csak fenntarthatósági szempontból hasznosítani, ami alig kétszerese egy ember éves vízigényének, tehát a globális kihasználtság már jelenleg is 50% körüli. Ez igen magas érték, és néhány évtized múltán a népességnövekedés, a klímaváltozás, a pazarlás és a környezetszennyezés globális problémává teheti a vízhiányt.

Magyarország a Föld egyik legzártabb medencéjében fekszik, és jelentős, ám igen sebezhető **vízkészletekkel** rendelkezik. Az egy főre jutó vízkészlet mintegy 12 ezer köbméter évente, Európában az egyik legmagasabb mennyiség. A különböző célokra

(lakossági, ipari, mezőgazdasági) kitermelt felszíni és felszín alatti vízvágyon 93%-a azonban külföldről érkezik, vízkészleteinknek minőségére tehát alig tudunk hatást gyakorolni.

6.1. ábra

A megújuló vízforrások hosszú idősoros,* éves átlaga

* A hosszú idejű éves átlag számításához figyelembe vett minimális időszak 20 év.

Az országhatárainkon túlról érkező víztömeg, valamint a csapadék eloszlása ugyanakkor mind időben, mind területileg rendkívül egyenetlen, ami az árvizeket, a belvizeket és az aszályt okozza. Természeti földrajzi adottságaink Európa árvizektől egyik leginkább veszélyeztetett országává tesznek bennünket. Az ország síkvidékeit – főként az Alföldet és különösen a Tisza-völgyet – az árvizek mellett gyakran sújtja az aszály és a belvíz is. Az Alföldön szinte mindenhol, az északi, a nyugati és a déli országrészben pedig szűkebb körzetekben fordulnak elő olyan tele-

pülések, ahol az ivóvíz minősége valamilyen szempontból kifogásolható. A legnagyobb gondot a vizek – főleg a dél-alföldi artézi kutak – arzéntartalma jelenti. Ez közel másfél millió embert érint, míg a vezetékes ivóvízben levő ammóniumion határértéket meghaladó mennyisége két és fél millió honfitársunk egészsége ivóvízhez jutását korlátozza.

Az ország vízkészleteivel az ipari, a mezőgazdasági és az ivóvízigények is hosszú távon biztonsággal kielégíthetők. A termálvizek kiaknázási lehetőségei azonban végesek, a fürdési célú felhasználás alig fejleszthető tovább.

Az ezredforduló óta az ország szinte valamennyi települését bekapcsolták a **közüzemi ivóvízhálózatba**. A lakások ellátottsága ezalatt 92-ről 95%-ra emelkedett. A szennyvízhálózat kiépítettsége ezt a szintet nem éri el, de a fejlődés jelentős. A települések csatornaellátottsága 2000 óta 27-ről 56%-ra nőtt, jelenleg 1391 teljesen csatornázatlan helység van az országban. Egy évtizede a lakások feléből, 2011-ben már közel háromnegyedéből (73%) távozott a használt víz vezetékken keresztül. A legrosszabb helyzetben e tekintetben Bács-Kiskun megye van (48%), de a budapesti peremkerületekben is mintegy 31 ezer lakás csatornázatlan. Az egy kilométerre jutó szennyvízhálózat hossza (az ún. közműolló) 2000 óta 396-ról 658 méterre nőtt. **A szennyvízelvezetést és -tisztítást** jellemzően a települések önállóan, vagy többen társulásba tömörülve oldják meg. A regionális kiépítettség leginkább az üdülőkörzetekre jellemző.

6.3. tábla

Adatok a vízről

Mutató	2000	2011
Termelt vízmennyiség, ezer köbméter	721 362	600 116
Háztartások részére szolgáltatott vízmennyiség, a közkifolyókon át szolgáltatott vízmennyiséggel együtt, ezer köbméter	388 062	340 156
Vízvezeték hálózat hossza, ezer kilométer	62	66
Településekre kiszállított ivóvíz, köbméter	580	3 481
Szennyvízhálózaton elvezetett szennyvíz, ezer köbméter	530 484	475 159
Biológiailag tisztított szennyvíz aránya, %	58,5	97,8
Vízdíj, forint/köbméter	138	316
Szennyvízelvezetés díja, forint/köbméter	110	362

A vízbázisok tisztaságát alapvetően befolyásolja, hogy a hálózaton elvezetett szennyvizet milyen mértékben sikerül megtisztítani, illetve az, hogy a közcsatornával nem rendelkező háztartások szennyvizé-

A MAGYAR VÍZGAZDÁLKODÁS STRATÉGIAI FELADATAI¹⁾

- A vízközművek törvényi szabályozása, a tulajdonosi és a szolgáltatási struktúra ellentmondásainak feloldása.
- Pontos közműnyilvántartás, vagyonértékelés.
- Az elmaradt rekonstrukciók érdekében a vízdíj szabályozásának újragondolása.
- Az elhanyagolt hálózat nemcsak a minőséget rontja, de a szivárgás miatt a veszteségeket is emeli.
- Az aszálykárok csökkentése érdekében a vizek gyors levezetése helyett a tározás ösztönzése, a csapadékvíz (évente 56 köbkilométer) hasznosítása, akár dombvidéki tározók építésével.
- Az árvizek tározókban raktározása. (A 2003-as Vásárhelyi-tervbe foglalt 12 tiszai tározóból csak 2 épült meg.)
- A további takarékoságra ösztönző propaganda.

vel mi történik. Ez utóbbi az ún. települési folyékony hulladék, amelynek mennyisége a csatornázottság bővülésével párhuzamosan egyre kevesebb lett, a tíz évvel ezelőtti 6,1 millió köbméterrel szemben 3,7 millió köbméter. Ennél is nagyobb mértékben – kevesebb mint tizedére – csökkent a közcatornán elvezetett, de nem, vagy legfeljebb mechanikailag kezelt települési szennyvíz mennyisége.

A közüzemi vízellátásból származó, a lakosság által felhasznált víz és ebből következően a keletkezett szennyvíz mennyisége a rendszerváltást követően meredeken, majd enyhébben csökkent. 2011-ben a háztartásokban, a közüzemileg szolgáltatott vízből az 1990. évihez képest 40%-kal kevesebbet használtunk, és 46%-kal kevesebb – nemcsak lakossági eredetű – szennyvizet gyűjtöttek össze a közüzemi szennyvíz-

gyűjtő hálózaton, a hálózat hosszának növekedésének ellenére. E fenntarthatósági szempontból kedvező változás legvalószínűbb oka a víz- és csatornadíjak 20 év alatt mintegy harmincszorosára emelkedése, és ebben a környezetvédelmi tudatosságnak is szerepe lehet. Az ivóvízfogyasztás csökkenése azonban nem jelenti a teljes lakossági vízfogyasztás csökkenését, mivel terjed az „ingyenes”, esetenként nem bejelentett, saját fűtő kutas (házi) vízellátás és a csapadékvíz háztartási hasznosítása is. A nem ellenőrzött saját fűtő kutak elszennyezhetik a felszín alatti vízkészleteinket, ezen túl a csapadékvíz háztartási hasznosításával együtt pedig esetenként elszámolási nehézséget okozhat, mivel a szennyvízelvezetés díját általában a közüzemi ivóvízmérők leolvasása alapján határozzák meg („potyautas” jelenség).

ŐS-DRÁVA-PROGRAM

A Kárpát-medencében a folyószabályozások megkezdése előtt tartósan vagy időszakosan óriási területek voltak előntve kanyargó folyóink mentén. A szabályozást (18–19. század) végső soron a népesség növekedése, a mezőgazdasági művelés terjedése, a biztonságos lakóhely és hajózás igénye kényszerítette ki. Következmenyei azonban nem egy esetben újabb megoldandó problémák lettek. Az Ormánság mind a mai napig az ország legnagyobb nedves síksága, központjában a Drávával. A szabályozás előtti – az ártéri gazdálkodás kulcselemének tekinthető – foggazdálkodás a folyó természetes mozgásához alkalmazkodó, áradásait kihasználó művelési mód volt, melynek központjában a hal- és legelőgazdálkodás, a vadászat, az erdőhasználat állt. A folyószabályozás, a mocsarak lecsapolása, az erdők kivágása ezt a Dráva vízjárásával összefüggő, körforgáson alapuló harmonikus állapotot szüntette meg. Az **Ős-Dráva-program alapja a táj** még lehetséges mértékű **rehabilitációja**, és erre épülve működőképes gazdaság és életfeltételek megteremtése. Első lépésként négy mellékágot kapcsolnának vissza a Dráva vérkeringésébe,²⁾ részben visszaállítva a folyószabályozás előtti áramlási viszonyokat és a vízpart élővilágát. Így a jelenleg túlsúlyban lévő szántóföldek egy részéből újra erdős területek, mezők, legelők, kertek, gyümölcsösök válhatnak, hagyományos gazdálkodási formák támadhatnak fel (gomba-, gyógynövénygyűjtés, méhészet, legeltető állattartás).

¹⁾ Forrás: Magyarország vízgazdálkodása: helyzetkép és stratégiai feladatok. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2011.

²⁾ A határ horvát oldalán az unió INTERREG-programjának keretében is végeznének egy hasonló beavatkozást a Vuka folyó egyik holtágán. Az INTERREG-támogatások olyan határok által kettészelt, de földrajzilag egységes területekre kerülnek, ahol a határos államok együttműködnek bizonyos problémák megoldása érdekében.

A lakossági közüzemi víz- és csatornadíj magas a keresetünkhöz képest, a háztartások bevételeinek 3–4%-a. A fejlett országokban a hálózat fenntartásának költsége a díjból 2, míg hazánkban 0,2%-ot tesz csak ki. A fogyasztáscsökkenés miatt a némileg túlméretezetté vált és előregedett hálózatban pang a víz, ami a betáplált, az ország területének kétharmadán kiváló minőségű víz tisztaságát rontja.

A vízzel való gazdálkodás átgondolását több tényező is befolyásolja. Várhatóan előbb-utóbb újra növekedni fog a vízfogyasztás – amit az ökológiai szemlélet terjedése fékezhet –, mivel a válság utáni fellendülés fokozza majd a vízkészletek felhasználását. Súlyos következményei lehetnek az éghajlatváltozásnak is: a mediterrán jelleg felé tolódás és a szélsőségeség ugyanis még egyenetlenebbé teheti a csapadékeloszlást, vizeink járását.

Kevés hulladék

Magyarországon 15–16 millió tonna **hulladék** keletkezik évente, egy főre vetítve az uniós átlagnak a harmadát sem éri el. Ennek a hulladéknak legnagyobb része (38%) ipari és egyéb gazdálkodó egységeknél keletkezett 2010-ben, 27%-a építési, bontási hulladék, 26%-át a településeken gyűjtik össze, és csak 4%-a veszélyes anyag. Az ipari és egyéb gazdálkodói, illetve a települési szilárd hulladék kezelése esetében a lerakás, a mezőgazdasági és élelmiszer-ipari, valamint az építési-bontási hulladék esetében az újrafeldolgozás, míg a veszélyes hulladék esetében az egyéb módon történő kezelés aránya a legmagasabb.

6.4. tábla

Adatok a hulladékról, 2010*

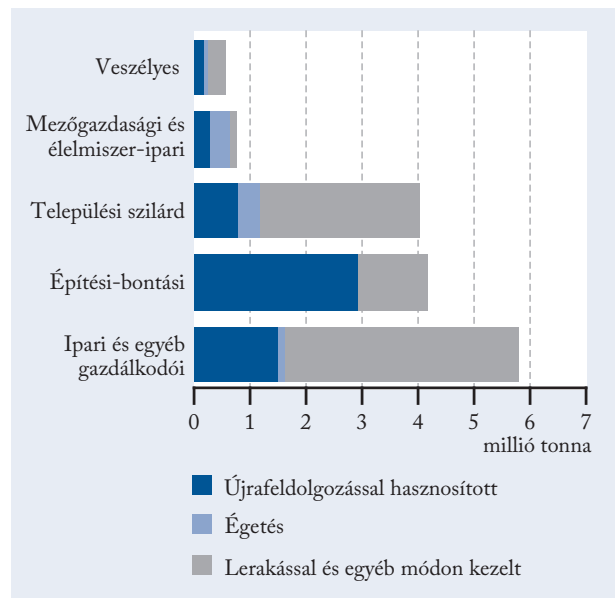
Megnevezés	Magyarország	EU-27
Összes keletkezett hulladék, millió tonna	15,7	2 501,9
Ebből: a háztartási hulladék aránya, %	18	8,8
Egy főre jutó összes keletkezett hulladék, kilogramm/fő	1 574	4 985
Egy főre jutó háztartási hulladék, kilogramm/fő	286	438
Összes kezelt hulladék, millió tonna	13,4	2 320,9
Ebből: égetéssel kezelt, %	7	6
újrafeldolgozott, %	38	49
lerakással ártalmatlanított, %	55	45

*Az Eurostat harmonizált adatai alapján.

A rendszeres települési szilárdhulladék-gyűjtésbe a lakásállomány 92%-a (4 millió 21 ezer lakás és 146 ezer üdülő) volt bevonva 2011-ben, 7 százalékponttal több, mint 2000-ben. A lakosságtól hagyományos gyűjtés keretében mintegy 2,3 millió tonna, szelektíven 519 ezer tonna hulladékot szállítottak el. A háztartásoktól begyűjtött szilárd hulladék az összes települési hulladéknak közel háromnegyede volt.

6.2. ábra

Az egyes hulladékfajták kezelése, 2010

A települési szilárd hulladék ártalmatlanításának legelterjedtebb, ugyanakkor legkevésbé környezetbarát ártalmatlanítási módja a lerakás, aminek aránya csökkent az utóbbi években, de még mindig 70% körüli. A lerakók száma a 2005. évi 340-hez képest 2011-re 69-re csökkent a hulladéklerakásról szóló uniós szabályozás hatására. Újrafeldolgozzák, komposztálják a hulladék ötödét, a tizedét pedig elégetik, ezáltal energiát nyerve. A budapesti hulladék összetétele az 1990-es évek eleje óta jelentősen változott: szervesanyag-tartalma 32-ről 24 tömegszázalékra csökkent, míg a műanyag hulladékok aránya közel ötszörösére emelkedett.

Kevesebb környezetvédelmi beruházás

A környezetvédelmi céllal megvalósult beruházások értéke 2005-ben volt a legmagasabb, ám 2007-től jelentősen visszaesett, és 2011-ben reálértéken számolva az előző évinél 18%-kal kevesebbet, 129 milliárd forintot tett ki. Négyötödük a termelési folyamatra minimális hatást gyakorló, a károsítás mér-

tékét közvetlenül csökkentő beruházás volt, míg a fennmaradó egyötöd a folyamat, illetve a berendezés megváltoztatásával érte el a szennyezés csökkentését. A beruházások 31%-át szennyvízkezelésre, 16%-át a talaj és a felszín alatti vizek védelmére, 15%-át a levegő tisztaságának védelmére, 14%-át hulladékkezelésre, 3–3%-t a zaj és rezgés elleni védelemre, valamint táj- és természetvédelemre fordították. A gazdasági ágak közül a közigazgatás 29, a feldolgozóipar 26, a vízellátás, szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgazdálkodás, szennyeződésmegelőzés ágba sorolt gazdasági szervezetek 22%-kal részesedtek. A közigazgatáson kívüli gazdasági szervezetek beruházásai 69%-át saját forrásból, 16%-át állami, 13%-át uniós forrásból valósították meg. A gazdasági szervezeteknél a folyó környezetvédelmi ráfordítások értéke 234 milliárd forint volt, külső szolgáltatóknak 138 milliárdot fizettek környezetvédelmi tevékenységért. A **környezetvédelmi iparba** sorolt gazdasági szervezeteknek a környezetvédelmi termékek értékesítéséből és szolgáltatások nyújtásából származó nettó árbevétele 417 milliárd forint volt 2011-ben.

6.5. tábla

Környezetvédelmi ráfordítások

(milliárd forint)

Év	Közvetlen	Integrált	Környezetvédelmi ráfordítás	
	beruházás		szervezetben belüli	külső szolgáltatóknak fizetett
2005	167	36	191	115
2007	107	22	205	120
2008	118	19	226	121
2009	109	16	238	124
2010	135	18	219	122
2011	101	27	234	138

Magyarországon a **környezetvédelmi adók** 82%-át az energiára kivetett adók teszik ki, 10%-ukat a közlekedéssel, szállítással, 5%-át a levegő-, a víz-, a hulladék- vagy a zajszennyezéssel, és 3%-át a természeti erőforrások – például vízkészletek – használatával kapcsolatosan vetik ki.

Gyarapodó erdőterület

Magyarország **erdőgazdálkodás** alá vont területének aránya (22%) uniós mércével mérve meglehetősen alacsony, alig több az uniós átlag (41%) felénél. Ez elsősorban éghajlati, domborzati viszonyaink

miatt alakult így, hiszen hazánkban kevés az erdők ökológiai igényét kielégítő terület, míg egyes ritkán lakott, nagy területű uniós országok talaj- és éghajlati viszonyai az erdőn kívül alig tesznek lehetővé más művelést. Az utóbbi évtizedben a telepítések, fásítások nyomán erdőterületünk évente átlagosan 14 ezer hektárral – összességében 7%-kal – gyarapodott, nagysága meghaladta a 2 millió hektárt. Ez jóval felette volt az uniós erdőterület-növekedésének (2%). A legintenzívebb erdőtelepítés ugyan a két alföldi régióban volt, erdősültségük mértéke azonban így is az országos átlag alatt maradt.

A természetes növényvilágunk 45%-át adó erdőinkre jellemző a nem őshonos fafajok viszonylag magas aránya (43%). Az erdőtvény azonban előírja az őshonos fajok előnyben részesítését. A telepített faállomány 2010-ben 31%-a volt a nem őshonos akác. Az erdők fenntartható fejlődésének egyik fontos tényezője, hogy a fatérfogat gyarapodjon a kitermelés mellett is. 2010-ben a fakitermelés nagysága alig haladta meg a folyónövekmény felét. Erdőink egészségi állapota az utóbbi évtizedben nem változott, és Európában átlagosnak tekinthető: a levélvesztés alapján vizsgált erdeink 82%-a tünetmentes vagy gyengén károsodott.

Magyarországon a nagyvadállomány az utóbbi 5 évben folyamatosan növekedett, míg a legjellemzőbb három hazai apróvad (a nyúl, a fácán és a fogoly) állománya csökkent. Az előbbieknél inkább a termőföldekkel határolt erdő, míg az utóbbiaké a mezőgazdasági terület. A vadászható őshonos fajok közül nőtt a szarvas, a vaddisznó és az őz állománya is. Csökkenteni igyekeznek a muflon-, a szarvas- és a vaddisznó-állományt, míg az őz-állomány védelme kiemelt feladat.

6.6. tábla

Vadgazdálkodás, 2010

(ezer darab)

Megnevezés	Állomány	Kilőtt
Szarvas	93	41
Vaddisznó	107	112
Őz	367	89
Dámvad és muflon	41	14
Fácán	762	306
Nyúl	539	79
Fogoly	32	2

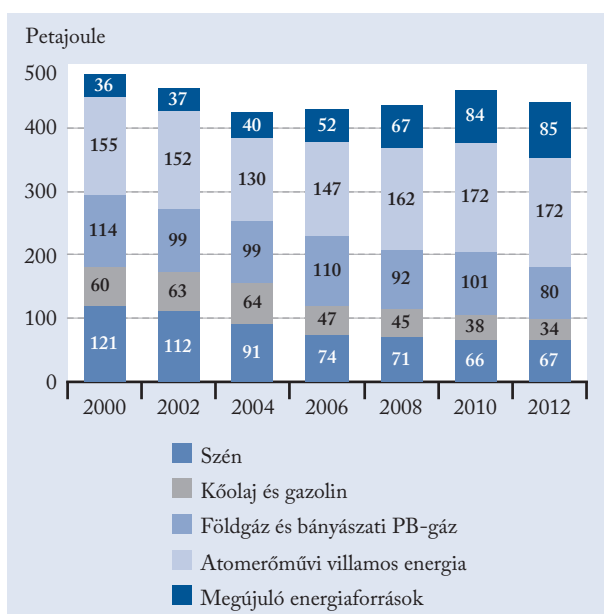
ENERGIA

Csökkenő energiafogyasztás

Az ország **energiafelhasználásának** ezredfordulót követő kismértékű ingadozása jórészt időjárási tényezőkre vezethető vissza. A 2012-ben felhasznált 999 petajoule energia 5,1%-kal volt kevesebb az előző évi fogyasztásnál, ami elsősorban a feldolgozóipar egyes ágazatainak visszaeső termelésével összefüggő energiaigény-csökkenéssel magyarázható. A **gazdaság relatív energiaigényessége** – a GDP 1,7%-os mérséklődése mellett – 3,5%-kal esett vissza.

6.3. ábra

Magyarország energiatermelése

Forrás: Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal.

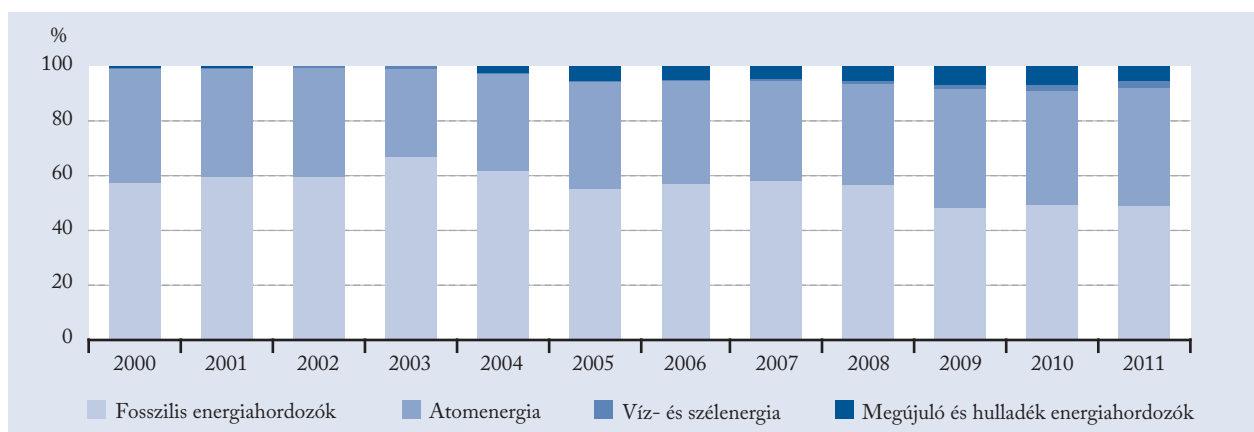
Az előző évekhez hasonlóan 2012-ben az **energiaigények fedezésére szolgáló források** 39%-a hazai termelésből, 61%-a importból származott. A **hazai termelés** 1,7%-kal kevesebb volt, mint az előző évben. Döntő részét (39%-át) atomerőművi villamos energia adta, ennek termelése folyamatosan nőtt, 2000-hez képest 10%-kal. A megújuló energiaforrások (pl. víz- és szélenergiából származó villamos energia, tűzifa) mennyisége 2012-ben 85 petajoule volt (több mint kétszerese a 2000. évinek), ami a hazai energiatermelés 19%-a. A fosszilis energiahordozók szerepe az ezredforduló óta folyamatosan csökkent: legnagyobb mértékben a szén és a kőolaj termelése esett vissza, közel a felére, de földgázból is 30%-kal kevesebbet termeltek ki.

2011-ben Magyarország villamosenergia-termelése 3,0%-kal volt kevesebb az előző évhez képest. Ennek az energiának csaknem felét fosszilis tüzelőanyagok – elsősorban gáz és szén – égetésével, 43%-át nukleáris energiával termeltük meg.

Hazánkban a villamosenergia-termelésen belül a fosszilis energiahordozók (szén és szénhidrogének) és a nukleáris energia részesedése összesen 92%. Az atomenergia alkalmazása az energiaellátás biztonságos fenntartásához, illetve – alacsony termelési költsége által – a nemzetgazdaság versenyképességéhez jelentősen hozzájárul. Az atomerőmű szinte emissziómentes villamosenergia-termelő, ezáltal gazdaságos és hatékony eszköze a környezet- és klímavédelmi célok elérésének. Az Európai Unió 27 tagországa közül 14-ben működik atomerőmű. Az üzemben lévő 134 nukleáris reaktor beépített teljesítménye adja Európa villamosenergia-ellátásának 27%-át és az unióban felhasznált energia 14%-át. A nukleáris energia jelentős

6.4. ábra

A bruttó villamosenergia-termelés megoszlása energiahordozók szerint

Forrás: Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal.

szerepet tölt be a villamosenergia-termelésben Franciaországban (79%), Belgiumban (54%), Svédországban (40%) és Szlovéniában (39%). Magyarországon 4 atomerőművi reaktor működik Pakson.

Csökkenő energiabehozatal

2012-ben az **energiahordozó-behozatal** 3%-kal volt kevesebb, mint egy évvel korábban. Ezen belül a legnagyobb mennyiségben importált energiahordozók közül a kőolaj és kőolajtermékek behozatala 8,2%-kal csökkent, a földgázé 2,2%-kal emelkedett. A termelésből és a behozatalból származó összes rendelkezésre álló energia 32–32%-a földgáz és kőolaj, 15%-a pedig atomerőművi villamos energia volt. Az év folyamán a kivitel 158,9 petajoule volt, 5,7%-kal több, mint egy évvel korábban, és közel a duplája a 2000. évinek.

A hazai háztartásienergia-árak uniós viszonylatban magasnak számítanak

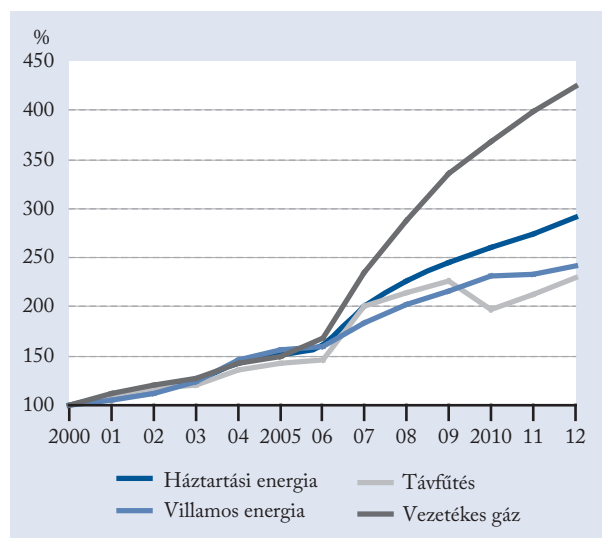
Az ezredforduló óta a lakosság háztartási energiára fordított kiadásai a háztartások kiadásainak legnagyobb hányadát, mintegy negyedét tették ki. Az árváltozások egyrészt az importárak módosulásával, másrészt a hatósági intézkedésekkel magyarázhatók.

A **háztartási energia ára** 2000 és 2012 között átlagosan csaknem háromszorosára növekedett, az infláció 1,9-szeres emelkedése mellett. Ezen belül a távfűtés ára 2,3-szorosára, a villamos energiáé 2,4-szeresére, a vezetékes gázé 4,2-szeresére nőtt az elmúlt 12 évben.

2001 óta a háztartásienergia-árak éves növekedési üteme minden évben magasabb volt, mint az átlagos fogyasztóiár-emelkedés. 2012-ben az előző évihez képest a háztartásienergia-árak 6,2%-kal emelkedtek, miközben az infláció 5,7% volt.

6.5. ábra

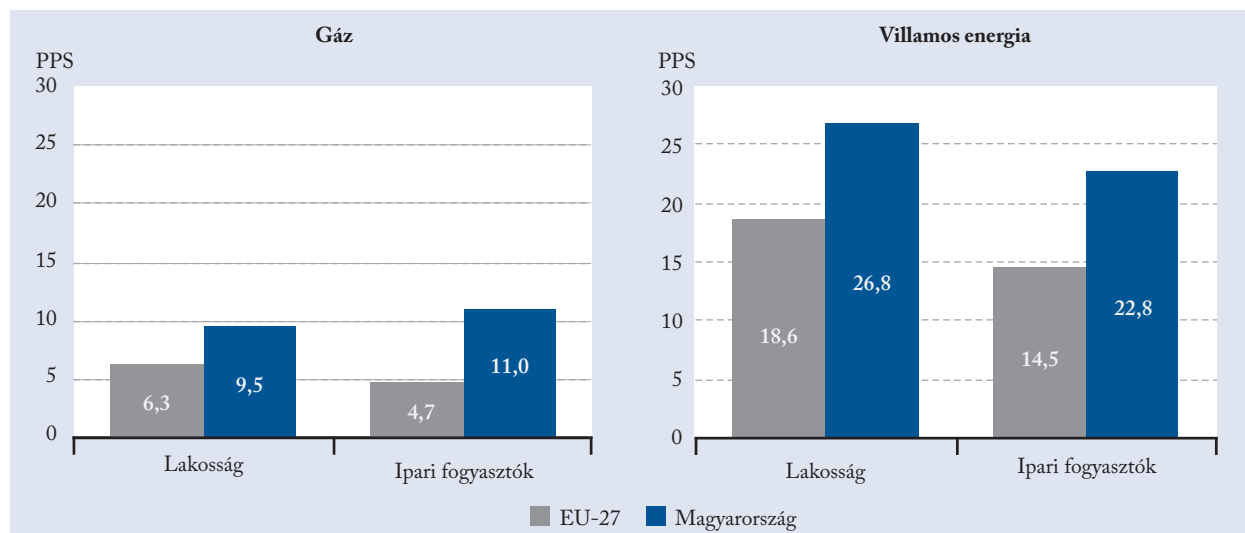
A háztartásienergia-árak alakulása (2000. év = 100)

Az Európai Unióban – a világszintű folyamatokkal összhangban – az egységnyi gáz- és villamos energiáért fizetett árak a 2008 és 2012 első féléve közötti időszakban emelkedtek. A lakosság és az ipari fogyasztók által felhasznált **gáz ára** 16, illetve 18%-kal

6.6. ábra

Száz kWh gázenergiáért és villamos energiáért fizetett árak, 2012. I. félév (vásárlóerő-egységben számolva)

nőtt, a tagországok eltérő valutáiból fakadó árszintkülönbségeket kiszűrve, vásárlóerő-egységben (PPS) számítva. Hazánkban a gázár emelkedésének mértéke mind a lakosság, mind az ipari fogyasztók esetében jelentősen meghaladta az uniós átlagot. 2012 első felében uniós szinten 100 kilowattóra gáz átlagára 6,3 PPS volt, 4%-kal több, mint egy évvel korábban. A háztartási gáz Bulgáriában (10,7 PPS), Szlovéniában (9,9 PPS) és hazánkban (9,5 PPS) volt a legdrágább az unión belül, Luxemburgban és az Egyesült Királyságban pedig a legolcsóbb (4,9 PPS). Uniós összevetésben a háztartási gáz ára alapján hazánk 2010 első felétől 2012 végéig folyamatosan „dobogós” volt.

A háztartási **villamosenergia-árak** az unió 27 tagállamának átlagában 2012 első felében 12,9%-kal emelkedtek az előző év azonos időszakához viszonyítva. A villamos energia uniós átlagára vásárlóerő-egységben 18,6 PPS volt. A legkevesebbet Finnországban (12,5 PPS), a legtöbbet pedig Cipruson (31,2 PPS), illetve hazánkban (26,8 PPS) kellett fizetni 100 kilowattóra áramért. Az energiaárak országokénti „rangsorában” 2008 és 2011 első feléve között hazánk az első helyen, majd a következő két félévben a második helyen volt, tehát nemzetközi összehasonlításban évek óta kiemelkedően magas a villamos energia ára Magyarországon, ami hátrányos helyzetben tartja a fogyasztókat. Ennek a hátránynak a mérséklését célozza a kormány 2013 januárjától életbe lépett rezsiköltség-csökkentése, aminek keretein belül 10%-kal visszaesett a villamos energia és a gáz ára.

Az országgyűlés 2012. októberben elfogadta a 2011 és 2030 közötti időszakra szóló Nemzeti Energiastratégiát, ennek legfontosabb lépései között olyan infrastrukturális fejlesztések is szerepelnek, amelyek Magyarország földgázbeszerzési lehetőségeinek javítását célozzák, új útvonalak elérésével. A villamosenergia-hálózat tervezett fejlesztése növeli az ellátás biztonságát, valamint csökkenti a hazai és az európai gázárak közötti jelentős különbséget. A kormány szándékai szerint ezzel párhuzamosan mérséklődnek majd a lakosság rezsiterhei, és nő a hazai vállalkozások versenyképessége.³⁾

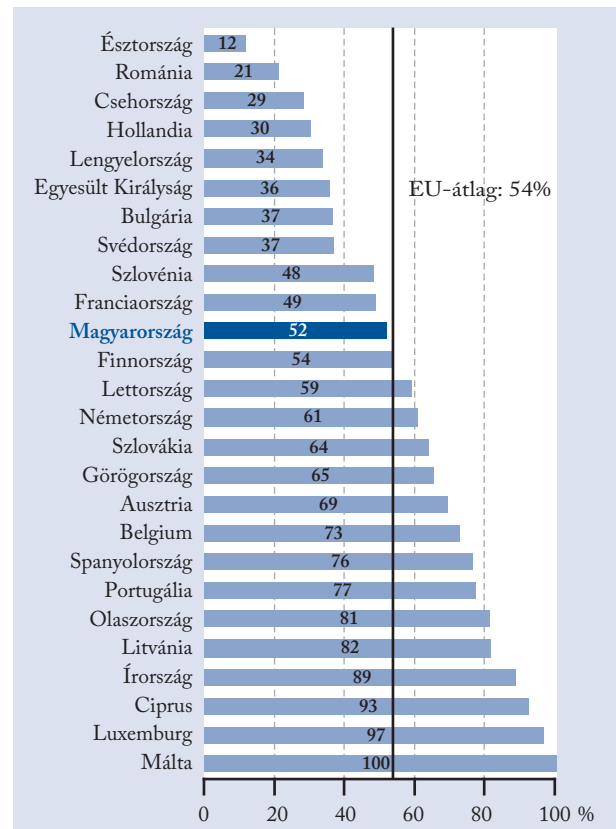
Energiafüggettségünk csökkent

Az **importfüggőség** az európai országok nagy többségére jellemző, mindössze egy ország (Dánia) rendelkezik energiafelesleggel. Az unió egésze

az energiafelhasználás 54%-át behozatalból fedezte 2011-ben. Hazánk energiafüggősége 2 százalékponttal volt kevesebb az uniós átlagnál.

6.7. ábra

Az unió és tagországainak energiafüggősége, 2011* (a nettó import aránya a bruttó belföldi fogyasztáson belül)

* Dánia nettó exportőr.

Csökken a megújuló források kihasználása

Az **alternatív energiaforrások** kiaknázása az uniós országok többségében jóval elterjedtebb a hazainál, és nemcsak ott, ahol a természeti adottságok miatt például a víz erejét használják döntően (Svédország 44, Finnország 31, Ausztria 29%) energianyerésre. Felhasználásuk magas a balti államokban (Lettország 30, Észtország 19, Litvánia 15%), Dániában és Németországban (18–18%) is. Összességében az unió összes energiafelhasználásának 12,5%-át alternatív forrásokból nyeri, miközben Magyarországon ez az arány 8,7%. Az uniós vállalás 2010-re 12%, 2020-ra 20% volt. Magyarország az első időpontra vállalt 3,6%-ot sikeresen teljesítette, a 2020-as cél 14,7%.

³⁾ Forrás: Energiacentrum honlap: Magyarországnek kiemelt célja az energiafüggettség csökkentése. 2012. szeptember 5.

A megújuló forrásokból származó villamosenergia-termelés hazánkban 2011-ben 10%-kal csökkent, és az összes villamosenergia-felhasználáson belüli részaránya az előző évi 7-ről 2011-ben 6%-ra mérséklődött. Ennek háttérében a folyamatosan csökkenő, de még mindig legnagyobb súlyú biomassza alapú termelés visszaszorulása áll. Az utóbbi évek dinamikus növekedését 2011-ben 25%-os csökkenés váltotta fel, amit két, tisztán biomassza tüzelésű erőmű (a Szakolyi és a Borsodi) leállása okozott, valamint az, hogy egyes, vegyes tüzelésű blokkok (a Bakonyi és a Mátrai) kikerültek a kötelező átvételből.⁴⁾

A biogáz, depónia és szennyvízgáz alapú villamosenergia-termelés évek óta töretlenül bővül, egyrészt a beépített teljesítmények, másrészt a termelők számának növekedése miatt. A szélenergia zöldáram-termelésén belüli aránya az utóbbi 4 évben 9-ről 23%-ra emelkedett, és jelenleg a biomassza után a második legnagyobb. A zöldáram 8%-át képviselő vízenergia

termelése a 2010-es – árvízvédelmi okokkal magyarázható – csökkenés után újra emelkedett.

6.7. tábla

Megújuló energiaforrásokból előállított villamosenergia Magyarország

Megnevezés	2008	2009	2010	2011	2011 a 2010. év százalékában
	gigawattóra				
Biomassza	1 786,2	2 083,4	2 050,8	1 539,1	75
Biogáz	29,5	33,1	55,9	92,0	165
Depóniagáz	10,0	10,5	22,2	35,8	161
Szennyvízgáz	18,6	27,1	34,4	55,0	160
Szélenergia	207,1	298,2	533,8	626,2	117
Vízenergia	213,1	227,3	187,0	221,6	119
Hulladék megújuló része	112,7	112,5	141,9	118,6	84
Összesen	2 377,2	2 792,0	3 026,1	2 689,2	89

ENERGIATAKARÉKOS MEGOLDÁSOK – CSÖKKENŐ ENERGIAFOGYASZTÁS⁵⁾

2011-ben Magyarországon a **táv hőszolgáltatást** 70 társaság végezte, a teljes lakásállomány 15%-ában – mintegy 647 ezer lakásban – biztosította távhő a fűtést és a melegvíz-szolgáltatást. A hálózatok többségét a korábbi évtizedekben alakították ki, főként panelépületekben. Az 1990-es évektől kezdődően a családi igényeket jobban kiszolgáló egyedi lakásfűtés terjedt el.

A távfűtéssel rendelkező lakások száma és részaránya ugyan alig változott, 2011-ben a lakossági fűtésre használt hő mennyisége azonban 7,7%-kal volt kevesebb a 2000. évinél, és több mint 17%-kal a rendszerváltáskorinál. A csökkenés háttérében elsősorban a lakások energiahatékonyágának növelését célzó pályázati programok állnak, amelyek hatására 2001 óta közel 300 ezer lakást újítottak fel. A pályázatok segítségével általában a nyílászárókat cserélték ki és az épületek gépészeti felújítását végezték el. A programokhoz állami kötelezettségvállalás, önkormányzati és lakossági erőforrás is társult. Az egy lakásra jutó összes kiadás 900 ezer forintra becsülhető.

6.8. tábla

Magyarország távfűtésének adatai

Megnevezés	Éves hőfogyasztás			
	2000		2010	
	terajoule	megoszlás, %	terajoule	megoszlás, %
Lakossági fűtés	19 717	34,9	18 198	46,3
Közületi fűtés	4 183	7,4	4 910	12,5
Lakossági használati meleg víz	7 912	14,0	5 653	14,4
Közületi használati meleg víz	478	0,8	386	1,0
Ipari hőfogyasztás	24 188	42,8	10 175	25,9
Összesen	56 477	100,0	39 322	100,0

⁴⁾ Kötelező átvételi rendszer (KÁT): a megújuló forrásból és hulladékból termelt villamos energia garantált, a piaci árnál magasabb árért való átvétele a MAVIR Zrt. által.

⁵⁾ Forrás: Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal.

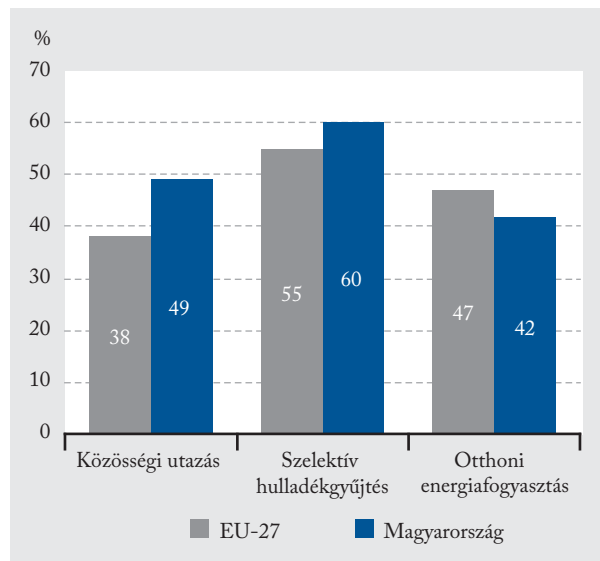

TAKARÉKOSSÁG – KÖRNYEZETTUDATOSSÁG

Az Európai Bizottság felkérésére 2007-ben vizsgálatot⁶⁾ végeztek az európai polgárok környezethez, környezetvédelemhez való viszonyulásáról. A magyarok prioritásai némi hangsúlyeltolódással meg- egyeztek az uniós átlaggal: csak harmadikként említettük az otthoni takarékosagot, szemben az unió összlakosságával, akik a második helyen. Európa egyik legkörnyezettudatosabb országa, Dánia válaszáiban domborodik ki leginkább az egyéni felelősség szerepe. Az otthoni takarékoság náluk az első helyre került, nagyobb kiadásai – pl. autóvásárlás, utazás – alkalmával fontos szempont a környezetvédelem, sőt akár több környezetvédelmi adót is fizetnének.

6.8. ábra

A három legfontosabbnak ítélt környezetvédelmi témára szavazók aránya, 2008

A National Geographic és a GlobScan 2008-as nemzetközi kutatásának eredményeiben a magyarokról igen kedvező kép rajzolódik ki. Komplex mutatójuk a zöld index (Consumer Greendex) alapján a leginkább környezettudatosan gondolkodó brazilok és indiaiak (60 pont) után a kínaiak, mexikóiak társaságában a magyarok következnek (53 pont). A magyarok fele válaszolta azt, hogy takarékoskodik a fűtéssel, 39%-a azt, hogy a vízzel. Viszonylag kevesen (17%) kerülnek azonban a túlzottan becsomagolt termékeket.

⁶⁾ Forrás: [Attitudes of European Citizens towards the environment, Special Eurobarometer No. 295, European Commission, 2008.](#)

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. DEMOGRÁFIAI HELYZETKÉP

1.1	Élveszületések és halálozások	10
1.2	Élveszületési arány az unióban	11
1.3	Termékenységi arány Kelet-Közép-Európában.....	11
1.4	A születések aránya az anya életkora szerint	12
1.5	Munka és gyermekvállalás az unióban, 2011	13
1.6	Családtervek és valóság.....	13
1.7	Házasságkötés, válás.....	15
1.8	Élveszületések az anya családi állapota szerint.	15
1.9	A családok megoszlása az eltartott gyermekek száma szerint	17
1.10	A népesség nem és korcsoport szerint, 2013. január 1.....	18
1.11	Ezer lakosra jutó belföldi vándorlási különbözet, 2012.....	19
1.12	Az új városok száma és átlagos lakónépességük.....	19

2. MUNKAERŐ-PIACI VISZONYOK, OKTATÁS

2.1	Foglalkoztatási arány a visegrádi országokban és az unióban	24
2.2	A 15–64 éves gazdaságilag inaktív népesség száma és összetétele	24
2.3	A 15–64 éves nők foglalkoztatási aránya gyermekszám szerint, 2012.....	25
2.4	Az 50–64 éves korcsoportok megoszlása gazdasági aktivitás szerint, 2012.....	27
2.5	A nyilvántartott álláskereső és a munkanélküliek száma	30
2.6	A munkanélküliségi ráta alakulása korcsoport szerint	30
2.7	A 15–64 évesek munkanélküliségi rátája, 2012	31
2.8	A 15–24 évesek munkanélküliségi rátája, 2012	31
2.9	A 15–64 éves népesség gazdasági aktivitása régióként, 2012	33
2.10	A középfokú oktatásban tanulók számának alakulása	36
2.11	A hallgatók száma a felsőoktatásban.....	37

3. ÉLETKÖRÜLMÉNYEK

3.1	Havi nettó átlagkereset	43
3.2	A minimálbér összege és annak bruttó átlagkeresethez viszonyított aránya, január 1.....	44
3.3	Nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők számának alakulása	47
3.4	A nyugdíj összegének alakulása	48
3.5	A gyermekneveléssel kapcsolatos támogatások reálértékének alakulása	49
3.6	A fogyasztás és a GDP alakulása	50
3.7	A különböző háztartástípusok jövedelmének szerkezete, 2011	51
3.8	Az egy főre jutó kiadások szerkezete a különböző jövedelmi csoportokban, 2011.....	52
3.9	Az egy főre jutó fogyasztási kiadások az országos átlag százalékában, 2011	53
3.10	Az egy főre jutó évi ételmiszer-fogyasztás alakulása	54
3.11	A háztartások jövedelemvárásai a különböző megélhetési szinteken, 2012.....	55
3.12	A különböző típusú háztartások fogyasztási kiadásainak változása, 2012. I. félév	56
3.13	A fogyasztói árak változása	57
3.14	A fogyasztói árak változása, 2012	57
3.15	A villamos energia és a vezetékes gáz fogyasztói árának alakulása.....	58
3.16	A fogyasztói árak változása átlagosan és a nyugdíjasok körében.....	59
3.17	Egy Big Mac megvásárlásához szükséges munkaidő néhány világvárosban, 2012.....	60

3.18	A lakosság nettó pénzügyi megtakarítása	61
3.19	A lakossági állampapírok állományának alakulása	63
3.20	A háztartási devizahitel-állomány változásának legfontosabb összetevői	65
3.21	A háztartások bruttó pénzügyi vagyonának alakulása	65
3.22	A háztartási hitelállomány deviza szerinti bontásban	66
3.23	A népesség és a lakásállomány alakulása	67
3.24	A lakásépítés alakulása	68
3.25	Az épített lakások megoszlása alapterület szerint, 2012	69
3.26	A lakásépítés építetői csoportok szerint	69
3.27	A lakáscélú hitelek állományának alakulása	70
3.28	A lakásértékesítés volumenváltozása	71
3.29	A lakáspiaci árak tiszta árváltozása	71
3.30	Az általános fogyasztóiár-index, valamint a könyvek és az újságok, folyóiratok árindexe	73
3.31	A kulturális tevékenységek aránya a szabadidőben munkaerő-piaci státus szerint, 2010	74
3.32	Könyvtáraink könyvállománya és a kikölcsönzött könyvtári egységek száma, 2011	75
3.33	Százezer lakosra jutó halálozás (SDR) a leggyakoribb halálokok szerint, 2010	75
3.34	A legtöbb halált okozó rosszindulatú daganatok százezer lakosra jutó száma, 2011	76
3.35	Az iskolaorvosok vizsgálataival kiszűrt, mozgásszervi rendellenességgel küzdő gyermekek száma, 2010/11. tanév	77
3.36	Az új rokkantak száma	77
3.37	Fogyatékossgal élők a népesség százalékában, 2011	78
3.38	A 16 évesek közül a drogot kipróbálók aránya, 2011	80
3.39	Szociális védelmi juttatások a GDP százalékában, 2010	81
3.40	A tartós bentlakásos intézmények tízezer lakosra jutó férőhelyeinek száma	82
3.41	A regisztrált bűncselekmények számának alakulása	85

4. HAZAI ÉS NEMZETKÖZI MAKROGAZDASÁGI FOLYAMATOK

4.1	A világ GDP-jének megoszlása, 2012	91
4.2	A GDP volumenváltozása	93
4.3	A GDP volumenváltozása az unióban és legnagyobb gazdaságaiban	94
4.4	A GDP alakulása az euróövezeten belül	95
4.5	Az államháztartás egyenlege és az államadósság a GDP százalékában, 2012	96
4.6	Az EU-27 fontosabb gazdasági jelzőszámai	99
4.7	A fogyasztóiár-index és az alapkamat alakulása az euróövezetben	99
4.8	Az alap- és nyersanyagpiaci árfolyamok alakulása	100
4.9	A svájci frank és az amerikai dollár árfolyama az euró ellenében	101
4.10	A GDP volumenváltozása	102
4.11	Az egy főre jutó GDP, 2011	102
4.12	A visszaforgatott jövedelem aránya a tulajdonosi jövedelemben	103
4.13	A forint árfolyamának alakulása a főbb devizákkal szemben	104
4.14	Hozzájárulás a GDP változásához a felhasználási oldalon	106
4.15	A külföldi érdekeltségű vállalkozások beruházásai	108
4.16	Az ESI bizalmi index alakulása	109
4.17	A GDP és a fontosabb felhasználási tételek alakulása	109
4.18	A bruttó hozzáadott érték ágazatok közötti megoszlása, 2012	110
4.19	Hozzájárulás a GDP változásához a termelési oldalon	110
4.20	A külkereskedelmi forgalom volumenének alakulása	111
4.21	A külkereskedelmi termékforgalom egyenlegének alakulása	112
4.22	Németországgal folytatott külkereskedelmünk összetétele árucsoportok szerint, 2012	112

4.23	A külkereskedelmi termékforgalom áruszerkezete	113
4.24	A folyó fizetési mérleg és összetevői	117
4.25	A nettó külföldi adósságállomány alakulása.....	119
4.26	Az államháztartás hiánya pénzforgalmi szemléletben számítva	120
4.27	A lakosság befizetései a központi költségvetésbe	121
4.28	A központi költségvetés kamatkiadásainak GDP-hez viszonyított aránya	123

5. ÁGAZATI TELJESÍTMÉNYEK

5.1	Az összes kutatásra, fejlesztésre fordított kiadás a GDP százalékában, 2011.....	132
5.2	A ráfordítások vállalkozások által finanszírozott hányada.....	132
5.3	A 6 hónapnál hosszabb ideig külföldön tartózkodó kutatók, fejlesztők száma.....	133
5.4	Technológiai innovációt végrehajtó vállalkozások aránya létszám-kategóriák szerint.....	134
5.5	A mezőgazdasági termelői árak változása	137
5.6	Saját háztartás részére végzett mezőgazdasági tevékenység	138
5.7	Az élelmiszerek, italok, dohány árucsoport külkereskedelmi aktívumának főbb tételei, 2012	139
5.8	Az ipari termelés és értékesítés változása	139
5.9	A visegrádi országok és Németország ipari termelésének volumenváltozása.....	140
5.10	A beruházások volumenének változása	140
5.11	A gépipari termelés megoszlása alágak szerint.....	141
5.12	A járműgyártás és -értékesítés volumenének változása	141
5.13	A vegyipar termelésének volumenváltozása	142
5.14	Az élelmiszer-ipari termelés és értékesítés változása.....	143
5.15	Az élelmiszergyártás szerkezete.....	143
5.16	A fontosabb vágóállatok termelése.....	144
5.17	Az ipari termelés, értékesítés és a létszám aránya létszám-kategóriánként, 2012.....	146
5.18	Az ipari termelés és értékesítés, valamint az ipari árak változása	146
5.19	Az építőipari termelés volumenváltozása építményfőcsoportonként	147
5.20	Az építőipari termelés megoszlása a vállalkozások létszám-kategóriája szerint, 2012	147
5.21	A szállítási ágazatok áruszállítási teljesítménye	149
5.22	A helyközi személyszállítás teljesítményének alakulása	149
5.23	Az első alkalommal forgalomba helyezett személygépkocsik számának alakulása	151
5.24	Az internet-előfizetések száma hozzáférés szerint	152
5.25	Szélessávú internetkapcsolattal rendelkező háztartások aránya az összes háztartásból.....	154
5.26	Adminisztratív ügyek intézése elektronikus úton, 2010	155
5.27	Az adott online szolgáltatás esetében a felmérést megelőző 12 hónapban jelszavakat megváltoztatók aránya, 2012.....	156
5.28	A kiskereskedelmi forgalom volumene	157
5.29	A bevásárlóközpontok és hipermarketek számának alakulása.....	159
5.30	Az ezer lakosra jutó bruttó bérbe adható kiskereskedelmi terület az Európai Unióban, 2012	160
5.31	Az üzemanyagok fogyasztói árának és forgalmának alakulása	161
5.32	A kereskedelmi üzletek részesedése a napi fogyasztási cikkek forgalmazott értékéből.....	161
5.33	A vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken.....	164

6. KÖRNYEZET ÉS ENERGIA

6.1	A megújuló vízforrások hosszú idősoros, éves átlaga	170
6.2	Az egyes hulladékfajták kezelése, 2010	172
6.3	Magyarország energiatermelése	174
6.4	A bruttó villamosenergia-termelés megoszlása energiahordozók szerint	174

6.5	A háztartásienergia-árak alakulása.....	175
6.6	Száz kWh gázenergiáért és villamos energiáért fizetett árak, 2012. I. félév	175
6.7	Az unió és tagországainak energiafüggősége, 2011	176
6.8	A három legfontosabbnak ítélt környezetvédelmi témára szavazók aránya, 2008	178

TÁBLÁK JEGYZÉKE

1. DEMOGRÁFIAI HELYZETKÉP

2. MUNKAERŐ-PIACI VISZONYOK, OKTATÁS

2.1 Egyes atipikus foglalkoztatási formák aránya nemek szerint, 2012.....	28
2.2 A munkaerőpiacon megélt hátrányos megkülönböztetés megoszlása előfordulás és ok szerint, 2012.....	29
2.3 A 25–64 éves népesség megoszlása legmagasabb iskolai végzettség szerint.....	33
2.4 Fontosabb mutatók a felsőoktatásról.....	36
2.5 A felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevő hallgatók megoszlása képzési terület szerint, nappali képzésen ..	37

3. ÉLETKÖRÜLMÉNYEK

3.1 Keresetalakulás, 2012.....	44
3.2 A bruttó átlagkeresetek alakulása iskolai végzettség és gazdálkodási forma szerint, 2011.....	45
3.3 A családi kedvezmény figyelembevételével számított nettó és reálkeresetek alakulása, 2012.....	46
3.4 Nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságokban részesülők száma és az ellátások átlagösszegei, 2012. december.....	48
3.5 Családtámogatások alakulása, 2012.....	49
3.6 Tartós fogyasztási cikkek éves átlagos állománya száz háztartásra, 2011.....	55
3.7 A fogyasztói árak emelkedése a lakosság különböző jövedelmi csoportjaiban.....	59
3.8 A háztartások pénzügyi vagyona, 2012.....	62
3.9 Árfolyamszintek az árfolyamgát és a végtörlesztés kapcsán.....	65
3.10 A lakott lakások felszereltsége.....	67
3.11 Tízezer lakosra jutó lakásépítés régiók szerint.....	68
3.12 Muzeális intézmények adatai.....	72
3.13 Szépirodalmi könyvkiadás a szerző nemzetisége szerint, 2012.....	73
3.14 Vezető diagnózisok rokkantság esetén, 2011.....	77
3.15 Adatok a szenvedélybetegségekről.....	79
3.16 Kórházi egynapos ellátási esetek, 2011.....	80
3.17 Szociális védelmi juttatások az ellátás típusa szerint az Európai Unióban és Magyarországon, 2010.....	81
3.18 Az önkormányzatok által nyújtott főbb támogatások.....	84

4. HAZAI ÉS NEMZETKÖZI MAKROGAZDASÁGI FOLYAMATOK

4.1 A globális GDP volumenének változása.....	91
4.2 Magyarország legfontosabb partnerországai az üzleti, a szállítási és a kormányzati szolgáltatás-külkereskedelemben, 2012.....	115
4.3 Magyarország fizetési mérlege, 2012.....	117
4.4 A központi költségvetés fontosabb bevételi és kiadási tételei 2012-ben.....	122

5. ÁGAZATI TELJESÍTMÉNYEK

5.1 A regisztrált gazdasági szervezetek száma, 2012.....	131
5.2 A vállalkozási kutatóhelyek száma és létszámadatai.....	133
5.3 A fontosabb szántóföldi növények terméseredményei.....	135
5.4 Decemberi állatállomány.....	135
5.5 Egyes tejtermékek éves fogyasztói átlagára.....	136

5.6	Az ipari termelés ágazatok szerint.....	145
5.7	Az ipari termelés régióként	146
5.8	A kiskereskedelmi forgalom alakulása, 2012.....	157
5.9	A vásárlással töltött napi átlagos időráfordítás gazdasági aktivitás és településtípusok szerint, 2010	158

6. KÖRNYEZET ÉS ENERGIA

6.1	A légszennyező anyagok teljes kibocsátásának összetétele a környezetre gyakorolt káros hatás szerint, 2010 ...	169
6.2	A levegőt 2010-ben leginkább szennyező szektorok	169
6.3	Adatok a vízről	170
6.4	Adatok a hulladékról, 2010	172
6.5	Környezetvédelmi ráfordítások	173
6.6	Vadgazdálkodás, 2010.....	173
6.7	Megújuló energiaforrásokból előállított villamos energia Magyarországon	177
6.8	Magyarország távfűtésének adatai	177

SUMMARY

1. DEMOGRAPHIC SNAPSHOT

- The **population of the country** has been continuously declining for more than three decades. The number of live births was year by year less than that of deaths, and the consequent population decline was partly compensated by the positive balance of international migration.
- As a result of the lastingly decreasing number of **births** since 1976, as well as the continuous growth in the number of deaths since 1963, the balance of the two has been negative since 1981. The number of live births first dropped below 100 thousand in 1998, and it has not reached that figure ever since. The 2011 figure is considered as historical minimum, and the 90,300 live births in 2012 showed already an improvement. The **mortality** reached its local maximum with more than 150 thousand deaths in 1993, and it first dropped below 130 thousand in 2011. In 2012 the increase was 0.5%. Throughout the year, the increase in the number of births exceeded the growth of the number of deaths, thus restraining the rate of **natural population decrease**.
- The decreasing number of those living in long-lasting cohabitation and the instability of existing marriages unfavourably affect the number of births and deaths.
- In line with the population decrease, the **aging** of the population has continued. Due to fertility being steadily below the replacement level and increasing life expectancy, the child and youth population is continuously decreasing, while the elder population is increasing. It is impossible to avoid the further population decrease due to the present age structure and the continual aging of the population, but it may decelerate in case of improving fertility and mortality conditions.

Summary data

Denomination	2010	2011	2012
Population, thousand ^{a)}	9,986	9,932	9,906
Dependency rate, % ^{b)}	45.6	45.7	46.2
Ageing index, % ^{c)}	114.7	116.4	119.0
Vital events per thousand population			
live births	9.0	8.8	9.1
deaths	13.0	12.9	13.1
natural increase or decrease (-)	-4.0	-4.1	-4.0

^{a)} 31st December.

^{b)} Child-age (0–14 year-old) and elderly (65 year-old and older) population as a percentage of the population aged 15–64, 31st December.

^{c)} Elderly (65 year-old and older) population as a percentage of the child-age (0–14 year-old) population, 31st December.

2. LABOUR MARKET SITUATION, EDUCATION

- The economic crisis has temporarily strengthened the negative features of the **Hungarian labour market**, i.e. the low employment level and the broad group of economically inactive people.
- In 2011–2012, there has been an improvement in the field of employment; within 2 years the **number of the employed** grew by 93 thousand, while their **ratio** rose from 55.4% to 57.2%, to which the expansion of public employment also contributed in 2012. This further narrowed the group of economically inactive people. The **employment of women** was below the EU average. In female employment differentiated by the number of children, the difference was the most considerable, nearly 17 percentage points in case of women with 3 or more children. In 2012 the employment rate of women improved, it grew from 50.6% to 52.1% year-on-year.
- In 2012 **the number and the ratio of the unemployed** remained unchanged following the slight decline in 2011. The unemployment rate was 11.0%. The risk of unemployment is high in case of **young people with university/college degree** as well. The unemployment rate among the 20–24 and 25–29 year-old graduates is several times higher than among graduates in the age group 15–64 on the average.
- The number and rate of **job vacancies** decreased in the private sector. In 2012, the average number of job vacancies to be filled was 14.5 thousand, 6.6% less than in 2011.
- The **educational attainment** of the population has remarkably improved in the past decades. In 2011, more than one fifth of the population aged 25–64 years had a university/college degree and another one third had G.C.S.E. A quarter of the population speaks at least one **foreign language**.
- At the end of the past decade, **kindergarten services** showed a considerable improvement (in 2012 88.7% of children aged 3–5 attended kindergarten), although there are still significant regional inequalities. The number of children enrolled in kindergartens increased between 2008 and 2011, but it slightly fell in 2012 (by 1,000 children) year-on-year.
- The number of students in **public education** has further diminished due to the decreasing number of children. The rate of the early school leavers (11.5%) is lower than the EU average.
- In **secondary education**, the share of the different school types did not significantly change in the past decade; 23% of the children attend apprentice schools, 42% secondary vocational schools and 35% secondary grammar schools.
- Since the turn of the millennium, the number of people in **adult education** attending vocational schools has been continuously growing, while it has been decreasing in the case of secondary schools providing G.C.S.E.
- The expansion of **tertiary education** slowed down already in the middle of the last decade, and the number of students has been decreasing ever since. In full-time education, the stagnation was replaced by a 3% decrease in 2012. The number of applicants dropped to a larger extent, so the ratio of those admitted (73%) is higher than in the past two years. Among the fields of training, the ratio of students attending technologic, natural sciences, health and welfare, as well as services education has grown since 2005.

Summary data

Denomination	2010	2011	2012
Employment rate, % ^{a)}	55.4	55.8	57.2
Unemployment rate, % ^{a)}	11.2	11.0	11.0
Number of students passed vocational examination			
total	52,597	55,888	64,839
in vocational, special vocational schools	23,507	23,812	32,642
in secondary vocational schools	29,090	32,076	32,197
Full-time tertiary students as a percentage of the 18 to 22-year-old population	38.2	38.9	38.4

^{a)} Within the population aged 15–64.

3. LIVING CONDITIONS

- The **income of the population** consists of two major parts: income from work and social income. The change of earnings was influenced by numerous measures in 2012, above all by the minimum wage rise, the salary adjustment of employees in health care and the number and wage determination of public workers. Average monthly **gross earnings** of full-time employees increased by 4.6% to HUF 223 thousand last year, that – excluding family tax benefit – totalled to HUF 144 thousand in **net terms**, 2.0% more than in 2011. Along with the introduction of the new approach of the flat personal income tax system, **real earnings** – taking into account family tax benefit – significantly increased (by 5.8%) in 2011, which was followed by a drop (3.4%) in 2012.

- **Pensions and pension-type benefits** account for one fourth of the households' total income. The number of pensioners has showed a decreasing tendency since the turn of the millennium, although they still account for almost three tenths of the population. From 2012 the Hungarian pension system has significantly changed, some provisions were terminated or modified. The average amount of provision per recipient was HUF 96.6 thousand in 2012, in real terms 2.1% higher than in 2011.

- The **family support** system aims to reduce income differences between families with and without children; it includes benefits paid on universal basis, as well as insurance-based benefits. In 2011, new elements, relating to family tax benefits and aiming to encourage people to have and raise children, were built into the tax system, which made the situation of families with children more favourable.

- In 2012, **household consumption** diminished by 2.0% compared to the previous year, due to the increasing willingness to save, the decline in real wages and household lending, as well as the accelerating inflation. The household consumption expenditure accounting for four-fifths of the actual consumption has moderated by 1.4%, while the volume of transfers in kind from the general government decreased by 4.9%, and transfers received from non-profit institutions serving households decreased by 1.4% year-on-year.

- In respect of the **consumption structure**, the largest item of household expenditure accounting for the quarter of total expenditures is still housing and household energy; their rate is increasing year by year. This is followed by food products, on which households spent 23% of their total expenses. After spending on basic needs, such as housing, nutrition and transport to school and work, only 40% remained on the average for other expenditures, such as culture and entertainment, which significantly limited the free consumption of households.

- In 2012 **consumer prices** grew by 5.7%, faster than in the previous year, which was primarily strengthened by the significantly higher prices of fuels and alcoholic beverages. The VAT rate increase

at the beginning of the year, the multiple increase in tobacco products excise tax, along with the change in the forint exchange rate also affected the consumer prices, which could not be compensated even by the price-depressive effect of the weak domestic demand. The inflation has exceeded the EU average every year since our accession to the European Union, the fastest rate of price increase was recorded in Hungary in 2012. 2013 brought a significant change in this respect: the rate of the price increase slowed down to 2.9% in the 1st quarter of the year.

- According to the data of the National Bank of Hungary, the **households' gross financial asset** was HUF 28.4 billion at the end of 2012, 3.9% more than a year earlier. The sum of debts amounted to HUF 9.7 billion, 13% less than at the end of 2011. The stock of foreign currency loans at the end of 2012 (HUF 4.9 billion), appearing on the liability side, showed a 26% decrease compared to the end of 2011. One of the factors of the decrease was the option of early repayment at preferential exchange rate, according to which HUF 712 billion foreign currency loan was paid back in the first two months of 2012. (The choice of early repayment appeared already in the last quarter of 2011, whereas HUF 642 billion valued foreign currency loan was repaid). At the end of 2012, the households' net financial asset amounted to HUF 18.7 billion, 15% more than in the year before. During the year, the net financing capacity of households was HUF 1,502 billion, accounting for 5.3% of the GDP.

- The recession has not left the **housing market** untouched, either. Since 2008 the volume reduction in housing construction has decreased, in 2012 however, fewer homes were built than ever before. Following the fast fallback of the past years, home building and the number of construction permits have decreased at a slow pace. The number of construction permits issued does not project an increase in housing for the future. The composition of home builders is still characterized by the drop in the proportion of enterprises. Since 2010 the mortgage market has been narrowing, which is due to the tightened credit conditions and the lower risk taking of the population.

- The **cultural expenditure of the general government** rose, and the support structure changed between 2010 and 2011. During this time, the households' cultural expenditure on current prices became less, and the difference between the cultural spending of the higher and lower income households rose.

- The use of **cultural services** changed differently, the attendance of theatre plays rose, while the concert and museum attendance has moderated, whereas the number of museum institution guests has been decreasing since 2007. At the same time, the number of civil initiatives related to culture, cultural communities, clubs and study circles grew in the past years.

- Between 2005 and 2012, the broadcasting time of the **public service radio and the public service television** significantly grew (especially at the beginning of the examined period). In the case of public service radio broadcasting, mostly the weight of news and information, while in the case of public service television broadcasting, mostly the weight of literature and entertainment strengthened.

- The **book market** is still in crisis, book sales have been declining for the past four years. In the case of book publishing, both the number of titles, as well as the number of their copies further moderated in 2012 compared to the previous year, except in the case of literary books and special literature. At the end of the last decade, the usage of **libraries** increased, the previous decreasing trend of borrowing activity stopped and the number of registered readers grew.

- In regard to **life expectancy**, our position is not improving on international level: in Europe there are only four nations having lower life expectancy than the Hungarians; with this we are in the middle range among the post-socialist countries. However, there are substantial differences in mortality within the country according to sex, geographical location and type of settlement. The country's cancer mortality

rate is one of the least favourable in Europe (and in the whole world). While the total death rate has decreased by 4% since 2005, the cancer-related death rate has risen by 4% and the number of new cancer-related diseases has increased by 14%. Besides the main causes of death – cardiovascular diseases and cancer –, ability to work is mostly decreased by mental diseases and problems due to the lack of physical exercise.

- According to the 2011 census, 4.6% of the population lives with a disability and 16.6% with a chronic disease. 70% of disabled people and 77% of people living with chronic diseases are aged 50 years or more. While the educational level of people living with disability is much lower than average, the ones living with chronic diseases show only slightly lower educational level than the average, which probably can be attributed to the age structure.

- In 2010 in Hungary, – similarly to the year of 2009 – 7.8% of the GDP was spent on **health care expenditure**; calculating on purchasing power parity, it reached EUR 1,244 per person. 64% of the total health care expenditure is covered by the general government.

- The **social protection expenditure** has fallen following the worst year of the crisis (2009), and, consequently, the gap between the EU average and Hungary further widened. The per capita amount at constant prices accounted for slightly more than half of the EU average in 2010, however, among countries having accessed since 2004, we are still spending relatively much on social protection. The social protection expenditures' largest component with a continuously increasing weight is the care for the elderly including pensions and pension-type benefits.

- The proportion of means-tested benefits within social protection benefits amounted to less than half of the EU average in 2010.

- Among the traditional basic social services, after a long period of time, the number of those receiving **social catering and domestic care** has been increasing again since 2008; in 2011 155 thousand people received social catering and 88 thousand were provided with domestic care. By 2011, despite its considerable fallback two decades ago, the latter has exceeded the level registered at the beginning of the 1990s. Between 2009 and 2011, the number of residents in long-term residential social institutions increased further; most of them live in homes for the aged.

- Among basic **child welfare services**, the number of children enrolled in infant nurseries rose further in 2011, the day-care centres also developed further, although their number is still insignificant. The recourse of child welfare services continuously rose along with the expansion of their duties. The number of endangered children (201 thousand) rose again in 2011, and the number of children taken into child protection continued to increase in line with the previous trend (29 thousand in 2011).

- The number of **registered perpetrators** was 100 thousand in 2012, 11% fewer than in the previous year and 18% fewer than two years earlier. This was at the same time the lowest level registered after the regime change. The number of **registered crimes** rose in the previous years and it was 472 thousand in 2012. In the growth primarily the increase of crimes against law and order having an increasing proportion in crimes played a major role. The number of misdemeanours having a milder judgement in criminal law but representing a higher proportion increased by some 12%, while that of offences decreased by 9.3% year-on-year. The number of **imprisoned people** (17,200) was stagnant in 2012 after an increase typical in the former years.

Summary data

Denomination	2010	2011	2012
Monthly average earnings of employees, HUF/month			
gross	202,525	213,094	222,990
net	132,604	141,151	144,040
Real wage index, 2000=100.0	137.5	140.8	135.9
Expenditures on pensions, benefits, annuities and other provisions and sum of provisions as a percentage of GDP	11.2	11.3	11.8
Monthly average pension received by old-age pensioners, HUF/person	104,014	104,610	100,533
Consumer price index, 2000=100.0	172.9	179.6	189.8
Number of newly built dwellings per ten thousand population	20.8	12.7	10.6
Housing loan stock as a percentage of GDP	16.0	15.0	12.4
Number of published books	12,480	11,821	11,645
Theatre attendance per hundred population	46	47	51
Museum attendance per hundred population	95	84	79
Number of registered crimes per hundred thousand population	4,465	4,520	4,742

4. DOMESTIC AND INTERNATIONAL MACRO-ECONOMIC TRENDS

- In 2011–2012 the impetus of the **global economy** slowed down. According to the IMF's estimates global economy expanded by 3.2% in 2012, compared to 4.0% in 2011. The global growth was in great part due to the Asian countries. The global growth was narrowed by several factors, the processes were influenced unfavourably by the economic problems emerging in the Southern European countries, as well as the dry weather, striking the agriculture of the most important grain producing countries.
- Out of the national economies that mostly influence the global economic processes, the economic performance of the **United States** has expanded by 2.2, that of **Japan** by 1.9%. **China**, who occupies a more and more significant role in the global economy, experienced a 7.8% growth in GDP in 2012, less dynamic than in the previous two years.
- In 2012 the economy of the **European Union**, following a two-year growth, sank into recession: the output has decreased by 0.3%. The real economic effects of the euro zone's debt crisis are substantially moderating the growth of the EU. Despite this fact, the performance of the German economy grew by 0.9%.
- **Hungary's economic output** started dropping at the beginning of year 2012 due to the unfavourable external environment and the low domestic demand. In the past year it moderated by a total 1.7% compared to the last year's figure, positioning Hungary in the last third of the EU rankings.
- From the **expenditure side**, despite the weaker performance of our export markets, goods and services exports still have a positive influence on the output of the national economy, which also strengthen our dependency on the trends of the European recovery. The domestic demand – because of the moderating consumption and the low investment activity – did not support the economic growth in 2012.
- On the **production side** there was a volume decrease in most of the industries in 2012: in the goods producing branches by 4.3% and in the services branches by 0.5%. The production was unfavourably affected by the lower external and the declining internal demand, as well as the dry weather. Only the information and communication section, as well as public administration, education, and health services grew.
- Following the significant fall owing to the global economic crisis the volume of Hungary's **external trade in goods** first decreased, then – mainly because of the base effect – expanded at a two-digit rate. From June

2011 the gradual deceleration of the growth rate changed into stagnation in quarter 3 of 2012 and into a decrease in the last quarter. Looking at 2012 as a whole the 0.9% rise of the volume of exports was paralleled by the stagnation of imports. The surplus of external trade was EUR 6823 million in 2012, EUR 238 million less than one year earlier.

- The dynamic expansion of **international trade in services, calculated in EUR**, observed for earlier years slowed down to 0.9% in case of exports and decreased by 2.7% on the imports side in 2012. As a result of the slighter rise of exports and the fall of imports, the growth of the surplus, having started in 2009, continued: the balance of international trade in services was EUR 3.8 billion in 2012, EUR 352 million more than a year before.
- The **current account** improved by some EUR 800 million in 2012, a surplus of EUR 1.6 billion was generated over the year. **Net external financing capacity**, equal to the aggregate balance of the capital account and the current account, was EUR 4.3 billion, and the surplus on the balance of EU transfers was EUR 4.1 billion. At the end of 2012, Hungary's net external liabilities were EUR 100.2 billion, 5.1% more than a year earlier. **Net external debt** (not including other capital within direct capital investments) was EUR 42.4 billion, 4.7% less than at the end of 2011.
- The consolidated, cash-based balance of the central sub-system of the **general government** improved substantially, by HUF 1134 billion in 2012, the deficit coming to HUF 607 billion. The amount of the deficit has been the lowest since 2002, the improvement of the balance occurred compared to a considerable deficit in 2011. In 2012, the level of taxes burdening consumption rose, and the amount of payments by households grew, too, after decreasing at a high rate in 2011. The **debt stock of the central government** was HUF 20.7 trillion at the end of 2012, 1.1% less than one year before.

Summary data

Denomination	2010	2011	2012
Volume index of gross domestic product (GDP), 2000=100.0	121.6	123.6 ⁺	121.4 ⁺
GDP per capita, thousand HUF	2,661	2,797 ⁺	2,844 ⁺
GDP per capita, EUR	9,661	10,016 ⁺	9,828 ⁺
Volume index of investment, 2000=100.0	114.4	109.2	103.5 ⁺
Balance of external trade in goods, billion HUF	1,515.7	1,978.6	1,971.4
Volume index of imports, 2000=100.0	188.2	200.7	200.6
Volume index of exports, 2000=100.0	237.8	261.1	263.4
Balance of current account, million EUR	1,065.5	807.8	1,604.7
Gross external debt as % of GDP ^{a)}	110.9	102.6	96.7

^{a)} Excluding intercompany loans.

5. PERFORMANCE OF BRANCHES

- The number of the **registered business units** was 1 million 806 thousand at the end of 2012, almost 17 thousand more than one year before. The increase was due to the rise in the number of enterprises by nearly 15 thousand as well as the rise in that of non-profit organisations by more than 2 thousand. At the same time the number of the terminations increased further: mainly due to the cessation of a large amount of sole proprietors.
- One of the most important factors of the economic growth is the innovation activities of enterprises: the introduction of new products or procedures and the opening of new markets. The research and development

activities of enterprises promote future growth. Domestic **research and development expenditures** as a proportion of GDP (1.2%) have slightly increased in the past years, but were even so less than the EU average. The country's position is relatively good in the ranking of the indicator compared to the 12 countries that joined last the EU.

- In the past decade, up until 2008, the role of the enterprises strengthened in financing the **research and development activities**, since then – except for minor fluctuations – it has stagnated. In Hungary, 47.5% of all expenditures were financed by enterprises in 2011. In the past ten years the growth of the weight of the entrepreneurial sector has been indicated by the number of R&D units and staff number data in addition to the financing of expenditures.
- The **innovation activity** is mainly typical for greater businesses. Compared to the pre-crisis period the number of innovations has decreased in the case of small-sized enterprises and has somewhat risen in the case of enterprises employing 50 or more people.
- **Productive branches** account for some one third of gross value added, however, their output decreased by 4.3% compared to 2011. The weight and importance of **services branches** have risen for years: nearly two-thirds of gross value added was generated in services branches in 2012. A part of domestic branches was principally influenced by the domestic environment or internal factors, while some branches are remarkably export-oriented, therefore they are exposed to changes in the international environment to a high extent.
- The performance of **crop production** highly depends on weather conditions. The 2012 drought caused a fall in crop production, primarily in cereals, most specifically corn production.
- In the case of **livestock**, the proportion of pig stock has dropped to half size, while cattle stock has dropped to four-tenths of its size in the last two decades. This latter one's long-lasting decrease turned into an increase in 2011, which continued in 2012, as well. The last two years' livestock increase was 10%, which could be better seen in the case of private farms (20%).
- The **agricultural producer prices** rose by two digits in the past three years. A similar trend prevailed in the producer prices of crops and horticultural products. Live animals' and animal products' prices have been rising since 2004 except for year 2009.
- Less people make less **agricultural activities** for additional income purposes, compared to the era of the regime change or even the turn of the millennium. It is to be feared that the transmission of experiences ends and the absence of the experience and knowledge will make it more difficult to restart this kind of additional income activity at later ages.
- After a rise of 5.6% in 2011, the volume of the output of **industry** – accounting for more than one-fourth of the gross value added – decreased by 1.7% in 2012. According to the EU scale this figure puts Hungary into the middle range on the basis of such industry performance change, but it still positions us behind the Visegrád countries' indicators. The export market sales moderated by 0.7%, the volume of domestic sales, that showed a decreasing tendency for the past five years, lagged behind by 3.9% from the figure from the year before.
- The production volume of **manufacturing**, well indicating the private sector's economic trends, lagged behind by 1.6% in 2012 from the previous year's figure. Within the branch the volume of the investments has been rising year by year since 2010, on the whole by 39% within three years.
- The engine of industrial production is the **manufacture of transport equipment**, which represents one-fifth of manufacturing and whose volume was 8.5% higher in 2012 than a year earlier and expanded by 44% compared to the worst times of the crisis in 2009.

- The production volume of **construction** has been decreasing since 2006. In 2012, the branch's gross output moderated further (5.9%) compared to the previous year's low base. The demand for the branch still remains at the bottom, mainly due to the fall of the construction and renovation of dwellings, which was recorded to be higher than in all previous years. In addition, for many long years now the undercapitalized branch has not been capable of disposing of the burden that is caused by the continuously reappearing gridlock.
- In 2012, **transport performances** moderated. The goods transport performance decreased by 1.5% in 2012, following the slight increase in the former two years. Interurban passenger transport fell behind by 12% compared to 2011, in which Malév's bankruptcy in February was a large contributing factor. The number of the urban public transportation users moderated by 1.9% in 2012. During the year, 107 thousand passenger cars were put into circulation for the first time in Hungary, 39% more than in 2011, which is considered to be a low base. The increase can be primarily explained by the increasing number of used cars put into circulation.
- Innovations of **information technology** are still keeping the information communication sector on the move. Due to the dynamically expanding mobile internet the number of internet subscriptions was over 5.4 million in 2012. Due to the more and more common usage of the internet, the proportion of the consumers using online public administration or purchase is increasing.
- The **retail sale** volume decreased by 2.1% in 2012, this fall was due to the moderating real wages and salaries as well as the speeding inflation and the consumption-related tax increases. Concerning the structure of the turnover, the proportion of the food and fuels has been increasing for years at the expense of the non-food products. From 2011 the number of retail shops started to grow again and it exceeded 145 thousand in 2012.
- **Tourism and catering** were affected simultaneously by rising international tourism and narrowing domestic demand. In 2012, 3.6% more tourist arrivals and 4.8% more tourism nights were registered in total at public accommodation establishments compared to the previous year. International tourism rose by 9%, at the same time the number of domestic tourist arrivals slightly dropped, tourism nights spent by them, however, increased by 0.1%. In 2012, more foreigners visited Hungary, while the number of Hungarians travelling abroad moderated. The number of travellers taking part in a domestic overnight trip fell, as well.

Summary data

Denomination	2010	2011	2012
R&D expenditures as a percentage of GDP	1.16	1.2	..
Volume index of agricultural output, 2000=100.0 ^{a)}	96.8	105.7	104.5
Volume index of industrial production, monthly average in 2005 = 100.0 ^{b)}	107.9	113.8	111.8
Industrial producer prices index, 2005=100.0	123.1	128.2	133.7
Share of exports in industrial sales, % ^{b)}	53.0	55.3	55.4
Volume index of construction output, monthly average in 2005 = 100.0	69.5	64.5	60.0
Transport performance index, 2000=100.0			
goods transport by road ^{c)}	193.9	198.6	192.8
interurban passenger transport ^{d)}	98.7	102.3	90.4
Number of mobile phone subscriptions per hundred population	120.3	117.3	116.7
Number of internet subscriptions per hundred population	33.5	43.4	55.1
Volume index of retail trade turnover, 2000=100.0	125.7	125.9	123.3
Hungarians travelling abroad, thousands	16,082	16,634	16,143
Foreign visitors, thousands	39,904	41,304	43,565
Number of tourism nights at public accommodation establishments, thousands	19,554	20,616	21,609

^{a)} At basic prices.

^{b)} Data on all industrial enterprises.

^{c)} Based on freight ton-kilometres.

^{d)} Based on passenger kilometres.

6. ENVIRONMENT AND ENERGY

- Following a quick and overall reduction of air pollution at the end of the last century, among the **air pollutants** studied by the HCSO, the emission of hydro-fluoro-carbons (HFCs) and nitrogen oxides (NO_x) rose, while the emission of the rest of them decreased or stagnated between 2000 and 2010.
- In respect of **water**, which is becoming an increasingly scarce resource, our country's position is favourable: water resources per capita are about 12 thousand cubic meters per year, which is one of the highest volumes in Europe. At the same time, the distribution of the mass of water coming from across our country borders as well as the rainfall, is extremely uneven both in time and space.
- The proportion of settlements connected to the sewage system has grown from 27% to 56%, while the length of the sewage network per one kilometre of water pipes from 396 metres to 658 metres since 2000.
- The value of **investments**, created for environmental purposes, was the highest in 2005, from 2007 however it started to decrease and in 2011 was 18% less in real terms (HUF 129 billion) than in the previous year.
- In 2012, the country used 5% less **energy**. Domestic production decreased by nearly 2%, while energy imports by 3% compared to 2011.
- The domestic household **electricity and gas prices** are ones of the highest compared to the EU countries' prices in purchasing power standards.
- Hungary uses a relatively lower amount of **alternative sources** in energy production compared to the EU average. The volume and the share of the electricity gained from renewable energy sources, in the total electricity production, decreased in 2011.
- The number of **dwelling equipped with district heating** remained unchanged, while the amount of sold heat decreased by 7.7% within a decade. The cause of the reduction is primarily the application programmes specifically targeting the energy efficiency increase for dwellings, which resulted in the renewal of nearly 300 thousand dwellings – equipped with district heating – since 2001.

Summary data

Denomination	2010	2011	2012
Forest area, thousand hectares ^{a)}	1,912.9	1,922.1	1,927.2
Of which: proportion of healthy forests, based on defoliation, %	63.7	60.1	63.8
Protected areas and monuments of national significance, thousand hectares ^{b)}	846.5	846.5	846.7
CO ₂ emission (gross), kg/capita	5,029.0	5167.3	4,995.0
Particulate matter: particulate matter with a diameter of 10 µm or less (PM10), kg/capita	5.6	4.6	4.4
Wastewater piped to sewage treatment plant, million m ³	505.1	551.9	472.3
Of which: with also advanced treatment, million m ³	1082.1	255.0	243.1
Generation of municipal solid waste, thousand tonnes	4,312.0	4,033.0	3,809.0
Environment protection investments (at current prices), billion HUF	124.3	153.0	128.6
Industrial sales of environment protection (at current prices), billion HUF	355.0	364.4	417.3
Energy use, petajoules	1,055.6	1,085.0	1,053.1
Share of natural and petroleum products of all energy sources, %	68.1	67.3	65.0

^{a)} 1st January. – ^{b)} 31st December.